

МАТЕРІАЛИ
ДЕВ'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса
17 травня 2017 року

Україна Росія Бельгія
Швейцарія Литва
Конго Нігерія

Ukraine Russia Belgium Switzerland Lithuania

Congo Nigeria

ISSN 2409-1359

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Гуманітарній факультет
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

Співорганізатори:

Міжнародна академія соціальної роботи

Жемайтійський коледж (Литва)

Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України

Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації

**МАТЕРІАЛИ
ДЕВ'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

17 ТРАВНЯ 2017 РОКУ

Одеса
2017

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2
A43

Редакційна колегія:

Головний редактор: В. В. Корнещук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету

Члени редакційної колегії:

Волович В. І., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри методології та методів соціологічних досліджень Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

Хижняк Л. М., доктор соціологічних наук, професор кафедри прикладної соціології, заступник декана з наукової роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Гансова Е. А., доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, доцент, заступник декана факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Колот С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету

Рецензенти:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Онищук В. М., доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Інституту соціальних досліджень Одеського національного політехнічного університету ім. І. І. Мечникова

Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали восьмої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2017 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2017. – 332 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2

© Одеський національний політехнічний університет,
кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, 2017 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гансова Э. А. (Одесса, Украина)	23
Место и роль образования в процессе социализации личности в условиях современного украинского общества	
Прокопович Л. В. (Одесса, Украина)	25
Геймеры: попытки имиджевой визуализации субкультуры	
Бабина В. А. (Одесса, Украина)	28
Вопрос о цикличности в политических процессах	
Ляхова В. П. (Николаев, Украина)	31
Особенности социализации несовершеннолетних в условиях функционирования социальных сетей	
Мосасв Ю. В. (Запоріжжя, Україна)	33
Соціальні особливості розвитку світової футбольної індустрії у розрізі світової першості з футболу 2014 року	
Калюжна Є. М. (Запоріжжя, Україна)	35
Соціокультурний контекст як фактор особистісного вибору людини	
Бубнов І. В., Халілова-Чувасва Ю. О. (Одеса, Україна)	37
Інформаційні технології як чинник формування інноваційно-орієнтованої особистості	
Ткаченко Є. С. (Київ, Україна)	40
Мотиваційні чинники професійної діяльності лікарів-травматологів у сучасних умовах	
Краснянська Н. Д. (Одеса, Україна)	43
Зовнішня трудова міграція в Україні	
Михальчук К. В. (Одеса, Україна)	46
Глобальні екологічні проблеми і формування ноосферного світогляду	
Фурман А. А. (Одеса, Україна)	48
Проективні методи у психодіагностичних обстеженнях	
Москалюк О. І., Матвійчук Л. В. (Хмельницький, Україна)	50
Вплив інтернет-ресурсів на політичну соціалізацію студентської молоді	
Ляшенко Р. О. (Кропивницький, Україна)	53
Кореляційна залежність відповідальності та самовизначення особистості	
Литвиненко І. С., Хотєнов І. М. (Миколаїв, Україна)	55
Синдром емоційного вигорання у лікарів-хірургів щелепно-лицевого відділення	

Серга О. О., Бучацька С. М. (<i>Вінниця, Україна</i>)	57
Віртуальне спілкування як особлива форма комунікативної взаємодії сучасної молоді	
Савельчук І. Б. (<i>Київ, Україна</i>)	59
Парадигмальна проблематика досліджень підготовки в сфері соціальної роботи	
Моїсєєва Т. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	62
Заходи з організації медично-поліцейського контролю за проституцією на теренах Російської імперії (кін. XIX – поч. XX ст.)	
Семенкова А. Н. (<i>Одесса, Украина</i>)	65
Системный поход как методология социологической науки	
Онищук В. М., Нікон Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	66
Соціальні ідентичності в соціологічному аспекті	
Закусило К. О., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	68
Алкоголізм, наркоманія та токсикоманія як соціальна проблема	
Матичак О. В. (<i>Маріуполь, Україна</i>)	70
Проблеми соціальної комунікації громадян та органів місцевого самоврядування як один із аспектів розбудови соціального простору міста	
Лєскова Л. Ф. (<i>Чернігів, Україна</i>)	73
Роль іміджу у професійній діяльності соціального працівника	
Банзуси Бежи (<i>Бразавиль, Конго</i>)	77
Основні соціальні проблеми Конго	

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Тодорцева Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	80
Стратегії побудови кар'єри	
Черепанова Н. А. (<i>Одесса, Украина</i>)	83
Маркетинговые подходы к организации социальной работы	
Нєстайко І. М. (<i>Тернопіль, Україна</i>)	85
Вдосконалення системи управління в Польщі – один із важливих чинників розвитку підприємств	
Мосьпан Н. В. (<i>Київ, Україна</i>)	87
Регулювання системи якості освіти в ЄС	
Колот С. А., Христич А. Л.	90
(<i>Одесса, Украина – Женева, Швейцария</i>)	
Установки, емоції и прийняття рішень	

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Сентякова К. И. (<i>Одесса, Україна</i>)	95
Реабілітація військовослужащих после участия в АТО	
Мирян А. М. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	98
Соціально-психологічна допомога дітям з інвалідністю в умовах інтернатних закладів	
Хозраткулова І. А. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	100
Особливості психолого-педагогічного діагностування підлітків, схильних до насилля	
Ковальчук Т. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	103
Соціально-педагогічна робота зі студентськими сім'ями	
Ангелова А. О. (<i>Київ, Україна</i>)	105
Основні напрямки волонтерської роботи релігійних громад з літніми людьми	
Бляєва Х. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	109
Попередження психологічної комп'ютерної залежності підлітків від комп'ютерних ігор	
Глушкова Н. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	112
Соціально та психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам та біженцям в Україні	
Степанюк Л. С. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	114
Особливості роботи практикуючого психолога з аутистами-дошкільниками	
Кривдіна І. Б. (<i>Одеса, Україна</i>)	116
Українське законодавство про гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам	
Марусяк К. О., Кримова Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	119
Соціально-психологічні особливості батьківства	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Моздокова Ю. С. (<i>Москва, Російська Федерація</i>)	122
Актуалізація життєспособності інвалідів в полікультурній середі	
Лазарева А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	124
Організація театрално-ігрової діяльності підлітків як форма профілактики алкоголізму в шкільному середовищі	
Селезньова О. О. (<i>Біла Церква, Україна</i>)	127
Геронтологічне насильство як негативне явище у сучасному суспільстві	

Куліченко Т. С. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	129
Донорство як вид волонтерства в контексті практики соціальної роботи в університеті	
Парфанович А. Я. (<i>Тернопіль, Україна</i>)	131
Вплив статево-гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства	
Літвіненко А. О. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	133
Соціальна робота зі студентами з обмеженими можливостями	
Азаркіна О. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	135
Психологічні аспекти партнерства й взаємодія з дітьми під час проведення оцінки потреб дитини та її сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах	
Лисенко О. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	139
Комунікативна компетентність соціального працівника	
Котломанітова Г. О. (<i>Полтава, Україна</i>)	141
Мультиплатформа у роботі з соціально уразливими групами дітей	
Перфільєва М. В. (<i>Умань, Україна</i>)	143
Становлення інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні	
Роменська Т. Г. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	145
Методичні аспекти діагностики соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем	
Москалюк О. І., Герасімова І. В. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	149
Роль та місце соціального працівника у сучасному українському суспільстві	
Нікулова А. В. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	151
Форми соціальної роботи з дітьми девіантної поведінки	
Бондаренко Г. В. (<i>Умань, Україна</i>)	153
Соціальна адаптація людей похилого віку як проблема сучасності	
Пелісьє Ю. П. (<i>Одеса, Україна</i>)	155
Соціальна толерантність як показник професійної готовності соціального працівника до роботи з внутрішньо переміщеними особами	
Боделан М. В., Проскура М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	157
Соціальна робота в системі охорони здоров'я	
Гордієнко І. О., Штинь А. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	159
Експлуатація дитячої праці як соціальна проблема	
Чаплик М. М. (<i>Маріуполь, Україна</i>)	162
Особливості соціальної роботи з різними типами засуджених	
Боделан М. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	164
Особенности социально-педагогической деятельности уличного социального работника	

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Макаров В. Е. (<i>Москва, Російська Федерація</i>)	168
Обеспечение социальных прав граждан – важнейший ориентир формирования социальной политики государства	
Лісовець О. В. (<i>Київ, Україна</i>)	171
Соціально-реформаторські погляди А. Спенсер	
Черних О. О. (<i>Старобільськ, Україна</i>)	173
Права людини і веб-сайт навчального закладу	
Фучеджі В. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	175
Психологічні особливості визначення дієздатності фізичної особи	
Гурій Б. Б., Климанська Л. Д. (<i>Львів, Україна</i>)	177
Українські студенти про перспективи України в Європейському Союзі	
Нарийчук М. Ф. (<i>Гент, Бельгія</i>)	179
Метафора в политическом дискурсе цветной революции в Украине	

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Чекаленко В. Т. (<i>Умань, Україна</i>)	183
Дозвіллєва діяльність студентської молоді: до аналізу понятійно-категоріального апарату	
Султанова Н. В. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	185
Історико-педагогічні аспекти соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти України (друга половина ХХ століття)	
Романова Т. М. (<i>Абакан, Російська Федерація</i>)	188
Проектная деятельность в сфере дополнительного образования детей	
Мазур В. М. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	191
Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами	
Шахрай В. М. (<i>Київ, Україна</i>)	193
Формування соціальної компетентності школярів як соціальна і виховна проблема	
Платонова О. Г. (<i>Чернігів, Україна</i>)	195
Особистісна готовність майбутніх працівників соціальної сфери до впровадження соціально-педагогічних технологій	
Гордієнко І. О., Кримова Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	197
Етичні аспекти професійної діяльності соціальних педагогів і психологів середніх шкіл	

Дереш В. С. (<i>Херсон, Україна</i>)	200
Проблема соціалізації особистості у дисертаційних дослідженнях (початок ХХІ століття)	
Чепурна О. О. (<i>Харків, Україна</i>)	202
Застосування діяльнісного підходу в навчально-виховному процесі	
Машковська О. О. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	205
Соціально-педагогічні засади профілактики та корекції тривожності підлітків із неповних сімей в освітніх установах	
Фомін В. В. (<i>Харків, Україна</i>)	208
Освітньо-виховна діяльність сирітських будинків: історико-педагогічний аспект	
Рищак Н. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	211
Емпатійність та емоційний інтелект як показники культури спілкування в полікультурному середовищі	
Петровська К. В. (<i>Бердянськ, Україна</i>)	213
Соціально-педагогічна робота з неформальними молодіжними об'єднаннями: зарубіжний досвід	
Балдинюк О. Д. (<i>Умань, Україна</i>)	217
Особливості соціалізації старшокласників як проблема соціально-педагогічної науки	
Куликовський С. С. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	220
Тимчасовий колектив як ефективний простір соціалізації підлітка	
Неплій О. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	223
Особливості формування життєвої компетентності випускників інтернатних закладів	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Корнещук В. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	227
Стандарти підготовки соціальних працівників за кордоном	
Рабійчук С. О. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	229
Напрями формування здорового способу життя у майбутніх соціальних працівників	
Роман С. В. (<i>Старобільськ, Україна</i>)	231
Професійний портрет учителя хімії в контексті формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів	
Грона Н. В. (<i>Прилуки, Україна</i>)	234
Підготовка майбутнього вчителя до формування текстотворчої компетентності учнів молодшого шкільного віку	

Провенко А. (<i>Одеса, Україна</i>)	236
Роль виробничої практики в системі формування компетенцій майбутніх соціальних працівників	
Салису Инува (<i>Борно штат, Нігерія</i>)	240
Образование в Нігерії: прошлое и настоящее	
Волкова Н. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	243
Роль інтерактивних технологій в становленні компетентнісної моделі освіти	
Корх М. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	245
Моделювання елементів суднових конструкцій засобами комп'ютерної графіки	
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. (<i>Рівне, Україна</i>)	249
Оцінювання якості професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ: кваліметричний підхід	
Кугай Н. В. (<i>Київ, Україна</i>)	251
Формування загальнометодологічних умінь майбутнього вчителя математики	
Войтовська А. І. (<i>Умань, Україна</i>)	253
Гендерні особливості підготовки фахівців соціальної сфери	
Мосейчук А. Р. (<i>Одеса, Україна</i>)	255
Механізми впровадження педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів	
Ткаченко А. В. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	257
Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців медичного спрямування у процесі вивчення біології	
Шевченко Н. Ф., Шевченко О. А. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	261
Формування готовності до самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця як проблема вищої освіти	
Радченя І. В. (<i>Харків, Україна</i>)	263
Формування життєтворчого потенціалу як одна з проблем підготовки майбутніх учителів початкових класів	
Тесля Р. В. (<i>Черкаси, Україна</i>)	265
Проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих в Україні та країнах ЄС	
Вовкочин Л. Ю. (<i>Черкаси, Україна</i>)	267
Педагогічна культура викладача у системі вищої освіти	
Шинкаренко В. М., Шинкаренко Л. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	270
Вплив соціально-економічного розвитку регіону на результати зовнішнього незалежного оцінювання	
Слободянюк О. Р. (<i>Одеса, Україна</i>)	272
Психологічні передумови підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі	

Гришак С. М. (<i>Херсон, Україна</i>)	274
Бар'єри легітимації гендерної проблематики в академічному дискурсі вищої школи пострадянських країн	
Ткаченко С. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	276
Етична компетентність вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін в розрізі поглядів педагогів-практиків	
Соляр Л. В. (<i>Кременець, Україна</i>)	278
Загальнонаукова методологія проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва	
Москалюк О. І. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	280
Культуровідповідність освіти фахівців соціальної фери	
Сеньовська Н. Л. (<i>Тернопіль, Україна</i>)	282
Особливості застосування художніх фільмів у процесі викладання курсу «Педагогіка»	
Гарбузенко Л. В. (<i>Кропивницький, Україна</i>)	285
Професійна підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва	
Литвиненко І. С. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	286
Практико-орієнтовна підготовка студентів-психологів для Збройних Сил України	
Руденко Ю. Ю. (<i>Кропивницький, Україна</i>)	289
Можливості соціального проектування в підготовці майбутніх соціальних працівників	
Мхитарян О. Д. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	292
Формування у студентів умінь навчально-корекційної роботи під час аналізу драматичного твору	
Сурякова М. В. (<i>Дніпро, Україна</i>)	294
Особливості розвитку інтерпретаційних дій особистості у віці ранньої дорослості	
Голубенко Т. О. (<i>Київ, Україна</i>)	296
Вплив неформальної освіти на професійну підготовку фахівців соціальної сфери в умовах вищої школи	
Дроздова І. П. (<i>Харків, Україна</i>)	298
Проектна методика як ефективний вид інноваційної діяльності в навчанні української мови студентів вищої школи	
Колодійчук Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	300
Ділові ігри як засіб підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності	
Семенкова А. М., Полоновська О. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	302
Соціально-психологічні аспекти адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ	

Северинюк Т. О. *(Одеса, Україна)*

304

Використання проект-методу в практиці підготовки фахівців із соціальної роботи

Постоян Т. Г., Карнаков М. Є. *(Одеса, Україна)*

307

Підготовка менеджерів соціальної служби до супервізії як провідна функція управління

Онкович Г. В. *(Миколаїв, Україна)*

309

Книгоспалах (flashbook) дидактика як медіаосвітня технологія

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

311

LIST OF AUTHORS

322

Ministry of education and Science of Ukraine
Odessa National Polytechnic University
Faculty of Humanities
Department of Social work and personnel management

Co-organizers:

International Academy of Social Work

Zemaitiya college (Lithuania)

South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine

Odessa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE NINTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

MAY 17th, 2017

ODESSA
2017

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Gansova E. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	23
The place and the role of education in the process of socialization of a person	
Prokopovich L. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	25
Gamers: attempts to image visualization of the subculture	
Babina V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	28
The issue of cyclicity in the political process	
Liakhova V. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	31
Specifics of minors socialization in the condition of the functioning of social networks	
Mosaev Y. (<i>Zaporizhia, Ukraine</i>)	33
Social features of the global football industry in terms of World Cup Football 2014	
Kalyuzhna E. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	35
Socio-cultural context as factor of personal choice of personality	
Bubnov I., Khalilova-Chuvaeva Yu. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	37
Information technology as a factor in the formation of innovation-oriented personality	
Tkachenko E. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	40
Motivational factors of professional activity trauma surgeon in modern conditions	
Krasnianska N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	43
Foreign labor migration in Ukraine	
Mykhalchuk K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	46
Global environmental problems and the formation of the noosoheric worldview	
Furman A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	48
Projective techniques in psychodiagnostic survey	
Moskaliuk O., Matviichuk L. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	50
The effect of Internet resources on political socialization of students	
Liashenko R. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	53
Correlational dependence of responsibility and self-determination of personality	
Lytvynenko I., Khotenov I. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	55
The emotional burnout syndrome among the surgeons of the maxilla-facial department	
Serga O., Buchatska S. (<i>Vinnytsia, Ukraine</i>)	57
Cyber communication as a special form of modern youth communicative interaction	

Savelchuk I. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	59
Paradigmatic perspective of the research training in the sphere of social work	
Moiseeva T. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	62
Actions for organization medical and police control of prostitution in the Russian empire (the end XIX – beginning XX century)	
Semenkova A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	65
System approach as the methodology of sociological science	
Onischuk V., Nikon N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	66
The social identity in the sociological aspects	
Zakusylo K., Voloshenko M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	68
Alcoholism, drug addiction and substance abuse as a social problem	
Matychak O. (<i>Mariupol, Ukraine</i>)	70
Problems of social communication of citizens and local governments as one of the aspects of the development of the social space of the city	
Leskova L. (<i>Chernihov, Ukraine</i>)	73
The role of image in the professional activity of social worker	
Banzoussi Begie (<i>Brazzaville, Congo</i>)	77
The major social problems in Kongo	
 2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES	
Todortseva J. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	80
Strategies of career building	
Cherepanova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	83
Marketing approaches to the organization of social work	
Nestajko I. (<i>Ternopil, Ukraine</i>)	85
Improving the management system in Poland – one of the most important factors in the development of enterprises	
Mospan N. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	87
Quality assurance system regulation in EU	
Kolot S., Khristich A. (<i>Odessa, Ukraine – Geneva, Switzerland</i>)	90
Attitudes, emotions and decision-making	
 3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES	
Sentyakova K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	95
Rehabilitation of military men after participation in the antiterrorist operation	

	17
Myryan A. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	98
Social and psychological care for children with disabilities in boarding schools	
Khozratkulova I. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	100
The peculiarities of psycho-pedagogical diagnostic of teenagers predisposed to violence	
Kovalchuk T. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	103
Social and educational work with students' families	
Angelova A. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	105
Main directions of volunteer work of religious communities with elderly	
Bieliaieva K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	109
Prevention adolescent psychological addiction to computer games	
Glushkova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	112
Social and psychological help to inwardly migrated persons and refugees in Ukraine	
Stepanuk L. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	114
Peculiarities of the work of practicing psychologist with autistic preschool children	
Kryvdina I. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	116
Ukrainian legislation on humanitarian assistance to internally displaced persons	
Marusyak E., Krymova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	119
Socio-psychological features of paternity	
4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK	
Mozdokova J. (<i>Moscow, Russian Federation</i>)	122
Updating of the viability of people with disabilities in a multicultural environment	
Lazareva A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	124
The organization of theatre activities in adolescents as a form of prevention of alcoholism in the school environment	
Seleznyova A. (<i>Bila Tserkva, Ukraine</i>)	127
Gerontological violence as a negative phenomenon in modern society	
Kulichenko T. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	129
Blood donation as a form of volunteering in the context of social work practice at university	
Parfanovich A. (<i>Ternopil, Ukraine</i>)	131
The impact of the polo and gender stereotypes on the formation and manifestations of family violence	
Litvinenko A. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	133
Social work with students with disabilities	

Azarkina A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	135
Psychological aspects of partnership and co-operating with children and their families during realization estimation necessity, that end up in difficult vital circumstances	
Lysenko O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	139
Communicative competence of social worker	
Kotlomanitova G. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	141
Multtherapy in working with socially vulnerable groups of children	
Perfilieva M. (<i>Uman, Ukraine</i>)	143
The development of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine	
Romenska T. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	145
Methodological aspects of diagnostics of social and living skills of preschool children with cerebral palsy	
Moskaliuk O., Herasimova I. (<i>Khmelnitskyi, Ukraine</i>)	149
Role of a social worker in modern Ukrainian society	
Nikulova A. (<i>Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	151
Forms of social work with children of deviant behavior	
Bondarenko H. (<i>Uman, Ukraine</i>)	153
Social adaptation of elderly people as a problem of our time	
Pelissier J. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	155
Social tolerance as an indicator of professional readiness of social workers to work on internally displaced persons	
Bodelan M., Proskury M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	157
Social work in system of health care	
Gordiyenko I., Shtyn A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	159
Exploitation of child labor as a social problem	
Chaplyk M. (<i>Mariupol, Ukraine</i>)	162
Features of social work with different types convicted	
Bodelan M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	164
Features of social and pedagogical activity of a street social worker	

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Makarov V. (<i>Moscow, Russian Federation</i>)	168
Ensuring social rights of citizens is the most important guideline for the formation of social policy	
Lisovets O. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	171
A. Spencer social and reformist views	
Chernykh O. (<i>Starobilsk, Ukraine</i>)	173
Human rights and web site of the educational institute	
Fuchedzhy V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	175
Psychological aspects of restrictions capacity of physical person	

- Huriy B., Klymanska L.** (*Lviv, Ukraine*) 177
Ukrainian students about the prospects of Ukraine in the European Union
- Nariychuk M.** (*Ghent, Belgium*) 179
Metaphor in the political discourse of the Color Revolution in Ukraine

6. SOCIAL PEDAGOGICS

- Chekalenko V.** (*Uman, Ukraine*) 183
Leisure activity of students: the analysis of conceptual and categorical apparatus
- Sultanova N.** (*Mykolaiv, Ukraine*) 185
Historical and pedagogical aspects of social educational of children in boarding schools in Ukraine (the second part of the 20-th century)
- Romanova T.** (*Abakan, Russian Federation*) 188
Project activities in the field of additional education for children
- Mazur V.** (*Mykolayiv, Ukraine*) 191
The socialization of students with special educational needs
- Shakhrai V.** (*Kyiv, Ukraine*) 193
Formation of social competence of schoolchildren as a social and educational problem
- Platonova O.** (*Chernigiv, Ukraine*) 195
Personality readiness of future social workers to the implementation of social and educational technology
- Gordiyenko I., Krymova N.** (*Odessa, Ukraine*) 197
The ethical aspects of social pedagogues and psychologists during professional practice at school
- Deresh V.** (*Kherson, Ukraine*) 200
Problem of socialization person in the dissertation research (the beginning of the XXI century)
- Chepurna O.** (*Kharkiv, Ukraine*) 202
The application of the activity-based approach to the educational and teaching process
- Mashkovskaya O.** (*Mykolayiv, Ukraine*) 205
Social and educational prevention and correction of anxiety adolescents from single-parent families in educational institutions
- Fomin V.** (*Kharkiv, Ukraine*) 208
Educational activity of orphanages: historical and pedagogical aspects
- Ryshchak N.** (*Odessa, Ukraine*) 211
Empathy and emotional intelligence as components of culture of communication in the multicultural environment

Petrovskaya C. (<i>Berdyansk, Ukraine</i>)	213
Social pedagogical work with informal youth associations: foreign experience	
Baldyniuk O. (<i>Uman, Ukraine</i>)	217
Peculiarities of socialization of seniors as problems of socio-pedagogical science	
Kulicovskiy S. (<i>Zaporizhzhia, Ukraine</i>)	220
Temporary team as effective space socialization of adolescents	
Nepliy O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	223
Features of formation vital competence for graduates of orphanages	
7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY	
Korneshchuk V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	227
Standarts of social workers' training abroad	
Rabiychuk S. (<i>Khmelnytsky, Ukraine</i>)	229
Lines forming healthy lifestyle in the future social workers	
Roman S. (<i>Starobelsk, Ukraine</i>)	231
Professional portrait of the teacher of Chemistry in the context of ecological and humanistic values for pupils	
Grona N. (<i>Pryluky, Ukraine</i>)	234
Preparation of future teacher to the formation of primary school pupils text skills competence	
Provenko A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	236
The role of productive practice in the system of forming of competenses of future social workers	
Salisu Inuwa (<i>Borno State, Nigeria</i>)	240
Education in Nigeria in the past and at the present time	
Volkova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	243
The role of interactive technologies in establishing competency model of education	
Korkh M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	245
Modeling the elements of ship structures using methods of computer graphics	
Lytvinenko S., Yamnitsky V. (<i>Rivne, Ukraine</i>)	249
Evaluating the quality of training of future professionals in universities: qualimetric approach	
Kuhai N. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	251
Formation of general methodological skills of future teacher of mathematics	
Voitovska A. (<i>Uman, Ukraine</i>)	253
Gender-sensitive training specialists of social sphere	

Moseychuk A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	255
Mechanisms for implementing pedagogical conditions of formation future feldsher's research competence	
Tkachenko A. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	257
Conceptual foundations training future specialists of medical direction in the study of Biology	
Shevchenko N., Shevchenko O. A. (<i>Zaporizhzhia, Ukraine</i>)	261
Formation of future specialist's readiness to self-education as the problem of higher education	
Radchenya I. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	263
The formation of life-creating potential as one of the problems of future primary school teachers training	
Teslya R. (<i>Cherkasy, Ukraine</i>)	265
Issues and prospects of adult education in Ukraine and European countries	
Vovkochyn L. (<i>Cherkasy, Ukraine</i>)	267
Professional teaching behavioral competences in the system of higher education	
Shynkarenko V., Shynkarenko L. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	270
The impact of socio-economic development of the region on the results of standardized external testing	
Slobodianiuk O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	272
Psychological conditions of increase of efficiency of educational process in higher school	
Hryshak S. (<i>Kherson, Ukraine</i>)	274
Barriers to legitimization of the gender concept in the post-soviet countries higher school academic discourse	
Tkachenko S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	276
Ethical competence teachers of social and human sciences in the context views practicing teachers	
Solyar L. (<i>Kremenets, Ukraine</i>)	278
General scientific methodology of the problem of forming ethnic and cultural competence for future music art teachers	
Moskaliuk O. (<i>Khmelnytskyi, Ukraine</i>)	280
Cultural conformity of education of social sphere professionals	
Senovska N. (<i>Ternopil, Ukraine</i>)	282
Features of application of art films in the process of teaching of course Pedagogics	
Garbuzenko L. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	285
Professional training of future art teachers	
Lytvynenko I. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	286
Practically-oriented preparation of the students-psychologists for the armed forces of Ukraine	

Rudenko J. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	289
The possibility of social project work in training future social workers	
Mkhytaryan O. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	292
Formation skills training and remedial work of students in the analysis of dramatic work	
Suryakova M. (<i>Dnipro, Ukraine</i>)	294
Features of interpretational actions of the individual in the age of early adulthood	
Golubenko T. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	296
The impact of non-formal education for training specialists in the social sphere of high school	
Drozdova I. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	298
Design technique as an effective form of innovative activities in teaching of the Ukrainian language high school students	
Kolodiychuk Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	300
Business games as a means of training future social workers to the profession	
Semenkova A., Polonovska O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	302
Social and psychological aspects adaptation of first-year students to conditions of studying at the university	
Severinyuk T. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	304
Use of the project method in the practice of training specialists in social work	
Postoyan T., Karnakov M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	307
Training of managers of social service supervision as a major management	
Onkovych H. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	309
Knyhospalah (flashbook) didactics as media education technology	
LIST OF AUTHORS (in Ukrainian)	311
LIST OF AUTHORS	322

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Гансова Э. А. (Одесса, Украина)

МЕСТО И РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В тезисах рассматривается сущность процесса социализации личности, главным содержанием которого является усвоение индивидом ценностей и норм общества. Социализация осуществляется под влиянием социальных институтов – семьи, образования, государства, культуры, а также под влиянием условий жизни людей. Социологические исследования позволяют оценить значение определенных факторов социализации, их влияние на формирование личности. Национальные особенности процесса социализации также находят свое отражение в общественном мнении населения.

Gansova E. (Odessa, Ukraine)

THE PLACE AND THE ROLE OF EDUCATION IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF A PERSON

Essence of the process of socialization is researched in the article. The main contents of it is perception social values and norms by individual. Social institutes Influence on a person. They are: family, education, the state, culture. Conditions of people existence also impact their life. Sociology allows to valuate Influence of appropriate factors of socialization. Public opinion reflects national peculiarities of the socialization process.

Процесс формирования личности неразрывно связан со всеми особенностями, характерными для конкретного общества. Чрезвычайно важной исследовательской задачей является изучение факторов, влияющих на становление личности.

Для общей характеристики той социальной среды, в условиях которой происходит сегодня формирование личности в Украине целесообразно обратиться к такому показателю как Индекс человеческого развития, или Индекс развития человеческого потенциала (начиная с 2012 года) [1]. Его главными составляющими стали показатели уровня и качества жизни, а именно: ВВП на душу населения, продолжительность жизни и уровень образования. Международными экспертами использовались различные шкалы. Например, Украина заняла 81-е место на шкале из 188 стран. При

этом, если по показателям продолжительности жизни и ВВП на душу населения Украина занимала сотые позиции, то по показателю уровня образования – 17-ю позицию. Однако здесь была принята во внимание численность учащейся молодежи.

Далее рассмотрим роль основных социальных факторов в процессе формирования личности. С этой целью мы опирались на результаты социологических исследований. Прежде всего, таким источником информации стал проект Института социологии НАН Украины «Українське суспільство: соціологічний моніторинг», в котором содержатся результаты социологических опросов населения Украины, начиная с 1992 года [1]. Украинские социологи Т. Петрушина и Ю. Саенко, исследуя общественное мнение относительно качества жизни, проследили его динамику, также начиная с 1992 по 2012 год [2].

Эти данные позволяют нам увидеть влияние различных факторов на процесс социализации личности. Их анализ целесообразно осуществлять в связи с каждым этапом становления личности. Так, на первом этапе дотрудовой жизнедеятельности главным институтом является семья. Влияние данного фактора оказывается самым значимым по сравнению с другими институтами общества. 65% респондентов доверяют семье, тогда как только 2% доверяют институтам государства (Верховной Раде, правительству, Президенту).

Следующий этап социализации личности связан с образованием. Согласно украинскому социологическому мониторингу «Качество жизни», доля удовлетворенных образованием составляет 39%. Однако, только 9% респондентов полагают, что они могут дать своим детям полноценное образование [2, с. 125].

Ответы украинских респондентов позволяют сделать выводы относительно тех условий, которые оказывают на них влияние как факторы социализации. Среди таких факторов можно выделить принадлежность к определенной этно-национальной общности, политическую и экономическую ситуацию в стране.

Согласно результатам переписи населения 2001 года, 78% граждан – украинцы, 17% – русские и 5% – представители национальных меньшинств. 60% назвали украинский родным языком, а 38% считают родным русский язык.

Оценка экономических и политических факторов выглядит следующим образом. На первом месте по степени значимости для граждан Украины находится фактор стабильности. 78 % респондентов ответили, что им ее не хватает. Второе место по значимости (73%) занимает ответ, согласно которому граждане лишены возможности нормально питаться в соответствии со своими вкусами. На третье место по значимости для респондентов (66%) оказалась негативная оценка ситуации, связанной с соблюдением прав человека в Украине. Респонденты не удовлетворены также состоянием здравоохранения (61%). Менее всего неудовлетворенность граждан связана с политическими идеалами и политическими свободами (27%).

Анализ социологических исследований позволяет также увидеть некоторый результат процесса социализации личности в Украине. 70% не удовлетворены своим положением в обществе. Однако при этом только 8% полагают, что оно зависит от них самих. 84% не принимают участия в деятельности общественных организаций.

Обобщая данные социологических исследований, можно сделать вывод, что социально-экономическая и социально-политическая ситуация в Украине способствует формированию типа личности, характерными чертами которой являются конформизм и отчуждение, что не может не влиять на состояние гражданского общества. Последнее по уровню своего развития отстает от западных демократий.

ЛІТЕРАТУРА // ЛITERATURA // REFERENCES

1. Индекс людського розвитку. – Режим доступу: [http\ www. Ukr.wikipedia.org/wiki\Список країн за ІЛР](http://www.Ukr.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_ІЛР)
2. Петрушина П., Саенко Ю. Качество жизни – главный критерий состояния общества / П. Петрушина, Ю. Саенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2013. – № 2.

Прокопович Л. В. (Одесса, Украина)

ГЕЙМЕРЫ: ПОПЫТКИ ИМИДЖЕВОЙ ВИЗУАЛИЗАЦИИ СУБКУЛЬТУРЫ

Анализируются причины слабо выраженной визуализации имиджевой составляющей субкультуры геймеров и отдельные попытки эту составляющую сформировать.

Prokopovich L. (Odessa, Ukraine)

GAMERS: ATTEMPTS TO IMAGE VISUALIZATION OF THE SUBCULTURE

The reasons for the weakly expressed visual-image component of the gamers subculture and individual attempts to form this component are analyzed.

Имиджевая составляющая является неотъемлемой частью большинства субкультур. Стилистика, эстетическое «оформление» субкультуры служит внешним маркером, позволяющим оперативно (и почти безошибочно) идентифицировать её представителей. Поэтому, развиваясь, каждая субкультура стремится выработать свой стиль одежды, причёсок, свой набор атрибутики, включая украшения и аксессуары.

Особенно акцентируют внимание на имидже те субкультуры, в основе которых лежит стремление (сознательное или неосознанное) к театрализации повседневности [3; 4]. Какие бы идеи, ценности и нормы не провозглашали такие субкультуры, «сценическое» поведение их представителей, элементы костюмированной игры, театрального действия выходят на первый план. Они

могут служить формой демонстрации убеждений и ценностей, которые пропагандирует субкультура (как, например, у денди, хиппи, яппи и др.), а могут быть и самоцелью (как в гламуре, вижурал-кидсе и др.).

Среди субкультур, связанных с компьютерами, наиболее «имиджевыми» являются кибер-панки и кибер-готы (если, конечно, признать, что приставка «кибер» здесь не чисто символическая, указывающая лишь на связь с соответствующим жанром в фантастике). А самые «неимиджевые» – хакеры и геймеры.

Отличить геймеров по внешнему виду довольно затруднительно. Явно уникальных элементов стиля у них нет. «Я даже специально проверил свой шкаф на предмет наличия какой-нибудь вещицы, – пишет геймер, решивший заняться поиском стиля, как признака субкультуры. – Но, к сожалению, не нашёл там ни шлема Большого Папочки, ни железного шлема Довакина. А даже если бы у меня имелось что-то подобное, я бы вряд ли одел это для уличной прогулки» [2].

Впрочем, нельзя сказать, что такие «экстремальные» наряды совсем уж не имеют места в жизни. Они вполне уместны, например, на косплейных вечеринках или фестивалях. Другое дело, что у геймеров косплей предполагает узкую тематику, ограниченную конкретной игрой. В целом же геймерство пока не выработало своего дресс-кода.

Хотя попытки предпринимаются.

Иногда можно встретить такое описание геймерской моды: «“Хлам” на голове, всегда рюкзак за спиной, напульсники, наушники на шее, широкие штаны, футболки и т.п. А если из кармана торчат мышки и клавиатура, то вообще лучше не бывает!» [1].

Отдавая дань иронии (или самоиронии?) в этом описании, следует всё же признать, что оно выглядит слишком обобщённым: под него могут попасть и хакеры, и «чайники»-энтузиасты.

Более конкретно обозначить игровую тематику в одежде позволяют принты. Футболки с эмблемами, персонажами и атрибутикой компьютерных игр всё чаще встречаются в молодёжной (и не только) моде.

Ещё одна попытка «имиджево» обозначить субкультуру геймеров была предпринята относительно недавно, когда в продаже появились так называемые «пиксельные» очки. Это обычные пластмассовые солнцезащитные очки, дизайн которых ассоциируется с графикой первых компьютерных игр и подчёркнуто «пиксельной» эстетикой современной игры *Minecraft*.

В этом аксессуаре прослеживается связь со стилем нёрдов – «ботаников», помешанных на компьютерных играх, особенно ярко проявившихся в 80-е гг. в Северной Америке. Их «фирменный» стиль характеризовался мешковатыми одеждами, обеспечивающими комфорт, невзрачной цветовой гаммой. И неизменный аксессуар – очки. Ведь просиживая много часов подряд за компьютером, трудно сохранить хорошее зрение: в те времена ЭЛТ-мониторы не щадили глаз пользователей.

С тех пор технологии заметно усовершенствовались, но очки – огромные окуляры в роговой оправе, – как главный акцент стиля, остались. Только теперь в другой дизайне.

Впрочем, и эта мода в «реале» долго не продержалась, переключаясь в аватарки (рис. 1).

Рис. 1. Примеры аватарок с «пиксельными» очками

Немногочисленность таких примеров свидетельствует о несформированности имиджевой составляющей субкультуры геймеров. Это может объясняться тем, что:

а) виртуальный мир компьютерных игр достаточно насыщен разнообразной эстетикой и априори несёт в себе черты театрализации, и, стало быть, нет нужды актуализировать всё это в реальной жизни;

б) геймерство, как субкультура, только начинает формироваться; и, следовательно, поиски имиджевой специфики продолжаются.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Геймеры [Электронный ресурс] // 25-й кадр – молодёжи о важном. – Режим доступа: <http://www.publiclibraru/readers/25kadr/mol-subculture-geineri.htm>.

2. Геймер – субкультура? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://games.mail.ru/pc/articles/feat/gejmer_subkultura_by_glebghost_mail_ru/.

3. Прокопович Л. В. Визуализация культурной идентичности посредством костюмных украшений как форма театрализации повседневности / Л. В. Прокопович // ScienceRise. – № 11(28). – 2016. – С. 15–19.

4. Прокопович Л. В. Стиппанк: трансляция стиля из научной фантастики в дизайнерскую бижутерию / Л. В. Прокопович // ScienceRise. – № 6/1(23). – 2016. – С. 38–43.

Бабина В. А. (*Одесса, Украина*)

ВОПРОС О ЦИКЛИЧНОСТИ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

В работе анализируется волновой феномен в политике и делается вывод о том, что политическое планирование и прогноз – важнейшая сфера практического приложения концепций волновых циклов.

Babina V. (*Odessa, Ukraine*)

THE ISSUE OF CYCLICALITY IN THE POLITICAL PROCESS

The article analyzes the wave phenomenon in politics, and it is concluded that the political planning and prognosis the most important sphere of practical application of the concepts of wave cycles.

С точки зрения протекания современных процессов, политическая история свидетельствует о том, что в социуме циклически и волнообразно возникает феномен «чрезмерной» демократии, когда демократия генерирует гетеротопичность альтернатив политических идей, начиная от крайне правых до крайне левых. Но именно эта широта воззрений не дает возможности реализоваться ни одному политическому актору, поскольку ни один выбор не может быть обеспечен необходимой общественной поддержкой. Тогда возникает объективная необходимость сократить гамму альтернатив эволюции, существенно сузив ее.

Другими словами, в эволюции социально-политических процессов периодически возникают бифуркации, порождающие два базовых варианта развития событий, которые следует различать как две непересекающиеся «дороги», ведущие к «порядку».

Первая «дорога» – когда историческое пространство становится структурно более сложным и приобретает новое качество (путь развития). Вторая – это упрощение социальной структуры и утрата определенного имеющегося качества (путь деградации).

Пример волновой цикличности эволюции форм государственного устройства был описан еще Платоном в IV в. До н.э. в его знаменитом труде «Государство» [1]. В нем, в частности, он указывал, что аристократия есть истинное правление, поскольку это правление мудрых. Но «всему, что возникло, бывает конец», в том числе и аристократии (поскольку идея аристократии осуществляется людьми, а их жизнь подчинена не всегда известным им законам). Из поколения в поколение в составе правящей аристократической группы могут происходить изменения, которые приведут, в конце концов, к перерождению самой аристократии. Частью правящих овладевает стремление к обогащению, к наживе и эта часть оттесняет от управления истинно мудрых. Получается правление, смешанное из добра и зла: в нем сохраняются еще черты аристократии, но наряду с ними играет

решающую роль богатство, а это уже тимократия. Но тимократия, освобождающая страсть к наживе, неизбежно приводит к следующему за ней, еще более испорченному порядку (поскольку с ростом богатства растет и почитание богатства). В итоге перед богатством отступает все, в том числе и закон.

Основные идеи Платона позволяет признать его обобщения методологически чрезвычайно ценными для характеристики циклических взаимоотношений в современных социумах. Более того, можно сделать вывод, что окружающий мир эволюционирует не монотонно, а через волатильные колебания (пульсирование) активности. К примеру, в различных аналитических и прогнозных концепциях в качестве природно-биологических детерминант, «запускающих» ритмику цикла, выступают климатические колебания и циклы урожайности в сельском хозяйстве, циклы экономической конкуренции (в экономических концепциях), циклы активности солнца и расположения планет (в космических теориях), динамика смены поколений (в социологических и политологических теориях), попеременное доминирование лево- и правополушарных типов восприятия (в культурологических и психологических теориях) и т.д.

В этом прослеживаются глубокие тенденции в окружающей нас природе и обществе, исторически подтверждаемые свидетельствами о гибели цивилизаций и распаде империй, колебательными режимами политических процессов и этногенетическими ритмами [2, 3].

Особо привлекает внимание ученых и политических деятелей методология прогнозирования, базирующаяся на анализе среднесрочных циклов мировой экономической и политической динамики, в первую очередь, эволюционных циклов.

Можно предположить, что поскольку принципиально новые технические и технологические решения уже появляются с периодичностью 4-6 лет, то, вероятнее всего, будет увеличиваться и частота современных циклов длинных волн, поэтому в исследовании эволюции глобальных социально-политических процессов целесообразно особо учитывать важнейший феномен: наша Земля является открытой системой по отношению к Солнцу.

Выдающийся ученый А. Л. Чижевский в середине XX века, изучая влияние циклов активности Солнца на социально-исторические процессы, математически обосновал связи одиннадцатилетнего периода солнечной активности Солнца (закон Швабе-Вольфа) с тенденциями пробуждения вулканов, катаклизмов погоды, социально-политических событий, эпидемий чумы, оспы, холеры, гриппа и малярии [4].

Возникающая топодинамика возбуждения социальных масс соответствует синергетическим характеристикам политических режимов с обострением и возникновением новых структур «порядка» в условиях неравновесности. Усиливающаяся неоднородность проявляет себя в качестве «хаоса неоднородности». Солнечная активность создает сильнейшую энергетическую неравновесность, наблюдается резкое повышение нервно-

психической возбудимости масс, что порождает бурные реакции даже на слабые и ничтожные раздражения. В этот период бывает достаточно даже жеста или слова (призыва), чтобы резонансно вспыхнул социальный конфликт

Если считать, что в каждом волновом цикле Солнце высвобождает определенное количество энергии, то после нескольких лет пассивности оно должно эту энергию выбросить. Новый цикл может быть быстрым и достичь высочайших пиковых значений. Из этого вытекает необходимость учета возможных социально-политических последствий от дальнейшего поведения Солнца на 2008-2018 г. Это указывает на то, что динамика циклов не исключает возникновения спонтанного и стохастического развития (в синергетической интерпретации это означает, что порядок на макроуровне не исключает хаоса на микроуровне).

Особенно опасен для социума период падения солнечной активности (завершается очередной цикл самоорганизации масс). Возникает рецессия в деловой жизни, депрессивное психофизическое состояние, прежняя социальная непримиримость сменяется безразличием и бездействием, наступает время политической и военной затяжной конфликтности, в том числе на межэтнической и межцивилизационной почве.

Перспективы изучения циклических процессов как процессов социальной самоорганизации связаны с решением проблемы сопоставимости влияния различных детерминант социальной эволюции (природных, экономических, политических, культурных и др.), что выводит на проблематику, которую в современном научном развитии инициирует синергетика. В этом случае социальные циклы предстают как последовательное разворачивание логики различных фаз упорядочения социальных систем (зарождения, относительно устойчивого существования и распада социальных структур).

При таком понимании социальные циклы выступают как отражение адаптации социума к природной среде и как способ наиболее оптимального освоения этой среды.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Платон. Государство / [Пер. В.Н. Карпова]. – М.: URSS, Либроком, 2012. – 531 с.
2. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумелев. – М.: Айрис-пресс, 2014. – 558 с.
3. Тойнби А. Д. Постижение истории / А. Д. Тойнби. – М.: Айрис-пресс, 2012. – 637 с.
4. Чижевский А. Л. Земное эхо солнечных бурь / А. Л. Чижевский. – М.: Айрис-пресс, 2014. – 345 с.

Ляхова В. П. (Николаев, Украина)

**ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛИЗАЦИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
В УСЛОВИЯХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ**

В тезисах актуализируется проблема социализации несовершеннолетних в условиях активного использования социальных сетей. Делается внимание значению социальных чувств. Акцентируется внимание личности, пользователя сети, на необходимых знаниях психологической безопасности и навыках анализа содержания информации.

Liakhova V. (Mykolayiv, Ukraine)

**SPECIFICS OF MINORS SOCIALIZATION IN THE CONDITION
OF THE FUNCTIONING OF SOCIAL NETWORKS**

Theses actualize the problem of socialization of juveniles in conditions of active use of social networks. Much attention is given to importance of live communication for the development of social feelings. It draws our attention to the necessity of obtaining knowledge of psychological safety and skills of content analysis of information by users of social networks.

Школу рассматривают как центр цивилизационных процессов и пространство для приобретения духовного опыта, как среду, в которой оттачиваются коммуникативные навыки и происходит морально-нравственное становление личности.

В стенах школы дети осваивают различные социальные роли, таким образом, происходит процесс их социализации. В условиях функционирования информационных технологий процесс социализации в отдельных случаях носит характер неосознанной зависимости.

На наш взгляд, имеет место явление своими признаками напоминающее процесс массификации – когда человек перестает понимать себя, управлять собой. Причем степень выраженности этого явления зависит от степени потери собственного «Я». Человек перестает управлять своей волей, появляется склонность к немедленной реализации внушенной идеи.

Механизм зависимости основан на потребности личности быть подтвержденной, принятой, одобренной социальной группой, ради этого подтверждения ребенок может играть роль не свойственную ему, лишь бы быть членом сообщества одноклассников, ради того же подтверждения ребенок готов совершить поступок крайне нерациональный.

Наиболее уязвимая категория подростков – дети с высокой степенью внушаемости и со склонностью к неадекватным поступкам и действиям. Социальная изоляция сопровождается высокой тревожностью, которая изнуряющее действует на психику человека, что порождает естественную потребность избавиться от этого состояния.

Э. Фромм ввел в психологию понятие «автоматического конформизма». Это механизм, с помощью которого человек усваивает тот тип поведения, который ему предлагает сообщество через средства массовой информации. При условии заниженного значения «Я», человек перестает испытывать страх одиночества и принимает автоматически предложенный тип поведения.

Попытка контролировать себя усугубляет проблему, а если прибавить к этому, что человеком управляют социальные стереотипы, шаблоны, то легко спрогнозировать его поведенческие реакции.

Примером тому могут быть явления, освещаемые в средствах массовой информации связанные с функционированием канала смерти. Куратор игры дает задание какому-нибудь «неофиту», чаще всего не имеющего опыта позитивного взаимодействия с людьми, выполнить определенные задания. Таинственность, интимность, значимость события и угроза быть исключенным из игры превратит ребенка в исполнительное, ведомое, безвольное существо.

Механизм влияния на личность в социальной сети тот же, что и в различного рода, деструктивных религиозных организациях. В частности: механизм жесткого контроля сознания и чувств адептов; строгая дисциплина внутри организации; отчетность (видеоотчеты в социальной сети); требование обязательного прочтения литературы (депрессивного характера); психологическое давление на тех, кто хочет разорвать эти отношения; угрозы позором, стыдом и т. д.

В реальной жизни переживание отвержения, отрицания, стагнации толкает ребенка в социальные сети. Осовремененные СМИ активно способствуют изменению сознания личности, вовлекая несовершеннолетних в разрушительные процессы, связанные с чувством общности.

Поскольку чувство общности у человека врожденное качество, его разрушение или деформация неизбежно приведут к негативным последствиям. Это могут быть: завышенная или заниженная самооценка, стресс, депрессия, деформация характера.

Социальное чувство другого появляется при норме развития в период от 4 до 15 лет. Связано это с социальной сензитивность человека и с большой практикой живого общения. Именно живое общение обеспечивает лучшую ориентацию человека в пространстве социальных отношений.

Межличностная коммуникация осуществляется не только процессом говорения, но и другими способами, которые помогают понять подразумеваемое (например: мимика, жесты, взгляды, интонация, телодвижение, динамика говорения, вздохи, замирания и т. д.). В процессе общения говорящий, также воспринимает сигналы внимания, понимания, согласия или несогласия слушающего.

Что мешает ученику осознать причину мотивов своего поведения? Мы думаем, что в первую очередь, это отсутствие привычки к осмыслению своего поведения и отсутствие необходимой информации. Учеников следует готовить к психологически безопасному пользованию социальными сетями.

Мосаєв Ю. В. (Запоріжжя, Україна)
СОЦІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ
ФУТБОЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ У РОЗРІЗІ СВІТОВОЇ ПЕРШОСТІ
З ФУТБОЛУ 2014 РОКУ

У тезах обґрунтовано соціальні особливості розвитку світової футбольної індустрії у розрізі світової першості з футболу 2014 року.

Mosaev Y. (Zaporizhia, Ukraine)
THE SOCIAL FEATURES OF THE GLOBAL FOOTBALL
INDUSTRY IN TERMS OF WORLD CHAMPIONSHIP 2014

Theses reasonably social features of the global football industry in the context of the world championship on football 2014.

Світова першість з футболу 2014 року відбулася на території Бразилії. Дана подія мала на меті реалізувати потенціал місцевої футбольної індустрії та відновити підсвідомий комплекс кожного бразильського вболівальника, який передавався від покоління до покоління і полягав у тому, що місцева національна футбольна збірна у 1950 році програла домашню національну першість збірній Уругваю [3]. Даний комплекс розглядався організаторами вже згаданій футбольної першості як фактор додаткових прибутків для світової футбольної індустрії.

З іншого боку, вибір Бразилії господаркою світової футбольної індустрії став додатковою зоною ризику для світової футбольної індустрії. Так як Бразилія та інші країни Південної Америки мають футбольну та інфраструктурну індустрію суттєво нижчого рівня ніж країни Європи та країни Північної Азії. Тим більше, що для всього континенту і Бразилії зокрема актуальною є проблема злочинності [2]. Але досвід Південної Африки в 2010 році показав, що зусилля армії та поліції в зоні проведення безпосередніх змагань можна ефективно нівелювати і забезпечити високий рівень безпеки. Саме тому і проведення світової першості 2014 року в Бразилії відбулося на високому рівні безпеки.

Проведення світової футбольної першості на фоні соціальних протестів, які відбувалися проти проведення даного турніру на території Бразилії, стало соціальною новацією для світової футбольної індустрії [1; 5]. В результаті даних акцій, тільки підвищився інтерес до даної світової першості. В даному випадку був вперше задіяний в рамках світової футбольної індустрії механізм гібридної реклами. Тобто антиреклама футбольної першості свідомо чи не свідомо була використана як реклама цієї події серед соціальних груп, які не були проінформованими про проведення даного футбольного форуму як на території Бразилії так і поза нею. Іншим геополітичним фактором даного футбольного турніру стала агресія Росії проти України в рамках анексії Криму та підтримки донбаських сепаратистів

[4]. Це проявилось у постійному згадуванні російського президента В. Путіна лайливими словами на трибунах бразильських стадіонів. Тобто політика не тільки стала елементом футбольних змагань, але й стала їх інструментом.

Фіналістами даного футбольного турніру стали збірні команди Німеччини та Аргентини, а за крок до фіналу зупинилися національні збірні Нідерландів та Бразилії [5]. З точки зору розвитку світової футбольної індустрії це було протистояння країн, які національні футбольні індустрії орієнтували на розвиток молодих гравців. І тому соціальна складова їх протистояння була дуже схожою. Хоча їх можна диференціювати за континентальною приналежністю. Тим більше, що два призери з трьох (Німеччина та Нідерланди) є представниками Європи. І контекст виховання молодих гравців в цих країнах є дуже різним. Якщо Нідерланди є класичним прикладом виховання футболістів з прицілом на «продаж» в клуби країн з більш розвиненою футбольною інфраструктурою. В той час як виховання молодих футболістів в Німеччині відбувається саме для місцевої національної першості з футболу акумулюючи молодих футболістів з чемпіонатів Австрії, Швейцарії, Чехії, Словаччини, Угорщини та Польщі. На нашу думку це основний з компонентів успіху саме національної збірної Німеччини як в рамках даного світового футбольного форуму так і в рамках всієї історії проведення світових першостей з футболу. Успіхи Бразилії та Аргентини в рамках даного футбольного турніру говорять проте, що на даному історичному проміжку саме аргентинська система виховання молодих футболістів виявилася більш стабільною. На нашу думку головним фактором такого стану речей є аргентинська тренерська школа, відсутність аналогічної в Бразилії призвела до зменшення результатів на рівні національних збірних.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Немирные протесты. В Бразилии митинги против ЧМ завершилися столкновениями с полицией [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://sport.bigmir.net/football/other/1614743-Nemirnye-protesty--V-Brazilii-mitiny-protiv-ChM-zavershilis--stolknovenijami-s-policiej>
2. Непомусено Э. Каждые 15 минут в Бразилии совершается убийство [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/world/20130326/207372032.html>
3. Сидорчик А. Гибель богов. Пять самых кошмарных поражений сборной Бразилии по футболу [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://www.aif.ru/brazil2014/reviews/1204565>
4. Фанаты вспомнили недобрым словом В. Путина на матче Россия – Бельгия. [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://sport.bigmir.net/worldcup2014/news/1660032-Fanaty-vspomnili-nedobrym-slovom-Putina-na-matche-Rossija-Bel-gija-foto>
5. ЧМ-2014 [Электронный источник]. – Режим доступа: <http://terrikon.com/worldcup-2014>

Калюжна Є. М. (Запоріжжя, Україна)

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ЯК ФАКТОР ОСОБИСТІСНОГО ВИБОРУ ЛЮДИНИ

У роботі акцентовано увагу на актуальності вивчення проблеми особистісного вибору людини у сучасному соціумі. Проаналізовано вплив соціокультурного контексту на процес прийняття та оцінювання особистістю власного рішення.

Kalyuzhna E. (Zaporizhzhya, Ukraine)

SOCIAL AND CULTURAL CONTEXT AS FACTOR OF PERSONAL CHOICE OF PERSONALITY

In this paper, attention is focused on the actuality of the appeal to the problem of man's personal choice in the modern society. It is analyzed the influence of social cultural context on the process of man's acceptance and evaluation of the solution.

У вітчизняній науці давно утверджена ідея щодо вирішальної ролі особистості у прогресивному русі людства. Проблема особистісного вибору завжди була для психології актуальною, – на сьогодні її дослідженню присвячено велику кількість праць (Г. О. Балл, І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, В. В. Рибалка, О. П. Саннікова, Л. В. Сохань, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелєвата ін.), проте, незважаючи на ґрунтовність розробки цього питання, інтерес до нього триває.

Свобода вибору – від часів Сократа і до сьогодні – це питання про те, чи спроможні люди самостійно керувати своїми виборами, рішеннями і вчинками.

Адже навколишній світ безперервно пропонує людині безліч можливостей для реалізації дій та вимагає, – хоче вона того, чи ні, – щоразу робити вибір, здійснюючи лише одну з них.

На думку вітчизняних вчених, вибір є ґносеологічною процедурою, тобто, обирати людина може лише з відомих їй більш-менш імовірних можливостей та варіантів дій [2]. Цю позицію відстоюють і деякі з зарубіжних авторів, зокрема, Поль Фресс (1981) наголошував на тому, що, чим багатший у людини досвід минулого, тим більше реальних можливостей їй відкриваються.

У просторі можливостей особистості присутні й такі, що ведуть до мети, а також і ті, що віддаляють від неї. Вибір людини обмежується тією частиною її власних можливостей, яку вона потенційно здатна пізнати – простором вибору [1].

Аналіз поведінки людей у критичних, нестандартних ситуаціях свідчить, що у розпорядженні багатьох із них є неймовірно велика

номенклатура можливих дій, в тому числі й попередньо не опрацьованих. Здійснити вибір – означає вирішити, яка з чисельності об'єктивно існуючих альтернатив і можливостей максимально відповідає досягненню мети і буде перетворена на дійсність. Обмежуючи, кожний вибір водночас спрямовує та мотивує активність людини, тобто, енергетично забезпечує (або не забезпечує) подальші світоперетворення. Узгодження конкуруючих та кооперуючих альтернатив і визначає кінцевий результат вибору[4].

За будь-яких обставин, людина завжди прагне, щоб її вибір був оптимальним. Звісно, що оптимальність – дуже відносно та індивідуальне поняття: оптимальне рішення в одних умовах може не бути таким в інших. Але якщо є критерії оцінки, вибір здається досить легким: робити треба те, що добре, нормально і правильно. Проте, уявлення людини про найкращий вибір, відповідно до яких вона приймає рішення, не завжди співпадають з уявленнями інших. Крім того, люди використовують різні стратегії вибору, при тому, що тактику, за правилом, визначає конкретна ситуація.

На сьогодні досить очевидним є той факт, що культивування цінності успіху та престижу в сучасному соціумі настільки інтенсивна, що є підстави припустити: активування конкурентоспроможності особистості – це домінуюча мета нашого суспільства. І оскільки на даний час соціальний престиж вважається наслідком успіху, при тому, що статус людини визначається у порівнянні зі статусним положенням інших, маємо визнати – прагнення до успіху із необхідністю набуває характеру суперництва.

Як культурна цінність, успіх на основі суперництва стає головним критерієм самооцінки і самоцінності, він розуміється як засіб самоствердження людини, а також як засіб затверджувати себе в очах інших. Водночас, тією мірою, якою людина обирає нестійкий, залежний від успіху критерій самоцінності, посилюється і відчуття безпорадності й незахищеності [3].

Вочевидь, в умовах протистояння амбіцій і амуцій, потреб і можливостей, дій та наслідків, однією з головних підстав для душевного дискомфорту стають побоювання опинитись «не на висоті». Можливо, що йдеться не про потенційну можливість неуспіху, а про імпліцитну конфронтацію між компетентністю та самоцінністю особистості.

Як підсумок, слід зазначити, що особистісний вибір – це незмінний атрибут усього життєвого шляху людини, що має власну структуру та внутрішні тенденції; це суб'єктивний процес і результат мотивованого пошуку, аналізу та виокремлення «найпридатнішої» з об'єктивно існуючих можливостей.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Комлев А. А. Жизненный выбор человека: виды и факторы влияния в аспекте возможностей / А. А. Комлев // Мир психологии. – 2004. – № 4(40). – С. 41-51.
2. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навчальний посібник / В. В. Рибалка. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

3. Рыбалка В. В. Психология чести и достоинства личности: культурологические и аксиологические аспекты: научно-метод. пособие / В. В. Рыбалка. – Одесса: «ИНТЕРПРИНТ», 2010. – 414 с.

4. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т. М.Титаренко. – К.: Вид-во «Либідь», 2003. – 376 с.

Бубнов І. В., Халілова-Чувасва Ю. О. (Одеса, Україна)
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У тезах аналізується вплив інформаційних технологій на формування інноваційних якостей особистості в процесі її соціалізації.

Bubnov I., Khalilova- Chuvaeva Yu. (Odessa, Ukraine)
INFORMATION TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF
FORMATION INNOVATIVE-ORIENTED PERSONALITY

In theses analyzes the impact of information technology on the formation of innovative personality traits in the process of socialization.

Проблеми розвитку новітніх технологій та подальшого використання людського потенціалу сьогодні перебувають в центрі уваги багатьох науковців і заходять своє відбиття в документах різноманітних міжнародних і міжурядових організацій [1]. На перше місце серед таких проблем все рішучіше виступають питання формування, розвитку та успішної діяльності інноваційної особистості. Визначення шляхів формування такої особистості дозволяє сконцентрувати зусилля, засоби і ресурси держав та урядів на вирішення економічних проблем, етнопонаціональних незгодженостей, освітніх труднощів і перекосів в особистісному розвитку на рівні індивіда. Досягти успіху в їх розв'язанні можливо завдяки розвитку інноваційних процесів, результати яких втілюються в нових технологіях, нових видах конкурентоспроможної продукції, у появі нових технічних і організаційно-технологічних рішень, в удосконаленні принципів управління.

Вперше поняття інноваційної особистості в 1962 році ввів американський дослідник Еверетт Хаген [2]. Він переконливо довів, що існують різні, і навіть протилежні, особистісні синдроми, які є типовими для традиційного доінформаційного і сучасного суспільств. У традиційному суспільстві найбільш яскравий особистісний прояв – це авторитарна особистість із її відвертим прагненням зберігати існуюче соціально-політичне статус-кво, з відкритим небажанням будь що міняти не тільки в суспільному житті і політиці, але й в економіці. У сучасному ж світі, з розвиненою ринковою економікою і демократичними політичними орієнтирами, на провідні позиції висувається інноваційно-орієнтована особистість, з її прагненням до змін та пошуку нових шляхів і способів активно-

творчої діяльності. Найважливішими характеристиками авторитарної особистості, на думку Е. Хагена, виступають, з одного боку, владність, твердість, жорсткість, а з іншого – покірність, слухняність, конформізм, прагнення уникати будь-якої відповідальності. Інноваційна ж особистість, навпаки, демонструє відвертість, терпимість, схвальне відношення до оригінальних думок і ідей, творчість, що стимулює самобутність і прагнення до новизни, креативності і позитивних змін.

Сформована складними умовами сучасності (глобалізація, екологічні виклики, фінансово-економічні та інші кризи), інноваційна особистість безперервно підвищує свій інформаційний багаж, збагачується новітніми знаннями, що, відповідно сприяє виникненню нововведень, які революціонізують усі сфери суспільного життя. Таким чином, провідною якістю у формуванні інноваційної особистості стає креативність. Зовнішньою ж передумовою, свого роду базисом, який здатний забезпечити креативність інноваційної особистості, є весь комплекс інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасне домінування інформаційні технології обумовлює появу специфічних форм соціально-політичної організації, культурних зразків, норм і правил повсякденного життя, іноді навіть вірувань. Вони виступають потужним стимулом для переосмислення і фундаментальної переробки соціологічних і соціально-політичних теорій, які мають безпосереднє практичне значення.

Оскільки інформаційні технології мають власну, іманентну логіку розвитку, остільки вони рано чи пізно спричиняють необхідність змін у соціумі. Саме прискорений розвиток інформаційних технологій, завдяки яким формується банк сучасних інновацій, призвів до того, що традиційні підходи до соціалізації особистості перестають відповідати запитам і вимогам сучасного життя, породжуючи численні стресові ситуації як на особистісному рівні, так і на соціальному полі в цілому. Зміни в цій сфері не тільки назріли, але вимагають свого негайного вирішення. Однак, щоб змінити традиційні норми і правила «входження» індивіда в суспільство із забезпеченням бажаного креативного успіху, необхідний відповідний особистісний ресурс. До такого слід, у першу чергу, віднести наявність у значної кількості індивідів необхідних особистісних якостей, як то: переконаність, віра в себе, вміння долати труднощі за допомогою пошуку нових, нестандартних шляхів їх вирішення, толерантність і життєстійкість. Найважливішим з інноваційних умінь виступає також здатність (навичка) переводити енергію стресу в енергію поступального розвитку, наслідком якої є інновація.

За певний проміжок часу інноваційно-орієнтована особистість, завдяки інформаційним технологіям, здатна отримати реальну можливість перевірити (теоретично і практично) здійсненність, доцільність, економічну, соціальну та інші цінності сформульованої інновації. Окрім того, швидке (тим більше, успішне) пророблення й реалізація однієї або декількох інноваційних ідей приводить до свого роду «накачуванню інноваційних мускулів», тобто розвитку здібностей особистості мислити в інноваційному ключі.

На жаль, механізми приведення в дію ресурсів, що забезпечують активне включення інноваційного аспекту в процес соціалізації особистості, дотепер практично не виявлені. Завдання соціологів і політологів полягає в тому, щоб запропонувати індивідові й суспільству способи реального наповнення високотехнологічного інформаційного середовища необхідним соціально-політичним контентом, який у прямому або опосередкованому виді сприяв би розвитку інноваційних устремлень особистості, її творчих здібностей, професійної інтуїції, уміння однаково успішно працювати в команді чи у віртуальній реальності.

Інформаційні технології все частіше стають імперативом встановлення нового порядку знання і його інституціональних структур, тому для досягнення поставленої мети серйозна увага повинна приділятися політичному, психологічному, пізнавальному і соціальному аспектам соціалізації з урахуванням досягнень технології в даних областях. Основна причина актуалізації зазначеної вимоги полягає в тому, що вже сьогодні в суспільстві спостерігаються два прямо протилежні підходи щодо ролі і значення інформаційних технологій. Це, з одного боку, пасивний підхід більшості – коли особистість автоматично сприймає і використовує інформацію, отриману завдяки освіті, засобам масової інформації або іншим джерелам, з готовими судженнями, але без права, бажання і можливості критичної оцінки і будь-яких змін. З іншого боку – це варіант активного сприйняття, яке типово поки лише для окремих осіб або певних невеликих груп, зайнятих у різних областях застосування інформаційних технологій. Вони мають можливості пошуку, обробки й практичного використання новітньої інформації через комп'ютер і всевітню мережу, з метою реалізувати свій потенціал, стати поміченими та соціально затребуваними, показати високу значимість і цінність інноваційних розробок у реальному секторі економіки [3, с. 11].

У глобальній інформаційній економіці без освіти, підвищення кваліфікації і фінансування в сфері інформаційних технологій досягти успіхів в галузі інновацій практично неможливо як окремим людям, так і цілим країнам. Але початок даному процесу може бути покладений, насамперед, через формування інноваційної особистості і за умови обов'язкового дотримання наступних вимог:

- 1) інформаційно-технологічна і технічна модернізація освіти, як соціально-економічної та політичної перспективи розвитку суспільства;
- 2) перманентні інвестиції у підрастаючі покоління, оскільки інформаційні технології є не тільки передумовою становлення інноваційної особистості, але й запорукою якісного поліпшення життя народу в цілому;
- 3) наявність політичної волі правлячої еліти, її здатності і готовності вести країну і народ інноваційним шляхом.

Остання обставина представляється особливо важливою і актуальною, оскільки створення інфраструктури бізнесу, впровадження сучасних інформаційних технологій і послуг забезпечує формування необхідних умов для залучення зовнішніх інвестицій у країну і розширення новітньої

економічної бази суспільства. Випереджальне виховання інноваційної особистості створює можливість для нових технологічних і інтелектуальних проривів і, в остаточному підсумку, розв'язання більшості соціально-економічних (у першу чергу, зайнятості населення), фінансових, демографічних, міграційних та інших проблем.

За такої теоретичної моделі розвитку особистість має стати пріоритетною ціллю соціального прогресу. Вищим регулятором суспільного життя, поряд із законом, мають бути культура, моральні норми та цінності життя. Останні через наукоємні інформаційні технології мають надходити у сферу управління, забезпечуючи перетворення політичної влади в інформаційно-аналітичний і культурний центр суспільства.

Задля ефективної практичної реалізації визначеної теоретичної моделі надзвичайно важливо залучити до процесу формування інноваційної особистості всі інтелектуальні сили, насамперед, вчених соціологів, психологів, філософів, економістів і політологів. Чим ширше і демократичніше буде дослідницька база і інтелектуальний потенціал пошуку альтернативних підходів у формуванні та розвитку інноваційної особистості, тим ефективніше буде функціонувати вся система соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Human Development Report 2001. United Nations Development Program (UNDP) Oxford University Press, New York and Oxford, 2001. – 290 p.
2. Hagen, Everett. On the Theory of Social Change, Homewood, IL: Dorsey Press, 1962. – 127 p.
3. Эко У. От Интернета к Гутенбергу / У. Эко // Новое литературное обозрение. – 1998. – № 32. – С. 5–14.

Ткаченко Є. С. (Київ, Україна)

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРІВ-ТРАВМАТОЛОГІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У тезах визначено критерії та показники мотиваційних чинників лікарів-травматологів до професійної діяльності: професійно-пізнавальний, психолого-особистісний, економічний. Відповідно до характеру прояву кожного із показників було окреслено оцінку рівнів мотивації: високий, середній і низький.

Tkachenko E. (Kyiv, Ukraine)

MOTIVATIONAL FACTORS OF PROFESSIONAL ACTIVITY TRAUMA SURGEON IN MODERN CONDITIONS

In the theses of the criteria and indicators of motivational factors trauma surgeon to professional activities, professional and educational, psychological, personal and economic. According to the nature of the manifestation of each performance evaluation outlined motivation levels: high, medium and low.

На сучасному етапі є необхідним перехід медичної освіти в Україні в особливий інноваційний режим розвитку. Посилення міжнародної конкурентоспроможності медичної освіти, розширення можливості працевлаштування, мобільності лікарів можливе лише за умови формування високого рівня їх мотивації до професійної діяльності.

В тезах ми маємо на меті конкретизувати критерії, показники, рівні оцінки мотиваційних чинників лікарів-травматологів до професійної діяльності.

Для визначення мотивів становлення майбутнього лікаря, скористаємося класифікацією мотивів за А. Марковою: 1) *пізнавальні мотиви*: широкі пізнавальні мотиви, які орієнтують на оволодіння новими знаннями; навчально-пізнавальні, що дозволяють вибір способів отримання знань, самоосвіти; 2) *соціальні мотиви*: широкі соціальні; вузькі або позиційні, які дозволяють вибрати певну позицію [2].

Для системи охорони здоров'я України проблема пошуку нових форм мотивації та стимулювання праці медичних працівників є особливо актуальною. Недооцінка кадрових ресурсів, застарілі механізми управління, відсутність стимулів до високоефективної праці призвели до сучасного стану галузі. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2011 р. № 454 затверджена «Концепція управління якістю медичної допомоги в галузі охорони здоров'я на період до 2020 року», в якій однією з нагальних проблем сьогодення визначена відсутність економічної мотивації для поліпшення діяльності медичних працівників [1].

Для того щоб визначити мотиваційні чинники до професійної діяльності лікаря, ми провели анкетування та соціологічні опитування серед лікарів-травматологів. Базою нашого дослідження є Київська міська клінічна лікарня № 7, відділення травматології.

Результативність роботи медичного закладу у великій мірі залежить від забезпечення правильної політики управління персоналом. При цьому головну роль відіграє здобуття знань, професійних умінь та навичок за кваліфікацією лікаря спеціаліста-травматолога.

Травматологія є одним з провідних розділів медицини. В Україні і у всьому світі існує багато науково-дослідних інститутів ортопедії, травматології і протезування, а також профільних кафедр при медичних університетах та інститутах післядипломної підготовки лікарів. У всіх містах та обласних центрах поряд з хірургічними організовані ортопедо-травматологічні відділення. У навчальних закладах дедалі більшого значення надають викладанню ортопедії і травматології. Сьогодні щодня мільйони людей по всьому світі травмуються внаслідок тих чи інших причин. В структурі первинної інвалідності загальна доля травм та ортопедичних захворювань становить 20% [2].

З огляду на вищевказані факти важливим є розвиток та удосконаленню системи підготовки кваліфікованих фахівців ортопедів-травматологів, які надають допомогу при травмах. Саме від професійної компетенції лікаря травматолога залежить, наскільки якісною буде медична

допомога при травмах та пошкодженнях, тому що від якості допомоги залежить здоров'я і навіть життя хворого. Таким чином, *основним мотивом лікаря* має бути досягнення високого рівня професійної компетентності задля власного самовдосконалення в професійному плані.

На констатувальному етапі дослідження були визначені діагностичні *критерії та показники* мотиваційних чинників лікарів-травматологів до професійної діяльності:

– *професійно-пізнавальні* – пов'язані зі змістом професійної діяльності та процесом її виконання: визначаються глибиною інтересу до знань, серед яких може бути інтерес до нових фактів, відкриттів, перших дедуктивних висновків або інтерес до закономірностей, мотиви самоосвіти;

– *психолого-особистісний* – соціальні та організаційні мотиви, що полягають у розумінні необхідності вдосконалювати себе, як професіонала. Схильність брати на себе відповідальність, вміння приймати рішення, вміння правильно оцінити себе та пацієнта, вміння планувати. Бажання спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, усвідомлювати, аналізувати способи й форми співпраці та стосунків з іншими;

– *економічний* – дозволяє з'ясувати задоволеність оплатою праці в залежності від обсягу та якості наданої медичної допомоги.

Визначені показники та критерії стали основою для виявлення *рівнів оцінки мотиваційних чинників* професійної діяльності лікарів ортопедо-травматологічного профілю: високий, середній і низький.

Для низького рівня – мотиви не пов'язані з процесом професійної діяльності, а заманюють та приваблюють вигодою, яку обіцяє фах. Низький рівень регуляції професійної діяльності. Відсутній інтелектуально-емоційного відгуку на процес здобуття знань.

Середній рівень – виникає намір виконувати професійні завдання, досягати поставленої мети. Але наявні труднощі в процесі вирішення завдань дослідницького типу, під час вибору оптимального рішення з ряду можливих у кожній конкретній клінічній ситуації, пізнавальна несамостійність.

Високий рівень – сформоване клінічне мислення: передбачає знання травматології, формування умінь і освоєння практичних навичок з таких її розділів як діагностика та лікування основних травматологічних захворювань з наданням невідкладної травматологічної допомоги. Раціональна організація своєї праці. Високий рівень інтересу до прийомів самостійного набуття знань.

За результатами діагностики, показники мотиваційних чинників лікарів-травматологів до професійної діяльності на базі Київської міської клінічної лікарні № 7 – високий (54%) та середній (29%) рівні. Економічний інтерес – не виступає рушійною силою в процесі виконання практичної діяльності лікарів травматологічного профілю. У досліджуваних присутня позитивна професійна мотивація, бажання і прагнення оволодіти знаннями і професією та покласти відповідальність за це на себе.

Отже, високий рівень мотивації – основа якості професійної діяльності лікаря-травматолога у сучасних умовах. При наявності мотивації

професійна діяльність має розгорнутий, наполегливий характер. Саме тому, вивчення мотивів професійної діяльності, є необхідною умовою розвитку і становлення особистості лікаря. Результати нашого дослідження свідчать про те, що лікарі-травматологи по зазначеним у роботі показникам і критеріям – вмотивовані до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Потапова А. О. Мотиваційні чинники професійної діяльності лікарів // Актуальні питання теоретичної медицини та клінічної медицини. Клінічні та патогенетичні аспекти мікроелементозів: матеріали науково-практичних конференцій студентів, молодих вчених, лікарів та викладачів, м. Суми, 10-12 квітня 2012 р. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 95.

2. Сучасний стан та перспективи підготовки лікарів-інтернів у Харківському національному медичному університеті: матеріали XL наук.-метод. конф., присвяченої 210-й річниці Харківського національного медичного університету. – Харків : ХНМУ, 2014. – 100 с.

Краснянська Н. Д. (Одеса, Україна)

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ

У тезах розглянуто проблему трудової міграції, її причини та наслідки.

Krasnianska N. (Odessa, Ukraine)

FOREIGN LABOR MIGRATION IN UKRAINE

In the theses the problem of labor migration is considered, its causes and consequences.

Актуальність проблеми міжнародної трудової міграції у сучасних умовах значно зросла. Проблема трудової міграції – одна з найважливіших і в нашій державі. Вона потребує ретельного аналізу науковців та адекватних дій з боку законодавчої та виконавчої влади. Дослідженню даної теми присвячено численні праці, зокрема таких українських науковців як С. Пирожков, І. Прибиткова, О. Хомра, А. Стародуб, О. Малиновська, О. Позняк, Н. Пархоменко, О. Пінчук, Е. Лібанова, М. Шульга та ін. Ці науковці зробили значний внесок у дослідження проблеми зовнішньої трудової міграції, але, як відомо, кількість та склад працюючих за кордоном постійно змінюється, змінюються також основні центри перебування найбільшої кількості українських мігрантів. Тому, незважаючи на істотний внесок перелічених вчених у вивчення особливостей зовнішньої трудової міграції населення України, зазначена проблема все ще залишається малодослідженою та гостро постає перед українським суспільством.

Щорічно десятки тисяч громадян України виїжджають закордон у пошуках роботи, це явище приносить надзвичайно великі збитки економіці держави. Загострення проблеми трудової міграції пов'язане із низьким рівнем

життя населення, відсутністю перспектив для подальшого кар'єрного росту та політичною нестабільністю держави. Домінуючими видами економічної діяльності серед українських трудових мігрантів є будівництво, найпоширеніше серед чоловіків, і домашній догляд, що переважає серед жінок. Станом на сьогоднішній день за офіційними даними близько 4,5 мільйона трудових мігрантів з України перебувають за кордоном (деяка статистика говорить про цифру до 7 мільйонів), з яких 1,7 мільйона – в країнах Європейського Союзу. Виходячи з цього, ми простежуємо, що близько третини економічно активного населення виїжджає за кордон, при цьому це здебільшого енергійні та підприємливі люди. Звичайно не можливо оминати питання правового статусу мігрантів – 60-70% не мають дозволу на проживання або працевлаштування. За даними Міжнародної організації міграції, близько 15 тис. українок зазнають сексуальної експлуатації за кордоном, а близько 100 тис. чоловік перебуває в трудовому рабстві. З такими темпами міграції за прогнозом Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України в 2050 році в Україні буде 36 млн. населення [1, с. 35]. Згідно з результатами дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» більше всього опитаних українців за останні 5 років виїжджали на роботу у Польщу – 36%, на другому місці Росія (25%), по 5% працювали у Чехії та Німеччині, 3% – в Італії, решта – в інших країнах, переважно, Західної Європи. А серед мешканців Заходу і Центру України переважаюча більшість працювала в Польщі, натомість жителів Півдня та особливо Сходу – в Росії. З них майже половина працювала у сфері будівництва та ремонту (43%), вдвічі менше (23%) на сільськогосподарських роботах, 10% на роботах по дому, по 3% мали досвід роботи в догляді за дітьми, ресторанному бізнесі (кухарі, офіціанти, прибиральники). По 2% працювали в готельному бізнесі, офісними працівниками, медичним персоналом. По 1% в сфері послуг (перукарі, масажисти, майстри). Водночас більшість (71%) заробітчан хотіли б у майбутньому знову працювати за кордоном, 11% – скоріше не хотіли б, 5% – однозначно не хотіли б, 13% – не визначились. Найбільша ж кількість респондентів хотіла б працювати у Німеччині (23%) та Польщі (22%), близько 10% – в Італії, США, Англії, по 6-7% – в Чехії та Росії [2, с. 15]. В українських офіційних та неофіційних джерелах, зокрема у ЗМІ, можна знайти різні оцінки кількості українських трудових мігрантів, які протягом останніх років виїхали з України. Насправді точної кількості трудових мігрантів з України не знає ніхто. Труднощі в таких оцінках також полягають ще й у тому, що кількість трудових мігрантів не є сталою величиною і значно коливається залежно від багатьох чинників, наприклад, від пори року. Водночас однією з причин цього є неефективність наявної системи обліку статистичної інформації у сфері трудової міграції, а також відсутність єдиного державного органу, відповідального за збирання такої інформації, узагальнення та аналіз. Некерованість, стихійність процесу, відсутність достовірної інформації стосовно загальної чисельності та якісного складу громадян України, які працюють за кордоном, ускладнюють

можливість оцінки масштабів зовнішньої трудової міграції та прогнозування її наслідків.

Зважаючи на динаміку трудової міграції, можна виділити наступні її наслідки. До позитивних можна віднести: інвестиції в розвиток української економіки (прямі та непрямі); накопичення професійного досвіду у країнах з вищим рівнем розвитку сфери обслуговування і можливість поділитися ним у країні-донорі; сприйняття інших культурних особливостей країни-рецепієнта, що позитивно відображаються на формуванні системи цінностей мігрантів; можливість «рекламувати» українську культуру у світі, створювати нові осередки української діаспори.

Однак, у трудової міграції є певні негативні риси, що можуть загрожувати ефективному функціонуванню економіки та загалом стабільності внутрішнього клімату держави. Перш за все, демографічні показники, адже відбувається зменшення кількості населення за рахунок виїзду за кордон та народження дітей у країні-рецепієнті. Розповсюдження набуває соціальне сирітство, адже діти зростають і виховуються без прямої опіки батьків. Також, проблемою є залишені без належного нагляду люди похилого віку, які потребують не тільки матеріальної допомоги. На превеликий жаль, аспект покинутих батьків у зв'язку з виїздом за кордон на сьогодні не вирішується державою. Сучасний рівень надання медичної і соціальної допомоги населенню літнього віку в Україні не відповідає його реальним потребам і має високу соціально-демографічну вартість – зростання захворюваності і смертності. Зважаючи на це, люди похилого віку залишаються обділені не тільки матеріальними ресурсами з боку держави, але й турботою з боку власних дітей. Одним з негативних наслідків є трансформація українських родин, коли їх члени виконують невластиві для них функції через виїзд інших за кордон, а також розпад сімей. Для України характерним є велика кількість емігрантів, що має щорічну тенденцію до збільшення; високий освітній рівень емігрантів, що, в свою чергу, спричиняє втрату висококваліфікованої робочої сили, а також значної частини інтелігенції; наявність законодавчої бази з цього питання, що потребує вдосконалення та ін. Такі масштаби міграції українських громадян зумовлюють великі втрати робочої сили, які можуть мати в майбутньому серйозні негативні наслідки для економічного розвитку України. Держава стала одним із головних трудових донорів для країн Західної Європи, тоді як ринок праці самої держави потребує фахівців практично у всіх галузях економіки.

Трудова зовнішня міграція набрала загрозливих для нашої держави масштабів. Вона вже є питанням національної безпеки. Дієвим засобом проти трудової міграції може бути динамізація економічного розвитку, зростання економічної активності та зайнятості населення, а на цій основі підвищення життєвого рівня. Необхідно враховувати міграційну ситуацію під час розроблення економічних і соціальних програм, виходячи з особливостей конкретних регіонів, створити умови для мінімізації стихійної зовнішньої трудової міграції громадян України; встановити належний контроль за зовнішньою трудовою міграцією, припинити діяльність комерційних

посередницьких структур, що незаконно займаються організацією зовнішньої трудової міграції; створити соціально-економічні умови для інвестицій в економіку держави коштів трудящих-мігрантів; забезпечити піклування та захист громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О. Варецька // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 5. – С. 34–39.
2. Галащук І. Українське заробітчанство: лідирує Польща / І. Галащук // Міграція. – 2017. – 3 лютого. – С. 15.

Михальчук К. В. (*Одеса, Україна*)

**ГЛОБАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ І ФОРМУВАННЯ
НООСФЕРНОГО СВИТОГЛЯДУ**

У тезах розглянуто глобальні екологічні проблеми, та необхідність формування ноосферного світогляду.

Mykhalchuk K. (*Odessa, Ukraine*)

**GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND THE FORMATION OF
THE NOOSPHERIC WORLDVIEW**

The theses deal with globe environmental problems and the need to form a noospheric worldview.

Людина постійно перебуває у взаємодії з іншими соціальними суб'єктами та з навколишнім середовищем. Ці дві системи органічно пов'язані між собою, причому рівень розвитку суспільства визначає становлення людини до природи. Незалежність людини від природи є ілюзорною і за словами вченого Н.Н.Мойсеєва «розвиток суспільства поза біосферою-це нонсенс!» [1]. Ця тема являється актуальною тому що, стан довкілля є важливим чинником існування людської цивілізації. Тому серед глобальних проблем сучасності одними з найбільш актуальних є екологічні проблеми, які проникають в різні сфери суспільного життя. Екологічні проблеми особливо гостро постають в індустріально розвинутих центрах, хоча стосуються вони усіх регіонів. Становище ускладнюється в країнах, де намагаються вирішувати економічні проблеми за рахунок виснажливого природокористування, незворотного порушення природних екологічних систем. Особливо актуальними вони є в Україні після Чорнобильської катастрофи. Проблеми довкілля не є суто фізичними або екологічними. Вони відображають політичні, інституціональні, культурно-екологічні засади, тому перебувають у полі зору багатьох наук. Серед дослідників, що займаються вивченням глобальних екологічних проблем можна назвати таких вчених, як Дж. Форрестер, Д. Медоуз, М. Месарович, Б. Пестель, Г. Кан, В. Леонтєв,

Н. Мойсеев та ін. В наш час Земна цивілізація вступила в епоху антропогенно-перевантаженої Землі, критичного стану біосфери, наочним доказом чого є екологічна криза.

Екологічна криза-це виснаження природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища, порушення природного балансу у рослинному і тваринному світі. Головна особливість сучасності полягає в тому, що людина попадає у все більшу залежність від умов виробництва і техніки. Лімітними стають для людини чисте повітря, прісна вода, іонізуюче випромінювання, зростаючі психічні навантаження, багатоманітність токсичних речовин, прогресуюче шумове забруднення, масове застосування антибіотиків та гормональних препаратів роблять досить реальною можливість самоотруєння, порушення біологічної основи спадковості людини. В наш час багато говорять і пишуть про так звані «хвороби цивілізації». Впровадження нових речовин і матеріалів, широке застосування добавок у їжу, консервантів, фарбників, штучних продуктів харчування, добрив разом із забрудненням навколишнього середовища негативно впливають на здоров'я сучасної людини. Інсектициди, гербіциди, миючі засоби та радіоактивні відходи все частіше вражають все живе на планеті. Гостро дефіцитними продуктами в останній час стають прісна вода і чисте повітря. За даними Всесвітньої організації здоров'я (ВОЗ), біля 80% всіх випадків захворювань у світі пов'язані із вживанням неякісної забрудненої води. Сьогодні запасів води на душу населення в два рази менше, ніж 50 років тому. За прогнозами, світові запаси води зменшуватимуться у майбутньому, що пояснюється ростом чисельності населення, розвитком сільського господарства і промисловості. Міжурядова комісія щодо кліматичних змін (IPCC) прогнозує, що за XXI ст. температура підніметься на 3,5 градуса. Це ніби-то незначна зміна може виявитися катастрофічною. У деяких регіонах посухи можуть стати довгими, в інших – дощі більш сильними, урагани – більш руйнівними. Хоч і сьогодні від повеней та голоду помирають мільйони людей, однак через глобальне потепління кількість смертей може значно збільшуватися. Почастішають хвороби та смертні випадки, пов'язані зі спекою. Може збільшуватися частота та сила лісових пожеж, підвищиться рівень моря. У сучасних умовах екологічна ситуація в кожній окремо взятій країні перестає бути внутрішньою справою, вона набуває характеру міждержавних відносин. Так наприклад, глобальна катастрофа на Чорнобильській АЕС нанесла матеріальних збитків народному господарству не одній країні, а загублене життя чи здоров'я людей внаслідок цього, економічній оцінці не піддається. Кардинальною проблемою новітньої історії є формування ноосферного світогляду людей. Ноосферний світогляд – це система поглядів та уявлень про навколишній світ та місце в ньому людини. При цьому слід враховувати наступне:

1. Ноосферний світогляд має віддзеркалювати нову епоху, яка починається із небезпеки зіткнення людства з біосферою Землі. Не поклавши цьому край, людство ризикує зникнути не тільки як соціальна спільнота, а як біологічний вид *Homo sapiens*.

2. Новий світогляд має бути побудований не на основі політичної картини світу, яка є суб'єктивно створеною, змінюваною, і, що головне, не сприймає на практичному рівні ідею збереження Земної цивілізації, а на науках про природу і суспільство, які підпорядковують свої дослідження ідеї збереження Земної цивілізації. Земна ноосферна цивілізація – це керована науково і духовно організована цивілізація, яка функціонує в умовах обмежених для її існування можливостей біосфери, репрезентуючи у Всесвіті унікальну планету розуму і духу, яка можливо буде взаємодіяти із позаземними цивілізаціями [2].

Отже в наш час перед людством постала фатальна задача: або всі країни з часом сприймуть на рівні практичних дій ідею збереження Земної цивілізації і єдиний ноосферний світогляд, або ж незалежно від них Земна цивілізація зникне. Необхідні неймовірні зусилля вчених, політиків, народів, націй і держав які були б спрямовані на те, щоб історія пішла шляхом ноосферного розвитку, який гарантує не тільки виживання всього людства, а й життя, достойне кожної людини.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1990. 456 с.
2. Білявський Г. О. Основи екології / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй. – К.:Либідь, 2004. – С. 65.

Фурман А. А. (Одеса, Україна)

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИ У ПСИХОДІАГНОСТИЧНИХ ОБСТЕЖЕННЯХ

У тезах проаналізовано постановня проєктивних методів обстеження психічних особливостей особистості, що слугують отриманню структурно-кількісної інформації про індивідуальні системи значень об'єктних категорійних ознак особистості, котрі породжують унікальний, суб'єктивний світ людини.

Furman A. (Odesa, Ukraine)

PROJECTIVE TECHNIQUES IN PSYCHODIAGNOSTIC SURVEY

In theses analyzed the rise of projective methods of examination of mental personality traits that serve obtaining structural and quantitative information about the individual system object values of categorical attributes of personality, which generates unique, subjective world of the human.

Проективні методи дослідження особистості – одна з найбільш складних і суперечливих сфер психодіагностики від конструювання, адаптації й апробації до їх системного використання й інтерпретації. Їх концептуальною засадою є суб'єктивний простір ідей і думок людини, що

утворює сутнісну характеристику особистості та постає засобом пізнання світу. Проективні методи виникли на підґрунті науково-психологічного узагальнення особистісних конструктів у напрацюваннях В. Вундта і Ф. Гальтона, котрі вперше використали у своїй практиці метод вільних асоціацій. Революційні ж ідеї експериментального обстеження психічних рис-якостей особистості з допомогою проективної емпірики розроблені Г. Роршахом у праці «Психодіагностика» (1921). Питання про застосування проективних тестів на сьогодні залишається дискусійним, та у зв'язку з нагальною потребою прикладних соціономічних досліджень особистості, вони є широко вживаним інструментарієм багатьох галузей психологічної діяльності [1].

Рефлексивний аналіз атрибутивних складових особистості пов'язаний з виявленням їх глибинної сутності, з'ясуванням механізмів-принципів усистемлення суб'єктивних поглядів людини про об'єктивну реальність як рефлексивного відображення дійсності у її свідомості. В уявленнях про світ і своє місце в ньому особа орієнтується на певні патерни і шаблони, що проектно організують мислєдїяльність на шляху до осмислення буття. Проективні методи, що зорієнтовані на віднаходження й осмислення особистістю власних мотивів діяльності та передумов вчинення, допомагають зрозуміти міру і ступінь самосприйняття людиною себе і світу [2].

Проективні методики є спеціальною технікою емпіричного вивчення психологічних рис-якостей особистості, які найменш доступні безпосередньому спостереженню або опитуванню. На сьогодні їх класифікація утримує наступні підвиди: 1) конститутивні – передбачають структурування, оформлення зовнішніх стимулів у цілісну осмислену картину (тест Г. Роршаха, незавершені речення, незакінчені малюнки); 2) конструктивні – орієнтовані на створення осмисленого цілого з чітким описом деталей (конструктори, «Селище» Н. Артуса, «Тест світу» М. Ловенфельда); 3) інтерпретаційні – базуються на тлумаченні певних внутрішніх стимулів респондента (тест тематичної аперцепції – ТАТ, малюнковий аперцептивний тест – МАТ); 4) катартичні – засновані на символ-драматичному програванні значущих життєвих ситуацій (методики Г.-К. Лейнера, техніки Дж. Морено); 5) експресивні – орієнтовані на специфіку графічного і колірнього оформлення респондентом малюнків («Дім–Дерево–Людина», «Неіснуюча тварина»); 6) імпресивні – ґрунтуються на вивченні результатів вибору стимульного матеріалу («Колірний тест» М. Люшера, методика Л. Сонді); 7) адитивні – засновані на завершенні розпочатого речення, розповіді або оповіді (методики «Завершення речення», «Завершення історії»); 8) семантичні – виявляють ставлення людини до досліджуваного об'єкта як значущого чи індиферентного («Семантичний диференціал», «Техніка репертуарних решіток Дж. Келлі») [1].

Особливості проективного підходу як специфічної форми розпізнання людського єства, дозволяють отримати структурно-кількісну інформацію про індивідуальні системи значень об'єктних категорійних ознак і тим самим проникнути в суб'єктивний світ людини. Сам механізм проєкції не може

бути однозначно оцінений психологом у якості безапеляційного особистісного патерна в реагуванні досліджуваного на стимульний матеріал. Слід враховувати, що інтеграція результатів проективного тестування важко формалізується завданнями методики і тому на сьогодні значною мірою залежить від професіоналізму й інтуїції фахівця-психолога [2].

Проективні методи є достатньо дієвим інструментом в диференціальній діагностиці особистості, її емоційних станів, поведінкових пріоритетів, інстинктивних потягів і малоусвідомлених домагань та мають неабияку значущість для виявлення виразних, у тому числі і патогенних форм взаємодії людини з довкіллям. Найсуттєвішою характеристикою проективних методик є довільна організація стимульного матеріалу в чітко структуровану багатогранну систему, що дозволяє обстежити велику кількість респондентів, зібрати значний обсяг нормативної інформації, узагальнити показники у цілісну картину, визначити референтні групи, описати портрет середньостатистичного представника загалу, спрогнозувати можливі форми взаємодії з довкіллям. Масив отриманих за допомогою проективних методик даних дозволяє визначити шляхи подальших пошукувань, проникнути у найпотаємніші лакуни особистості, котрі важко діагностувати при традиційній організації експерименту та його зваженій психолого-рефлексивній кількісній і якісній оцінці.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Акимова М.К. Психологическая диагностика / [Под ред. М. К. Акимовой]. – СПб.: Питер, 2005. – 304 с.
2. Фурман А. А. Ціннісно-орієнтаційний портрет фахівця-психолога: від моделі до індивідуальних інваріантів / А. А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 118–127.

Москалюк О. І., Матвійчук Л. В. (Хмельницький, Україна)
ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ НА ПОЛІТИЧНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У тезах розглядаються фактори та напрями впливу Інтернет-ресурсів на політичну соціалізацію сучасної молоді.

Moskaliuk O., Matviichuk L. (Khmelnitskyi, Ukraine)
THE EFFECT OF INTERNET RESOURCES ON POLITICAL
SOCIALIZATION OF STUDENTS

The article contains an overview of factors and impact directions of Internet resources on political socialization of modern young people.

Соціокомунікативне середовище сьогодення характеризується проникненням Інтернет-ресурсів у соціальні процеси. Тому, зміни, що відбуваються у соціокультурному полі під впливом новітніх технологій,

потребують уваги фахівців до інформаційних взаємодій.

Розвиток Інтернет-середовища епохи інформаційного суспільства зумовлює зміни в політичній системі. Зокрема, політична культура особистості є дуже важливою при виконанні громадянином своєї ролі в суспільстві.

До того ж існують два рівні політичної соціалізації, а саме:

1. Рівень соціальних груп – загальносоціальні проблеми здійснюють вплив на соціалізацію особистості.

2. Соціально-психологічний рівень – політична соціалізація формується при формуванні цілей та цінностей через такі механізми, як вплив, навіювання, ідентифікація особистості, яке здійснюється через інформаційні потоки.

Політична соціалізація на сучасному етапі розвитку суспільства постійно перебуває у зоні дослідницької уваги. Зокрема, питання вивчення проблематики «соціалізації» вперше розглядали такі західні психологи – З. Фрейд та Е. Дюркгейм. Вузке коло досліджень, яке стосується питання політичної соціалізації молоді вивчали: В. Ребкало, В. Бебик, М. Головатий, Н. Дембицька, Н. Гедикова, І. Андронova, Ю. Загородній та ін.

В свою чергу, «політична соціалізація» розглядається як поняття, що розкриває зв'язки між людиною і політикою, означення рівня політичних знань та власне ставлення людини до влади.

Зокрема, для індивіда процес соціалізації означає засвоєння політичних знань та норм суспільства. Метою політичної соціалізації постає формування культури, механізмів становлення та розвитку позицій особистості щодо політичної системи.

Інтернет-середовище виступає одним із основних проявів інформаційного середовища щодо формування політичної позиції. У ньому зростає рівень свободи та усвідомлення молоддю усіх своїх можливостей.

Роль ресурсів інформаційного середовища передбачає формування цінностей у межах всесвітньої павутини. Відповідно до яких, молоддю засвоюються ціннісні орієнтації, політичні та соціальні норми. До того ж Інтернет-середовище засноване на цінностях, що є базовими для демократичного суспільства; свобода слова, політичний плюралізм, вільний доступ до інформації, свобода організацій та зібрань.

Зокрема, політична соціалізація забезпечує включення молоді до політичної системи.

В свою чергу, можемо виділити основні фактори, які впливають на процес політичної соціалізації студентської молоді: ідеологічний та моральний вплив суспільства; психологічна характеристика особистості; рівень освіченості, розвитку та соціального досвіду особистості; сформованість політичної свідомості особистості.

На політичну соціалізацію особистості впливає політична культура держави. Науковець Т. Поснова виділила основні напрями щодо формування політичної соціалізації культури студентської молоді з розвитком Інтернет-ресурсів:

- рівень політичної культури та освіченості необхідний для сприйняття демократичних норм та цінностей;
- публікація актуальних наукових праць у соціально-політичній сфері, для висвітлення масової інформації, щодо можливості розвитку інформаційних технологій;
- виховання політичної культури та розвитку суспільно-політичних процесів молоддю;
- розвиток національно-патріотичного виховання молоді;
- формування інтересу до суспільно-політичних подій, вплив на соціально-політичну пасивність молоді в сфері політичної обізнаності [1 с. 76].

Таким чином, процес політичної соціалізації особистості проходить, насамперед, через оволодіння демократичних цінностей та норм. Вплив Інтернет-ресурсів за допомогою технічних засобів формує фундаментальні настанови, які впливають на цінності шляхом активного впливу. Політичні Інтернет-комунікації відіграють важливу роль в сучасних політичних процесах, забезпечення функціонування демократичної політичної системи суспільства, у тому числі при зміні політичних еліт у владі, виховання громадянина, який буде самостійно приймати важливі рішення.

Динамічний розвиток Інтернет-ресурсів сприяє формуванню позитивних чинників впливу на політичну соціалізацію молоді, а саме:

- формування та засвоювання навичок демократичної культури здійснюється внаслідок Інтернет-ресурсів через швидкий доступ до інформації;
- оволодіння загальнолюдською і національною культурою, виконання громадянських обов'язків, взяття відповідальності за себе та державу;
- опанування соціальних навичок, у соціально-політичній сфері;
- соціально-політична адаптація, розвиток навичок політичного спілкування, культури політичних комунікацій, самопізнання, самооцінки, самовиховання та самовизначення;
- формування усвідомленого вибору життєвих позицій та прав.

З метою встановлення впливу Інтернет-ресурсів на політичну соціалізацію молоді нами було проведене анкетування серед студентів Хмельницького національного університету. Вибірка становила 20 осіб віком від 20 до 23 років.

Отримані дані дають підстави говорити про те, що Інтернет є найбільш привабливим для молоді ресурсом в силу своєї динамічності та високого технологічного рівня.

Згідно з отриманих результатів ми дізналися, що усі 20 респондентів мають мережу Інтернет. Політика, як наука цікава лише 30% опитаним, Розвиток знань та вплив на політичну свідомість впливає відповідно на 80% та 55% людей. До того ж рівень довіри до мережі Інтернет, а саме до політичних новин – 80%. Події у сфері політики цікавлять – 90% респондентів, а слідкують за ними через Інтернет-ресурси лише 45% осіб.

Аналіз об'єктивних тенденцій розвитку політичної соціалізації в Україні засвідчує, що громадянське суспільство, як вирішальний етап здійснення політичної соціалізації, є необхідною умовою для усвідомлення місця людини в системі соціально-політичних відносин. Поняття політичної соціалізації можна розглядати як комплекс соціально-політичних процесів, які готують людину до активного політичного життя. А особистість в процесі соціалізації розглядається як рушійна сила впливу на політичну ситуацію в державі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика / В. М. Бебик. – К., 2007. – 384 с.

Ляшенко Р. О. (Кропивницький, Україна)

КОРЕЛЯЦІЙНА ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У тезах розглянуто особливості кореляційної залежності відповідальності та самовизначення особистості. Представлено трактування у наукових колах явища відповідальності, як один із основних вимірів самовизначення особистості, як моральної якості особистості та обов'язкової умови її існування.

Liashenko R. (Kropyvnytskyi, Ukraine)

CORRELATIONAL DEPENDENCE OF RESPONSIBILITY AND SELF-DETERMINATION OF PERSONALITY

In the article, the peculiarities of correlational interdependence of responsibility and self-determination of personality have been discussed. Interpretation of responsibility phenomenon in the scientific community as one of the main dimensions of self-determination, as a moral trait of personality and a necessary condition of its existence have been presented.

У психолого-педагогічних дослідженнях часто указується на залежність рівня відповідальності особистості від її самовизначення. Відповідальність особистості не повністю охоплює зміст норм і цінностей, що діють у суспільстві, а лише ті з них, які стають прогресивними у свідомості й діяльності особистості. Особистісний розвиток полягає у послідовному розвитку механізмів саморегуляції. Вищою формою саморегуляції є самодетермінація (самовизначення), тобто здатність діяти не прогнозовано з позиції зовнішнього спостерігача, а внутрішньо усвідомлено й послідовно на основі вищих рефлексивних внутрішніх критеріїв та підґрунтя у прийнятті рішення і управління поведінкою. Основними вимірами самодетермінації особистості є воля та відповідальність. Під відповідальністю розуміють форму виявлення активності, форму регуляції, якій властиве переживання за

свою здатність змінюватися і змінювати навколишній світ.

Розвинена самосвідомість пов'язана, переважно, із критичним самоставленням, а тому слугує основою для удосконалення професійної діяльності й особистісної культури. Тут осмислюються способи детермінації діяльності та її результати, і тут, у самосвідомості, формуються імпульси, як говорить Біблер В. С., «слабкі поля» самодетермінації, що визначають індивідуальну відповідальність людини за свої вчинки, свідомість, мислення, волю ...» [1, с. 323].

Для обґрунтування проблеми становлення цілісної особистості педагога значущими є положення Франкла В. Е. про те, що смисл має потенціал, який розвиває особистість (реалізує смисл, людина реалізує сама себе); його пошук – це реалізація духовності, свободи й відповідальності людини; кожного разу – конкретний смисл ситуації, й відповідно він є унікальним, як унікальною є кожна особистість [4].

Деякі науковці, зокрема Сафін В. Ф., трактують відповідальність як моральну якість особистості. Дослідник вважає, що: «Вищим рівнем відповідальності, як провідною моральною властивістю, є поняття, яке безпосередньо пов'язане із світоглядом особистості. Воно має зв'язок із такими моральними поняттями, як гуманізм, патріотизм, добросовісність, ініціативність, дисциплінованість, чесність, працелюбство, творча активність, здатність до дії, розумного самообмеження» [3, с. 115].

Мей Р. [2] пояснює, що обов'язковою умовою існування особистості, першим складником цього поняття є воля, що виражається у вмінні брати відповідальність за вчинки й за кінцевий підсумок власного життя. Крім цього дослідник виділяє індивідуальність – здобуття людиною свого істинного Я за допомогою свідомості й прийняття; соціальну інтегрованість, що виражається у звільненні від почуття неповноцінності для досягнення соціально корисного результату й уміння брати на себе соціальну відповідальність; духовну напруженість, що нерозривно пов'язана з поняттями волі, автономії й моральної відповідальності, яка відбиває суперечливість природи людини. Внутрішня напруга призводить особистість до безперервної роботи духовного начала, до усвідомлення своєї духовності й підтримання стійкої духовної напруги, характерної природі людини, її здібності до трансцендентності, виходу за межі власного Я.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры / В. С. Библер – М., 1991.
2. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мей – М., 1994.
3. Сафин В. Ф. Проблема самоопределения личности педагога / В. Ф. Сафин // Формирование социальной активности личности учителя : Межвуз. сб. научных трудов / [под ред. В. А. Сластенина]. – М.: Московский государственный: пединститут им. В. И. Ленина, 1982. – С. 148–153.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла. / В. Франкл. – М., 1990. – 368с.

Литвиненко І. С., Хотєнов І. М. (Миколаїв, Україна)
СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРІВ-ХІРУРГІВ
ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОГО ВІДДІЛЕННЯ

У тезах висвітлені синдром «вигорання», причини, які призводять до його виникнення у лікарів-хірургів конкретної спеціалізації.

Lytvynenko I., Khotenov I. (Mykolaiv, Ukraine)
THE EMOTIONAL BURNOUT SYNDROME AMONG THE SURGEONS
OF THE MAXILLA-FACIAL DEPARTMENT

The theses elucidate the burnout syndrome and reasons that cause it among the surgeons of the specific specialization.

Найбільш часто емоційне вигорання виявляється у представників соціономічних професій, тобто у так званих «комунікативних» професій (В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, О. Н. Гнездилова, Н. В. Грішина, Л. М. Карамушка, С. Д. Максименко, В. О. Орел, Е. В. Старченкова, M. Burish, H. J. Freudenberger, M. Leiter, C. Maslach та ін.), які знаходяться у інтенсивнішому і тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, перебувають в емоційно насиченій атмосфері під час надання професійної допомоги. В українській психологічній енциклопедії «емоційне вигорання» як феномен характеризується як «певний психічний стан, що проявляється у відчутті емоційного спустошення та втоми від власної роботи, що може призвести до цілковитого регресу духового розвитку» [2, с. 53]. Такий стан негативно позначається на здоров'ї фахівця, ефективності його трудової діяльності.

Природа феномена емоційного вигорання є достатньо складною і містить три основні складові (тривимірний синдром): 1) емоційне виснаження; 2) деперсоналізацію; 3) редукцію професійних обов'язків.

У наш час синдром емоційного вигорання розуміється як професійна криза, пов'язана з роботою в цілому, а не тільки з міжособистісними взаєминами в її процесі. Виділяють чинники, що сприяють розвитку синдрому емоційного вигорання або, навпаки, гальмують його. Їх об'єднують у два великі блоки: особливості професійної діяльності й індивідуальні характеристики самих професіоналів. Так, у праці Л. М. Карамушки і Т. Зайчикової систематизовані основні діагностичні методики вивчення цього синдрому, особливості його протікання.

Синдром емоційного вигорання медичних працівників та питання їхнього психологічного здоров'я є актуальною проблемою психології професійного здоров'я [1], оскільки, здоров'я українського суспільства сьогодні далеко від благополуччя, а тому на медичних працівників покладена велика відповідальність за надання якісної медичної допомоги різному контингенту пацієнтів. Це означає, що до особистості лікаря, висуваються нові, більш високі вимоги, адже від його стресостійкості, психічної рівноваги

залежить результат його роботи – надання якісної медичної допомоги, здоров'я окремої людини, а значить і здоров'я нації. Медична діяльність через перенасичення її стресогенними факторами вимагає від професіонала-медика потужних резервів самовпорядкування і саме тому, вона належить до найбільш напружених в емоційному плані видів праці. Професія медика належить до групи, яку А. С. Шафранова називає «професії вищого типу», за ознакою «необхідності постійної роботи людини над собою», рефлексії на змісті предмета своєї діяльності.

У нашому дослідженні ми здійснили спробу конкретизувати, що саме впливає на виникнення синдрому «вигорання» у практикуючих лікарів-хірургів щелепно-лицевого відділення. Базою дослідження була Миколаївська обласна лікарня, щелепно-лицеве відділення. Був досліджений контингент лікарів зазначеного відділення, серед яких – 21 жінка і 4 чоловіка, середній вік цих спеціалістів – 38 років, а загальний стаж роботи – п'ятнадцять років. Зазначимо, що праця лікаря хірурга має деяку специфіку, яка може бути значущою для виникнення синдрому «вигорання» спеціалістів.

90% лікарів в ході індивідуальних бесід проговорили, що взаємостосунки з пацієнтами (взаємодія в діаді «людина – людина» залежить від якостей як першої так і другої), які відчувають біль, бояться медичного втручання, напружені, часто агресивно налаштовані, ставляться з недовірою, мають різний рівень соціального статусу, інтелекту створюють постійне високе напруження.

Також 95% лікарів підкреслили про свою підвищену відповідальність за результат своєї роботи, а вони, у прямому сенсі, на обличчі пацієнта, відповідальність за життя людини, стан її здоров'я (лікар несе моральну та юридичну відповідальність, незалежно від того, за яких обставин може статися прикрий випадок).

100% лікарів зазначили, що негативно позначається і повсякденна професійна рутинна, тісне спілкування з алко- та наркозалежними, людьми з девіантною поведінкою тощо і особливо те, що їм бракує естетичних вражень, оскільки вони щодня бачать зображені, скалічені обличчя.

80% опитаних лікарів зазначили, що на їхнє психологічне самопочуття істотно впливають психологічні, фізичні перевантаження, пов'язані з особливостями режиму роботи.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок: синдром емоційного вигорання – це, перш за все, суб'єктивні переживання (внутрішні), тобто на перше місце виходить особистісний фактор фахівця. Психологічна допомога лікарям повинна бути особистісно-орієнтованою, комплексною, спрямованою на корекцію психічного стану, відновлення психологічного комфорту у кожного лікаря-хірурга, що забезпечить йому ефективне, успішне професійне довголіття.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Психология здоровья : учебник для вузов / [под ред. Г. С. Никифорова]. – СПб.: Питер, 2003. – 607 с.

2. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанова]. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

Серга О. О., Бучацька С. М. (Вінниця, Україна)

**ВІРТУАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА
КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ**

В статті висвітлено особливості віртуального спілкування, його види, цілі та функції в житті сучасної молоді та обґрунтовано необхідність вивчення негативного впливу віртуального спілкування та залежності від нього.

Serga O., Buchatska S. (Vinnytsia, Ukraine)

**CYBER COMMUNICATION AS A SPECIAL FORM OF
MODERN YOUTH COMMUNICATIVE INTERACTION**

The article deals with the features of cyber communication, its kinds, purposes and functions in the modern youth life. It has been justified to provide the study of negative impact of cyber communication and addiction to it.

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, розширення меж міжособистісного спілкування, і наростаючої глобалізації сучасна людина прагне мобільності, безперешкодного доступу до джерел інформації, і реалізує свої прагнення засобами спілкування, яке може поєднувати у собі як риси реальності так і віртуальності. У свою чергу віртуальний простір не лише створює умови для різноманітних проявів особистості під час спілкування, але й призводить до якісно іншого ставлення до життя та зумовлює особистісні трансформації людини. Незважаючи на те, що Інтернет є потужним засобом віртуального спілкування, науковці в області психології та соціології б'ють на сполох, вказуючи на негативні тенденції, внаслідок яких формується новий тип особистості з техногенним мисленням, чіє життя так чи інакше нерозривно пов'язано з Інтернетом. У такому баченні проблема віртуального спілкування та психологічних аспектів комунікативної взаємодії у кіберпросторі набуває особливої значущості та потребує нагального вирішення з урахуванням позитивного і негативного впливу тривалого віртуального спілкування на особистість людини.

Дослідження віртуального спілкування молодих людей у кіберпросторі протягом тривалого часу залишались поза увагою вчених. Лише окремі аспекти віртуального спілкування, зокрема його характеристики та основні функції вивчали Г. І. Остапенко, А. С. Тончева, О. Є. Войскунський, С. В. Зайцева, В. В. Мартинюк, О. Є. Жичкіна. На важливість кіберспілкування вказували М. Л. Смұльсон, О. Є. Войскунский, натомість А. А. Засекін, О. В. Камінська, К. В. Музиченко вивчали психологічну

природу залежності від віртуального спілкування. Однак питання психологічних особливостей та впливу віртуального спілкування на життя сучасної молоді людини потребує більш детального вивчення.

Тези мають на меті проаналізувати зміст та особливості спілкування у віртуальному просторі та його значення для сучасної молоді.

Віртуальний простір надає безмежні можливості міжособистісної взаємодії, яка може бути використана з різною метою – для навчання, роботи, дружнього міжособистісного спілкування, пошуку партнерів для бізнесу та навіть для пошуку «другої половини». Віртуальне спілкування дає змогу реалізувати мотиви, цілі, засоби діяльності, адже охоплює у собі інформацію та комунікацію. Важливим у цьому контексті є здатність молоді людини до ефективної обробки інформації – її сприймання, розуміння і породження. Відтак, значущим є те, щоб віртуальне спілкування, слугуючи потужним засобом реалізації цілей провідної діяльності, не почало її повністю заміщати.

Під час віртуального спілкування відбувається взаємодія людей через їхні віртуальні образи, імітуючи структуру і результати реальних відносин. На думку вчених, віртуальне спілкування має деякі переваги над реальним, перш за все тим, що стирає більшість комунікативних бар'єрів, обумовлених зовнішнім виглядом партнера чи невербальною частиною комунікативної компетентності. Особливу роль у спілкуванні в Інтернеті відіграють соціальні мережі, які дають можливість одночасно спілкуватися зі значною кількістю людей, які живуть в різних соціокультурних умовах, дозволяють легко змінювати формальні атрибути, виробляючи нові стилі взаємодії, знижують психологічний дискомфорт, але при цьому значно збіднюють емоційний компонент спілкування та виключають більшість невербальних засобів комунікації [1, с. 92].

Результати аналізу досліджуваної проблеми вказують на те, що основою для віртуального спілкування є загальна комунікативна взаємодія, яка згодом набирає своєї специфіки у змісті, засобах, цілях і функціях.

Відповідно до змісту віртуальне спілкування класифікується на: когнітивне (обмін знаннями), кондиційне (обмін психічними та фізіологічними станами), мотиваційне (обмін цілями, потребами), діяльнісне (діями, вміннями, навичками) спілкування. Найменш вираженим видом віртуального спілкування є кондиційне спілкування, адже в реальній комунікативній взаємодії механізми емоційного зараження діють значно сильніше внаслідок ефекту присутності. У межах віртуального спілкування також відсутнім є матеріальне спілкування. Обмін ментальними продуктами діяльності (розв'язанням певної задачі, знаходженням шляхів вирішення проблеми) належить до когнітивного виду спілкування [2, с. 159].

Відповідно до цілей віртуальне спілкування є суто соціальним, оскільки спрямоване на зміцнення міжособистісних контактів та особистісне зростання індивіда. За засобами віртуальне спілкування є опосередкованим, що здійснюється з допомогою Інтернет-мережі та непрямим, оскільки комунікант-співрозмовник не є в полі зору мовця. Серед видів віртуального

спілкування також можна виділити ділове, особистісне, інструментальне та цільове. Слід зазначити, що ділове спілкування посідає важливе місце серед інших видів, оскільки Інтернет часто використовується як засіб вирішення важливих організаційних проблем та ведення бізнесу.

Віртуальне спілкування, здійснюючи позитивний/негативний вплив, реалізує інформаційно-пізнавальну функцію (стимулює обмін інформацією/обмежує абстрактно-аналітичне мислення); розважально-компенсаторну функцію (сприяє запобіганню самотності та емоційному задоволенню/збільшує тривогу як результат не конгруентності «Я-реального» і «Я-віртуального»); нормативно-аксіологічну функцію (прийняття і слідування соціальним цінностям/ формування завищеного рівня домагань); соціально-проблемну та інтеграційну функції (залучення до важливих суспільних проблем, реалізацію громадянської і моральної позиції/дезадаптації, перешкоди особистісного і професійного самовизначення і реалізації).

Теоретичний аналіз віртуального спілкування як комунікативної діяльності віртуальної особистості, дозволив дійти таких основних узагальнень: психіка віртуальної особистості має опосередкований характер; особистість конструюється простором, у якому відбувається віртуальне спілкування; віртуальне спілкування – це своєрідна діяльність, яка відображає особливості свідомості особистості у кіберпросторі.

Серед перспективних напрямів подальшого дослідження вважаємо ґрунтовне вивчення негативного впливу віртуального спілкування та проявів залежності від нього.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета. / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 1. – С. 90-100.
2. Засекін А. А. Психологічні чинники віртуальної комунікативної взаємодії / А. А. Засекін // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Фенікс, 2011. – Т.12. – Вип. 13. – С. 158–161.

Савельчук І. Б. *(Київ, Україна)*

ПАРАДИГМАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДГОТОВКИ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах обґрунтовано необхідність вибудовувати процес оновлення підготовки фахівців соціальної сфери з позицій парадигмальних орієнтацій щодо спрямованості теоретичних стандартів, ціннісних критеріїв, принципів та методів соціальної роботи.

Savelchuk I. (Kyiv, Ukraine)

PARADIGMATIC PERSPECTIVE OF THE RESEARCH TRAINING IN THE SPHERE OF SOCIAL WORK

The article the necessity of upgrading the training of future social workers. The update process from the point paradigmatic orientations: theoretical standards, criteria values, principles and methods of social work.

В останні десятиліття під впливом трансформаційних процесів педагогічної науки та освітньої практики, специфічність прояву проблем та шляхів пошуку перспектив покращення процесу підготовки фахівців призвела до виникнення достатньо нового напрямку парадигмальних досліджень, в межах якого відбувається спроба пов'язати парадигмальну проблематику з конкретними елементами навчально-виховного процесу.

Значущість парадигмальних явищ відносно можливостей входження до освітньої практики як основи побудови педагогічного процесу визначається забезпеченням дієвого поєднання множинності парадигм, які призводять до існування «нової парадигми, поліпарадигмального підходу, принципу поліпарадигмальності» [3, с. 7].

Разом з цим, наукове значення парадигм визначається як можливість кожної з парадигмальних орієнтацій мати свою домінуючу функціональну або цільову спрямованість, з одного боку, а з іншого – кожна з них пропонує своє особливе розуміння дійсності і змісту освіти, сутності тих змін та перетворень, які реалізуються в навчально-виховному процесі [1]. Зрозуміло, що саме наявність парадигмальних орієнтацій означає характер впливу парадигми, можливість активного та цілеспрямованого застосування парадигмального підходу для досягнення цілей і ефективного функціонування навчального процесу підготовки фахівців.

Оскільки поняття «парадигмальний підхід» за останнє десятиліття набувало поступового поширення в наукових дослідженнях з педагогічної теорії та освітньої практики, але його застосування й досі залишається дискусійним. Відповідно підготовки соціальних працівників введення у науковий обіг концепту «парадигмальний підхід» повинен охопити зміст того, у який спосіб, за допомогою яких методологічних та теоретичних засад підготовка соціальних працівників набуває сутнісних ознак парадигмально представленої дослідницької діяльності [2]. Саме через виявлення методологічного потенціалу парадигмальних структур забезпечується створення теоретичних передумов отримання бажаних змін результатів підготовки соціальних працівників.

На нашу думку, саме з позицій парадигмальних структур, повинен вибудовуватися процес оновлення підготовки фахівців соціальної сфери, враховуючи множинність парадигм та їх спрямованість відповідно до теоретичних моделей освітньої практики (рис. 1.).

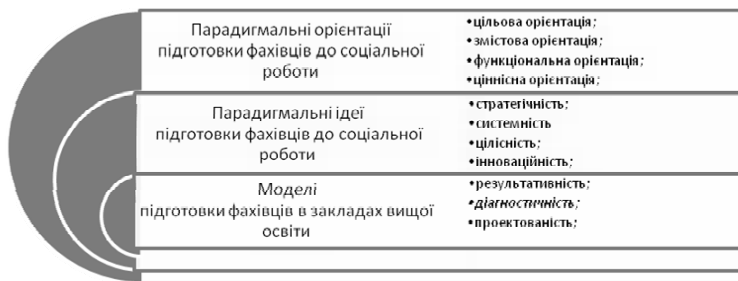

Рис. 1. Парадигмальні орієнтири підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти

Конкретні методологічні орієнтири підготовки соціальних працівників задаються парадигмальними орієнтаціями щодо спрямованості теоретичних стандартів, ціннісних критеріїв, принципів, методів та позицій: цільової орієнтації щодо організаційної спроможності університетів до підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери; змістової орієнтації освітніх парадигм та поліпарадигмального розвитку соціальної роботи на підготовку до інноваційної професійної діяльності; функціональної орієнтації щодо можливостей розвитку інноваційного освітнього середовища підготовки майбутніх соціальних працівників; ціннісної орієнтації у напрямку взаємозв'язку та взаємопроникнення цінностей щодо утворення домінуючої позиції, центрованої на студенті.

У контексті парадигмального дискурсу визначаються система цілей, завдань, принципів, методів та цінностей, розвиток й функціонування яких спрямовується відповідно до сутнісних характеристик соціальної роботи й професійно-ціннісної орієнтації майбутнього соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Агапова Н. Г. Парадигмальныe ориентации современного образования в контексте философии культуры: оппозиции, различия и возможности синтеза / Н.Г. Агапова // Вопросы культурологии: Научно-практ. и метод. журнал. – Москва: НП ИД «Просвещение». – 2008. – N 6. – С. 40–42.

2. Савельчук І. Б. Парадигмальний підхід до підготовки соціальних працівників / І. Б.Савельчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: науковий журнал. Педагогічні науки. – 2017. – Вип.1 (87). – С.142–146.

3. Суртаев П. Б. Парадигмы педагогической науки и практики: аспект сосуществования: автореферат дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Суртаев Павел Борисович. – Омск, 2006. – 24 с.

Моїсєєва Т. М. (Одеса, Україна)

**ЗАХОДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНО-ПОЛІЦЕЙСЬКОГО
КОНТРОЛЮ ЗА ПРОСТИТУЦІЄЮ НА ТЕРЕНАХ РОСІЙСЬКОЇ
ІМПЕРІЇ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

В тезах проаналізовано заходи державної влади Російської імперії по організації лікарняно-поліцейського контролю за проституцією та венеричними захворюваннями.

Moiseeva T. (Odessa, Ukraine)

**ACTIONS FOR ORGANIZATION MEDICAL AND POLICE
CONTROL OF PROSTITUTION IN THE RUSSIAN EMPIRE
(THE END XIX – BEGINNING XX CENTURY)**

In article analyzed measures of the government of the Russian Empire on the organization of hospital and police control of prostitution and sexually transmitted diseases.

В другій половині ХІХ ст. проституція в Російській імперії була, фактично, узаконеною, терпимою та, частково, взятою під контроль. Спроби попередніх періодів боротися з цим соціальним злом закінчилися поразкою – і не тільки в Російській імперії. Так, у праці П. Гірша, де здійснюється аналіз подібного явища в Німеччині, зазначається: «В борьбе с проституцией современное общество так же бессильно, как и в борьбе с преступлениями. Сама проституция не наказуема; она даже признана государством, как необходимость» [1, с. 92].

Необхідність здійснення контролю за проституцією, передусім, була викликана тим, що вона була головним каналом поширення венеричних захворювань, в тому числі сифілісу, який став набирати характеру пандемії.

В звітах медичного департаменту Міністерства Внутрішніх Справ містяться *приблизні* (вичерпної статистики немає) відомості щодо захворюваності сифілісом. Так, якщо в 1883 році абсолютна кількість хворих складала 323.806 (36, 0 на 10.000 населення), то в 1893 р. ця цифра піднялася до позначки 753. 028 осіб (відповідно – 63, 2) а в 1903 році 1.054.387 (75,3) [4, с. 74; 6, с. 108].

Державною владою видається низка циркулярів, з метою регламентувати проституцію, в тому числі вік «продажних» жінок. Правилами для осіб, які утримували будинки втіхи, від 29 травня 1844 р., заборонялося приймати в них жінок молодших 16 років [7, с. 563].

На місцях ці вимоги часто ігнорувалися. Приміром, станом на 1869 р. в Одесі було 76 будинків розпусти, кількість підлеглих лікарняно-поліцейському нагляду проститутток складала 1008, з них: молодше 14 років – 89 (!); молодше 20 років – 400 (!) [2, С. 263].

Циркуляр міністра внутрішніх справ від 6 червня 1901 р. за № 1314 встановлював нижню межу віку в 21 рік. В той же час, циркулярами від

16 липня 1901 р. (№ 1623) та 3 жовтня 1902 р. (№ 2147) давалися додаткові роз'яснення до розпорядження № 1314 відносно того, що воно не поширюється на повій, які потрапили до будинків розпусти до виходу цього документа. Такі особи могли покинути заклад лише за власним бажанням, але після цього знову влаштуватися в такий лише після досягнення повноліття [7, с. 563, 564].

Для здійснення контролю за проституцією та поширенням венеричних захворювань в усіх губернських, багатьох повітових містах, місцях розташування військ (Західні губернії), пунктах скупчення значної кількості людей (ярмарки) створювалися лікарняно-поліцейські комітети. Зокрема, вони діяли в таких містах, як: С.-Петербург, Москва, Варшава, Одеса, Рига, Дерпт, Харків та багатьох інших. До складу комітетів входили члени лікарських управлінь, лікарі (міські, поліцейські, або повітові), поліцейські чини, військові лікарі, а іноді і офіцери (як депутати від розташованих в цих місцевостях військових частин). Головували в них, як правило, особи, що очолювали місцеву поліцію.

Там, де таких комітетів не існувало (через відсутність належного фінансування), нагляд здійснювали поліція та лікарі (повітові, міські, фабричні, земські та ін.).

Діяльність лікарняно-поліцейських комітетів, в першу чергу, була спрямована на контроль за проституцією. Головними засобами тут були:

1) медичні огляди проститутток – від одного до трьох разів на тиждень (їм підлягали як зареєстровані одначки, так і ті, що проживали в публічних будинках); 2) викриття потайних притонів та осіб, що займалися таємною проституцією; 3) реєстрація жінок «легкої поведінки»; 4) у випадках виявлення зараження – організація стаціонарного, чи амбулаторного лікування.

Огляди проводилися, в залежності від місцевих можливостей, в земських лікарнях, спеціально найнятих будинках, будинках втіхи, в приміщеннях при поліції [4, с. 105; 5, с. 81-83].

На 1 січня 1878 р. в списках лікарняно-поліцейського контролю значилося 22.945 проститутток, з яких 16.000 становили одначки і 6.880 – ті, що «працювали» в будинках розпусти. На 1 січня 1879 р., відповідно: 27.468 (14.125/7.038) [3, с. 94].

Як видно з наведених даних, кількість одначок перевищувала число проститутток в публічних будинках. На думку дослідників, між цими категоріями відбувався постійний обмін. Власниці будинків розпусти були зацікавлені в регулярному оновленні «контингенту», щоб залучити більше «клієнтів». Колишні організовані «працівниці» переходили в розряд «одиначок» (які далеко не завжди проходили реєстрацію і медичний огляд), або поповнювали ряди «таємних» повій.

Найбільшу небезпеку становила так звана таємна проституція, яка не піддавалася ніякому обліку, або контролю. Осередками її були численні кафе-шантани, готелі, танцкласи, трактири, лазні, корчми. Таємні проститутки нерідко «ховалися» під такими професіями, як: прислуга,

модистка, продавщиця, кравчиня [5, с. 79, 80]. Ось як описує сучасник це явище в Одесі: «В погребях же старого базара и его окрестностях помещаются притоны самого страшного разврата; есть такие места, куда даже полиция не заглядывает; никакое человеческое воображение не может себе представить той поразительной картины цинизма и грязи, которую можно встретить в этих вертепах» [2, с. 263].

Таємна проституція набула величезного поширення, була зафіксована в усіх губерніях. Як вже було зазначено, особи цієї категорії не підлягали контролю лікарняно-поліцейських комітетів, не проходили оглядів, не отримували вчасного лікування.

В цілому ж, якщо оцінювати діяльність лікарняно-поліцейських комітетів, слід відзначити, що відсутніх позитивних результатів в сфері контролю за проституцією та поширенням венеричних захворювань вони не дали і дати не могли. Жодним контролем неможливо вирішити проблему, в основі якої, найчастіше, лежать соціально-економічні чинники: безробіття, бідність та ін.

«Не полицейскими мерами, не моральными проповедями, а только уничтожением бедности можно действительно бороться с преступлениями и проституцией. Против социального зла необходимы социальные меры» [1, с. 93].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гирш П. Преступления и проституция как социальные болезни / П. Гирш ; [Пер. с нем.]. – С.-Петербург: Центр. Типо-Лит. М. Я. Минкова, 1898. – 100 с.
2. Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. Историко-статистические исследования / М. Кузнецов. – С.-Петербург: Типография В. С. Балашева, 1871. – 343 с.
3. Отчет медицинского департамента за 1878 год. – С.-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1880. – 290 с.
4. Отчет медицинского департамента за 1883 год. Часть медицинская – С.-Петербург: Типография Министерства Внутренних Дел, 1886. – 549 с.
5. Отчет медицинского департамента Министерства Внутренних Дел за 1888 год. – С.-Петербург: Типография Министерства Внутренних Дел, 1891. – 295 с.
6. Отчет о состоянии народного здоровья и организации врачебной помощи в России за 1903 год. – С.-Петербург: Типография Министерства Внутренних Дел, 1905. – 321 с.
7. Фрейберг Н. Г. Врачебно-санитарное законодательство в России. Узаконения и распоряжения правительства по гражданской медицинской, санитарной и фармацевтической частям, опубликованные по 1 января 1913 года. – Третье исправ. и доп. изд-е. – С.-Петербург: Издательство «Практическая медицина», 1913. – 1071 с.

Семенкова А. Н. (Одесса, Украина)
СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЯ
СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

В тезисах освещается возможность применения системного подхода и параметрической теории систем в социологической науке.

Semenkova A. (Odessa, Ukraine)
SYSTEM APPROACH AS THE METHODOLOGY OF
SOCIOLOGICAL SCIENCE

The thesis considers the ability to apply a systematic approach and parametric systems theory in sociological science.

В условиях совершенствования теоретико-методологических основ социологического знания возникает ряд новых концепций, происходит динамика научных фактов и социального контекста в целом. В этой связи, происходит формирование нового типа методологии – общенаучных концепций и направлений, которые по своему масштабу выходят далеко за рамки отдельных научных дисциплин. Поэтому, основной задачей становится достижения целостности знания, а именно, систематизация множества новых фактов и поиск универсальных методов научного исследования. Такой альтернативой, а именно, универсальной методологией может выступать системный подход, позволяющий раскрыть целостность объекта науки, выявить многообразие типов связей сложного объекта и свести их в единую теоретическую картину.

В ряде исследований в философско-методологических и специально-научных отраслях, особое место занимает понятие «система», которое используется и изучается уже давно и практически во всех сферах деятельности людей [2, с. 15]. В современном научном знании, разработка проблематики, которая связана с исследованием систем разного рода, проводится в рамках множества различных теорий систем, которые исследуют системы определенных видов. Существуют также общие теории систем, применять которые возможно в любых областях знания, в т.ч. и для анализа социальной реальности.

Основные идеи системного подхода были представлены в трудах известных ученых и философов: А. А. Богданова, Л. Бераланффи, Н. Винера, В. И. Садовского, М. И. Сетрова, Г. П. Мельникова, Ю. А. Шрейдера, Ю. А. Урманцева, А. И. Умова, А. Ю. Цофнаса и др.

В социологии и методологии науки сосредоточены разнородные представления о системе и о системных методах. Среди них выделяют такие, которые описывают только системы определенных видов и общие теории системы, которые исследуют производные объекты в разных сферах знания, которым не всегда доступны количественные методы. Наиболее

разработанной из общих теорий является параметрическая теория систем, предложенная А. И. Уемовым в 60-х годах XX в. Отметим, что в рамках анализа методологии социологической науки, применению параметрической теории систем уделяется сравнительно недостаточно внимания.

А. И. Уемов, проводя анализ тридцати пяти различных определений понятия «система», останавливается на следующих:

Система – множество объектов, на котором реализуется определенное отношение с фиксированными свойствами.

Система – множество объектов, которые обладают заранее определенными свойствами с фиксированными между ними отношениями [3, с. 117].

Данные А. И. Уёмовым определения отличаются тем, что они сохраняют за категорией «система» её автономность.

Существенная черта целого ряда систем состоит в том, что они являются не просто системами, а самоорганизационными системами, с соответствующим характером поведения. В таком случае источник преобразований системы состоит в ней самой [1, с. 115]. Абстрагируясь от традиционной классификации наук и знания в целом, можно наблюдать процессы формирования сложных, упорядоченных систем.

Эффективность применения параметрической теории систем в рамках социологического знания существенно повысится, если ее формализовать по средствам языка тернарного описания (ЯТО) – одного из неклассических логических исчислений.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М.: Наука. – 1973. – 270 с.
2. Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / И. В. Прангишвили. – М.: Синтег, 2000. – 528 с.
3. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М.: Мысль, 1978. – 272с.

Онищук В. М., Нікон Н. О. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ІДЕНТИЧНОСТІ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

У тезах обґрунтовано необхідність соціологічного аналізу соціальних ідентичностей, розглянуто основні положення соціологічних парадигм у формуванні та конструюванні соціальних ідентичностей.

Onischuk V., Nikon N. (Odessa, Ukraine)

THE SOCIAL IDENTITY IN THE SOCIOLOGICAL ASPECTS

The article is based the necessity sociological analysis of social identities, the basic provisions of sociological paradigms in shaping and constructing social identities.

Проблематика формування соціальних ідентичностей на сучасному етапі розвитку суспільства актуалізується, оскільки суспільство, будучи строго структурованою системою, конструює свідомість людей. Вивчення соціальних ідентичностей дозволить зрозуміти і передбачити сучасні соціальні процеси. Визначаючи соціальну ідентичність необхідно враховувати те, що вона включає в себе досить великий спектр понять таких як особистісна ідентичність, групова ідентичність і територіальна ідентичність, при цьому соціальна ідентичність визначається як частина «Я-концепції» індивіда, вона виникає з усвідомлення свого членства в соціальній групі або групах.

Соціальна ідентичність складається з когнітивного і афективного компонентів і розвивається протягом усього життя людини. Відповідно до змін соціального контексту, вона проявляється в різних формах: етнічній, громадянській, ідеологічній, релігійній, загальнонародській, професійній, статевій.

Формування соціальних ідентичностей це складна проблема, що вивчається з різних точок зору, але перш за все це соціальна проблема, як за своїми функціями, так і походженням, отже, її розгляд вимагає, в першу чергу, соціологічного аналізу. Ідентичність в соціології можна вивчати за допомогою таких підкатегорій як потреба, мотив, установка, адаптація, а також за допомогою соціального уявлення і стратифікації. В рамках соціологічного підходу сформувалося кілька парадигм. Деякі з них більше наближаються до парадигм дослідження психології і соціальної психології, деякі наближаються до історичної парадигми дослідження, але основних напрямків три. Перше – соціальні ідентичності можна вивчати на основі соціальної уяви. Суть, якої полягає в тому, що людина реально займає деякий стан в суспільстві і має уявлення про це положення, яке і формує соціальну ідентичність.

Другий підхід – соціальну ідентичність можна вивчати на основі потреб людини. Залежно від потреб, людина буде пред'являти суспільству запити на задоволення цих потреб. Рівень задоволення потреб в свою чергу залежить від займаного статусу. А якщо запит збігається з досягненням певного статусу, то значить, індивід ідентифікує себе з цим статусом. Що і формує соціальну ідентичність людини.

Третій підхід по суті комбінує перші два. Соціальні ідентичності розглядаються як взаємозв'язок між уявленнями індивіда про своє становище в суспільстві (тобто його ідентичністю) і його очікуваннями в зв'язку з займаним статусом.

Змістовне і оцінне вимірювання ідентичності розвиваються відповідно до особливостей соціального досвіду індивіда. Якщо різноманітність досвіду обмежена, може сформуватися проста структура ідентичності. Але навіть при повному припиненні змін у зовнішньому світі (якщо таке можливо) зміни в структурі ідентичності не припиняються, забезпечуючи взаємодію між її елементами. Формування ідентичності здійснюється за допомогою двох основних процесів: 1) асиміляції і акомодатії: відбувається відбір нових

компонентів в структуру ідентичності, а потім пристосування структури до цих компонентів (переструктурування); 2) оцінки – визначення значення і цінності змістів ідентичності, як нових, так і старих. Ці процеси взаємопов'язані: процес оцінювання може впливати на відбір змісту для асиміляції і на форму акомодатії. З іншого боку, асимілюються також цінності, які задають критерії оцінки. Взаємодія цих процесів у часі, призводить до формування змістовного і ціннісного вимірів ідентичності. Так як соціальні зміни постійні, індивід стикається з постійною зміною інформації для асиміляції. Для підтримки своєї ідентичності він може якийсь час не сприймати ці зміни, використовуючи для цього різні стратегії захисту ідентичності [1]. Відзначимо, що формування соціальної ідентичності протікає в рамках інститутів соціалізації. Найважливіша роль на сьогоднішній день відводиться засобам масової інформації, під впливом засобів масової інформації звичний світ повсякденної реальності змінюється і тим самим впливає і на суб'єктивний світ індивіда, що дозволяє його конструювати, завдяки посиленню впливу комп'ютеризації та Інтернету в житті конкретної людини.

Формування соціальної ідентичності залежить від багатьох факторів, одним з яких є процес глобалізації, що відбувається в сучасному суспільстві і приводить до соціальних змін, які впливають на швидкість формування соціальної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Breakwell G.M. Coping with threatened identities / G.M. Breakwell. – L.N.Y.: Methuen, 1986.

Закусило К. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)
АЛКОГОЛІЗМ, НАРКОМАНІЯ ТА ТОКСИКОМАНІЯ ЯК
СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У тезах описується алкоголізм, наркоманія та токсикоманія як соціальна проблема.

Zakusylo K., Voloshenko M. (Odessa, Ukraine)
ALCOHOLISM, DRUG ADDICTION AND SUBSTANCE ABUSE
AS A SOCIAL PROBLEM

In theses describes alcoholism, drug addiction and substance abuse as a social problem.

Алкоголізм, наркоманія та токсикоманія належать до найбільш значущих соціальних хвороб. Зловживання алкоголем, наркотиками та іншими психоактивними речовинами до кінця XX століття охопило весь світ і набуло характеру пандемії. За даними експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, тільки кількість хворих захворюваннями, пов'язаними із

залежністю від наркотиків та інших психоактивних речовин, становить сьогодні близько 500 мільйонів чоловік (без урахування курців тютюну). Алкоголізм, наркоманія, токсикоманія вражають все нові регіони, всі нові групи населення (діти, підлітки, жінки, люди похилого віку). Тривогу викликає і стійка тенденція до зростання всього спектра несприятливих медико-соціальних наслідків прийому алкоголю та наркотиків.

В Україні, аж до теперішнього часу, не склалася цілісна система медико-соціальної роботи з особами, які страждають залежністю від наркотиків та інших психоактивних речовин. Невеликий досвід впровадження запозичений з практики соціальної роботи розвинених країн виявляє значні труднощі на цьому шляху, пов'язані не тільки з економічними, а й зі специфічними соціальними і культурно-історичними умовами в Україні.

Наркологічні хвороби – найважливіша група (категорія) соціальних хвороб. Їх соціальність багатовимірна. Вони розвиваються у індивідуума як члена макросоціума (суспільства, етносу) і одночасно – як члена мікросоціуму (сім'ї, дружній групи, робочого колективу і т.п.). У їх генезі взаємодіє констеляція біологічних, психологічних і соціальних факторів. Ці хвороби виникають в рамках типових для даного макросоціума алкогольних і (або) наркотичних традицій [1].

І в той же час – вони є наслідком наявності особливих, більш-менш міцно фіксованих, стабільних, системних відносин з алкоголем, наркотиками та іншими психоактивними речовинами значною для індивідуума (референтної) мікросоціальної групи – в сім'ї, в побутовому (комунальному, територіальному, дружньому) співтоваристві, у виробничій, професійній, навчальній групі.

Йдеться про будь-яку сформульовану систему міжособистісних відносин, характерних для певного роду спілкування, трудової або громадської діяльності та включається в якості облігатного або істотно значущого елемента споживання алкоголю або інших психоактивних речовин – у вигляді «ритуалів» різних дружніх груп, компаній або діяльності менеджерів, працівників торгівлі, робочих тих чи інших спеціальностей і т.п.

За даними міжнародної організації охорони здоров'я в кожному шкільному класі 3-4 учня – наркомани. Підраховано, що кожен наркоман залучає до наркозалежності від 10 до 15 осіб на рік, а це означає, що ця соціальна хвороба прогресує. Поряд з цим велика частина наркоманів хвора на гепатит, СНІД та інші невиліковні хвороби. Спілкуючись, вони заражають оточуючих людей [2].

Алкоголізм і наркоманія – соціальні хвороби ще й тому, що від них страждає хворий, як член суспільства і складових його структур, так і страждає саме суспільство: в їх динаміці виникають різноманітні соціальні (сімейні, трудові, кримінальні) конфлікти; суспільству завдається матеріальна шкода; хворий особистісно та соціально змінюється, змінюючи свій актуальний статус та (або) соціально деградує – в сімейному, трудовому плані, починає вести асоціальний спосіб життя або виявляє будь-які антисоціальні форми поведінки.

Отже, психоактивні речовини, граючи, без сумніву, певну позитивну соціальну роль – адаптивну, культурну, економічну, в той же час є найважливішими негативними, деструктивними соціальними факторами – в сфері охорони здоров'я, психолого-поведінкової, демографічної, екологічної, економічної сферах, та у сфері правопорядку.

Таким чином, окреслюється широке коло соціальних проблем, з одного боку, яке безпосередньо або опосередковано обумовлює масове й індивідуальне зловживання алкоголем або наркотиками, формування й перебіг наркотичних захворювань, а з іншого боку, обумовлює неадекватні в соціальному плані відносини з психоактивними речовинами або різними негативними проявами та наслідками власне наркологічної патології.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Мартыненко А. В. Медико-социальная работа: теория, технологии, образование / А. В. Мартыненко. – М.: Наука, 1999. – 238 с.

2. Гончаренко В. Л. Совершенствование управления социальной работой и повышение эффективности медико-социальной помощи / В. Л. Гончаренко, А. В. Мартыненко, В. И. Стародубов // Здравоохранение Украины. – 1998. – № 3. – С. 17–19.

Матичак О. В. (*Маріуполь, Україна*)

**ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ГРОМАДЯН ТА
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ
АСПЕКТІВ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСТА**

У даній роботі представлена спроба аналізу комунікації громадян і органів місцевого самоврядування у публічному просторі в контексті теорії соціально-адекватного управління. Означені деякі проблеми взаємодії та перспективи налагодження ефективної комунікації в умовах інформатизації суспільства.

Matychak O. (*Mariupol, Ukraine*)

**PROBLEMS OF SOCIAL COMMUNICATION OF CITIZENS AND
LOCAL GOVERNMENTS AS ONE OF THE ASPECTS OF THE
DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SPACE OF THE CITY**

This paper presents an attempt to analyze communications of citizens and local authorities in the public space in the context of theory social-adequate management. The mentioned some issues of cooperation and prospects for establishing effective communication in the information society.

Сучасний процес демократичних перетворень в українському суспільстві потребує вирішення нових правових, економічних, політичних і соціальних завдань, головними з яких є розбудова соціального простору міста і формування ефективної системи місцевого самоврядування. Зараз перед

країною стоїть проблема переходу до нового соціального виміру, який характеризується високим рівнем інформатизації. В рамках розбудови інформаційного суспільства цей процес можна прискорити, покращити за рахунок вирішення проблем соціальної комунікації між громадянами та місцевим самоврядуванням, у тому числі за допомогою наукового аналізу з позицій соціально-адекватного менеджменту і така спроба є актуальною.

Мета полягає у проведенні аналізу з позицій соціально-адекватного менеджменту основних типів комунікацій, використовуючи аспектний підхід для з'ясування перспектив налагодження ефективної комунікації громадян і органів місцевого самоврядування в контексті розбудови соціального простору міста.

Соціальні комунікації стали об'єктом дослідження соціологів у 20-х рр. ХХ сторіччя. Зміст поняття «комунікація» змінюється одночасно з розвитком та ускладненням технічних засобів передачі повідомлень, глобалізацією і дедалі більшою інформатизацією світового суспільства. Японський вчений Е. Масуда охарактеризував комунікацію як економічну категорію та суспільне благо, яке впливає на розвиток всіх сфер суспільного життя [1]. Саме рівень розвитку комунікацій, на думку дослідника, є критерієм суспільного прогресу, який забезпечується завдяки скороченню тривалості запровадження новацій, збільшенню швидкості їх циркулювання та появи нових автоматизованих систем, покликаних продукувати динамічні процеси розвитку суспільства.

Процес соціального управління за умов трансформації сучасного українського суспільства проходить незважаючи на складні взаємовідносини, складну політичну та економічну ситуацію в країні ми не знаходимося осторонь від процесів інформатизації суспільства, інформатизація України навіть на цьому рівні дозволяє якимось чином впливати на комунікативну складову. Соціальна комунікація це двосторонній процес, в якому задіяні органи місцевого самоврядування з одного боку і громадяни з іншого. Соціально-адекватний менеджмент – високоефективна модель управління – орієнтована у майбутнє, повністю адаптована до функціонування у конкретній соціальній системі, здібна максимально використовувати її соціально-економічний і психокультурний потенціали, спрямовуюча управлінські впливи переважно в площину самоорганізаційних процесів, резонуюча на всіх рівнях управління найважливішим ментальним характеристикам соціуму та його регіональним складовим, погоджуючи управлінські зусилля за рівнями, обумовленими системною природою управління [2].

Закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято низку базових нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування [3]. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» розвивається декілька форм безпосередньої участі громади в управлінні територією: органи самоорганізації населення, громадські слухання, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми. Але усі вони в силу недосконалості чинного законодавства відзначаються низьким рівнем самоорганізації населення, протидією з боку

місцевої влади, яка не бажає передавати громаді частину своїх повноважень, не забезпечують повного використання управлінського потенціалу [4].

Більшість членів територіальних громад України фактично не беруть участі у процесах розробки рішень та в управлінні комунальним майном, що знаходиться у власності цих громад. Серед причин такого стану речей можна відзначити наступні: наявність патерналістських очікувань у значній кількості громадян та їхня неготовність брати участь у вирішенні важливих для громади питань; недостатня інформованість місцевих громад про передбачені законодавством інструменти участі у вирішенні питань місцевого значення, включаючи діяльність органів самоорганізації населення. Надзвичайно важливо для органів місцевого самоврядування сформувати ефективну практику забезпечення інформаційної активності громадськості у формі регулярних нагадувань по електронній пошті, форумів в Інтернеті, розсилки відповідної аналітики щодо успішності чи неуспішності в реалізації певної стратегії. Завдяки цьому в системі управління формується цілісний комплекс заходів публічної комунікації, які забезпечують запровадження відповідної стратегії з розбудови міста [5, с. 35].

Таким чином, вивчаючи наявний український та зарубіжний досвід щодо комунікації громадян із органами місцевого самоврядування у публічному просторі міста, варто поєднати позитивні сторони інституційної реформи з індивідуальними можливостями ресурсів громади за рахунок конструктивного діалогу, залучення інвестицій, модернізації, та співпраці над соціальними проектами на благо міста і громадян.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Washington, 2005. – 456 p.
2. Бурега В. В. Соціально-адекватний менеджмент: концептуалізація моделі: дис. ... д-ра соціол. наук: 22.00.01 / В. В. Бурега. – К., 2003.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, 15 жовтня 1985 р. Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036&test=sGuCeAh44KDD
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 24. – ст. 170.
5. Щербина В. М. Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір : монографія / В. М. Щербина. – К. : Інститут соціальних та культурних зв'язків, 2005. – 245 с.

Лєскова Л. Ф. (Чернігів, Україна)
РОЛЬ ІМІДЖУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У тезах обґрунтовано необхідність формування позитивного іміджу соціального працівника як складової його професійної компетентності. У зв'язку з цим, актуальною стає проблема цілеспрямованого формування іміджу в умовах підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери.

Leskova L. (Chernihiv, Ukraine)
THE ROLE OF IMAGE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF SOCIAL WORKER

The article is based the necessity of formation of a positive image of the social worker as part of his professional competence. In this regard, urgent problem for formation of image in terms of the training of future specialists in the social sphere.

У сучасних умовах особливого значення для ефективної діяльності соціального працівника набуває професійна компетентність спеціаліста, яка включає в себе соціально-педагогічні, соціально-психологічні та інші характеристики особистості. Сюди ми відносимо і поняття «імідж».

Поняття «імідж» за найбільш частим тлумаченням наближене до відомого грецького слова «харизма», яке у Стародавній Греції означало обдарованість, авторитетність, мудрість і святість. Люди, котрі мали сукупність схожих якостей, за усіх часів володіли силою впливу на оточуючих, тому керівників, наділених харизмою, зазвичай називали харизматичними лідерами.

Пізніше формується поняття іміджу, яке спочатку відносилось до особистості. Імідж особистості пов'язаний із зовнішністю, поставленим голосом, умінням триматися та виступати перед публікою, вести діалог тощо.

Розробки у галузі іміджу розпочалися у Західній Європі, Північній Америці та Японії з 1950-х років. Основною метою формування іміджу у цей період було надання унікальності особистості в очах громадськості.

З 60-х років термін «імідж» знову виникає, як основний засіб психологічного впливу на оточуючих людей. Пізніше поняття іміджу міцно увійшло у політичне та суспільне життя.

Американська дослідниця іміджу Л. Браун вважає, що «професійний навик сам по собі не забезпечить вас роботою або просування по службовій драбинці. Для цього потрібно приваблювати до себе людей, з якими працюєш, тобто необхідно створювати потрібний імідж. Вважається, що люди судять про нас по зовнішньому враженню, який ми справляємо на протязі перших п'яти секунд розмови. Саме такі якості особистості, як зовнішність, голос, уміння вести діалог можуть мати вирішальну роль і у вашій кар'єрі, і в усьому житті...» [2].

Імідж соціального працівника через відносну новизну цієї професії в нашій країні ще не встиг сформуватися. Разом з тим важко переоцінити значення цього фактора у професійному спілкуванні, де значно зростає роль самопрезентації. Позитивний імідж як особливий особистісний інструментарій сприяє встановленню контактів з іншими людьми, що робить процес взаємодії з ними більш ефективним. У зв'язку з цим, актуальною стає проблема цілеспрямованого формування іміджу в умовах підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери.

Термін «імідж» (англ. image – образ, престиж, репутація) – враження, яке організація та її співробітники справляють на людей і яке фіксується в їхній свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень (думок, суджень про них) [1].

Вдало створений імідж допомагає зміцнити ділову репутацію, а не підмінити її, оскільки авторитет не можна створити відразу за допомогою яскравої картинки. Вдалий імідж яскраво і правдиво відображає реальні переваги керівника, стає невід'ємною частиною його ділової репутації, допомагає завоювати довіру. Тобто, можна з впевненістю сказати, що правильно створений імідж, допомагає у виконанні завдань, поставлених перед соціальним працівником.

Соціальний працівник сьогодні – це людина нової генерації, яка здатна діяти, мислити по-новому, брати на себе відповідальність відповідно до трансформаційних змін, що відбуваються в суспільстві. Як справедливо зауважує Холостова Е. І. не кожна людина може стати соціальним працівником. Визначальним критерієм є система її духовних цінностей. Ціннісні установки професійної соціальної роботи зводяться до загальнолюдських цінностей, поваги до честі та гідності людини, унікальності її особистості.

Соціальна робота як професія вимагає ґрунтовної підготовки і постійного вдосконалення спеціалістів у цій галузі, формування їх іміджу. Поняття іміджу включає не тільки природні властивості особистості, але й спеціально напрацьовані, створені, воно пов'язане як з зовнішнім виглядом, так і з внутрішнім змістом людини, його психологічним типом.

Саме для того, щоб ефективно виконувати свою роботу, майбутній соціальний працівник повинен володіти рядом особистісних характеристик, які є елементами його професійної компетентності. Одним із таких елементів безпосередньо виступає професійний імідж [4].

Разом із тим набуття професійного іміджу, володіння ним – це важлива особистісна та професійна характеристика, яка має глибокий практичний зміст.

Сучасна наука має широкий спектр засобів, методів та технологій, спрямованих на створення та підтримку іміджу різноманітних об'єктів, зокрема – фахівців усіх відомих галузей. Проте дослідження наукових ресурсів показало, що проблема формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника досі не стала об'єктом спеціального дослідження.

В процесі формування професійного іміджу істотну роль відіграє позитивне бачення своєї професії на різних рівнях професійного зростання – від початку навчання і до приєднання до фахової спільноти. Кожен етап становлення особистості майбутнього фахівця певної галузі – в нашому випадку соціальної роботи – повинен супроводжуватися мотивацією до самовдосконалення, саморозвитку, а головне – працювати за фахом. Ці компоненти є концептуальними складовими професійного іміджу.

Можна сказати, що зовнішній вигляд – своєрідна самопрезентація лідера. А оскільки в різних ситуаціях керівник постає перед оточуючими в несхожих ролях, його образ має бути багатограним і в рівній мірі відповідати очікуванням будь-якої цільової аудиторії [5].

У процесі побудови іміджу Шепель В. М. та інші дослідники виділяють наступні важливі етапи.

I етап – це вивчення особистісних характеристик, рис, складання «Я-концепції» за допомогою тестів, технологій. Роботу на іміджем слід починати із формування душевних, етичних рис, підпорядкованим загальнолюдським цінностям і законам суспільного розвитку.

II етап – підбір характеристик, які б відповідали роду або виду професійної діяльності. Якщо формується імідж керівника, то підбираються і культивуються риси лідера: відповідальність, дисциплінованість, організованість, інформованість, сміливість, ризикованість. Крім того, найголовніше, імідж створюється вірою в успіх і свої сили. Про людину судять на підставі того, що вона робить, як виглядає, що говорить і як вона говорить.

III етап – робота над зовнішнім виглядом. Привабливий зовнішній вигляд, невимушені манери поведінки, гармонія в статурі, благородні звички, приваблива посмішка причаровують оточуючих.

IV етап – робота над удосконаленням комунікативних навичок (мова, уміння спілкуватися, виступати перед аудиторією незалежно від того, який імідж ми формуємо: підлеглого чи менеджера) [6].

Професійний імідж має дещо спільне із такими поняттями, ж престиж, авторитет, рейтинг та репутація, адже на його формування впливають фактори зовнішнього середовища (а в перспективі – професійне оточення), і є результатом постійної роботи над собою в процесі становлення особистості майбутнього соціального працівника: в період від фахового навчання і до початку професійної діяльності.

Гармонійне поєднання особистісних цілей, якостей та цінностей з професійними, свідчить про готовність і здатність майбутнього соціального працівника до вступу у професію і, відповідно, до здійснення конструктивного внеску у формування позитивного іміджу соціального працівника і соціальної роботи загалом. Професійний та особистий успіх приходить із вирішенням проблем, із баченням своєї цінності для професії, а також генерацією нових ідей, які сприятимуть створенню вдалого іміджу професіонала [5].

Імідж складається із зовнішності (одяг демонструє бажання бути асоційованим певним чином); манери триматися і «мови тіла» (жести, рухи,

постава, хода, пози тощо); манери мови; вибору слів, включаючи і професійний лексикон; аксесуарами, що є показником належності до певної соціальної групи. Імідж соціального працівника повинен відповідати очікуванням соціального середовища. Пріоритетними характеристиками для іміджу соціального працівника є: людська привабливість, особиста чарівність та принадність, інтелігентність, позитивність настрою, інтерес до людей та їх проблем, бажання допомогти у вирішенні їхніх проблем, впевненість у собі, оптимізм, активність, індивідуальний стиль спілкування та діяльності.

Складовою іміджу і водночас засобом, який полегшує спілкування є візитні картки. Вони можуть використовуватися з метою:

- інформування в момент знайомства про себе і свою організацію, роботу;
- інформування про себе осіб, в контактах з якими ви зацікавлені;
- підтримання контактів з партнерами, поздоровлення із святом чи іншою подією;
- вираження подяки, співчуття, а також супроводження подарунка чи квітів.

У професійному іміджі будь-якого працівника визначальними є рівень культури, ерудиції, професіоналізму.

Необхідні для позитивного іміджу професійні якості: цілеспрямованість, рішучість, евристичність мислення, гнучкість поведінки, готовність ризикувати, впевненість у собі, конкурентоспроможність, енергійність, прагнення до успіху, вміння спілкуватися, ініціативність, вміння подобатися людям [3].

Отже, зазначимо, що особистісний імідж у професійному контексті – це реальний професійний образ. Праця над його створенням клопітка і непроста. Але це варто робити задля професійного успіху і самореалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Балл Г. О. Проблема іміджу навчального закладу в контексті гуманізації освіти / Г. О. Балл // Наука і управління. Науково-практичний журнал. – 2007. – Т. 7. – № 1. – С. 139–141.

2. Браун Л. Имидж – путь к успеху / Л. Браун – СПб.: Питер Пресс, 1996. – С. 9

3. Капитонов А. Э. Корпоративная культура и РЯ / А. Э. Капитонов, Э. А. Капитонов. – М. : Изд-во МарТ, 2003. – 416 с.

4. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / А. О. Кононенко. – Одеса, 2003. – Режим доступу : <http://referatu.net.Ua/rcferats/7569/150028>.

5. Мазоренко М. О. Діловий імідж – професійно важлива якість спеціаліста [Електронний ресурс] / М. О. Мазоренко // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. – 2010. – № 7. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pekp/2010_7/files/038.pdf

6. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям / В. М. Шепель. – М. : Народное образование, 2002. – 576 с.

Банзуси Бежи (*Бразавиль, Конго*)
ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНГО

Тези присвячені різним типам соціальних проблем, з якими стикаємося в Конго.

Banzoussi Begie (*Brazzaville, Congo*)
THE MAJOR SOCIAL PROBLEMS IN CONGO

The article is devoted to different types of social problems that encounter in Congo.

Brazzaville is the capital and largest city of the Republic of the Congo also called Congo Brazzaville and is located on the Congo River. The city was founded on 10 September 1880 on the site of a Bateké village by an Italo-French explorer, Pierre Savorgnan de Brazza, after whom the city was named. The local leader, Makoko of the Téké, signed a treaty of protection with de Brazza which subjugated his lands to the French Empire. The city was built four years later in order to become a competitor with Leopoldville (now Kinshasa) which was built by the Belgians on the other side of the river (the Democratic Republic of the Congo). In order to distinguish between the two African countries with "Congo" in their names, the Republic of the Congo is sometimes called Congo-Brazzaville, as opposed to Congo-Kinshasa (the Democratic Republic of the Congo, known from 1971 to 1997 as Zaire, the capital of which is Kinshasa). Kinshasa lies on the southern bank of the Congo, across from Brazzaville. This is the only place in the world where two national capital cities are situated on opposite banks of a river, within sight of each other. With a population of 1,373,382 habitants (2007), it covers an area of 110 km². Brazzaville is divided administratively into seven districts: Makélékélé, Bakongo, Poto-Poto, Moungali, Ouenzé, Talangai and Mfilou (Pripode-CG1 Report, 2005). It should be noted that two new districts come to see the day that is the district number 8 Madibou and the district number 9 Djiri (Law No. 9-2011 of 17 May 2011).

In spite of a market of the building and construction in full rise, the rents in Congo do not cease increasing. For what it is necessary to add the scarcity of the houses in hiring.

True headache for a population as a poor majority, the real estate speculation does not cease worrying within the Congolese company.

The overdrawn offer of residences and the market of the real estate in an embryonic state worry the modest Congolese, who cannot hope to live under decent conditions because of their very low standard of living and rise in prices in the sector. The residences intended for a family from four to five members generally cost of 25000 to 150,000 FCFA per month. The Congolese, concerned, wonder about their fate from here at ten years. The speculation is an economic and social phenomenon which gains in importance more and more, without any doubt

because of the increase in the population. Starting by 1998, the speculation of the residences in hiring also comes from the scarcity of the goods, especially in the zones with strong human concentration.

The rise in the price of building materials, the strong concentration of the administrative services, medical, school and others are for the majority at the origin of the speculative rise. Indeed, and they are understood, a good amount of inhabitants prefer food where the living conditions are met. But in these districts, which are old, it is rare to see the offer increasing. In this case is it necessary to regulate the sector in order to mitigate this phenomenon? Difficult to say, because in affirmative, housing would under goad just ment upwards, as in public transport (see the half-ground) and foodstuffs basic (cassava, bread) which preserves the same price, but decrease in quantity. So the regulation is not the solution expected by the inhabitants. Let us wish that the Congolese State begin to increase the offer by the creation of a national company of the dwellings with low rent (SNHLM).

With when the HLM is the acronym of Habitation à Loyer Modéré («rent-controlled housing»), a form of private or public housing in France, and also in Switzerland.

This company aims to fight against the speculation in order to allow the populations economically vulnerable to reach a decent housing. “The majority of our fellow-citizens do not have consequent incomes being able to give access to them the property. The construction of a housing varies between twenty and thirtymillion FCFA. Not being able to reach this sum, the civil servant, perceiving only 90000 FCFA, expects answers to the daily problems with which he is confronted, in particular the access to water, electricity and housing”, the minister in charge for Construction and the habitat indicated, Claude Alphonse Nsilou, during his interpellation at the National Assembly.

Several projects are in the course of execution through the partnerships public-private and strategic. As regards public-private partnership, more than 3000 residences were put in building site, including 600 in the process of finalization. With strategic planning, the residences in building site are 1500 residences, including more than 900 completed. According to the plane Commission Report, regional planning, town planning and habitat, only 250 residences were allotted on an experimental basis in the site of Oyo, in the department of the Basin, Bacongo and Kintélé while waiting for the application of the SNHLM. These rents will not correspond, according to the Minister for the Habitat, to the reality of the speculative market, because says that, it is the answer which the State comes to give to mitigate the phenomenon of «speculation».

Not having generally good reputation, these agencies for the majority are organized in a traditional way. Badly structured, these agencies do not have a head office and do not sign any contract of warranty with their customers. All occurs verbally. These agencies work in the abstract one where as they should be structured like any marketing company. They belong in general to young unemployed Congolese made up in group. They draw their in come while claiming with the people searching a housing a sum from 10,000 FCFA for each displacement. They also require a commission of the one month value of rent, to

pay besides the month of guarantee for the hiring. These practices exasperate the populations obliged to subject it self to it to the risk to see escaping to them a housing which becomes rare commodity with Brazzaville.

Perceived as an approach of solution for certain Congolese which complains about the architecture of the cities. For them, the strong concentration of the social services takes part in the speculation of the prices of the rents, because many are those which wish to live near their workplace, better still, where the living conditions are met. It is thus necessary to decentralize the public administration, by bringing closer the administrations to managed and to make so that all the districts are equipped with the basic social services. To cure it, it is necessary to put conditions likely to encourage the populations to live even the most moved back districts of the downtown. Inter alia: water, access roads, electricity, basic hospital, school, university, supermarket and other.

The head office of the Taxes and the fields intends to institute, in 2014, a real tax applicable to all the levels, with an aim of equipping with means the local government agencies. The first resource of the public administration being the taxes and social security deductions, this tax will profitentirely with the Town hall, which so far functions thanks to the subsidies. This tax will be taken for the buildings of dwelling and their occupation. «This tax will become a tax except for whole, because usually, we take the tax on the rental value in the licence. This tax varies between 12 and 15%, on the basis of sales turn over atregressive rates. Any citizen having a rent should discharge this tax which anymore will not be taken in the licence», announced anagent of the head office of the taxes, which requires anonymity.

Concerning the professional buildings of type commercial or industrial, this kind of hiring is regulated and must of this fact of coping with this tax, which is in fact 12th annual amount of hiring. This case is not similar to the buildings of dwelling.

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

**Тодорцева Ю. В. (Одеса, Україна)
СТРАТЕГІЇ ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ**

У тезах охарактеризовано дві стратегії професійної праці: стратегію адаптивної поведінки і стратегію професійного розвитку. Також тактика побудови кар'єри майбутніх соціальних працівників представлена на прикладі результатів методики Е. Шейна «Якоря кар'єри».

**Todortseva J. (Odessa, Ukraine)
STRATEGIES OF CAREER BUILDING**

In thesis two strategies of professional labor are characterized: strategy of adaptive behavior and professional evolution strategy. Career building tactics of future social workers is presented on the pattern of results method by E. Sheyn «Career anchors».

Обговорюючи різні життєві стратегії, вчені виділяють два способи існування людини. Перший з них – це життя, яке не виходить за межі безпосередніх зв'язків, в яких живе людина, тобто її ставлення до окремих явищ життя, а не до життя в цілому. Другий спосіб існування пов'язаний з появою ціннісно-сміслового визначення життя. Це розділення стало методологічною основою для побудови російською вченою Л.М. Мітіною двох стратегій професійної праці: стратегії адаптивної поведінки, в основі якої лежить перший спосіб існування людини, і стратегії професійного розвитку, заснованої на другому способі життєдіяльності [1].

За умови адаптивної поведінки, яку передбачає перша стратегія, у самосвідомості людини домінує тенденція до підпорядкування професійної діяльності зовнішнім обставинам у вигляді виконання запропонованих вимог, правил, норм. У діяльності фахівець, як правило, керується постулатом економії сил і користується напрацьованими алгоритмами вирішення професійних завдань, проблем, ситуацій, перетвореними в штампи, шаблони, стереотипи. Динаміка професійного функціонування фахівця проходить три стадії: професійної адаптації, професійного становлення і професійної стагнації. На стадії професійної стагнації, спеціаліст існує за рахунок досягнень минулого, експлуатації стереотипів, виникають передумови для зниження професійної активності, професійного зростання фахівця, несприйнятливості до нового. Дана стадія може бути визначена як стадія професійного виснаження і супроводжується різного роду негативними

реакціями (агресія, депресія) та поступовим погіршенням психічного і фізичного здоров'я, хворобами психосоматичного характеру.

У стратегії професійного розвитку людина характеризується здатністю вийти за межі безперервного потоку повсякденної практики, побачити свою працю в цілому і перетворити її на предмет практичного перетворення. Такий прорив дає їй можливість стати господарем становища, повноправним автором, який конструює своє сьогодні і майбутнє. Це дозволяє внутрішньо приймати, усвідомлювати і оцінювати складнощі та протиріччя різних сторін професійної праці, а також самостійно і конструктивно вирішувати їх у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями, розглядати виникаючі проблеми як стимул подальшого розвитку, як подолання власних меж. Усвідомлення людиною своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного і професійного зростання спонукає її до постійного експериментування, що розуміється як пошук, творчість, можливість і необхідність робити вибір, а значить відчувати водночас свободу дій і відповідальність за них. Розглядаючи професійний розвиток як безперервний процес самопроєктування особистості, Л. М. Мітіна виділяє в ньому стадію самореалізації, на якій формується життєва філософія людини в цілому, усвідомлюється сенс життя, власна суспільна цінність [2, с. 86].

Результати проведених експериментальних досліджень переконливо показали, що стратегія адаптивної поведінки фахівця є в даний час типовою для нашого суспільства і неконструктивною на всіх стадіях професійного функціонування, особливо на стадії стагнації. Високий рівень професійного розвитку виявлено у незначній кількості професіоналів з великим стажем роботи (12-18%). Виявлено також, що стратегія професійного шляху багато в чому визначається стадією вибору професії і підготовки до неї. Стратегія професійного розвитку, як правило, задається усвідомленим і самостійним вибором професії. Випадковий, неусвідомлений і несамостійний вибір професії в більшості випадків визначає стратегію адаптації до професійних вимог.

Важливою детермінантою професійного шляху людини виступає її уявлення щодо власної особистості – так звана професійна «Я-концепція», яку кожна людина втілює в серію кар'єрних рішень. Професійні переваги і тип кар'єри – це спроба відповісти на запитання «Хто я?» При цьому найчастіше людина реалізує власні кар'єрні орієнтації несвідомо. Тактика побудови кар'єри і визначення кар'єрних орієнтацій майбутніх соціальних працівників досліджувалась нами на прикладі опитувальника Е.Шейна «Якоря кар'єри». Методика була запропонована восьми студентам магістратури кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту за спеціальністю «Соціальна робота». В процесі вимірювання студентами восьми діагностичних шкал кар'єрних орієнтацій («якорів кар'єри») були отримано такі результати:

1) інтеграцію стилів життя і служіння обрало 63% магістрів. Основними цінностями служіння виступають «робота з людьми», «служіння людству», «бажання зробити світ краще». Така орієнтація повністю співпадає

з обраною спеціальністю, і навіть якщо прийдеться змінити місце роботи, основний вектор роботи буде націлений на допомогу людям. Крім того, більшість опитуваних магістрів орієнтовано на інтеграцію різних сторін способу життя. Вони не хочуть, щоб в їх житті домінувала лише родина, або кар'єра чи тільки саморозвиток. Вони прагнуть, щоб усе це було збалансовано;

2) стабільність місця проживання, професійна компетентність і менеджмент – це ті змінні складові кар'єрних орієнтацій, які було визначено студентами рівномірно в залежності від особистих переваг. Так, 50 % опитуваних студентів було орієнтовано на стабільність місця роботи в організації, що турбується про своїх підлеглих і має гарну репутацію. З іншого боку, 50 % майбутніх соціальних працівників віддавали перевагу стабільності місця проживання, «пускаючи коріння» у певному місці та міняючи роботу лише тоді, якщо це передбачає ризик і тимчасові незручності «зриву з місця». Професійна компетентність також обиралась порівну: 50 % респондентів швидко втрачають інтерес до роботи, яка не дозволяє їм розвивати власні здібності. Навпаки, теж 50 % магістрів не вважають успіх в професійній сфері головною умовою прийняття компетентних рішень. Половина майбутніх соціальних працівників орієнтовано на менеджмент і вважають, що не досягнуть цілей своєї кар'єри, поки не займатимуть певну посаду, на якій зможуть управляти різними сторонами діяльності організації: фінансами, маркетингом, розробками, продажами. Однак інша половина не бажає нести тягар відповідальності і влади, тому не надає значення орієнтації особистості на інтеграцію зусиль інших людей;

3) для магістрів кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту характерна як стратегія професійної адаптації, так і стратегія професійного розвитку. Це можна пояснити віковими особливостями і низьким досвідом роботи у соціальній сфері, проте всім без винятку притаманний усвідомлений і самостійний вибір професії, розуміння сутності обраної професійної діяльності.

Таким чином, сучасні умови життя суспільства вимагають зміни стратегії професійної адаптації на стратегію професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М.: МПСИ ; Воронеж: МОДЭК, 2002. – 400 с.
2. Побудова кар'єри: навч.-метод. пос. / [О. Л. Морін, О. М. Пархоменко, З. В. Охріменко, Т. С. Попова ; за ред. О. В. Мельника]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 172 с.

Черепанова Н. А. (Одесса, Украина)
МАРКЕТИНГОВЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ
СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

В тезисах обоснована необходимость постоянной координации со стороны местных органов власти возможностей государственных, предпринимательских и некоммерческих структур предоставления услуг по всем направлениям социальной работы.

Cherepanova N. (Odessa, Ukraine)
MARCETING APPROACH TO THE ORGANIZATION
OF SOCIAL WORK

The thesis substantiates the need for constant coordination by local authorities of the capacity of state, business and non-profit structures to provide services in all areas of social work.

Управление социальными процессами, регулирование социальными процессами в современном рыночном и демократическом обществе все более усложняется. Это обусловлено целым рядом как объективных, так и субъективных причин [1].

В условиях Украины следует учитывать непростое отношение граждан к предпринимательству и частной собственности, особенно, когда вопрос касается предоставления услуг социальных работников.

Необходима постоянная координация информации, баз данных, программ развития определенных направлений, возможностей финансирования из местных и государственного бюджетов, привлечения инвесторов, благотворителей всех уровней, а также общественных, религиозных и политических организаций, профессионалов в разных отраслях, желающих внести посильный вклад в повышение качества жизни конкретных людей, которые нуждаются во внешней помощи в силу определенных обстоятельств.

Целесообразно привлекать к организации, постоянному пополнению и обновлению информации о потенциальных клиентах социальных служб всех направлений социальной работы в Украине студентов, обучающихся по специальностям «Социальная работа», «Социология», «Психология», «Семейный врач», «Журналистика», «Статистика», «Маркетинг» и др. Таким образом, можно было бы решить целый ряд очень актуальных и нужных обществу задач:

– приобретение будущими специалистами навыков непосредственного общения со случайными людьми, воспитание у студентов толерантности, сочувствия к личным потребностям незнакомых им граждан разных возрастных и социальных групп;

– студенты смогут сформировать реальное представление о своей будущей профессиональной деятельности:

– будет решен вопрос о базах практики, который весьма проблематичен последние годы;

– местные органы самоуправления смогут без дополнительных затрат получить огромный объем информации о потребности в услугах социальных работников в регионе и на этой основе формировать соотношение муниципального и частного секторов в данной сфере, при этом аргументировано ставя конкретные условия при выдаче разрешений и лицензий на занятие определенными видами предпринимательской деятельности, исходя из реальных условий;

– дипломные работы и проекты бакалавров и магистров смогут обрести реальное наполнение, подсказать новые варианты разрешения острых проблем жителей региона, показать возможности эффективного, результативного вложения средств потенциальным инвесторам;

– сочетание традиционных методов получения информации (личные опрос, анкетирование, анонимный опрос по телефону), с возможностями современных технологий: сайты, блоги, виртуальные клубы по интересам и др.

Кроме студентов, к аналогичным видам деятельности можно и нужно привлекать профессионалов, вышедших на пенсию, а также лиц, временно не работающих.

Для получения дополнительных ресурсов для оказания своевременной, качественной помощи населению в сфере всех направлений социальной работы, следует предоставлять ряд льгот муниципальными органами власти предпринимателям, которые осуществляют на безвозмездной основе определенные услуги адресно (определенным лицам или организациям, учреждениям). Очень важно, чтобы информацию о предпринимателях или предпринимательских структурах, финансирующих и, или организующих предоставление действенной помощи широко распространяли через местные официальные средства массовой информации, включая интернет и использование уличной рекламы, социальной рекламы на телевидении, при проведении спортивных, культурно-массовых мероприятий. Этим будет достигаться ряд положительных эффектов:

– мотивация и стимулирование индивидуальных предпринимателей и предпринимательских структур к участию решение острых проблем в социальной жизни региона

– общественные, религиозные и политические организации получают не просто потенциальных избирателей, а людей, которые осознанно выбрали программу будущих изменений в обществе, которые предлагает определенная идейная группа.

В современном сложном, постоянно меняющемся мире Украина находится на пути формирования своей индивидуальной экономической системы и от того насколько будут учтены потребности, чаяния и надежды всех возрастных и социальных категорий граждан зависит насколько

успешно, с наименьшими ошибками, потерями и трудностями будет достигнута главная цель: построение гармоничного, современного, высокообразованного, интеллектуального, культурного общества, занимающего достойное место среди наиболее успешных стран мира.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Акимов Д. Основные типы социального маркетинга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://studopedia.org/3-158705.html>
2. Зарецкий А. Д. Менеджмент социальной работы : уч. пос. / А. Д. Зарецкий. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 187 с.
3. Ясницкая Я. С. Современный процесс управления общественным сектором экономики как фактор роста социального капитала региона / Я. С. Ясницкая // Экономические науки. – 2009. – № 5. – С. 232–235.

Нестайко І. М. (Тернопіль, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В ПОЛЬЩІ – ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У тезах представлено основні засади і методи управління колективом, розкрито значення Управління у польському суспільстві, коротко охарактеризовано управлінські системи F. Taylora та H. Fayola.

Nestajko I. (Ternopil, Ukraine)

IMPROVEMENT OF MANAGEMENT IN POLAND – ONE OF THE IMPORTANT FACTORS OF ENTERPRISE DEVELOPMENT

In theses presented the basic principles and methods of management team, management disclosed value in Polish society, briefly described management systems and H. F. Taylora Fayola.

Одним з важливих чинників функціонування і розвитку сучасних організацій є постійне вдосконалення системи управління. Система управління становить виокремлений, у інституційному значенні, складний і багатовимірний уклад, а головною її функцією є формування внутрішньої і зовнішньої організаційної рівноваги.

Удосконалення системи управління організацією є складним, багатоаспектним дослідницьким процесом. Головною функцією цього процесу є проектування змін у всій системі чи її елементах, які спрямовані на покращення функціонування організації і її розвиток. Особливу роль у вдосконаленні системи управління виконують організаторські методи.

У польській літературі можна знайти багато опрацювань, які піднімають проблематику вдосконалення системи управління (Госцінський, 1971; Козьмінський, 1971; Гацковський, 1974; Беднарк, 2007), а також тих, що представляють організаторські методи управління (Мартиняк, 1987; Міколайчик, 2001; Земневіч, 2003). Однак відчувається недостатня кількість

матеріалів, які б повністю розкрили функції, засади, умови застосування організаторських методів у вдосконаленні системи управління сучасною організацією. Тому слід більше уваги присвятити цьому питанню, оскільки організаційні методи становлять одну з основних категорій сучасних інструментів вдосконалення системи управління, яка спрямована на покращення функціонування і розвитку організації.

Сучасне управління, як наука суспільна, стосується не лише питань керування людьми на підприємствах, але також основних процесів і розв'язання проблем у всіх типах установ: на підприємствах, фундаціях, школах, лікарнях, в армії, поліції та ін. Воно охоплює також питання організації часу праці, відпочинку людини, допомагає у прийнятті нею рішення у розв'язанні проблем.

Метою нашого подальшого дослідження є представлення основних засад і методів управління колективами. Колектив є системою, яка функціонує за допомогою інтеграції осіб, а також інструментів праці. На ефективність мають вплив стосунки між членами колективу, а також погляди, знання, вміння окремих осіб в колективі, а особливо, керівника даного колективу.

У польському суспільстві Управління розглядається як власне [3]:

– Керування (процес планування, організації, керівництва і контролювання діяльності членів колективу, а також використання всіх інших засобів для досягнення ustalених цілей.

– Планування (керівники окреслюють цілі і діяльність, яка опирається на методи/даних/логіці.

– Організація (керівники координують людські і матеріальні засоби для досягнення цілей. Чим більше інтегрована робота, тим більша ефективність.

– Керівництво (керівники керують підлеглими і здійснюють на них вплив, доводячи до того, щоб вони виконали потрібні завдання.

– Контроль (керівники стараються гарантувати досягнення запланованих цілей. Якщо вказують на неслухність то стараються окреслити їх причини і виправити ситуацію.

В Польщі система управління опирається на певні теорії, а саме: Школа класична (наукова організація праці (Frederick Taylor) і школа адміністративна (Henri Fayol)), Школа біхевіористична, Школа кількісна, Бюрократична модель організації (WEBER), Право гармонії (ADAMIECKI), Інтегруюча схема (Системний підхід, ситуативний підхід).

Класична школа була першою школою управління у двох напрямках: «Наукова організація праці» – Fryderyka Taylora і «школа адміністративна» Henry Fayola. В класичній школі людину трактували як знаряддя, розмовляючу машини HOMO ECONOMICUS. Така школа прагнула до досконалості відносин Людина-річ, Людина-машина. Дана школа є взірцем для сучасних підприємств (стислий поділ праці). Навіть у найбільш сучасних фірмах керівні кадри спираються на класичну школу. Дана школа має

застосування на великих підприємствах, які налаштовані на масову та однотипну продукцію [2].

Натомість Fryderyk Taylor говорив, що найкращою дорогою до збільшення ефективності праці є досконалість поділу праці таким чином, щоб кожен працівник виконував одну дію чи операцію. Лише в такому випадку він її опанує досконало і буде виконувати найкраще. На думку цього вченого, управління повинно опиратися на таких засадах: опрацювання універсальної науки управління, науковий підбір працівників, науковий метод навчання і вдосконалення працівників, наукова дружба співпраця між керівництвом і працівниками.

Fryderyk Taylor виокремив 4 етапи продуктивності праці: 1) вибір відповідного працівника на дану роботу, 2) ознайомлення із детальною інструкцією праці, 3) максимізація зусиль співробітників за допомогою матеріальних стимулів, 4) забезпечення постійного контролю, контролю над працівником [3].

Цікавим, на наш погляд, видається підхід до управління Н. Fayola («Школа адміністративна»). Він дивився на організацію праці зі сторони керівної кадри (менеджерів). Він першим окреслив специфічні управлінські функції: планування, організація, управління і контроль. Задумувався над питанням, що: «Краще, компетентне, але часто змінне керівництво, чи менш компетентне, але стабільне керівництво» [2].

Fayol окреслив 14 принципів управління: поділ праці, авторитет, дисципліна, єдність наказів, єдність керівництва, підпорядкованість особистого інтересу інтересам загалу, винагороди, централізація, лад, ієрархія, справедливність, стабільність персоналу,) ініціатива, esprit de corps (гармонія) [4].

Головною тезою Fayola є: «Особистий інтерес працівника повинен бути підпорядкований інтересам фірми» [4].

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Sargeant A. Marketing w organizacjach non profit, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
2. Kossowska M. Ocena i rozwój umiejętności pracowniczych, AKADE, Kraków, 2001.
3. Terelak J. F., Szczepanik R. Psychologia Menedżera, Difin, Warszawa 1999.
4. Webber R. Zasady zarządzania organizacjami, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 1996.

Мосьпан Н. В. (Київ, Україна)

РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЄС

У тезах представлена система регулювання якості вищої освіти в ЄС, визначена на основі аналізу автентичних звітів і документів Європейської Комісії.

Mospan N. (Kyiv, Ukraine)

QUALITY ASSUARANCE SYSTEM REGULATION IN EU

The theses present the regulatory system of quality assurance defined on the analysis of reports and documents of the European Commission.

Вивчення наукової літератури з питання організаційно-управлінської структури регулювання системи стандартів та якості освіти в ЄС показало, що ця система складається із зовнішніх (*external QA*) і внутрішніх (*internal QA*) механізмів забезпечення якості освіти. Зовнішні механізми включають органи регулювання якістю освіти на рівні ЄС та ЄПВО. Внутрішні механізми складаються з національних органів регулювання якістю освіти на рівні держав-членів ЄС й ЄПВО та управлінь контролю якості всередині ВНЗ. Внутрішнє та зовнішнє забезпечення якості є обов'язковим в більшості країн, за винятком Андорри, Вірменії, Австрії, Боснії та Герцеговини, Люксембургу та Мальти. На Кіпрі це є обов'язковим лише для приватних ВНЗ [3; 2, с. 48-49].

До зовнішніх органів забезпечення якості відносимо *Стандарти й рекомендації щодо забезпечення якості в ЄПВО (ESG)* (нормативний документ загальних положень забезпечення якості освіти для всіх країн-членів ЄС), *Європейську асоціацію гарантії якості у вищій освіті (ENQA)* (орган контролю за дотриманням стандартів якості та прозорістю результатів оцінювання діяльності ВНЗ і програм) та *Європейський реєстр із забезпечення якості вищої освіти (EQAR)* (надає достовірну інформацію про агентства перевірки якості, що працюють у ЄПВО). Бельгія, Хорватія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Литва, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Словенія, Іспанія, Швейцарія та Сполучене Королівство мають агентство в EQAR [1, с. 93].

Важливу роль у забезпеченні якості освіти в ЄС виграють мережі інформаційних центрів (*ENIC* та *NARIC*), які охоплюють усі країни Європи, Канаду, Ізраїль, Сполучені Штати Америки та Нову Зеландію. Вони надають інформацію про системи вищої освіти країн-членів ЄС та агентств з акредитації в ЄПВО. Зовнішнє забезпечення якості орієнтоване на якість програм або ВНЗ, а також на публікацію оціночних звітів [1, с. 92].

ЄПВО став каталізатором розвитку національних систем забезпечення якості, які відрізняються за повноваженнями та обов'язками, залежно від національної специфіки системи вищої освіти. Так, Австрія, Фламандська громада Бельгії, Хорватія, Франція, Німеччина, Ірландія, Македонія, Нідерланди та Іспанія мають більше ніж один незалежний орган для забезпечення якості. У Боснії та Герцеговині, Бельгії, Ліхтенштейні, Люксембурзі, на Кіпрі та Мальті його немає [2, с. 37-38].

Національні органи здійснюють транскордонну діяльність із забезпечення якості. Вони можуть оцінювати ВНЗ в інших країнах-членах ЄС за умови якщо уряд ВНЗ дозволяє бути оціненими агентствами по

забезпеченню якості в іншій країні, де агентство працює в повній відповідності до Стандартів і рекомендацій якості ЄПВО. Проте дослідники зауважують, що національна відповідальність за забезпечення якості може сприйматися та бути оскарженою, тому деякі країни не наважуються визнати відгуки не національними агентствами, особливо в тих системах, де основним результатом перевірки якості є видача рішення про надання дозволу на функціонування ВНЗ або програм [1, с. 94].

Майже всі країни вимагають від ВНЗ створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти, спираючись на національне законодавство. Хоча це є непростю задачею. З одного боку, політика вищої освіти як і раніше залишається безперечною областю кожної країни, а з іншого боку, ВНЗ є автономними і в більшості країн вони можуть встановити системи забезпечення якості за своїм розумінням. Згідно звіту Європейської Комісії за 2015 рік, у переважній більшості систем вищої освіти (37) ВНЗ відповідають за забезпечення якості освіти. Проте, в Естонії та Швейцарії це не є формальною вимогою [3, с. 3].

Таким чином, можна стверджувати, що структури регулювання системи стандартів та якості освіти в ЄС підпорядковуються власній ієрархії, де кожен механізм взаємодіють між собою. У цій ієрархії основна роль належить зовнішнім органам забезпечення якості (*ENQA, EQAR* та мережам), чия функція полягає в регулюванні ефективності ВНЗ і навчальних програм, а також у контролюванні національних агентств за дотримання вимог «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО» у своїй діяльності. Роль «виконавчої влади» з питань регулювання системи стандартів та якості освіти виконують внутрішні органи – національні агентства забезпечення якості, які мають бути повноправним членом Європейської асоціації забезпечення якості у вищій освіті або зареєстрованими в Європейському реєстрі для отримання права проводити акредитацію як своїх систем вищої освіти так і закордонних. Остання ланка – це внутрішні органи забезпечення якості у ВНЗ, які здійснюють «самоконтроль» на місцях. Така структура регулювання системи стандартів та якості освіти в ЄС дозволяє впроваджувати єдині стандарти якості вищої освіти по всіх країнах-державках ЄС та в країнах ЄПВО.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. European Commission / EACEA / Eurydice, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/132824.pdf
2. Focus on the Structure of Higher Education in Europe, 2007. – 350 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/086en.pdf
3. Internal Quality Assurance Systems. Cross-country comparative study, 2011. – 14 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibar-llp.eu/assets/files/wp5/WP5%20Cross-country%20comparative%20study.pdf>

Колот С. А., Христич А. Л. (Одесса, Украина – Женева, Швейцария)
УСТАНОВКИ, ЭМОЦИИ И ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ

Принятие решений рассмотрено на основе деятельностного подхода. Раскрыты структура установочного комплекса, особенности взаимодействия с эмоциональной сферой и влияния на формирование решений.

Kolot S., Khristich A. (Odessa, Ukraine – Geneva, Switzerland)
ATTITUDES, EMOTIONS AND DECISION-MAKING

The decisions considered on the basis of activity approach. The structure of attitude complex, specifics of the interaction with the emotional sphere and influence on the formation of decisions are revealed.

Процесс принятия управленческого решения представляет собой сознательный выбор лучшего варианта решения по имеющемуся критерию, который определяется выбранной моделью. В психологии принятия решений традиционно рассматривается как этап волевого акта, связанный с выбором цели и способа действия. Иными словами, в принятии решений важно не непосредственно желаемое, а то, что необходимо делать. С другой стороны, принятие решения связано с предпочтениями человека, его установками. Установка является одним из системообразующих факторов при детерминации такой сложной системы как деятельность, поэтому представляется целесообразным при исследовании особенностей принятия решений рассмотреть связь деятельности и установки, возникающей на основе внутренних (мотивационных и операционных) и внешних, ситуационных факторов.

Психологические исследования интеллектуальных механизмов принятия решений в последнее время активно реализуются в рамках когнитивистского подхода, утверждающего, что когнитивный элемент целостной структуры личности в значительной степени определяет принимаемое решение. В то же время, умение ориентироваться в ситуации, оценивать ее и действовать в соответствии с этой оценкой является функцией не только когнитивной сферы, но отражает, в первую очередь, связь когнитивной и аффективно-потребностной сфер и выступает в плане сознания как соотношение значения и смысла, в плане деятельности – как отношение мотива к цели. Как отмечает А. Н. Леонтьев (1975), образуется тот самый личностный смысл, который определяет пристрастность человеческого сознания, а не только объективное значение знаний, понятий, норм и ценностей [4].

Для более полного понимания особенностей принятия решений на основе взаимодействия когнитивной и аффективно-потребностной сфер остановимся более подробно на механизме установочной регуляции. На

основе мотива, цели и условий осуществления действия А.Г. Асмолов (1979) выделяет четыре уровня установочной регуляции деятельности: установки, обусловленные мотивом деятельности – выражают личностный смысл и относятся к уровню смысловой регуляции деятельности; установки, вызванные целями и условиями осуществления действия – относятся к целевому и операциональному уровням; уровень психофизиологических механизмов определяет реализацию установки в деятельности [1].

Выделение установок различных уровней зависит как от вызывающего их объективного фактора, так и от личностного смысла, который они выражают в деятельности. Установки могут переходить с уровня на уровень, если в структуре деятельности изменяется место вызывающего их объективного содержательного фактора. Функциональное значение установки состоит в том, что она стабилизирует движение деятельности. При этом смысловые установки стабилизируют общую направленность деятельности в целом, например, идеалы работы; целевые, или установки уровня действий стабилизируют действие и определяют его конкретную направленность, или результаты работы; операциональные установки определяют привычное стандартное поведение или способы выполнения работы. Поиск и формирование необходимой для принятия решений установки связываются с проявлением и изменением реально испытываемых лицом, принимающим решение чувств.

Если рассматривать иерархическую структуру диспозиционной регуляции поведения личности В. А. Ядова с точки зрения принятия решений, то первый уровень означает проявление непосредственных реакций субъекта на актуальную предметную ситуацию, что соответствует уровням установки психофизиологических реализаторов и операциональному. Второй уровень соответствует регуляции разобщенных решений в привычных ситуациях и соответствует целевым и операциональным установкам. Третий уровень иерархии диспозиционных образований регулирует объединение разобщенных решений и соответствует целевым и смысловым установкам. Четвертый уровень регулирует целостность решений, собственно деятельность личности и согласуется со смысловыми установками личности [6].

Смысловая компонента установки отражает связи когнитивной и аффективно-потребностной сфер, а второй и третий уровни иерархии диспозиций имеют сложную трехкомпонентную структуру, содержащую когнитивный, аффективный и поведенческий компоненты. Таким образом, в процесс принятия решений активно включается эмоциональная регуляция. Что же происходит с установочным комплексом в процессе эмоциональной регуляции?

Эмоции, проникая в сферу бессознательного, актуализируют установочные образования. При обеспечении предпосылок для некоторого действия или поведения установка начинает реализовывать ту специфическую функцию, которую «модель потребностного будущего» выполняет при определённых условиях, в частности, начинает работать на

создание антиэнтропийного эффекта, большей упорядоченности, внутренней согласованности тех процессов, на которые непосредственно распространяется организующее влияние установок, – от элементарной моторики до поведения и деятельности. По мнению Ф.В. Бассина, установка при этом детерминирована конкретным психологическим содержанием, «смыслом» объективной ситуации: в ней слиты воедино информативный аспект – включающий накопленные знания, и алгоритмический аспект – основанный на контроле порядка последовательности операций [2].

Установка начинает создавать предпосылки для образования взаимосогласованности разнородных, обособленных понятий и способов поведения, их совместимости и взаимосвязанности, предвосхищая создание нового продукта – на основе конкретного опыта и знаний индивида – и формируя предпосылки для дальнейшего изменения этого опыта через систему ценностных ориентаций, направленности и целеполагания. Способствуя соединению разнородных понятий, установка обеспечивает децентрацию как необходимый элемент творческого процесса; с другой стороны, обеспечивает стабильность личностной ориентации, приобретая больший «личностный вес» во время организации происходящих процессов в содержательном информативном плане.

Контроль порядка последовательности операций, осуществляемый установкой, также обеспечивает согласованность действий, но для нас более существенной представляется её роль, благодаря которой установка «контролирует» бессознательное соединение элементов, образующих открытие, производит сдвиг акцентов, приводящий к новым смысловым, целевым и операциональным структурным моментам деятельности. Установка выступает в роли механизма, обеспечивающего возможность перестройки и коррекции субъективной иерархии ценностей, критериев, понятий, целей, способов действия, – всего того, что формирует представление человека о себе самом, о мире, о взаимодействии с ним на основе собственного опыта и создает предпосылки для принятия решений.

Представление установки в виде трёхкомпонентной структуры позволяет выделить её познавательную, эмоциональную и поведенческую составляющие. Согласно С. Л. Рубинштейну (1959), эмоции также имеют сложную структуру, содержащую элемент познания в особой для неё форме. Это происходит на фоне единства интеллектуального и аффективного, когда каждый компонент может выступать в роли преобладающего [5].

Предпосылкой для принятия решений, по нашему мнению, могут служить два обстоятельства. Первое – эмоции представляют собой процесс, предполагающий возможность их изменения на уровне дифференциации и слияния. Второе – сложная структурная обусловленность эмоций в виде «эмоции как таковой» и «некоего остатка», содержащего в себе смысловую компоненту.

Познание, заключённое в эмоции, взаимодействует с познавательной компонентой установки и определяет алгоритм установочного действия, актуализируя и перестраивая иерархическую направленность системы

установок: оно производит выбор наиболее существенного в данный момент действия, а непосредственно эмоция «включает» установку через её эмоциональную компоненту, определяя мотивирующую функцию действия. Попадая в систему диспозиций, эмоция с помощью своего познавательного элемента начинает поиск – сличение с познавательными компонентами установок, при этом сила эмоции оценивает значимость и актуальность совпадения-несовпадения.

Когда значимость и актуальность достигают определённого порогового значения, который может определяться величиной познавательной размерности эмоции, несущей в себе вероятностный, конкретно-временной смысл, а также количеством связей с познавательными компонентами установок и их центральностью, определяющей степень стабильности поведения, тогда переживание определённой эмоции приобретает личностный смысл и становится ценным для индивида. Теперь означение эмоции соответствующими понятиями может спровоцировать её ощущение.

Если смысл эмоции «попадает» в периферийную установку, и, в силу достаточности условий образования эмоции-ценности, она ею становится, вероятность её влияния на направленность личности выражена меньше, а для её поведенческой реализации необходимы дополнительные значимые ситуативные воздействия. Вероятностное знание в эмоции сочетается с вероятностным механизмом установки: будучи «отношением к...», она не есть действие, а только предрасположенность к его осуществлению. Множественность связей в «созвездиях» установок регулирует ценностное эмоциональное поведение лучше, чем периферийные установки. Установочный комплекс имеет вероятностную направленность, при его реализации осуществляется переход от возможности к действительности.

Эмоция выполняет функцию пускового механизма установочного комплекса: само чувство несёт в себе энергетический заряд, который «включает» систему, познавательная размерность придаёт смысл предстоящему действию, а их сочетание запускает поведенческую реализацию установок и осуществляет определённое действие. Сложнообусловленные эмоции вызывают сложную обусловленность установок, – устойчивый комплекс, характеризующий поведение при выборе варианта решения [3].

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Асмолов А. Г. Деятельность и установка / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 150 с.
2. Бассин Ф.В. Проблема «бессознательного» / Ф. В. Бассин. – М.: Медицина, 1968. – 468 с.
3. Колот С. А. Установка як системоутворюючий фактор емоційної роботи / С. А. Колот // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. Одеса: Астропринт, 2013. – Том 18. – Вип. 23. – С. 136–142.
4. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – 2-е. изд. / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2003. – 487с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2-х т. / С. Л. Рубинштейн. – Т. 1. – СПб.: Питер, 1998. – 688 с.
6. Ядов В. А. Диспозициональная концепция личности / В. А. Ядов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. – С. 106–120.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Сентякова К. И. (Одесса, Україна)

РЕАБИЛИТАЦИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПОСЛЕ УЧАСТИЯ В АТО

Украинские военнослужащие, возвращающиеся из зоны проведения АТО на востоке страны, проходят психологическое консультирование и тестирование. Но в Украине не разработана в достаточной мере система реабилитации военнослужащих.

Sentyakova K. (Odessa, Ukraine)

REHABILITATION OF MILITARY MEN AFTER PARTICIPATION IN THE ANTITERRORIST OPERATION

Ukrainian servicemen returning from the area of the ATO in the east, are counseling and testing. But Ukraine is not sufficiently developed system of rehabilitation of servicemen.

Интересы общества требуют, чтобы уже на региональном уровне разрабатывались и осуществлялись мероприятия социально-психологической и социально-профессиональной адаптации военнослужащих, бойцов АТО выделением их в особую группу социального риска.

Основным психотравмирующим воздействием боевой обстановки является достаточно длительное пребывание военнослужащих в условиях специфического боевого стресса, накладывающее свой негативный отпечаток. В период боя действие стресса выполняет определенную положительную функцию для человека, однако после окончания войны оно становится негативным, разрушающим фактором в силу постстрессовых реакций.

Психологическая помощь бойцам АТО должна способствовать успешной адаптации военнослужащего к новым условиям жизни.

В Украине срочно необходимо создавать систему реабилитации военнослужащих, обучать социальных работников и психологов для работы с ними. Создавать организационные структуры, непосредственно занятые проблемами участников боевых действий; оказывать содействие уже существующим организациям ветеранов боевых действий, предусмотреть систему психологической и психотерапевтической помощи, ввести ряд льгот.

Необходимо уже сейчас готовить тренеров, которые будут обучать психологов работе с военными и их семьями. Обычный психолог в военном

деле – не то что не компетентен, он опасен. Военная психология – это не обычная психология, это другой мир.

Основные усилия должны быть сосредоточены на специальных мероприятиях, проводимых психологами, психиатрами, медицинскими работниками, главным образом на психодиагностике, психофизиологическом обследовании, медицинских осмотрах и на работе по психорегуляции, психокоррекции, мероприятиях психотерапевтического характера. В первую очередь в поле пристального внимания специалистов должны попасть военнослужащие с признаками посттравматических реакций, которые у них наблюдались на начальном этапе реабилитации непосредственно после окончания боевых действий.

Те 40 тысяч бойцов, которые возвращаются из мест проведения АТО, не должны сразу попадать домой. Они должны пройти специальную программу реабилитации, чтобы подготовиться к гражданской жизни.

Психологическая помощь бойцам должна включать несколько направлений:

- диагностика синдрома социально-психологической дезадаптации у военнослужащего (психоэмоционального состояния на «гражданке», используемых стратегий адаптации, поведения) на основании результатов психодиагностики индивидуальных особенностей военнослужащего;

- психологическое консультирование (индивидуальное и семейное): мощным средством психологической реабилитации является искреннее проявление понимания и терпения к проблемам лиц, переживших психотравматические военные условия;

- психологическая коррекция: квалифицированная психотерапевтическая помощь необходима тем военнослужащим, у которых отмечаются резко выраженные и запущенные нарушения адаптации (депрессия, алкоголизм, девиантное поведение и т. д.);

- обучение навыкам саморегуляции (приемам снятия напряженности с помощью релаксации, аутотренинга и другим методам);

- социально-психологические тренинги с целью повышения адаптивности военнослужащего и его личностного развития;

- помощь в профессиональном самоопределении, профориентация в целях переобучения и последующего трудоустройства.

Основными методами реабилитации являются групповые занятия, тренинги, индивидуальная программа.

Цели реабилитации:

- восстановление личного и социального статуса пациентов, перенёсших посттравматического стрессового расстройства (ПТСР) в локальных боевых действиях;

- коррекция социального поведения пациента, улучшение коммуникабельности, развитие способностей к самореализации, разрешение психологических и преодоление социальных конфликтов;

– восстановление истощенной, деформированной депрессиями, стрессами и перегрузками психики, снятие внутренней напряженности и тревожности. Увеличение ресурсности и стрессоустойчивости организма;

– мобилизация внутренних резервов на преодоление зависимости от психоактивных средств (алкоголь, наркотики, никотин).

Военные и гражданские медики, работающие в области стрессовых расстройств, считают, что с полученными психотравмами необходимо бороться профессионально, и чем раньше оказана специальная медико-психологическая помощь, тем лучше прогноз развития личности на будущее. Отсутствие специальных медико-психологических мер по восстановлению травмированной, деформированной психики (психологическая реабилитация) ведет к хроническому течению психических расстройств. Последствия ПТСР приводят к изменению личности, социальной и профессиональной дезинтеграции, алкоголизации и наркотизации, суицидам.

Симптомами расстройства ПТСР является дезориентация, сны, неуверенность, вздрагивание, изоляция. В конце концов, человек потеряет себя и сформируется ненависть ко всему миру.

В определенных реабилитационных мерах (прежде всего в психологической помощи) нуждаются также родители и члены семей участников боевых действий, которые сами находились в психотравмирующей ситуации, ожидая ежедневно страшной вести. Средством реабилитации таких семей могут быть специальные центры социально-психологической адаптации участников войн и локальных конфликтов, а также клубы родственников лиц, прошедших через военные действия.

ЛИТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Военная психология / [Под ред. В. В. Шеляга, А. Д. Глоточкина, К. К. Плотонова]. – М.: Военное издательство, 1972. – 400с.
2. Кондрашенко В.Т. Общая психотерапия / В.Т. Кондрашенко, Д. И. Донской. – М.: Минск, 1997. – 524 с.
3. Кушнир В. После АТО военнослужащие проходят обязательные психотесты [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: http://news.liga.net/news/politics/5477463-posle_ato_voennosluzhashchie_prokholdyat_obyazatelnye_psihotesty_mo.htm
4. Попов В. Е. Психологическая реабилитация военнослужащих после экстремальных воздействий / В. Е. Попов. – М.: Гуманитарная академия вооруженных сил, 1992. – 25 с.
5. Посканная Е. Интервью Фрэнка Пьюселик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gordonua.com. – 2015.

Мирян А. М. (Миколаїв, Україна)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ**

У тезах розглядається соціально-психологічна робота з дітьми-інвалідами з порушенням опорно-рухового апарату в умовах інтернатних закладів.

Myryan A. (Mykolayiv, Ukraine)

**SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CARE FOR CHILDREN WITH
DISABILITIES IN BOARDING SCHOOLS**

The article considered the social and psychological work with disabled children in violation of the musculoskeletal system in terms of institutions.

Проблема сирітства та дітей, позбавлених батьківського піклування, завжди була актуальною, її розв'язання – одне з пріоритетних спрямувань державної соціальної політики. В основу системи державної опіки в Україні покладені ідеї колективного виховання дітей. Україна успадкувала систему великих інтернатних закладів, де діти не повною мірою можуть реалізувати свій потенціал. Створення оптимальних умов для успішної корекції порушень у розвитку дитини (як фізіологічних, так і психологічних), його виховання, навчання, його соціальна адаптація та інтеграція у суспільство – основне завдання колективу інтернатного закладу.

У дітей з дитячим церебральним паралічем та вадами рухової діяльності спостерігалася як переоцінка своїх сил, можливостей, знань та свого положення в групі, так і їх недооцінка. Така неадекватна оцінка частіше за все зустрічається в аномальних дітей та підлітків, ніж у нормальних [2].

Особливості особистості дитини-інваліда, що знаходяться в інтернаті, пов'язані в першу чергу з умовами їх формування, значно відрізняються від умов розвитку дітей, які оточені сімейним теплом. У порівнянні з іншими сторонами особистості емоції дітей-інвалідів найменш вивчені. Але в корекційно-педагогічній роботі з аномальними дітьми емоційний компонент є дуже важливим, оскільки емоційна система є однією з основних регуляторних систем, які забезпечують активні форми життєдіяльності організму.

З огляду на умови життя дітей-інвалідів в інтернатній установі, їх соціальну та емоційну депривацію, негативну «Я-концепцію» та порушення емоційно-вольової сфери, спеціаліст із соціальної роботи у своїй діяльності повинен широко використовувати всі групи методів соціальної роботи. Наведемо тільки декілька форм роботи соціального працівника з дітьми-інвалідами, що спрямовані на корекцію, тобто виправлення дефекту дитини [4, с. 58-59].

Ігротерапія – метод корекційного впливу на дітей з використанням гри. Психокорекційний ефект ігрових занять у дітей досягається завдяки встановленню позитивного емоційного контакту між дітьми і дорослими. Гра знімає напруженість, розширює здібності дітей до спілкування, збільшує діапазон доступних дитині дій з предметами [3, с. 68].

До основних видів арт-терапії відносяться: малюнокова терапія, музикотерапія, бібліотерапія, танцювальна терапія, казкотерапія, лялькотерапія.

Малювання – творчий акт, що дозволяє дитині відчути і зрозуміти самого себе, висловити вільно думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, вільно висловлювати мрії і надії.

Музикотерапія – це метод, що використовує музику в якості засобів корекції (прослуховування музичних творів, індивідуальне та групове музикування). Музикотерапія активно використовується у корекції емоційних відхилень, страхів, мовних розладів, психосоматичних захворювань, при комунікативних вадах.

Бібліотерапія – спеціальний корекційний вплив на дитину за допомогою читання спеціально підібраної літератури з метою нормалізації або оптимізації його психічного стану.

Лялькотерапія як метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки і з улюбленою іграшкою. Вона широко використовується для поліпшення соціальної адаптації, при корекційній роботі з заїканням, а також з дітьми, що мають психологічну травму [3, с. 69].

Не слід також забувати і про такі групи методів соціальної роботи:

1. Методи формування свідомості дітей (розповідь, бесіда, робота з книгою, ілюстрацію, демонстрацію).

2. Методи організації пізнавальної, практичної діяльності (доручення, завдання, вправи, привчання). Крім того, у практиці соціальної роботи з такими дітьми широко застосовується метод моделювання виховуючої ситуації. Дітям створюються такі умови, коли вони стають перед необхідністю вибирати певне рішення з кількох можливих варіантів.

3. Методи стимулювання мотивації та активності дітей (заохочення, змагання, покарання, осуд) тощо [1].

Малюючи або займаючись творчістю, діти-інваліди розвивають почуття внутрішнього контролю, зосереджують увагу на відчуттях і почуттях, що сприяє їхньому позначенню. Беручи участь у роботі психотерапевтичної групи, діти-інваліди одержують можливість відволікатися від середовища, у якому вони постійно перебувають, і від своїх недугів, а потреба дитини-інваліда в красі свідчить про те, що мистецтво повинне займати одне з головних місць у її житті.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти від 13.05.2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.doippo.org.ua>

2. Мухина В. С. Лишенные родительского попечительства: Хрестоматия: Учеб.пособие для студентов пед. ун-тов и ин-тов / В.С. Мухина. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.

3. Узорова О. В. 350 упражнений для подготовки детей к школе / О. В. Узорова, Е. А. Нефедова. – М.: ЗАО «Премьера», 2001. – 126 с.

4. Яремчук О. В. Психологія соціальної роботи: теорія і практика: навчально-методичний посібник / О. В. Яремчук, В. О. Ключикова. – Одеса: Одеський національний університет, 2015. – 168 с.

Хозраткулова І. А. (*Миколаїв, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО НАСИЛЛЯ

У тезах представлено різні форми насильницької поведінки підлітків та зазначено етапи корекційно-профілактичної роботи психолога з проблемними підлітками.

Khozratkulova I. (*Mykolayiv, Ukraine*)

THE PECULIARITIES OF PSYCHO-PEDAGOGICAL DIAGNOSIS OF TEENAGERS PREDISPOSED TO VIOLENCE

This article is presented various forms of violent behavior among teenagers and specified the stages of correction and prevention work of psychologist with troublesome teens.

Підлітковий вік – важкий період статевого дозрівання і психологічного дорослішання дитини. Нестійкість душевного життя у підлітковому віці призводить до мінливості уявлень про себе. Іноді випадкова фраза, комплімент або насмішка призводять до помітного зрушення у поведінці.

Корекційно-профілактична робота психолога з проблемними підлітками повинна бути логічно і послідовно побудованими за наступними етапами. Зазначимо, що тези присвячені саме діагностичному етапу консультативної роботи з проблемними підлітками.

Загальновідомо, що будь-яку проблему легше попередити, аніж потім вирішувати. Але превентивна робота – це цілий комплекс тривалих і складних заходів, що спрямовані на формування соціально-психологічної компетентності особистості. Ми розуміємо специфічні труднощі у налагодження ефективної взаємодії психолога з підлітком і пропонуємо орієнтовну модель корекційної роботи.

1. *Діагностичний етап.* На цьому етапі виявляється рівень схильності підлітка до насильства, встановлюється психологічний діагноз. Це найважливіший етап психологічної роботи, тому що, від точності виявленої

форми насилля залежить адекватність й продуктивність всіх методів подальшої корекційної роботи з підлітком.

2. *Інформативно-консультативний*. Підбирається необхідний теоретичний матеріал, проводяться консультації зі спеціалістами, метою яких є отримання інформації й упорядкування матеріалів психолого-педагогічного спостереження, формування команди (педагоги, батьки, значущі однолітки тощо). Складається програма психолого-педагогічного впливу на підлітка.

3. *Етап реалізації запланованих дій*. На цьому етапі головне – не нашкодити! Бажано постійно радитися зі спеціалістами команди, спілкуватися з батьками та отримувати зворотній зв'язок від підлітка.

4. *Оціночно-прогностичний*. Етап оцінки якості проведеної роботи, усвідомлення прогнозу подальшого розвитку підлітка. У разі незадовільної оцінки етап може бути базовим для нового циклу корекційної роботи.

В процесі діагностики психологу необхідно орієнтуватися за чітко визначені критерії тих чи інших відхилень у поведінці. Тому, на підставі літературних даних і результатів наших досліджень пропонуємо характеристики 11 форм насильницької поведінки, викликаних різними причинами.

1) *Фрустрація потреби в залежності*. Підліток не отримує задоволення в сімейно-батьківських стосунках, заблоковано його потребу в залежності від близьких людей. При фрустрованій потребі в залежності в підлітка формуються підозрілість, фасадна самостійність, недовірливість до людей тощо. Така особистісна структура сприяє формуванню захисної агресивної мотивації, а, отже, й готовності до агресивного реагування на будь-які впливи середовища.

2) *Засвоєння агресивних і насильницьких моделей поведінки, прийнятих у батьківській сім'ї*. Дитина навчається формам поведінки, що для його батьків є звичними реакціями на кризову, конфліктну або стресову ситуацію. Якщо ці поведінкові реакції пов'язані з агресією й насиллям, то в підлітка формується модель насильницької поведінки як нормативного способу розв'язання багатьох проблем.

3) *Реакція імітації*. Реакція імітації позначається наслідуванням у поведінці певного авторитету, що реалізує насильницьку поведінку. Це може бути не лише реально існуюча людина, але й герой фільму, літературного твору тощо. Крім того, існує й т.зв. негативна реакція імітації, коли підліток намагається чинити протилежним чином відносно манери поведінки певної людини. Отже, механізм імітації може бути конструктивним у контексті розвитку особистості підлітка.

4) *Фрустрація реакції емансипації*. Дитина виховується в ситуації гіперопіки й гіперпротекції. У підлітковому віці питання про відділення від батьків, вивільнення з-під батьківського контролю стає пекучим, життєво важливим. У разі фрустрації реакція емансипації прагнення чинити «по-своєму», «самостійно», «по-дорослому» може реалізовуватися в

насильницькій поведінці як зрив обмежень і відстоювання власного «Я», збереження своєї ідентичності.

5) *Когнітивні неадаптивні схеми (афірмації)*. Підліток сприймає поведінку й вчинки інших людей як ворожі, небезпечні, такі, що можуть завдати йому шкоди, і реагує на них насильницькою поведінкою. Спілкування з іншими людьми є для нього не метою, а засобом самоствердження.

6) *Спотворення ідеалу маскуліності*. Хлопець засвоює уявлення про те, що справжніми чоловічими якостями є жорсткість, жорстокість, сила, бездушність і т.п., так що насильницька поведінка розглядається як нормальний вияв мужності. Підліток використовує будь-які способи (навіть насилля), щоб довести собі й іншим, що він «справжній чоловік», «мачо».

7) *Наявність акцентуйованих особистісних рис*. Існують певні особистісні риси, які сприяють формуванню насильницьких форм поведінки: нестійка особистість; істероїдна особистість та епілептоїдна особистість.

8) *«Шкільний невроз»*. Насильницька поведінка може бути зумовлена невротизацією особистості підлітка. Шкільний невроз являє собою психогенну шкільну дезадаптацію, пов'язану з неуспішністю, порушенням стосунків підлітка з класним колективом і вчителями. Такий стан підлітка призводить до підвищеної дратівливості, образливості підлітка, негативізму.

9) *Маніпулятивна поведінка*. У цьому випадку можна говорити про те, що насильницька поведінка слугує засобом досягнення певної мети. Вчинки підлітка з таким типом насильницької поведінки можуть бути цілком усвідомленими, не зумовленими агресивними імпульсами – гнівом. Маніпулятор схиляє, примушує й т.п. іншу людину робити те, що потрібно йому, таким чином, відбувається утиск прав іншого, при цьому людина-маніпулятор може не відчувати почуття агресії.

10) *Насилля як інфантильна поведінка*. Такий тип насильницької поведінки реалізується в близьких міжособистісних стосунках. Підліток ніби «паразитиє» на іншій людині, змушуючи її здійснювати необхідні йому дії, аргументує тим, що сам не зможе. Підліток – експлуататор, навпаки, «відбирає» в інших те, що потрібно йому, і це далеко не завжди пов'язано із застосуванням фізичної сили.

11) *Уседозволеність*. Підліток не усвідомлює неприйнятності своєї поведінки для оточуючих, що пов'язано з відсутністю сформованих норм соціального спілкування.

Представлені форми насильницької поведінки в підлітків можуть перетинатися, не утворюючи самостійних одиниць.

Отже, запропоновані форми диференціальної оцінки виявлення насильницької поведінки в підлітків є, з нашої точки зору, важливими для розробки оптимальних психолого-педагогічних методів подолання такої поведінки, заснованих на індивідуальному особистісному підході.

Ковальчук Т. О. (Одеса, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА
ЗІ СТУДЕНТСЬКИМИ СІМ'ЯМИ

У тезах висвітлено необхідність проведення соціально-педагогічної роботи зі студентськими сім'ями та представлені рекомендації щодо роботи зі студентськими сім'ями.

Kovalchuk T. (Odessa, Ukraine)
SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH
STUDENTS' FAMILIES

In article highlighted the need of social and educational work with students' families and presented recommendations as for the work with students' families.

Зазвичай студентську сім'ю розглядають як окремих вид молоді сім'ї, що має певні особливості. Специфіка студентської сім'ї полягає, перш за все, в особливості діяльності подружжя (навчання) і тимчасовості їх соціального стану. Особливості функціонування сучасної студентської сім'ї проявляються в їх основній діяльності, соціально-економічному становищі (практична відсутність самостійних матеріальних джерел життєзабезпечення; висока залежність від батьків; матеріальні труднощі та ін.), сімейних відносинах (духовно-моральне єдність подружжя; соціальна спрямованість життєвих прагнень та ін.), у взаємодії з оточенням (недостатньо розвинені вміння ефективною взаємодії, проблеми взаємин з викладачами та ін.) [1].

Студентські сім'ї виступають одним з основних об'єктів соціальної роботи, оскільки такі сім'ї за особливостями своєї життєдіяльності потребують соціальної підтримки, допомоги, реабілітації.

Соціально-педагогічна робота з молодими сім'ями полягає у забезпеченні соціальної профілактики сімейного неблагополуччя; здійсненні системи заходів, спрямованих на запобігання аморальній, протиправній поведінці дітей та молоді; наданні соціальної допомоги та послуг; наданні допомоги батькам у розв'язанні складних питань сімейного виховання; здійсненні соціальних послуг, здійсненні соціальної реабілітації.

Найважливішим суб'єктом соціально-педагогічної роботи з молодими сім'ями в Україні виступає центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) та його спеціалізовані формування [2].

За допомогою аналізу теоретичних основ в проблематиці студентських сімей, соціально-педагогічних форм роботи зі студентськими сім'ями нами були розроблені рекомендації щодо роботи зі студентськими сім'ями.

1. В першу чергу, варто відзначити, що соціально-педагогічна робота зі студентськими сім'ями здійснюється, головним чином, Центрами соціальних

служб для сімей, дітей та молоді і ВНЗ. Таким чином, необхідно організувати активну співпрацю між цими суб'єктами.

2. Робота, що проводиться ЦССДМ, проведення різних тренінгів, консультацій та ін., є досить ефективною, однак більша частина студентських сімей, навіть не підозрює про існування подібних заходів. Необхідно просувати і рекламувати послуги і види допомоги, що надаються різними центрами, які займаються роботою з сім'ями із широким використанням різних каналів інформації, зокрема електронних ресурсів (сайт ініціативи), соціальних мереж (створення груп з відповідною тематикою в соціальних мережах – Фейсбук, В контакті, Однокласники), дошок оголошень, доступних ЗМІ, роботи зі студентським самоврядуванням тощо.

3. Організований психолого-педагогічний супровід студентських сімей в університеті повинен включати такі форми роботи: психологічний моніторинг, корекцію функціонального стану, здійснення заходів щодо формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців.

4. Однією з ефективних форм організації соціально-педагогічної діяльності зі студентськими сім'ями є створений в рамках студентського самоврядування «Клуб допомоги студентським сім'ям». Даний клуб має бути орієнтований на здійснення наступних видів діяльності: ведення картотеки студентських сімей; проведення діагностики, що націлена на виявлення особистісних проблем членів сім'ї; психологічне, педагогічне, юридичне консультування; проведення культурно-дозвіллевих, спортивно-оздоровчих заходів; керування клубом самопомоги; формування спеціальних педагогічних умінь студентів, що дозволять самостійно вирішити проблеми спілкування всередині сім'ї.

5. Організація клубу самопомоги.

6. Оскільки у студентів, що вступили в шлюб, на перше місце виходять сімейні обов'язки, особливо у сімей з дітьми, ми підкреслюємо необхідність створення організованого дистанційного навчання.

7. В рамках освітнього процесу, на кураторських годинах, необхідно проводити тренінги, бесіди та лекції з підготовки до створення сім'ї.

8. Важливою складовою в соціально-педагогічній роботі зі студентськими сім'ями є обов'язкова активна участь куратора в житті своєї групи.

9. На основі проведеного нами дослідження діагностики рівня тривожності у членів студентських сімей, ми вважаємо необхідним проведення тренінгів щодо зниження рівня тривожності. Вони можуть бути проведені як в університеті, так і в ЦСССДМ.

10. Варто також відзначити важливість збереження мотивації до навчання у заміжніх студентів. Для цього можна використовувати проведення різних тренінгів, лекцій, конференцій.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Авдеева Л. Н. Психолого-педагогическое сопровождение студенческой семьи в вузе: проблемы и пути решения / Л. Н. Авдеева // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008 – № 59 (6). – С. 77–83.
  2. Актман К. Социально-педагогическая работа с семьёй / К. Актман // Социальная работа в Украине: теория и практика. – 2002. – № 1. – С. 27–34.
-

Ангелова А. О. (Київ, Україна)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД З ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ

В тезах висвітлено основні напрямки благодійницької діяльності волонтерів українських та зарубіжних релігійних громад стосовно літніх людей. Зазначено, що подальше урізноманітнення цього виду соціальної роботи сприятиме покращенню складної геронтологічної ситуації в Україні.

Angelova A. (Kyiv, Ukraine)

MAIN DIRECTIONS OF VOLUNTEER WORK OF RELIGIOUS COMMUNITIES WITH ELDERLY

The theses highlight the main areas of charity with elderly volunteers from Ukrainian and foreign religious communities. It is noted that the further diversity of this type of social work will contribute to their provement of the complicated geron to logical situation in Ukraine.

На сучасному етапі реформування системи соціального захисту в Україні гостро постає необхідність розбудови оптимальної стратегії підтримки літніх людей, яка має базуватися на продуманому розподілі завдань між державою, громадою та корпоративними структурами. Зарубіжний досвід свідчить про ефективну благодійницьку роботу зі старіючими людьми, яку ініціюють релігійні організації. Цей напрямок добротності активно розвивається і в нашій державі. Чимало українських волонтерів, які опікуються літніми особами, є парафіянами традиційних церков та членами різноманітних релігійних громад. Геронтологічна робота волонтерів зарубіжних та українських релігійних організацій проводиться у декількох напрямках:

1. *Догляд за немічними людьми похилого віку на дому.* В країнах ЄС домашня опіка над старими визначена як пріоритетний напрямок соціальної роботи, оскільки така політика значно знижує державні витрати на довготерміновий догляд за літніми людьми. Наприклад, на початку 1990-х років у Великобританії було впроваджено закон про общинний догляд (Community Care Act), у якому була законодавчо врегульована допомога

інвалідам та пенсіонерам на дому. Цей нормативно-правовий акт, що був допрацьований у 2014 р., дозволив збільшити кількість суспільних, релігійних та комерційних організацій, які забезпечують догляд за літніми людьми [14]. Така практика дає можливість активно працювати волонтерам місцевих та релігійних громад, а також сприяє працевлаштуванню та зайнятості некваліфікованих робітників (мігрантів, заробітчани, підлітків тощо). На жаль, в Україні домашній догляд за недієздатними старими, організований релігійними організаціями, існує як несистематичне явище.

2. *Паліативна допомога.* Невпинне старіння населення супроводжується зростанням питомої ваги осіб похилого віку, які страждають на важкі невиліковні хвороби. Велика кількість пацієнтів віком понад 75 років потребує паліативної допомоги. В Україні цим питанням займається всеукраїнська громадська організація «Українська ліга сприяння розвитку паліативної та хоспісної допомоги» [2]. Фахівці наголошують на тому, що розвиток мережі закладів паліативної допомоги в Україні суттєво відстає від потреби, недостатнім є і кадрове забезпечення. Це робить перспективною більш інтенсивну взаємодію представників медичних закладів з релігійними та благодійними організаціями: «Надзвичайно актуальним є питання підготовки психологів, соціальних працівників, представників релігійних організацій, які залучені до обслуговування паліативних пацієнтів удома та в стаціонарних закладах паліативної допомоги» [5, с. 10]. Виходячи зі значущості цієї проблеми, було запроваджено періодичні конференції «Роль Церков та релігійних організацій у розвитку та наданні паліативної допомоги в Україні».

3. *Фінансова та матеріальна допомога самотнім, недієздатним і малозабезпеченим пенсіонерам.* Загальносвітова благодійницька практика передбачає збір та розподіл пожертвувань від приватних осіб, філантропічних організацій, спеціальних фондів тощо. Це найбільш доступний та поширений вид допомоги в Україні. Церкви та релігійні організації не лише збирають кошти, речі, продукти харчування і т. ін. та доставляють все це нужденним старим. Допомога старим та старшим є частиною проповідницької доктрини різних конфесій, що сприяє популяризації гуманної поведінки щодо старих людей серед віруючих.

4. *Запобігання насильству (профілактика геронтологічного ебьюзінгу).* Хоча в Україні законодавчо визначені правові та організаційні основи протидії насильству в родині, однак дієвих важелів боротьби з випадками жорстокого поводження з особами похилого віку не існує. На думку експертів, «у вирішенні складних питань внутрішньосімейних стосунків та конфліктів вплив громади може бути значно ефективнішим, ніж втручання державних інституцій, окрім випадків особливого жорстокого фізичного насильства» [4, с. 243]. Це є перспективним та вкрай актуальним напрямком роботи церков та релігійних громад.

5. *Надання психологічної допомоги літнім особам, у тому числі через місіонерську діяльність.* Чинний закон «Про свободу совісті та релігійні організації» [3], який визначає правові основи утворення й діяльності

релігійних організацій в Україні, дозволяє релігійним громадам проводити богослужіння та релігійні обряди в лікарнях, шпиталях та будинках для престарілих. Місіонерська робота передбачає популяризацію світоглядних моделей старості, притаманних різним віровченням. Засвоєння їх має сприяти гармонізації світовідчуття старіючих осіб, адекватному осмисленню свого віку, ролі та значення останнього етапу життя людини тощо. Спількування з волонтерами релігійних організацій є особливо важливим для самотніх старих.

6. *Створення під патронатом релігійних організацій спеціалізованих цілодобових закладів догляду за літніми особами.* Досвід діяльності закордонних місій демонструє ефективність роботи некомерційних закладів для старих, спонсорами яких є релігійні організації. Наприклад, у США більшість конфесій мають власні будинки престарілих, мешканцями яких є не лише одновірці, а й особи з іншими релігійними переконаннями [1, с. 93]. В Україні переважна кількість закладів постійного перебування для людей похилого віку підпорядкована Міністерству соціальної політики України. Водночас збільшується кількість установ, які надають можливість постійного або тимчасового перебування осіб похилого віку на платній основі. Також поступово зростає кількість будинків для постійного проживання осіб похилого віку і при релігійних центрах [4, с. 256-257].

7. *Організація денних центрів підтримки для літніх людей.* Оскільки утримання повноцінної установи з догляду за літніми людьми є високоартісним, потрібно розширяти альтернативні проекти, створювати мережу громадських та релігійних денних закладів для тих старих, які потребують мінімального догляду: простих медичних процедур, реабілітаційних послуг, психологічної допомоги. Центри денного догляду призначені і для самотніх старих, і для тих літніх осіб, які мешкають з працюючими родичами. Цей вид геріатричної допомоги активно розвивається за кордоном, але майже не представлений в Україні.

8. *Участь у розвитку системи безперервної освіти, відкриття на базі релігійних організацій університетів третього віку.* Проповідницька діяльність у таких закладах, як правило, поєднується з наданням корисних навчальних послуг: юридичні консультації, опанування ПК, пізнавальні програми тощо, а також з культурою та дозвіллям (спів, танці, настільні ігри і т. ін.). Прикладом плідної роботи у цьому напрямку в Україні є університети третього віку, відкриті християнською організацією «Справа Кольпінга» [6].

9. *Спеціальна місіонерська робота з літніми людьми* передбачає наявність телевізійних та радіопрограм, створених для літньої аудиторії, в яких обговорюються духовні та соціальні проблеми старості. Популярним заходом роботи є трансляція мес та проповідей для тих, хто за станом здоров'я не може відвідувати церкви та зібрання. Найбільш популярними в Україні є християнські телеканали «Глас» (УПЦ МП) [7], «Живе ТБ» (УКГЦ) [8], глобальний католицький канал «Телебачення Віковічного Слова» (Eternal Word Television Network) [9], протестантські телеканали «Надія» [10], українська філія міжнародної мережі CNL [11], програми міжнародної

християнської організації «Еммануїл» [12]. Всі вони висвітлюють цікаву для літніх віруючих тематику, пов'язану з віровченням, етикою, здоров'ям тощо. На жаль, на більшості телеканалів поява присвячених проблемам старості програм чи проповідей має епізодичний характер, переважають телепродукти, адресовані дітям та молоді.

10. *Залучення літніх людей до активної суспільної діяльності.* Волонтери релігійних організацій мотивують та надають людям похилого віку можливість допомагати немічним, хворим людям, інвалідам, самотнім ровесникам. Надзвичайно перспективною є робота з дітьми, що передбачає використання досвіду, знань та духовного потенціалу літніх осіб для надання допомоги дітям з неповних та неблагополучних родин у навчанні та вихованні, в тому числі у покращенні релігійної грамотності (наприклад, реалізація програми «Бабусі і дідусі, які приходять» [13]). Соціальна реінтеграція та реадaptaція похилих людей передбачає можливість не тільки волонтерської роботи для осіб похилого віку, а й додатковий оплачуваний підробіток у релігійних організаціях.

Україна є багатоконфесійною державою із сильною християнською традицією, яка історично створила образ шанованої, мудрої старості. Подальше залучення до благодійницької діяльності волонтерів різних релігійних громад, у тому числі й представників новітніх релігійних рухів, сприятиме покращенню складної соціальної ситуації в країні.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Альперович В. Д. Старость. Социально-философский анализ / В. Д. Альперович. – Ростов н/Д.: Изд-во СКНЦ ВШ, 1998. – 104 с.
2. ВГО «Українська ліга розвитку паліативної та хоспісної допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ligalife.com.ua/>
3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 №988-ХІІ [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
4. Населення України: Імперативи демографічного старіння / С. Ю. Аксьонова, Б. О. Крімер, І. О. Курило та ін. – Київ: Адеф-Україна, 2014. – 285 с.
5. Паліативна допомога: Інформаційний бюлетень. – №2. – 3013. – ВГО «Українська ліга паліативної та хоспісної допомоги». – 88 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ligalife.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/b2.pdf>
6. Регіональна Спілка «Справа Кольпінга» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kolping.com.ua/>
7. Телекомпанія «Глас» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glas.org.ua/>
8. Телеканал «Живе Телебачення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhyve.tv/>
9. «Телебачення Віковічного Слова» (EWTN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ewtn.org.ua/>

10. Телеканал «Надія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tv.hope.ua/>

11. Телепрограма CNL-Україна // Телеканал «CNL» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cnl.tv/>

12. Телевізійна студія «Еммануїл» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://video.emmanuil.tv/http://emmanuil.tv/ua/>

13. Шевчук Н. Специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку / Н. Шевчук // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2011. – №3. – С. 414–418.

14. Community care: Care Act 2014 [online]. – Available at: <http://www.communitycare.co.uk/adults/care-act-2014/#>

Беляєва Х. О. (*Одеса, Україна*)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР

У тезах охарактеризовано актуальність такої проблеми, як психологічна залежність підлітків від комп'ютерних ігор, а також вплив комп'ютерних ігор на психологічні процеси у підлітковому віці та стадії формування залежності.

Bieliaieva K. (*Odessa, Ukraine*)

PREVENTION ADOLESCENT PSYCHOLOGICAL ADDICTION TO COMPUTER GAMES

The thesis described the relevance of such problems as adolescents' psychological addiction to computer games. The influence of computer games on the psychological processes during adolescence and the stage of formation of addiction is also described.

Однією з гострих проблем сучасного інформаційного світу стає залежність людини від віртуального «середовища проживання», в якому вона проводить все більше активного часу. Віртуалізація життєвого простору людини нами розглядається як феномен перенесення з реальної сфери в віртуальну найважливіших сфер життєдіяльності особистості, таких як комунікація, робота, освіта, творчість, дозволя, отримання послуг, товарів, нових знань, навичок, задоволень. В силу віртуалізації людина поєднує активне життя в двох вимірах (цифровому і реальному), а потім поступово відбувається зсув у напрямку віртуального способу життя (що вимагає менше зусиль). Значні зміни, пов'язані з впровадженням інформаційних технологій в навколишній нас сучасний світ, в його комунікацію, освіту, працю, відпочинок, призводять до того, що в сфері цінностей виникають нові орієнтири: інформація, мобільність, доступність, швидкість взаємодії і багато інших.

Новий тип залежності проявляється в бажанні постійної присутності у віртуальному світі (ігровому або комунікативному), нехтуванні реальними соціальними зв'язками, послабленні пізнавальної творчої активності, посиленні пасивної, непереробляючої інформації [1].

Комп'ютерна гра – це особливий, віртуальний світ, де легко задовольнити основні потреби підлітка. Тут можна відчутти себе героєм, який може все або багато з того, що забороняється йому в реальному світі. Тут можна самостійно ухвалювати рішення і не боятися відповідальності. Школярі часто йдуть у комп'ютерний світ у пошуках свободи і самоствердження. У цьому і небезпека: підліток реалізує свої сили і здібності у віртуальному світі, а особистісне зростання у світі реальному йде на задній план. Втеча у віртуальний світ серйозно деформує особистість, а у молодій людини зникає відчуття реальності.

Комп'ютерні ігри мають умовний характер, дозволяють відволіктися від реальної ситуації з її відповідальністю та іншими численними обставинами. Це безсумнівно обумовлює особливий ефект гри, несе деяку психотехнічну функцію, так як забезпечує своєрідну ситуацію «виправних помилок», тобто таких, які можна, аналізуючи, виправляти і формувати таким чином корисні психічні якості [3].

Поширена також точка зору, згідно якої комп'ютерні ігри сприяють розвитку агресивності і жорстокості, хоча уважний аналіз показує, що настільки прямолінійна постановка питання навряд чи цілком коректна.

Гравець, який занурився в світ комп'ютерної гри, відчуває на собі вплив величезної кількості інформації. Психологічний вплив цієї інформації виявляється в процесах її переробки – емоціях, думках, можливих рішеннях. Так чи інакше, виявляються втягнутими феномени переробки інформації – відчуття, сприйняття, увага, пам'ять [2].

У підлітків, що зловживають комп'ютерними іграми, виникають певні відхилення в емоційній сфері. Зокрема, достатньо частим є переживання фрустрації, що викликана потребою в грі і неможливістю повного її задоволення, хоча вони мають можливість задовольняти цю потребу [4].

Ключем до розуміння цього парадокса може стати поділ підлітком психічної реальності на віртуальний та реальний світ. Виходячи з цього поділу, ми можемо визначити наступну проблему: підлітки, що зловживають комп'ютерними іграми знаходяться в стані фрустрації і зниженого настрою в реальному світі, а в якому стані вони знаходяться у віртуальному світі комп'ютерної гри вимірити не вдасться, тому що будь-які відволікання від гри – це вихід з віртуальної реальності.

«Гра – норма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, в предметах науки і культури. У грі як особливому виді суспільної практики відтворюються норми людського життя і діяльності, підпорядкування яким забезпечує пізнання і засвоєння предметної і соціальної дійсності, а також інтелектуальний, емоційний та моральний розвиток особистості». При цьому

помітними ознаками розгортання гри є швидко мінливі ситуації, в яких виявляється об'єкт після дій з нею, і настільки ж швидке пристосування дій до нової ситуації [3].

Формування комп'ютерної залежності часто пов'язано з особливостями виховання і стосунків у сім'ї: гіперопіка або навпаки завищені вимоги і «комплекс невдахи», порушення відносин серед інших членів сім'ї, складності в спілкуванні та взаєморозумінні.

Найбільш сильно підліток піддається ігровій залежності, оскільки події в комп'ютерних іграх не повторюються і відбуваються досить динамічно, а сам процес гри безперервний. Повне занурення в гру створює ефект участі гравця в якійсь віртуальній реальності, в якому існує тільки для нього складному і рухомому процесі. Саме ця властивість комп'ютерних ігор не дозволяє людині, яка страждає ігровою залежністю, перервати процес для виконання будь-яких соціальних зобов'язань в реальному житті [5].

На підставі динаміки ігрової залежності можна виділити чотири стадії розвитку у підлітків психологічної залежності від комп'ютерних ігор, кожна з яких має свою специфіку.

Перша стадія має назву стадії легкої захопленості. Після того, як людина один або кілька разів пограла у комп'ютерну гру, їй починає подобатися комп'ютерна графіка, звук, сам факт імітації реального життя чи якихось фантастичних сюжетів.

Друга стадія – це стадія захопленості. Фактором, що свідчить перехід людини на цю стадію формування залежності, є сама потреба грати в комп'ютерні ігри.

Стадія залежності характеризується не тільки зрушенням потреби в грі на нижній рівень піраміди потреб, а й іншими, не менш серйозними змінами в ціннісно-смісловій сфері особистості.

Остання стадія має назву стадії прихильності. Ця стадія характеризується згасанням ігрової активності людини, зрушенням психологічного змісту особистості в цілому в бік норми [6].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Азарова Р. Н. Досуг современной молодежи / Р. Н. Азарова // Внешкольник – 2003. – № 10. – С. 19–21.
2. Бэк Дж. Доигрались! Как поколение геймеров навсегда менует бизнес среду / Дж. Бэк, М. Уэйд – М.: Претекст, 2006. – С. 116.
3. Войскунский А. С. Психология та Интернет / А. С. Войнакунский – М.: Акрополь, 2010 – С. 206.
4. Федоров А. В. Школьники и компьютерные игры с «экраным насилем» / А. В. Федоров // Педагогика. – 2004. – С. 48.
5. Фомичева Ю. В. Психологические корреляты увлеченности компьютерными играми / Ю. В. Фомичева, А. Г. Шмелев, И. В. Бурмнетров. – Вестник Московского ун-та. – Сер. Психология, 1991. – № 3.
6. Юрьева Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: монография / Л. Н. Юрьева, Т. Ю. Больбот. – Днепрпетровск: Пороги, 2006. – С. 44.

Глушкова Н. М. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ТА БІЖЕНЦЯМ В УКРАЇНІ

В тезах розглядаються форми і методи роботи з внутрішньо переміщеними особами та біженцями з метою надання їм соціальної та психологічної допомоги і підтримки у складних життєвих ситуаціях.

Glushkova N. (Odessa, Ukraine)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL HELP TO INWARDLY MIGRATED PERSONS AND REFUGEES IN UKRAINE

In the article forms and methods of social work are examined with the inwardly migrated persons and refugees with the purpose to grant them with psychological help and support in difficult vital situations.

За даними Міністерства соціальної політики на початок 2017 року в Україні зареєстровано 1,6 млн. переселенців, які потребують правового і соціального захисту. Соціальний статус внутрішніх переселенців визначається Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.14 р. У відповідності з цим законом здійснюється правовий та соціальний захист, надається матеріальна допомога біженцям.

Вирішення соціальних проблем такого обсягу потребує комплексної взаємодії не тільки державних органів, а й громадських організацій, волонтерського руху. Звичайно, що питання надання статусу біженців або вимушених переселенців, надання тимчасового житла або коштів на його придбання, компенсації втраченого майна, пенсійні та дитячі виплати – це повинні забезпечити державні органи соціального захисту. Саме вони мають створити необхідні умови для вимушених переселенців і біженців, регулювати міграційні потоки, забезпечити житлом, допомогти з працевлаштуванням або з професійною перепідготовкою. З цією метою на всій території України створені регіональні органи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб і біженців.

Але навіть за таких умов багато людей, втративши своє житло, майно, іноді родичів, ще тривалий час перебувають у стресовому стані, відчувають себе незахищеними і потребують психологічної допомоги. Професійна соціально-психологічна допомога здійснюється сумісно із закладами освіти та охорони здоров'я: це психологічне консультування, психологічна корекція і допомога в соціальній адаптації, психологічна допомога в гострих кризових ситуаціях і умовах посттравматичного стресу, психологічна діагностика розвитку дітей і підлітків в сім'ях біженців, психологічна діагностика і консультування щодо перекваліфікації і придбання нової спеціальності.

На жаль, професійних соціальних працівників і психологів у таких масштабах ще не вистачає. Швидка психологічна допомога на місцях здійснюється здебільшого на громадських засадах або волонтерськими організаціями. Самим же волонтерам, крім доброї волі, потрібні спеціальні знання, адже допомога в подоланні психічного перенапруження, симптомів посттравматичного синдрому, потребує відповідної психологічної підготовки. Саме з цією метою ще в серпні 2014 року в Києві за підтримки Програми розвитку ООН відбувся тренінг для волонтерів з різних регіонів України, які пройшли відповідну підготовку, оволоділи техніками надання першої психологічної допомоги, одержали методичні рекомендації і працюють з біженцями у координаційних центрах, створених у всіх областях України.

Треба зазначити, що місто Одеса і Одеський регіон стали одним з найбільших центрів, в які прибували вимушені переселенці. Багатьох прийняли родичі і друзі, інших розташовували на перший час в таборах і санаторіях, серед них були люди з обмеженими можливостями, сотні дітей з багатодітних родин і сиріт. Саме вони потребували першочергової уваги і первинної психологічної допомоги. Адже від того, наскільки якісно була надана первинна психологічна допомога, залежить швидкість відновлення від психологічного потрясіння, стресу, тривожного стану.

З метою упорядкування роботи з біженцями на Одеському залізничному вокзалі було створено координаційний центр для допомоги вимушеним переселенцям з Донбасу, де у складі групи спеціалістів обов'язково працює професійний психолог. Багато добровільних громадських і релігійних організацій Одеси надають допомогу, зокрема благодійний фонд «Ассоль», благодійний фонд допомоги біженцям і переселенцям «Сочувствие»; адресну допомогу дітям надає Одеська єпархія спільно з благодійною організацією «СпасиБО».

У взаємодії місцевих органів виконавчої влади із соціальними службами, громадськими і волонтерськими організаціями було створено проект «Психосоціальна стабілізація постраждалих у конфлікті в Україні». В межах цього проекту психосоціальну і гуманітарну допомогу отримали близько 3000 переселенців. Головною метою проекту є відновлення втрачених і встановлення нових соціальних контактів, інтеграція тимчасово переміщених осіб в місцеву громаду, позбавлення соціальної напруженості, одержання професійної соціальної і психологічної консультації, отримання адресної гуманітарної допомоги.

Крім того, неможна залишити без уваги ставлення одеситів, які завдяки Одеському форуму об'єдналися і дуже співчутливо відгукнулись на прохання допомоги переселенцям. В першу чергу діти були забезпечені всім необхідним: продуктами харчування, одягом, іграшками, ліками. Адже саме діти та сім'ї переселенців з дітьми зазнали найбільшої психологічної травми.

Отже, соціальна допомога біженцям і вимушеним переселенцям – один з найважливіших напрямів соціальної політики держави. Але вирішення цієї проблеми в таких масштабах, з якими Україна вперше зіткнулась в останні

роки, неможливе без участі громадських організацій, благодійних фондів, волонтерського руху, місцевих громад.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 1. – ст. 1.

Степанюк Л. С. (*Миколаїв, Україна*)

**СОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАКТИКУЮЧОГО ПСИХОЛОГА
З АУТИСТАМИ-ДОШКІЛЬНИКАМИ**

У тезах висвітлено феномен «дитячий аутизм» та представлені практичні кроки роботи з аутичним дошкільником та батьками, зокрема, матір'ю.

Stepanuk L. (*Mykolayiv, Ukraine*)

**PECULIARITIES OF THE WORK OF PRACTICING PSYCHOLOGIST
WITH AUTISTIC PRESCHOOL CHILDREN**

In the theses the phenomenon of «children's autism» is highlighted and the practical steps for working with autistic preschool children and their parents, particularly with their mothers, are presented.

Нині перед нашою державою стоїть багато викликів, які продиктовані викликами часу. З-поміж них, особливо гострим є забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей і особливо тих, хто потребує подвійної уваги, спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості, соціальної інтеграції в життя, яке є доволі складним, динамічним, часто непередбачуваним. Освіта дітей з особливими потребами та їх інклюзія – актуальна проблема сучасності. Одним з найпоширеніших нині діагнозів – дитячий аутизм (аутизм від грецьк. «сам», є одним із тяжких порушень розвитку, що характеризується серйозними недоліками соціальних і комунікативних навичок, а також стереотипними інтересами та способами поведіння). Спеціалісти Всесвітньої організації охорони здоров'я, зазначають, що на аутизм страждають люди на всіх континентах, у всіх країнах, незалежно від статі, расової приналежності та соціально-економічного становища. На жаль, фахівці стурбовані тим, що цей розлад за останні десять років зріс у 10 разів (у 2014 р. співвідношення складає 1 до 68). Це говорить про те, що в освітні заклади частіше проходять діти аутисти, які потребують особливого підходу, а значить об'єднання фахівців з психіатрії, психології, корекційної освіти. Сьогодні дошкільна освіта – перша сходинка обов'язкової, безперервної освіти, одним з пріоритетів висуває створення для кожної дитини, в тому числі і аутичної, психологічно комфортних умов в освітньому середовищі дошкільного навчального закладу (далі – ДНЗ). Комфортні умови – це такі умови, при «дотриманні яких дитина

з особливостями розвитку зможе опанувати адаптовану для неї розважальну програму у зручному для неї темпі і у відповідному об'ємі» [3, 68].

Така гуманістична спрямованість дошкільної освіти, яка перша приймає аутичних дітей, підкреслює право кожної дитини на навчання та розвиток згідно з її можливостями. В цій ситуації особлива місія належить практичному психологу ДНЗ, оскільки саме він «за своїми функціональними обов'язками повинен забезпечити кожному дошкільнику-аутисту психологічно комфортні умови розвитку під час перебування в дошкільному закладі. Він, як представник психологічної служби освітнього закладу, входить до складу «міждисциплінарної» групи супроводу аутичної дитини: бере активну участь у розробці для неї дієвої індивідуальної програми розвитку, покрокової її реалізації і відтягує досягнення накреслених цією програмою завдань» [1, с. 11].

До діагностик дитини аутиста обов'язково залучається практичний психолог, який визначає особливі прояви малюка (соціально-емоційна, комунікативна, мовленнєва, пізнавальна, фізична сфери, соціально-побутові навички). Отримані результати, висновки щодо особливостей розвитку дитини обговорюються на засіданнях групи супроводу, куди входять корекційний педагог, логопед, відповідно до них визначаються першочергові завдання, а їх об'єднують (за Т. Скрипник) у три групи: завдання, спрямовані на налагодження соціальної взаємодії; завдання, спрямовані на адаптацію; завдання, спрямовані на пізнавальний розвиток.

Практичний психолог працює в тісній взаємодії з вихователем – закріплює на індивідуальних заняттях тему, яка була опрацьована вихователем з дітьми. Також проводить корекційної-розвивальні заняття в мікрогрупі (2 дитини) для формування соціальних умінь: бачити, чути, відчувати одне одного, зважати на дії, почуття, бажання інших, чекати своєї черги тощо. За Т. Скрипник, практичний психолог (як і усі учасники групи супроводу) у соціальному щоденнику після кожного свого заняття з дитиною робить позначку, яка висвітлює на скільки самостійно вона виконувала запропоновані завдання.

Особливою ланкою роботи практичного психолога ДНЗ є робота з батьками аутичної дитини – реакція яких те, що їхня дитина має порушення розвитку, є різною. Коли батьки дізнаються діагноз дитини, вони змушені переосмислити та змінити свої звички, зацікавлення, цінності та, в кінцевому підсумку, своє ставлення до дитини. Це пов'язане з тим, зазначає М. Б. Химко, що виховання аутичної дитини вимагає непередбачуваних додаткових обов'язків, зміни цілої структури ускладненого способу життя родини [2]. В роботі з батьками аутичної дитини, виокремлюється особливо важкий шабель роботи психолога – з жінкою-матір'ю такої дитини, оскільки вона потребує психологічної допомоги яка відбувається в індивідуальній формі на засадах «інтимно-глибинного діалогу» (І. Д. Бех). По-перше, психолог працює із її станом: шок, почуття провини, зневіра, жертвування; по-друге, часто розпадається сім'я – вона переживає подвійний стрес

(дитина-аутист, пішов чоловік, вона залишилась сама). Для жінки це подвійна психотравмуюча ситуація.

Практичний психолог ДНЗ організовує системний підхід, що передбачає сплямований психологічний вплив на дитину-аутиста, батьків, зовнішнє середовище, з опорою на їхні ресурси та зворотній зв'язок. Запорука успішної роботи психолога – конструктивний діалог з батьками дитини з особливими потребами, залучення їх до роботи з малюком, розкриття його особистості індивідуальних «родзинок», творчого потенціалу, не ставитися до нього як до «бідненької», «хворой», бачити в ньому неповторну індивідуальність.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Скрипник Т. Аутична дитина в дитсадку / Т. Скрипник // Дошкільне виховання. – 2014. – № 12. – С. 10–13.
2. Химко М.Б. Психологічні особливості батьків аутичних дітей / М. Б. Химко // Духовні та соціально-психологічні аспекти допомоги дітям з загальними порушеннями розвитку в інтеграційній освіті: матеріали симпозіуму (Львів, 20 листопада 2004 р.). – Львів, 2004. – С. 30–33.
3. Якушенкова Н. Н. Психолого-педагогическое сопровождение детей с расстройством аутического спектра в условиях образовательного дошкольного учреждения / Н. Н. Якушенкова, М. Н. Бреева // Психолог в детском саду. – 2012. – № 4. – С. 68–87.

Кривдіна І. Б. (*Одеса, Україна*)

УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

У тезах розглядаються основні нормативно-правові акти, що містять інформацію про види та механізми надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні.

Kryvdina I. (*Odessa, Ukraine*)

UKRAINIAN LEGISLATION ON HUMANITARIAN ASSISTANCE TO INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The thesis examines the main regulatory-legal acts, containing information on the types and mechanisms for providing humanitarian assistance to internally displaced persons in Ukraine.

Гуманітарна допомога виявляється тоді, коли слід підтримати соціально незахищені верстви населення. Це буває, як правило, під час воєн, стихійних лих, катастроф і на складних етапах економічного і соціального розвитку країни. Внутрішньо переміщені особи як соціальна верства потребує особливої уваги з боку як держави, так і недержавних інституцій. Необхідно відзначити внесок вітчизняних і зарубіжних волонтерів, фондів,

організацій, у тому числі й міжнародних, які надають посильну поміч внутрішньо переміщеним особам в Україні в рамках надання гуманітарної допомоги. Як правило, така соціальна допомога громадянам здійснюється у вигляді товарів першої необхідності (медикаменти, одяг, взуття, медичне обладнання).

Завданням наукової розвідки є загальна характеристика українського законодавства про гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам. Основні нормативно-правові акти, що містять інформацію про гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам в Україні поділяються на два види: Закони України та підзаконні акти.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. проголошує: 1) внутрішньо переміщена особа має право на отримання гуманітарної та благодійної допомоги (ст. 9); 2) для розвитку та поліпшення матеріально-технічної бази, спрямованої на забезпечення захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, можуть залучатися кошти підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і господарювання, іноземних держав та міжнародних організацій у вигляді благодійної, гуманітарної, матеріальної та технічної допомоги, а також добровільні пожертвування фізичних і юридичних осіб, благодійних організацій та громадських об'єднань, інші не заборонені законодавством джерела (ст. 15); 3) у разі виділення адресної цільової благодійної або міжнародної благодійної допомоги для будівництва або придбання житла для внутрішньо переміщених осіб, такі кошти не оподатковуються прибутковим податком та податком на додану вартість (ст. 17); 4) міжнародним донорам, що роблять внесок у програми допомоги для внутрішньо переміщених осіб, надається сприяння в прискоренні імпорту гуманітарних вантажів. Міжнародна гуманітарна, благодійна, технічна та будь-яка інша безповоротна допомога, що надається внутрішньо переміщеним особам, звільняється від оподаткування та митних платежів. Міжнародна гуманітарна, благодійна, технічна та будь-яка інша безповоротна допомога, що надається внутрішньо переміщеним особам, має виключне цільове спрямування і не може спрямовуватися на інші цілі. Україна забезпечуватиме справедливий розподіл такої допомоги внутрішньо переміщеним особам, з урахуванням потреб осіб з особливими потребами, інвалідів, жінок та дітей, самотніх батьків, пенсіонерів, літніх людей (ст. 18) [4].

За Законом України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р., який визначає правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги та сприяє гласності та прозорості цього процесу, гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною

незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту (ст. 1) [3].

Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р., в якій цілями благодійної діяльності визначаються надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів (якими можуть бути, зокрема, внутрішньо переміщені особи) у сферах благодійної діяльності, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах. Однією зі сфер благодійної діяльності є запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах [2].

До того ж Законами України двічі було внесено зміни до ст. 165 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р., згідно з якими доходами, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу визначаються: 1) сума (вартість) благодійної допомоги, яка виплачена (надана) міжнародними благодійними організаціями (їх філіями, представництвами), перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, на користь: фізичних осіб, які мешкають (мешкали) на території населених пунктів, де проводиться (проводилася) антитерористична операція (за винятком території, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження), та/або вимушено покинули місце проживання у зв'язку з проведенням антитерористичної операції в таких населених пунктах та взяті у встановленому законодавством порядку на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад; фізичних осіб, які мешкали на території Автономної Республіки Крим та вимушено покинули місце проживання у зв'язку з тимчасовою окупацією території України, визначеної Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», та взяті у встановленому законодавством порядку на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад; 2) сума (вартість) благодійної допомоги виплаченої (наданої) благодійниками, у тому числі благодійниками – фізичними особами, які внесені до Реєстру волонтерів антитерористичної операції на користь вищезазначених осіб [1].

До основних підзаконних актів, що деталізують положення Законів та прописують й закріплюють механізми їх здійснення відносяться ряд Постанов Кабінету Міністрів України, якими затверджено: Порядок надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей (2015 р.); Порядок та питання митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги (2000 р.); Перелік потреб, сума благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб (2014 р.); Перелік засобів, товарів (робіт, послуг), сума (вартість) благодійної допомоги для закупівлі або у вигляді яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб (2016 р.); Порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади та Національного банку щодо визнання вантажів (товарів), коштів, у тому числі в іноземній валюті, виконаних робіт, наданих послуг гуманітарною допомогою (2013 р.); Порядок реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги (2013 р.) тощо [1].

Таким чином, українське законодавство про гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам є змістовним та відповідає сучасним міжнародним нормам та принципам. В цілому, процес надання зазначеної допомоги прописаний в нормативно-правових актах загального характеру, однак існують спеціальні правові документи, що визначають особливості призначення та порядок надання зазначеного виду соціальної допомоги саме внутрішньо переміщеним особам.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Гуманітарна допомога: Внутрішньо переміщені особи: Агентство ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН): Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategorised/1293->
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/5073-17>
3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1192-14>
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page>

Марусяк К. О., Кримова Н. О. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСТВА

У тезах розглянуто проблематику батьківства в контексті трансформаційних процесів у сфері гендерних відносин.

Marusyak E., Krymova N. (Odessa, Ukraine)
SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PATERNITY

In theses deals with parenting issues in the context of transformation processes in the field of gender relations.

В даний час існує велика кількість досліджень, присвячених вивченню ролі матері, впливу материнства на особистісний розвиток жінки і дитини. У той же час залишаються мало вивченими питання, що стосуються ролі батька у розвитку, вихованні, соціалізації дитини та формування батьківства.

Батьківство можна визначити як інтегральну сукупність соціальних і індивідуальних характеристик особистості, що включає в себе всі рівні життєдіяльності людини, однією з найважливіших характеристик якої є комплексність, а також соціальна детермінованість. За думкою І. С. Кона, батьківство – універсальний і одночасно найбільш мінливий і проблематичний аспект маскуліності. Це стосується і соціального інституту батьківства, і конкретних батьківських практик, і чоловічої ідентичності, що включає образ Я. Батьківство впливає, також, на розвиток особистості самого чоловіка, це пов'язане з задоволеністю роллю батька, почуттям батьківської компетентності, відповідальності за виховання та психоемоційний стан дитини [3]. Сьогодні можна говорити про зростаюче число чоловіків, що приймають і адаптуються до вимог нового часу, що узгоджується з загальноцивілізаційними тенденціями в області сімейних і дитячо-батьківських відносин.

Увага до проблеми вивчення соціальних і соціально-психологічних аспектів відносин у родині, викликана, насамперед, ламкою традиційного гендерного порядку, основним наслідком якого є зближення чоловічих і жіночих ролей і статусних позицій в суспільстві і в сім'ї. Роль батька стала широко аналізуватися в науковій літературі лише з другої половини 70-х років ХХ століття. Багато в чому, це була реакція на успіх жіночого руху і критику традиційних уявлень про розподіл батьківських ролей. Батьківство стало розглядатися не тільки як соціальна функція, необхідна для правильного виховання, перш за все, синів, але як важливий елемент чоловічої ідентичності [1]. Трансформації у сфері гендерних відносин, що відбуваються в останні десятиліття, сприяють формуванню моделі нової маскуліності. Заходи соціальної політики, орієнтовані на «активізацію» батьківства, активне конструювання образу «нового» (люблячого, турботливого) батька, сприяло збільшенню участі чоловіків у нових для чоловіків сферах батьківської поведінки. Такі батьки здійснюють постійний контакт зі своїми дітьми, вони включені в їхні справи і проблеми, проводять з дітьми багато часу, грають з ними і допомагають у навчанні. Особливо помітний внесок таких батьків у виховання дітей до трьох років; якщо у традиційних батьків цей внесок незначний, то у нових батьків він приблизно дорівнює материнському вкладу [2]. Прийняття нової моделі маскуліності

дозволяє більш продуктивно вирішувати питання впливу на дітей, дозволяє краще справлятися з кризовими прояви в структурі чоловічої ідентичності і сприяє особистісної самореалізації чоловіків.

Виходячи з есе, написаних студентами чоловічої статі (37 осіб) гуманітарних і технічних факультетів ОНПУ, бачимо, що сучасного батька вони представляють так: повинен поєднувати і виконувати безліч справ – робота, захист сім'ї, виховання дітей, організація сімейного дозвілля. Також, були відзначені такі якості сучасного батька, як: уважний, лояльний, терплячий, який любить, турботливий, що підтримує, щедрий, і з іншого боку, суворий, але справедливий, вимогливий, контролюючий і відповідальний. Щодо уявлення опитуваних себе в ролі батька, то отримані наступні дані: 57% – бачать себе в ролі батька; 21,4% – важко уявити себе в такій ролі; 21,4% – не уявляють себе в ролі батька. Дослідження проводилося і серед студенток-юначок (20 осіб), які вважають, що сучасний батько повинен бути просунутим в сучасних інноваціях і технологіях, інтелектуально розвиненою людиною, займатися розвитком своїх дітей, розвивати в них почуття лідерства, самостійність і мужність, терпимість і силу волі. Сучасний батько, крім строгості, повинен бути люблячим, поважати, підтримувати, здатним захистити сім'ю, авторитетним, впевненим в собі, сильним духом, мудрим і веселим, а також, повинен турбуватися не тільки про добробут своєї сім'ї, а й про внутрішній світ дружини і дітей. Цікавим є той факт, що достатня кількість студенток при написанні есе брали на себе роль батька, вони писали: «Я турботливий, мужній батько ...», «Я сучасний батько і завжди підтримую своїх дітей ...». Одна з юначок навіть описувала, що у неї нібито народилася дочка і як вона з нею взаємодіє в ролі батька. Це може свідчити про кризу гендерної ідентичності.

Так, завдання, що стоять перед батьком, достатньо амбівалентні у розумінні студентів: бути ласкавим і строгим; тим, хто обмежує і щедрим; товаришем і вчителем одночасно; приділяти багато часу сім'ї і при цьому заробляти достатньо для підтримки оптимального рівня сім'ї.

Отже, яким насправді має бути сучасний батько – питання для кожного індивідуальне, а для суспільства в цілому залишається відкритим, тому що впоратися з досить сильними амбівалентним вимогами – завдання сучасних батьків.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Берд Ш. Теория маскулинности: современные тенденции в социальных науках / Ш. Берд // Наслаждение быть мужчиной: западные теории маскулинности и постсоветские практики / [Под ред. Ш. Берд и С. Жеребкина]. – СПб.: Алетейя, 2008.
2. Борисенко Ю. В. Психология отцовства / Ю. В. Борисенко. – М.: «ИГ-СОЦИН», 2007.
3. Кон И. С. Отцовство как компонент мужской идентичности. Материал к размышлению / И.С. Кон // Демоскоп. – 2006. – № 237-238, 6–19 марта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2006/0237/analit03.php>.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Моздокова Ю. С. (Москва, Російська Федерація)
АКТУАЛІЗАЦІЯ ЖИЗНЕСПОСОБНОСТІ ИНВАЛІДОВ
В ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ СРЕДІ

В тезисах обосновывается актуальность развития жизнеспособности инвалидов в условиях поликультурной среды, значимость преодоления своей психофизической и социальной недостаточности в условиях взаимодействия с субъектами социума.

Mozdokova J. (Moscow, Russian Federation)
UPDATING OF THE VIABILITY OF PEOPLE WITH DISABILITIES
IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

The thesis explains the relevance of the viability of people with disabilities in the multicultural environment, the importance of overcoming his mental and physical and social failure, in interaction with the subjects of society.

В стратегии социального развития государство все настойчивее выдвигает идею о постепенном сужении мер социальной защиты граждан России (в виде пособий, выплат, компенсаций) и развитии направлений, усиливающих их мотивацию к самовыживанию, самообеспечению, стимулируя к формированию и развитию у них навыков социальной активности, ответственности как компонентам личной жизнеспособности в современном обществе. Не составляют исключения и представители социальной группы с психофизическими отклонениями, в отношении которых реализуются целенаправленные государственные программы повышения качества их жизни. Вместе с тем, следует заметить преобладание уровня пассивности самих инвалидов в освоения предоставляемых общественных благ.

Проблема повышения жизнеспособности лиц с инвалидностью рассматривается в контексте новых подходов к пониманию феномена инвалидности, а именно, как «эволюционирующее понятие и является результатом взаимодействия, которое происходит между имеющими нарушения здоровья людьми и отношенческими и средовыми барьерами и которое мешает их полному и эффективному участию в жизни общества наравне с другими» [3, с. 1]. Поэтому необходимо создание новых моделей, механизмов социального и межкультурного взаимодействия, которые

позволят инвалидам интегрироваться в общество, используя свой ресурс жизнеспособности. Основываясь на уверенности, что жизнеспособность зависит от уровня социокультурной активности личности инвалида, мы считаем, что степень жизнеспособности его зависит от интенсивности личного включения в систему социокультурных взаимодействий с социумом.

Особенность жизнеспособности инвалида определяется состоянием его психофизического здоровья. Так, например, человек, имеющий заболевания или дефекты психического развития, не может достичь желаемого (нормального для здорового) уровня адаптации к среде, способности ответственно контролировать свое поведение, результаты деятельности. Но, это не означает, что повышение уровня жизнеспособности ему не доступно. Он может качественно повысить социальные и психологические компетенции, которые обеспечат ему большую психологическую устойчивость, основанную на способности адаптироваться и противостоять условиям социальной среды. Следовательно, в отношении каждого инвалида необходимо определение доступного ему объема и уровня достижения «потолка» жизнеспособности, с постепенным подъемом установленной планки.

Благоприятной средой, создающей комфортные условия для выполнения данных задач, выступает сфера социально-культурной деятельности. С одной стороны, обладая потенциалом поликультурности, она создает условия для самоопределения личности в этой среде, а с другой стороны, предоставляет всевозможный спектр таких видов деятельности, результаты которой носят ценностный характер для самой личности, ее окружения, социума, всего общества.

Межкультурное и межэтническое взаимодействие с участием инвалидов представляет собой сложное социальное явление, требующее разработки новых научных подходов, технологий для практической реализации в профессиональной и общественной деятельности. Для толерантного восприятия иной культуры (в частности, субкультуры инвалидной среды), нацеленного на достижение социального и культурного согласия, необходима работа, предполагающая подготовку разных социальных групп к позитивным взаимодействиям. Это задача для специалистов учреждений образования, культуры, спорта, социальной защиты населения, других структур, от которых зависит социальный климат всего общества.

Данного качества в большинстве случаев не хватает ни здоровому человеку, ни инвалиду, поэтому этому необходимо учиться. На передний план встают задачи – «стать индивидуальностью, сформировать свои смысложизненные установки, самоутвердиться, реализовать личные задатки и творческие возможности, преобразуя в своих интересах среду обитания, не разрушая и не уничтожая ее; проявлять социальную активность отдельной личности (поколения)» [2]. В социокультурном плане жизнеспособность проявляется и в том, насколько сама личность инвалида отвечает насущным запросам общества на данном историческом этапе и насколько она может взять на себя ответственность за собственное будущее. Создание своего

будущего, отвечающего потребностям современного общества – один из целеполагающих компонентов, мотивирующих содержание жизнедеятельности инвалидов.

В воспитание качества жизнедеятельности инвалидов все шире участвуют социокультурные субъекты – учреждения образования, культуры, социальной защиты населения, общественные, негосударственные организации, объединяясь для поликультурного сотрудничества в процессе построения социального государства.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бураева В. Г. Жизнеспособность как интегральное качество личности / В. Г. Бураева. – СПб., 2001. – 470 с.

2. Ильинский И. М. Основы концепции воспитания жизнеспособных поколений / И. М. Ильинский, П. И. Бабочкин // Молодежь России: воспитание жизнеспособных поколений: Доклад Комитета РФ по делам молодежи. – М., 1995. – С. 214.

3. Конвенция о правах инвалидов. Резолюция 61/106 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 2006 года. Ратифицирована Федеральным законом от 03.05.2012 N 46-ФЗ. – Режим доступа: ombudsmanspb.ru»

4. Моздокова Ю. С. Повышение жизнеспособности лиц с инвалидностью в условиях поликультурной среды социума. Жизнеспособность человека: индивидуальные, профессиональные и социальные аспекты / Ю. С. Моздокова ; [Ред. А. В. Махнач, Л. Г. Дикая]. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2016. – С. 691-706.

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛІЗМУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В тезах розкривається актуальність профілактики вживання спиртних напоїв серед підлітків у шкільному середовищі, яка здійснюється через організацію театральної діяльності в шкільному середовищі у формі соціального театру.

Lazareva A. (Odessa, Ukraine)

THE ORGANIZATION OF THEATRE ACTIVITIES IN ADOLESCENTS AS THE PREVENTION'S FORM OF ALCOHOLISM IN THE SCHOOL ENVIRONMENT

The thesis reveals the relevance of the prevention of alcoholism in the school environment among adolescents through the organization of theater activities in the form of social theatre.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства підлітки знаходяться в умовах ризику, адже навколо стільки спокусу, а вибір на користь корисного та шкідливого здійснюється частіше спонтанно під впливом ситуативних факторів, що призводить до трагічних наслідків. Загрози у соціалізації підлітків містяться в тому, що ані батьки, ані вчителі не можуть знаходитися поруч з підлітком весь час, тому особливого значення набуває система профілактичних дій, які повинні бути включені в систему підготовки підлітка до виживання у навколишньому середовищі, як одна з передумов формування особистісного самоконтролю підлітка.

Підлітковий період – надзвичайно складний етап психічного розвитку, при характеристиці якого слід мати на увазі ряд обставин. З одного боку, за рівнем та особливостями свого психічного розвитку підлітки ще не повністю вийшли з дитинства; а з іншого, – вони вже стоять на порозі дорослого життя, в їх поведінці реально виражається спрямованість на дорослі форми взаємин та ставлень [1].

Поява відчуття дорослості як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка, тією її якістю, в якій відображається нова життєва позиція в ставленні до себе, людей і світу в цілому. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності підлітка, його нові прагнення, бажання, переживання і афективні реакції [1].

Відсутність консервативного мислення та визначеного ставлення до навколишнього середовища є передумовою для формування девіантної поведінки підлітків.

Причини девіантної поведінки підлітків криються в недостатньому нагляді, відсутності уваги з боку близьких, в тривозі і страху за покарання, а саме у фантазійності і мрійливості, в бажанні усунути від опіки вчителів і батьків, у жорстокому поводженні з боку товаришів та невмотивованому потязі змінити нудну обстановку.

Однією з форм девіантної поведінки підлітків є вживання алкоголю, з яким вони знайомляться у 10 річному віці. Мотиви такого вживання – це бажання бути у компанії своїх і стати дорослим, задовольнити цікавість або змінити психічний стан. Підлітки також випивають задля веселого настрою, самовпевненості, розкутості. Виникнення групової залежності напиватися на зустрічі друзів несе загрозу алкоголізму [2, с. 23].

Основною формою запобігання загрози алкоголізації підлітків є профілактика. Профілактика алкоголізму є комплексом заходів, вкладених у ослаблення впливу алкоголю на населення та окремі групи [2, с. 24]. Профілактика здійснюється з допомогою виявлення і усунення умов і причин алкоголізму.

Вирізняють медичну, правову і соціальну профілактики. Соціальна профілактика, своєю чергою, підрозділяється на первинну, вторинну і третинну.

Первинна соціальна профілактика охоплює процес створення у суспільстві, у регіонах негативного ставлення до вживання алкоголю, установок населення на здоровий спосіб життя.

Вторинна соціальна профілактика передбачає роботу з групами ризику (особами, схильними до використання алкоголю, здійсненню правопорушень).

Третинна соціальна профілактика передбачає проведення робіт з ресоціалізації алкоголіків, з індивідами, які скоїли правопорушення, пов'язані з алкоголем [3, с. 27].

Можна стверджувати, що найбільш ефективно проводити вторинну соціальну профілактику з підлітками можна зокрема у школі. І це методично правильно, оскільки саме у шкільному віці відбувається, здебільшого, ознайомлення з алкоголем.

Батьки звісно проводять із підлітками профілактичні розмови, але через страх або зайнятість чи відсутність інформації про форми роботи з підлітками у таких ситуаціях розмови про загрози алкоголізму для підлітків перетворюються у нотації, або систему покарань, що викликає у підлітків спротив і агресію, тому безумовне лідерство у цій галузі належить вчителям.

Профілактика алкоголізму у підлітків полягає, в першу чергу, в організаційних та виховних заходах, які спрямовані на те, щоб підліток усвідомив негативний вплив алкоголю і прагнув усіма силами уникати контактів з ним та іншими пияцями, тому найбільш ефективною формою є створення соціального театру.

Соціальний театр – це арена, на якій реалізується в ігровій формі постановка спектаклів на соціальні теми, наприклад на тему алкоголізму.

Соціальний театр як форма профілактики алкоголізму виконує важливі функції виховну, соціалізуючи, просвітницьку, використовуючи для цього художні засоби, що є дуже привабливим для підлітка [4]. Аналіз застосування цієї форми профілактики алкоголізму здійснюється благодійною організацією «Ти єдиний», які за допомогою соціального театру здійснюють профілактичні заходи в школах шляхом встановлення діалогу з підлітками, викликати його інтерес до самостійного формування ставлення до проблеми вживання спиртних напоїв та побудувати власну стратегію дій у кризовій ситуації. Це відбувається тому, що в основі спектаклю знаходиться актуальна для підлітка проблема. Зустрічаючись з нею у безпечному стані, спостерігаючи за нею як би з боку, підліток має можливість виявити наявність цієї проблеми у своєму житті, оцінити дії героїв та спів ставити їх з власними діями, виробити власне ставлення до різних зразків поведінки, побачити наслідки алкоголізму на досвіді інших людей, не підпадаючи під їх вплив. Театральне дійство може підвищити рівень усвідомлення підлітками ступеню впливу алкоголізму на власне життя та благополуччя, а також допомагає розвивати здібності до прийняття раціональних, конструктивних рішень щодо власного життя, здоров'я та поведінки.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бандура А. Подростковый алкоголизм. Изучение влияния воспитания в семейных отношениях / А. Бандура. – М.: Прогресс, 2009. – 218 с.
2. Бовть О. Б. Проблеми психологічної діалектики алкоголізму дітей та підлітків / О. Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 3. – С. 22–28.

3. Овчарова Р. В. Методика работы школьного психолога с детьми и подростками группы риска / Р. В. Овчарова. – Курган: Из-дво Курганского гос. ун-та, 2009. – 182 с.

4. Синявская Я. Э. Социальный театр как форма профилактики девиантного поведения подростков / Я. Э. Синявская. – Режим доступа: <http://linis.hse.ru>

Селезньова О. О. (*Біла Церква, Україна*)

**GERONTOLOGIČNE NASIL'YSTVO YAK NEĖATIVNE YVIŠČE
V SUČASNOMU SUŠPIL'STVІ**

У тезах обґрунтовано необхідність вивчення проблеми геронтологічного насильство як соціального явища в реаліях сучасного життя. Показано, що витoki цього феномена криються не тільки в матеріально-економічних умовах, а і в негативній тенденції дегуманізації нашого суспільства.

Seleznyova A. (*Bila Tserkva, Ukraine*)

**GERONTOLOGICAL VIOLENCE AS A NEGATIVE PHENOMENON
IN MODERN SOCIETY**

The thesis demonstrates the necessity of research the problem of gerontological violence as a social phenomenon in the realities of modern life. It is shown that the origins of this phenomenon consists not only in material and economic conditions, and negative trends of dehumanization of our society.

В Україні, як і в усьому світі, продовжує збільшуватися частка літніх людей у демографічній структурі суспільства. Очевидним є те, що прискорене старіння людської популяції тягне за собою чимало наслідків (у тому числі й негативних) економічного, соціального, медичного, культурного характеру. Об'єктивним результатом цього процесу є й збільшення кількості випадків геронтологічного насильства.

Протягом останнього часу широко вивчаються і обговорюються теми насильства над жінками та дітьми, між тим жорстоке поводження з людьми похилого віку у контексті насильства нерідко залишається поза увагою суспільства, практично відсутня об'єктивна і достовірна інформація про прояви такого насильства, в тому числі і в сім'ї.

Зміст поняття «геронтологічне насильство» включає два аспекти: 1) насильство по відношенню до літніх людей і 2) насильство з боку літніх людей. Фокусування уваги на першому аспекті дозволяє визначити геронтологічне насильство як протиправну дію і дію, що розходиться з загальноприйнятими соціокультурними нормами, соціальними зразками поведінки щодо осіб похилого віку. Цей вид насильства може спостерігатися

як у домашніх умовах, так і в умовах проживання людей похилого віку в медичних і інституціональних установах [2].

За характером впливу в структурі внутрішньосімейної взаємодії геронтологічне насильство типологізується таким чином: фізичне (13,6%); емоційно-психологічне (46,6%); фінансово-економічне (20,7%); сексуальне (0,05%); медикаментозне (0,02%); відсутність догляду або зневажливе ставлення до осіб старших вікових груп, позбавлення їх ресурсів (19,1%) [2].

Геронтологічне насильство – одна з найбільш прихованих форм насильства, що ускладнює оцінку його масштабів. Як правило фіксуються тільки найбільш небезпечні злочини (вбивства, тілесні ушкодження, катування). Натомість побої, систематичні образи, економічні утиски та інші види насильства часто залишаються за межами статистичного обліку. При цьому в силу різних причин жертви домашнього насильства надто рідко повідомляють про насилля, що мало місце стосовно них [1].

Процес діагностування фактів жорстокого поведіння з людьми похилого віку ускладнюється через низку обставин. По-перше, люди похилого віку бояться погіршити своє становище в сім'ї, залишитися на самоті. По-друге, якщо насильство відбувається членом сім'ї – чоловіком (дружиною) або дорослими дітьми – жертва відчуває почуття сорому, приниження, безпорадності, невпевненості в своїх почуттях і відчуттях, страх виявитися незрозумілим. По-третє, відсутність інформації про діяльність спеціалізованих служб, «гарячих» ліній, можливості отримання допомоги ззовні, змушує багатьох літніх людей, які страждають від насильства, мовчати про сімейні конфлікти. Крім того, багато жертв домашнього насильства побоюються втратити єдину рідну людину, яка доглядає за ним, і уникнути таким чином перебування в будинок для людей похилого віку, який часто асоціюється з наближенням швидкої смерті.

Сімейні конфлікти, що призводять до геронтологічного насильства, відбуваються в різних сім'ях, між різними членами сім'ї, в незалежності від їх психічного або фізичного стану, матеріального забезпечення. В якості основних факторів геронтологічного насильства в сім'ї П. В. Пучков виділяє наступні: 1) закритість зазначеної проблеми перед суспільством; 2) лояльність до насильницьких дій по відношенню до осіб похилого віку, коли насильницькі дії по відношенню до літніх людей не розглядаються як злочин; 3) матеріальна залежність літніх людей як від держави, так і від членів сім'ї, або, навпаки; 4) наявність різних міфів, укорінених в суспільній свідомості (про старече слабоумство, про відсутність різноманітних потреб в літньому віці); 5) порушення міжпоколінної трансляції норм, цінностей і уявлень про життя; 6) сімейна таємниця, заздрість, сором і ін. [2].

У нинішніх складних економічних умовах сім'ї не можуть не відчувати на собі фінансові труднощі і проблеми, які найчастіше і служать чинниками, що детермінують насильство в сім'ї, в тому числі і геронтологічне. Особи похилого віку не мають можливості отримати інше джерело доходів крім як пенсійне забезпечення, яке найчастіше не задовольняють їхні життєві потреби. В результаті проблеми старих людей переходить на найближчих

родичів, які також фінансово належним чином не забезпечені. Стан підвищеної конфліктності в сім'ї може призвести до стресової ситуації, яка, в кінцевому підсумку, переростає в насильство.

Таким чином геронтологічне насильство як соціальне явище – реальність сучасного життя. Витоки цього феномена криються не тільки в матеріально-економічних умовах, а і в негативній тенденції дегуманізації суспільства і втрати цінності сім'ї, як соціального інституту.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андрушко А. В. Причини та умови геронтологічної злочинності / А. В. Андрушко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 35–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

2. Пучков П. В. Концептуальные основания превенции геронтологического насилия в современном российском обществе : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. социол. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Павел Васильевич Пучков. – Саратов, 2009. – 32 с.

Куліченко Т. С. (Запоріжжя, Україна)

**ДОНОРСТВО ЯК ВИД ВОЛОНТЕРСТВА В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТІ**

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованої уваги соціальних працівників на питанні донорства. Автор підкреслює роль майбутніх соціальних працівників у залученні волонтерів до донорства.

Kulichenko T. (Zaporizhzhya, Ukraine)

**BLOOD DONATION AS A FORM OF VOLUNTEERING IN THE
CONTEXT OF SOCIAL WORK PRACTICE AT UNIVERSITY**

The necessity of highlighting the issue of blood donation in practice of social work is grounded in the article. The author points out the role of future social workers in volunteers' involving in blood donation.

Blood donation was firstly introduced more than 100 hundred years ago with the discoveries of blood group. It has become a challenge to a wide range of health problems of the population [1].

Typically blood is provided by voluntary donations from citizens and is therefore reliant on the goodwill and altruistic commitment of donors [4].

To our mind the problem of blood donation is becoming topical today in Ukraine not only because of different health problems but due to the Anti-Terrorist Operation in the east of the country. Unfortunately according to the statistics, our country has the per capita accounts for 8.5 ml of donated blood, while the recommendations of the World Health Organization provides 12-15 ml [5]. So,

theoretical analysis showed that the problem of donation can be solved only by involving volunteers in this process.

The aim of our article is to describe the role of a social worker in volunteers' involving to blood donation and pay attention to the necessity of emphasizing the issue of blood donation during professional training of social workers at university.

Researchers at the American D. Hopkins University who have been studying volunteer work for more than 20 years around the world define volunteerism as a set of activities, as a kind of work done in their spare time without any monetary compensation ...[6]. From the point of view of European researchers, volunteerism is the sum of actions that citizens carry out for each other free of charge for their own free will [7].

Volunteerism is volunteer's duties to provide free social care services, voluntary patronage of disabled, sick and elderly, and social groups who find themselves in difficult situations[2, C. 105].

Many sections of social work and social security originated in voluntary activities. Legally defined social security duties are assigned mainly to local authorities and public health authorities. Nevertheless, the contribution of voluntary organizations to social security in developed countries remains significant. Many voluntary organizations, however, hire experts, sometimes but in agreement between agencies or on behalf of local authorities (for example, social services for the hearing impaired) [3, c. 56].

To our mind, a social worker can become a link between a system of blood donation and a volunteer. So, with this aim starting from the university future social workers can use different technologies and methods to motivate, educate and attract future donors. It is necessary to build a culture of donation and convey to all that we are donors because we are people but not only because someone dies. For this purpose they can conduct trainings of popularization of ideas of volunteerism among students, meet children of different ages where they will say about how honorable to be a donor.

Future social workers can join World Blood Donor Day. It is an international event celebrated on 14 June every year. This day together with volunteers they can take action at the university to thank regular blood donors, demonstrate video to raise awareness of the need of blood donations and so on [8].

So, to sum up we would like to point out the crucial role of future social workers at the forming volunteers' organizations at the university and their including in the movement of blood donation.

We think that blood donation should be one of the important parts of social work practice and this issue should be studied during professional training of social workers as a form of volunteerism.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Перехрестенко П. М. Донорство крові, її компонентів: проблеми та шляхи вирішення / П. М. Перехрестенко, Л. В. Назарчук // Український медичний часопис. – № 6(80). – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.umj.com.ua/article/writer/perexrestenko-p-m?lang=ru

2. Словник-довідник соціального працівника (для студентів та соціальних працівників) / Л. Д. Кизименко, Л. М. Бедна. – Львів: ДЦ МОУ, 2000. – 169 с.
  3. Словник-довідник із соціальної роботи / М. А. Гулина. – СПб: Пітер, 2008. – 395 с.
  4. Role of other people and emotion for blood donation: an altruistic social service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: research.usc.edu.au/vital/access/.../usc:13303?queryType.
  5. WHO Obesity and overweight [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs279/en/>
  6. Involving of third country nationals in volunteering: final project report. 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ivr.org.uk/component/ivr/involve-involvement-of-third-country-nationals-in-volunteering-as-a-means-of-better-integration> .
  7. Salamon M., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally : concepts, estimates and a roadmap to the future // Annals of Public and Cooperative Economics. – 2011. – № 82 (3). – P. 224.
  8. World Health Organization WHO/Europe | World Blood Donor Day [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int/about/en/>
-

Парфанович А. Я. (*Тернопіль, Україна*)

ВПЛИВ СТАТЕВО-ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ФОРМУВАННЯ І ПРОЯВИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

У тезах представлено аналіз факторів, що стосуються статевої приналежності й гендерних стереотипів, та мають вплив на формування і прояви сімейного насильства.

Parfanovich A. (*Ternopil, Ukraine*)

THE IMPACT OF THE GENDER AND GENDER STEREOTYPES ON THE FORMATION AND MANIFESTATIONS OF FAMILY VIOLENCE

The thesis presents an analysis of factors relating to gender and gender stereotypes, and have an impact on the formation and manifestations of family violence.

Колосальний вплив на осмислення стосунків між статями в соціологічній думці мали праці Т. Парсонса, підхід якого визначається як парадигмальний та статево ролевий. Згідно цього підходу, жінка виконує експерсивну роль (здійснення турботи, емоційної праці, підтримка психологічного балансу сім'ї, монополія домашньої господині, сфера відповідальності жінки) у соціальній системі, чоловік – інструментальну (регулювання відносин між сім'єю та іншими соціальними системами, роль здобувача, захисника) [4, с. 16]. Виділено найбільш болючі аспекти

насильства на гендерній основі: насильство щодо жінок і пошук його подолання, в тому числі методи і способи роботи з чоловіками; насильство щодо чоловіків, особливо на рівні психологічного тиску у сім'ї і нерідкого відсторонення батька від виховання і навіть від контактів з дітьми, розробка і реалізація стратегій подолання гендерних стереотипів щодо стосунків між чоловіком та жінкою [2].

У публікації ми розглядаємо аспект стосунків між чоловіком і жінкою і, зокрема, вплив факторів статевої приналежності й гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства. З цією метою проаналізовано напрацювання у цій сфері науковців.

Законодавчо необхідність забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок визначено Пекінською платформою дій, прийнятою на Четвертій Всесвітній конференції з становища жінок в Пекіні у 1995 році. Україна намагається дотримуватися встановлених вимог на різних рівнях суспільного укладу. Над визначеною проблемою працюють науковці, основні позиції яких визначаються так:

I. Фактори, пов'язані зі статтю, які мають вплив на характер стосунків молодої пари.

II. Фактори гендерного характеру та їх вплив на прояви насильства в стосунках молодих пар.

Для позначення позиції або дії, що принижують, виключають, недооцінюють і стереотипізують людей за ознакою статі, використовується категорія «сексизм» як це орієнтація, яка ставить у несприятливі умови одну стать порівняно з іншою, це різновид соціальних гендерних стереотипів, що засновані на прийнятних у суспільстві уявленнях про маскуліне (чоловіче) і фемінне (жіноче) та їхню ієрархію. Сексистські забобони і стереотипи з дитинства впливають на свідомість та поведінку людей [3, с. 98]. Викладене дає змогу констатувати про необхідність посилення гендерної рівності і гендерної етики у стосунках. І особливо необхідність їх правильного формування серед молоді, молодих пар, які планують будувати спільне майбутнє.

Виходить слід із того, що: гендерна рівність – це рівна оцінка суспільством подібності й відмінності між жінками й чоловіками, різних соціальних ролей, які вони виконують; це рівноцінне соціальне становище жінок і чоловіків, яке створюється за допомогою надання їм рівних умов для реалізації прав і творчого потенціалу особистості, здійснення спеціальних заходів для компенсації історичних і соціальних упущень, що заважають статям займати рівні позиції [3, с. 99]. Існує чотири аспекти гендерної етики (універсальні аспекти суспільства), в яких збігаються різноманітні за іншими показниками культури: 1) розподіл праці за статевою якістю (гендерні ролі); 2) переконання, або стереотипи, пов'язані із відмінностями між жінками і чоловіками; 3) диференціальна соціалізація хлопчиків і дівчаток; 4) менша влада і більш низький статус жінки [1, с. 97].

Отже, виділено низку факторів, що стосуються статевої приналежності й гендерних стереотипів, та мають вплив на формування і прояви сімейного насильства:

1. Фактори, пов'язані зі статтю, що мають вплив на стосунки молодої пари: фізіологічні процеси, медико-біологічні передумови, передментсруальне напруження, вчинення абортів, невдалий початок статевого життя, цінності, поняття й уявлення, емоції, поведінка загалом й статева поведінка.

2. Фактори гендерного характеру та їх вплив на прояви насильства в стосунках такі: підходи до розуміння гендерних стереотипів; зв'язок з економікою; панівна ідеологія, її зміна; інтеріоризація соціальних цінностей; зміщення гендерних стереотипів, що стосуються ослаблення стереотипів, зміщення сексуальних ролей, сексуальної ролі індивіда, ослаблення поляризації статевих відмінностей, маскулітності, фемінності, андрогінності.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн ; [пер. с англ. С. Рысев, Л. Царук, М. Монсеев, О. Боголюбова]. – Санкт-Петербург : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 321 с.

2. Бондаровська В. М. Гендерний підхід до подолання насильства, підвищення ролі чоловіків у боротьбі з насильством / В. М. Бондаровська, Є. Меллібурда // Обличчя насильства : матеріали з проблеми попередження домашнього насильства / Ін-т психології здоров'я в Варшаві. – Київ, 2000. – С. 2–9.

3. Всемирная энциклопедия. Философия XX век / [гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – Москва : АСТ ; Минск : Харвест ; Современный литератор, 2002. – 976 с.

4. Здравомыслова Е. А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии / Е. А. Здравомыслова, А. А. Темкина // СОЦИС. – 2000. – № 11. – С. 15–24.

Літвіненко А. О. (*Запоріжжя, Україна*)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Тези присвячені питанню соціальної роботи зі студентами з обмеженими можливостями під час їхнього навчання в університеті. Автор визначає роль майбутніх соціальних педагогів у створенні умов для їхньої адаптації в освітньому середовищі університету.

Litvinenko A. (*Zaporizhzhya, Ukraine*)

SOCIAL WORK WITH STUDENTS WITH DISABILITIES

The article deals with the issue of social work with students with disabilities during their training at the university. The author stresses the role of social educators in the forming of conditions for their adaptation in educational environment of the university.

In spite of the fact that our country is trying to become a member of European Community it had been noted that people with disabilities faced difficulties with their socialization. There is still lack of adequate health care, access to physical rehabilitation support and services. In addition the number of people with disabilities is increasing due to the problems related to the situation in eastern Ukraine [5].

People with disabilities or people with special needs experience inequalities in their daily lives and have fewer opportunities to access a qualitative education. On the way of solving numerous problems of people with disabilities, this issue remains largely declarative [3, P. 97].

The aim of the article is to analyze forms of social pedagogical activity with a person with disability at the university.

A disabled person is someone with:

- 1) the loss of, or lost use of, one or more arms or legs, (paraplegic);
- 2) the loss of mobility in appendages or a part of the spinal column (neck or back);
- 3) the loss of sight, hearing, or speech;
- 4) the loss of a cognitive or reasoning ability [1].

According to the theoretical analysis we came to the conclusion that in the context of higher education system one of the main roles of supporting students with disabilities should belong to students-volunteers whose specialty is social work (social pedagogy).

During their studying these students are taught psychology, pedagogy and skills to work with different target-groups and analyze different social practice strategies.

So, future social workers (educators) should take into account some recommendations about the adaptability of education for students with disabilities as: 1) individual education plans; 2) adapting teaching content, methods to psychophysical abilities of students; 3) special arrangements for exams and assessments; 3) creating accessible, barrier-free and inclusive learning environments [4].

Thus, we believe that the role of a social worker (an educator) is the main one for finding forms and methods for adapting students with limited opportunities for education.

Another issue that we would like to point out is providing higher educational establishments with necessary material resources and facilities for people with disabilities. They are still unsatisfactory. There is no proper control of their implementation and responsibility for it [3].

According to our practical observation we would like to stress that young people with disabilities face such difficulties at the university like: 1) classroom are not equipped to train people with disabilities; 2) it is sometimes hard to get to the classroom; 3) there are no places for rest of these students; 4) there are no special places for parking near the university (absence of special transport to get to the university and home free of charge); 5) there is no special equipment for students at the students cafes, canteen, toilets.

So, students are not able to get full access to all facilities of the university. We are sure that education system of higher education should create environment in order to guarantee these students their equal participation in the study process.

That's why, in our opinion, one of the effective methods for solving these problems is the creation of a department for working with young people with limited opportunities on the basis of the faculty of social pedagogy and psychology with the involvement of volunteers. Future social worker (an educator) can provide different forms of work with students with disabilities such as to conduct training sessions on adaptation, cohesion, team building, and interactive classes on various topics, individual and group work with a psychologist, art therapy classes on overcoming barriers, patronage as a form of interaction with the family.

Thus, department for working with students with disabilities will help them to cope with difficulties, promote efficient involvement in studies and foster their adaptation.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. What is a disabled person? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.answers.com/Q/What_is_a_disabled_person
2. Education people with disabilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/inclusive-education/people-with-disabilities>
3. Talanchuk I. Ukraine Administrative and legal regulation of education for persons with disability [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-welfare.eu/index.php/sw/article/download/9/187>
4. The Right to Education for Persons with Disabilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232592e.pdf>
5. United Nations Human Rights Committee on the Rights of Persons with Disabilities considers initial report of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org>

Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСТВА Й ВЗАЄМОДІЯ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ПОТРЕБ ДИТИНИ ТА ЇЇ СІМ'Ї, ЯКА ОПИНИЛАСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У тезах розглянуті особливості взаємодії з дитиною під час оцінки її потреб, визначена необхідність застосування партнерських відносин.

Azarkina A. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PARTNERSHIP AND CO-OPERATING WITH CHILDREN AND THEIR FAMILIES DURING REALIZATION ESTIMATION NECESSITY THAT END UP IN DIFFICULT VITAL CIRCUMSTANCES

In the theses of the features of interaction with the child in the assessment of the needs identified need for partnerships.

Одним із головних стратегічних напрямів реформування системи соціальних послуг є розроблення та впровадження у практику методик і методів оцінки індивідуальних потреб користувачів соціальних послуг. Такий підхід фокусується на потребах клієнта, його активній позиції під час оцінки, самовизначенні шляхом розвитку сильних сторін. Вважаємо, що при цьому важливо виробити підхід до оцінки потреб клієнта, єдині переконання щодо факторів, які гарантують його безпеку і створюють сприятливе середовище для розвитку, єдині погляди щодо значення вивчення потреб людини як її «персональної концепції». Оцінка потреб дітей та сімей з дітьми, є актуальною проблемою та надзвичайно важливою умовою якості соціальних послуг вразливим категоріям населення.

Оцінка потреб дитини та її сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах повинна відображати взаємодію і взаємообумовленість трьох компонентів потреби дитини для розвитку, батьківський потенціал, фактори сім'ї та середовища. Точка зору дітей на свій життєвий досвід – важливе джерело інформації. Діти надають значення подіям, що відбуваються, переживають відповідні почуття щодо них, мають свої міркування стосовно прийняття рішень і яким чином ці рішення виконуватимуться, – і все потрібно брати до уваги у процесі здійснення оцінки потреб дитини та її сім'ї, яка опинилася в складних життєвих обставинах. Оцінка потреб – це гнучкий процес збору, узагальнення інформації щодо стану клієнта з метою визначення необхідних видів та обсягів послуг, їх впливу в ході подолання складних життєвих обставинах, в яких він опинився. При цьому потреби клієнта є предметом оцінки, а сам клієнт – її об'єктом. Оцінка може проводитися в різних місцях: за місцем проживання дитини, сім'ї, центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, загальноосвітньому навчальному закладі, лікарні, кризовому центрі. Оцінка потреб проводиться для того, щоб мати вичерпну інформацію щодо рівня задоволення потреб дитини та її сім'ї, картину їх життєвих обставин та у правильному напрямі скерувати процес визначення необхідного типу втручання. Виділяють два рівні оцінки потреб: первинний рівень-початкова оцінка, вторинний рівень – комплексна оцінка. Оцінка потреб дитини і її сім'ї розглядається як дії зі збору, обробки, систематизації, аналізу, узагальнення та порівняння даних за певними стандартами, моделями [2].

Оцінка – обов'язкова складова соціального супроводу/ супроводження, ведення випадку. При цьому соціальному працівникові потрібно: зважати на вік, стать дитини і рівень її когнітивних здібностей/здатностей, пам'ятати про можливий негативний вплив емоційного стресу на розуміння дитиною значення оцінки і сприйняття незнайомого чи малознайомого дорослого, вміти правильно обрати методи збору інформації [1].

У роботі з дітьми дошкільного віку на нашу думку, можна використати такий метод збору інформації, як гра-інтерв'ю. Відповіді на серйозні запитання можуть бути отримані від дітей, яким пропонується пограти в казку, помандрувати в іншу країну, на іншу планету, перетворитися на казкового персонажа. Наприклад: Соціальний працівник: Давай пограємо у

казку. Є на світі королівство, де король/королева – маленький хлопчик/дівчинка. Тобі скільки років? (дитина називає свій вік). І йому/їй стільки ж. Цей король/королева дуже любить усіх дітей і хоче видати такі закони, щоб дітям жилося добре, а їхні сім'ї були щасливими. І ось, він/вона вибрав тебе своїм радником, щоб з'ясувати, як живеться маленьким громадянам його країни, що їх турбує, чи ображають їх батьки тощо. Думається, що такий метод допомагає дитині заспокоїтися, перебороти страх перед спілкуванням із дорослим. Дитина поступово входить в роль і сміливіше дає відповіді на уточнюючі запитання. Дитина до п'яти років схильна вважати, що все знає, і навіть на риторичні запитання до дорослих вона не завжди чекає відповіді. Вважаємо, що найкращий метод вивчення дітей цього віку – спостереження. З дітьми, старшими 7-8 років, можна проводити короткотривале інтерв'ю (до 30хвилин). Проте для підвищення ефективності роботи з ними стане у нагоді конструювання різних методик із використанням гри, малюнку, графіки. На наш погляд, бажаним методичним інструментарієм для роботи з дітьми підліткового віку є анкета. Водночас, використовуючи ті чи інші методи збору інформації, соціальний працівник повинен мати на увазі, що похибка правдивості дітей, порівняно з представниками інших вікових груп, залишається найвищою. Мотивам брехні дітей чи, м'якше кажучи, неправдивої інформації можуть бути: уникнення покарання, самозахист чи захист значущого дорослого, захист друзів від неприємностей, прагнення завоювати визнання та інтерес з боку оточуючих, бажання не створювати неприємну ситуацію, уникнення сорому та ганьби, охорона особистого життя, своєї приватності, прагнення довести свою перевагу над кимось, у чиїх руках влада, сила.

Велике значення для подальшої успішної соціальної роботи з дитиною та її сім'єю має якість першої зустрічі з дитиною з метою оцінки її потреб. Зібрана і записана на даному етапі інформація є надзвичайно важливою, а перші контакти з дитиною – ключові. Якщо з перших хвилин спілкування з дитиною проявити максимум уваги, доброзичливості, знайти правильний підхід до побудови діалогу, то шанси на встановлення подальшого емоційного контакту будуть досить високими. Слід пам'ятати, що кожна негативна оцінка, «комунікативний бар'єр» у разі високої тривожності, емоційності дитини, викликаній, наприклад, нещодавно пережитою травмою і втратою родинного середовища, віддаляють соціального працівника від дитини і ускладнюють процес оцінки. Бесіда з дитиною має тривати від 30хвилин до 1 години залежно від її віку. Окрім аналізу індикаторів показників кожного компонента Моделі оцінки, завдання бесіди виявити швидкість реакції дитини, її вміння зосереджуватися, слухати, мовленнєві здібності, пам'ять тощо. Необхідно зауважити, що стиль спілкування з дитиною значно відрізняється від стилю спілкування з дорослими. Розмову з дитиною потрібно здійснювати у простий, прийнятний для неї спосіб, що відповідає її віковим особливостям. При необхідності доцільно повторювати, спрощувати, пояснювати детальніше суть свого запитання; дозволяти дитині, у свою чергу, задавати багато запитань. Ставлячи дитині запитання,

соціальний працівник має бути впевненим у адекватному розумінні нею усіх слів і термінів, що використовуються. Не завжди доцільно задавати прямі запитання. Під час спілкування з дитиною з метою оцінки її потреб соціальний працівник має: слухати дитину, вірити дитині, навіть, якщо вона фантазує, слід подумати, що вона хоче цим сказати, грати з дитиною (діти дають перевагу грі, а не формальній розмові), використовувати відкриті запитання, де можливо і наскільки можливо. Необхідно бути обережними із запитаннями «Чому?», оскільки вони часто сприймаються дітьми як звинувачення: намагатися сісти так, щоб очі знаходились на одному рівні з очима дитини – необхідно увійти у світ дитини і зрозуміти її; створити дитині безпечні умови (відчуття безпеки) у місці, де відбувається зустріч, бесіда; із самого початку домовитися щодо конфіденційності інформації і значення дотримання цього принципу для обох сторін; будувати взаємну довіру поступово, відповідно до потреб дитини – діти не довіряють лише тому, що Ви – доросла людина.

Обладнанням (необхідними матеріалами) для проведення оцінки потреб дитини є папір, кольорові олівці, маркери, фломастери. При цьому слід пам'ятати, що малюнки дитини – безцінне джерело інформації. Допомагають дітям розказати про себе казки, улюблені телепередачі, персонажі. Дитина, яка розказує про друзів чи знайомих, як правило, має на увазі себе і свої переживання. Для роботи з дитиною стане у нагоді сімейний фотоальбом, доцільно використовувати методи аплікації, виконання колажу, арт-терапії. Корисним інструментом, що допомагає зрозуміти дитину(особливо прийомну, дитину-вихованця, влаштовану під опіку/піклування), є метод заповнення таблиці «Історія втрат».

Дитина має розуміти, що до неї ставляться як до особистості, що вона – партнер соціального працівника. Обов'язковою умовою проведення оцінки потреб дитини є її подальше залучення до вироблення пропозицій до Індивідуального плану роботи з клієнтом. Дитина висловлює пропозиції щодо плану дій, заходів, які, на її думку, допоможуть подолати складну життєву обставину, а соціальний працівник, узагальнює їх та знайомить дитину з остаточним варіантом плану роботи. Вся інформація, що отримана соціальним працівником у ході оцінки, має бути зафіксована у відповідних формах.

Таким чином, здійснення процесу оцінки потреб клієнта на основі партнерства потребує вироблення єдиних переконань його учасників щодо потреб і цінностей, які є найкращими для інтересів дитини. Оцінка потреб допомагає знайти цю спільну мову, базуючись на усвідомленні факторів, що можуть позитивно або негативно впливати на виховання і розвиток дитини. Також, вона полегшує загальне розуміння потреб дитини в контексті потреб сім'ї, забезпечення прав дітей, підтримку сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Соціальна робота в Україні: навч. пос. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін. ; [за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактионової]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
  2. Тюптя Л. Т. Соціальна робота : теорія і практика: навч. пос. – 2-ге вид. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
-

Лисенко О. М. (Одеса, Україна)

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У тезах модель комунікації («комунікативний квадрат») Шульца фон Туна розглянута як ефективний інструмент розуміння іншої людини. Ця модель пояснює суть комунікативних процесів, в які включені співрозмовники.

Lysenko O. (Odessa, Ukraine)

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SOCIAL WORKER

In the theses, the communication model («communicative square») of Schultz von Thun is considered as an effective tool for understanding another person. This model explains the essence of communicative processes, in which interlocutors are included.

Під поняттям «комунікативна компетентність» розуміють суму знань; вербальних (мовленневих) і невербальних (немовленневих) умінь і навичок спілкування, а також ситуативну адаптивність (здатність пристосовуватися до ситуації) [2, с. 20].

Соціально-психологічна компетентність с – це наявність суми знань і набору здібностей. Серед них Г. Бакірова виділяє такі: 1) здатність розуміти самого себе (що передбачає усвідомлення власних мотивів, можливостей у сфері спілкування, поведінкових патернів); 2) здатність розуміти інших людей (що передбачає розуміння потреб, мотивів, особливостей поведінки та ін.); 3) здатність розуміти взаємовідносини інших людей; 4) здатність прогнозувати міжособистісні ситуації [2].

Вся робота і соціальний обмін залежать від комунікації. Лише спілкуючись можна обмінюватися ідеями, відчуттями і ресурсами. На комунікацію впливають емоції, мотивації, досвід, рівень інтелектуального розвитку, суперництво, а також багато інших факторів.

В рамках комунікативної психології успішно розробляються професійні інструменти спілкування. Німецька психологічна школа комунікації спирається на ідеї Карла Бюлера, Пауля Вацлавіка, Карла Роджерса і Альфреда Адлера, але головна її цінність – орієнтація на практичне застосування.

Про вміння слухати сказано багато, але при цьому вміння слухати – досить рідкісне вміння. До нього включається і вміння слухати, тобто вміння чути саме співрозмовника, а не свої міркування з приводу сказаного ним, і вміння слухати так, щоб співрозмовник хотів розповідати, говорив відкрито [1].

Спілкування є базовою професійною компетенцією соціального працівника. Роботи Фрідеманн Шульца фон Туна, засновника Інституту комунікації розкривають унікальні комунікативні моделі.

У своїй роботі «Говорити один з одним. Анатомія спілкування» він під новим кутом зору, як під збільшувальним склом розглядає процес людського спілкування, «анатомію повідомлення».

Розглянемо детальніше модель комунікації Шульца фон Туна. Ця модель пояснює глибинну суть комунікативних процесів, в які включені співрозмовники. Одним з ефективних інструментів розуміння іншої людини може служити «комунікативний квадрат» як модель будь-якого висловлювання. Універсальна модель «Чотири вуха» пояснює проблему розуміння/нерозуміння між людьми. Ядро моделі «Чотири вуха» – це диференціація висловлювань, які розглядаються з точки зору як відправника, так і одержувача. Кожне повідомлення надсилається і приймається на чотирьох рівнях. Воно завжди містить: предметну (фактичну) інформацію, інформацію про того, хто говорить (саморозкриття, емоції), інформацію про відношення між тім, хто говорить і адресатом, а також інформацію – заклик [3].

Коли ми спілкуємося один з одним, ми обмінюємося висловлюваннями. Будь-яке висловлювання містить чотири виміри. Передаючи повідомлення, відправник транслює *фактичну* інформацію, одночасно надаючи інформацію про *самого себе*. Крім того, відправник висловлює *своє ставлення* до одержувача, так що той відчуває, що з ним поведуться тим чи іншим чином. А також ж він намагається *впливати* на мислення, почуття і вчинки іншої людини

Кожен вислів у явному або неявному вигляді включає:

- 1) *змістовну* інформацію;
- 2) *самопред'явлення*, вираження своїх емоцій;
- 3) визначення *ставлення* до подій або до партнера;
- 4) *заклик* до певних дій (пропозиція, що робити далі).

Ці чотири аспекти можуть передаватися експліцитно або імпліцитно, явно або неявно [3].

Оскільки у спілкуванні одночасно задіяні чотири рівні, чотири сторони повідомлення, то відправник повинен володіти всіма цими сторонами, щоб уникнути спотворення свого повідомлення. Однобоке володіння тим чи іншим аспектом призводить до комунікативних порушень. Залежно від того, до якої сторони повідомлення одержувач повідомлення схильний більш прислухатися, змінюватиметься сприйняття ним інформації, тому дуже важливо навчитися сприймати «чотирма вухами».

Таким чином, Фрідеманн Шульц фон Тун, аналізуючи «анатомію повідомлення» прийшов до висновку, що «одне і те ж повідомлення в один і той же час містить в собі безліч послань. Це фундаментальний факт нашого життя, з яким ми як відправники та одержувачі, стикаємося неминуче» [3, с. 16]. Він запропонував розглядати будь-яке повідомлення у вигляді комунікативного квадрату. Використовуючи метафору Фрідеманн Шульц фон Туна, той, хто говорить, повідомляє чотири типи інформації за допомогою чотирьох різних ротів, а той, хто слухає сприймає їх за допомогою чотирьох різних вух.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Атватер И. Я Вас слушаю... Советы руководителю как правильно слушать собеседника / Иствуд Атватер ; [Сокр. вар. с англ.]. – 2-е изд. – М.: Экономика, 1988. – 110 с.
2. Бакирова Г. Х. Тренинг управления персоналом / Г. Х. Бакирова. – СПб.: Речь, 2004. – 400 с.
3. Тун Ф.Ш. Говорить друг с другом. Анатомия общения / Фридеманн Шульц фон Тун. – М.: «FBK-Coachng», 2015. – 256 с.

Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)

МУЛЬТТЕРАПІЯ У РОБОТІ З СОЦІАЛЬНО УРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ ДІТЕЙ

У тезах висвітлено одну з інноваційних технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми – мультитерапію. Аналізується значущість її активної форми.

Kotlomanitova G. (Poltava, Ukraine)

MULTTHERAPY IN WORKING WITH SOCIALY VULNERABLE GROUPS OF CHILDREN

In the article explores one of the innovative technologies of social and pedagogical work with children – multttherapy. The author analyzes the significance of its active form.

Економічні та соціальні суперечності, які торкнулись усіх сфер діяльності держави і всіх верст українського населення, у першу чергу позначились на його найменш захищеній категорії – дітях. Сьогодні наявні різні категорії дітей, які потребують соціально-педагогічної підтримки. Серед таких: діти з вадами психофізичного розвитку, з соматичними та психічними захворюваннями, онкохворі, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з дисфункційних сімей, діти з поведінковими відхиленнями, схильні до суїциду, діти внутрішньо перемішених осіб тощо. Сучасний кризовий стан суспільства створює систему впливів, що перешкоджають ефективній соціалізації, самореалізації особистості, розкриттю її здібностей

та обдарувань. Це збільшує потребу в розвитку різноманітних технологій соціально-педагогічної роботи, збагаченні методів і форм соціальної допомоги й підтримки різних категорій дітей. Актуальними на сьогодні є використання арт-терапії, яка вважається одним з найбільш м'яких, але ефективних методів, що використовуються в роботі з уразливими категоріями населення, у т.ч. і з дітьми.

Арт-терапія (лат. *Arts* – мистецтво, грец. *Therapeia* – лікування) являє собою методику зцілення за допомогою художньої творчості. Спектр проблем, які вирішуються за допомогою технік арт-терапії дуже великий, а саме: внутрішні та міжособистісні конфлікти, кризові стани, травми, екзистенційні та вікові кризи, втрати, післястресові, невротичні, психосоматичні розлади, розвиток цілісності особистості та креативності, деструктивна поведінка, втрата ціннісних орієнтацій, особистісних значень тощо [2, с. 12].

Інтенсивний розвиток арт-терапії визначився появою нового її виду – мульттерапія. Це поняття має різноманітні значення, що ґрунтуються на декількох різноманітних формах образотворчого мистецтва та ілюстрації. Дефініція «мульттерапія» походить від «мультфільм» і «терапія». Мультфільм-мультиплікація, анімація, мультиплікаційне кіно – це вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху мальованих (графічна або мальована мультиплікація) або об'ємних (об'ємна або лялькова мультиплікація) об'єктів. Отже, мульттерапія – це метод зцілення засобами мультиплікації, мультфільму.

Як і арт-терапія мульттерапія поділяється на дві окремі форми: пасивну (рецептивну) й активну. Нині в соціально-педагогічному, освітньо-виховному процесах здебільшого використовують мульттерапію як методику співпраці арттерапевта й дитини через перегляд мультиплікаційних картин. Водночас активна форма передбачає створення самими дітьми власних мультфільмів. Практика застосування останньої на сьогодні ще лишається малопоширеною. У м. Полтава віднедавна запроваджено нову форму реабілітації та соціалізації дітей внутрішньо переміщених осіб та дітей, що знаходяться в складних життєвих обставинах, методами мультиплікації та анімації. Благодійний фонд «Карітас Полтава» за фінансової підтримки Європейського Союзу через International Alert реалізує проект анімаційно-реабілітаційна студія «Мультмайстерня», в рамках якого діти навчаються створювати цікаві сюжети, ознайомлюються з анімацією та мають змогу вільно висловлювати свої думки та бачення світу. Спосіб створення мультфільмів – класична анімація, тобто покадрова зйомка. Названа технологія передбачає групову форму взаємодії. Виокремлюються кілька вікових груп. У процесі анімаційної діяльності діти пізнають різні техніки створення мультфільмів, фантазують, придумують та власноручно виготовляють героїв, створюють декорації, пишуть сценарії, проекти, знайомляться з роботою фотозйомки, монтажу у відеоредакторах, технікою обробки звуку. Тож ця форма мульттерапії акумулює елементи і казкотерапії, ізотерапії, імаготерапії, музикотерапії, ігротерапії, драматерапії.

Беззаперечною є функціональна спрямованість вказаної технології: комунікативна, ігротерапевтична, діагностична, корекційна, реабілітаційна, психотерапевтична, релаксаційна, соціалізаційна, катарсична [1, с. 4]. Організація предметної, ігрової, комунікаційної, інформаційної та інших середовищ створює ситуації стимулювання творчості, гармонізації внутрішнього й зовнішнього стану, налагодження міжособистісних взаємин, освоєння діалектики спілкування, соціальної адаптації та інтеграції. Мультипартія як інтегрований вид арт-терапії володіє значними можливостями не тільки для «зцілення» окремих груп чи осіб, а й для соціальної корекції, соціально-психологічної реабілітації особистості. В епоху інформаційно-комунікаційних технологій мультипартія торує собі дорогу як цікава підростаючому поколінню й доступна форма соціально-педагогічної діяльності. Мультипартію варто віднести до інноваційних технологій, нетривіальних методів, прийомів, засобів та форм роботи з різними категоріями дітей, за якими забезпечуватиметься цілісний соціально-педагогічний вплив, зорієнтований не на окремі якості особистості, а на структуру особистості в цілому. Мультипартія – це засіб вільного самовираження й самопізнання. Художньо-анімаційна творчість допомагає зрозуміти й оцінити свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти час для відновлення життєвих сил і способу спілкування із собою та іншими людьми.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О. Вознесенська, Л. Мова. – К.: Шк.світ, 2007 – 120 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева. – СПб.: Речь, 2007 – 336 с.

Перфільєва М. В. (*Умань, Україна*)

СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РЕАБІЛІТАЦІЙНО-СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У тезах висвітлено необхідність розвитку інклюзивного туризму як нового виду соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в Україні.

Perfilieva M. (*Uman, Ukraine*)

THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE REHABILITATION AND SOCIAL TOURISM IN UKRAINE

The research deals with the development of inclusivetourism as a new type of social rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine

---

Сьогодні актуально стає розробка нових засобів соціальної реабілітації орієнтованих на розширення життєвого простору осіб з

інвалідністю. Одним з найбільш ефективних засобів розширення життєвого простору є туризм.

Туризм для людей з інвалідністю є зрівняно новим та соціально значимим напрямком туристичної діяльності. Це пов'язано і безпосередньо з тим, що кількість осіб з різними видами обмеження життєвих можливостей щорічно зростає.

Окремі аспекти теоретичної розробленості питання туризму для осіб з інвалідністю відображено у наукових працях таких дослідників як О. Волошинського, І. Горбацьо, М. Дементьєвої, Л. Люзинської, А. Мацелюхи, Д. Петрова, І. Сандовенко, М. Сварника, Є. Холостової та ін.

Водночас аналіз праць українських учених засвідчив, що проблема туризму для людей з інвалідністю не була предметом комплексного дослідження в Україні. Отже питання розвитку туризму для людей з інвалідністю, які потребують всебічного культурно-пізнавального розвитку, виходу з ізоляції, що найкраще досягається саме завдяки туристським подорожам, потребує більш детального вивчення.

Подорож як соціальне явище виникло в епоху первісної людини і довгий час було умовою існування і розвитку людства. В даний час подорожі продовжують залишатися затребуваним видом соціальної практики. Це дозволяє вважати подорож соціокультурним універсальним елементом та основою туризму.

У Законі України «Про туризм» поняття «соціальний туризм» не розглядається. І лише в Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088-р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується – «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру».

При цьому у Пояснювальній записці до проекту Закону України від 18.03.2016 № 4271 «Про внесення змін до деяких Законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» він народних депутатів України М. Томенка, А. Артеменка та А. Романової зазначено, що у системі світового туристського розвитку особливе і значне місце на сьогодні відводиться інклюзивному туризму (туризму для осіб з інвалідністю або з обмеженими можливостями здоров'я), який знаходиться у структурі соціального туризму та в Україні практично не розвинений.

Комунальним закладом «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради» було проведено анкетування серед осіб з інвалідністю і було встановлено, що вони, в переважній більшості, бажають активно займатися даними видами туризму з урахуванням розвитку та впровадження – інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, як одного з активних видів реабілітації.

Тож інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він, насамперед, як потужний

засіб активної реабілітації, який структурно включає в себе медичні, психологічні, педагогічні, фізичні, професійні, трудові, фізкультурно-спортивні та соціально-побутові заходи [1].

Для вирішення проблемного поля 27-29 жовтня 2016 року на базі Уманського державного педагогічного університету відбувся вперше в Україні I Міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні».

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», де співзасновником виступив і Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти).

Так як проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму потребує аналізу зі сторони туристичної галузі, медико-соціальної реабілітації та соціальної роботи, то на пленарному засіданні фахівцями з цих напрямків обговорювалися найважливіші питання досліджуваного професійного поля.

По результатам проведення I Міжнародного науково-практичного симпозіуму до відомств була подана резолюція з пропозиціями по застосуванню інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму у всіх сферах життя осіб з інвалідністю.

Таким чином, основною метою державної соціальної політики щодо розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні має бути забезпечення рівних можливостей та особиста активна громадянська позиція людей, що мають інвалідність. Їх безпосередня участь у розбудові відкритого суспільства сприятиме підвищенню рівня життя як їх особисто так і інших вразливих категорій населення.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3AN00A.html

---

Роменська Т. Г. (Миколаїв, Україна)

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

У тезах обґрунтовано вибір інструментарію діагностики соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем та використання діагностичних засобів. Для з'ясування особливостей становлення соціально-побутових навичок, а також визначення рівня їх сформованості визначено основні складові діагностики соціально-побутових навичок. В якості основних складових (компонентів) діагностики соціально-побутових навичок визначено: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний і соціокультурний компоненти.

Romenska T. (Mykolaiv, Ukraine)

METHODOLOGICAL ASPECTS OF DIAGNOSTICS OF SOCIAL AND LIVING SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY

Selection of instruments for diagnostics of social and living skills of preschool children with cerebral palsy and application of diagnostic means are grounded in theses. In order to find out specifics of formation of social and living skills and determine the level of their formation the main components of diagnostics of social and living skills have been determined. The following has been determined as the main constituents (components) of diagnostics of social and living skills: motivational and value, cognitive, praxeological and socio-cultural components.

Важливим напрямом психолого-педагогічного супроводу становлення соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП) є їх вивчення (діагностика) [1; 2; 6; 7; 9]. В якості основних складових (компонентів) діагностики соціально-побутових навичок ми визначаємо: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний і соціокультурний компоненти.

Перша серія констатувального дослідження спрямована на вивчення мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Параметрами дослідження мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем визначено: мотиви, потреби та ціннісне ставлення. Показниками сформованості мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок визначено сукупність мотивів: пізнавальних та суспільних, спрямованих на освоєння соціально-побутових навичок та предметно-практичну діяльність; *потреб (вітальних – у їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я; духовних, культурних і інтелектуальних)*; а також *ціннісне ставлення* дошкільника до: рідної домівки; сімейних реліквій, отриманих у спадщину; власних речей та іграшок; результатів людської праці (розуміння її необхідності та мотивації, зв'язок із життєвими потребами, станом здоров'я); до рукотворних виробів (власних та інших дітей).

Вибір конкретних психологічних методик для обстеження дитини визначався психодіагностичною задачею, яка стояла перед нами, а також станом дитини, характером наявних у неї тих чи інших порушень. Для обстеження ми обґрунтували наступний діагностичний комплекс з вивчення соціально-побутових навичок. Для діагностики стану сформованості мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок використовували методики: «Тест атитюдів дітей» (Д. Каган, Д. Лемкін) [6]; бесіду (розроблені запитання бесіди спрямовані на виявлення: ціннісного ставлення до соціуму та побуту; потреб, що спонукають дітей до опанування соціально-побутовими навичками; мотивів спрямованих на опанування

соціально-побутовими навичками – методика В. Логінової); опитувальник для педагогів та батьків (зміст запитань для оцінювання визначено відповідно до показників компетентності дитини 5-6, 6-7 років життя, що представлені в програмі виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина» [3].

Друга серія констатувального дослідження спрямовувалась на вивчення когнітивного компонента соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Параметрами сформованості компонентів соціально-побутових навичок є знання, що необхідні для опанування соціально-побутовими навичками. Показниками сформованості когнітивного компонента соціально-побутових навичок визначено систему знань, спрямовану на оволодінні соціально-побутовими навичками та предметно-практичну діяльність (оперування поняттям «житло», уявлення про традиційне українське житло; розрізнення інтер'єрів міської квартири та сільської оселі; розуміння ролі житла в житті людини, взаємозв'язок між потребами людини в теплі, світлі, воді та функціонуванням різних технічних комунікацій і відповідних установ; оперування узагальнюючими поняттями «меблі», «білизна», «побутові прилади», «посуд», знання основних технічних засобів та побутового приладдя, що використовується в домашньому господарстві та правила безпечної поведінки з ними тощо).

Для діагностики стану сформованості когнітивного компонента соціально-побутових навичок ми використовували методики: «Програмний розвиток» (Девід П. Уейкерт), «Класифікація», «Розповідь за картинками» (модифіковані методики на основі рекомендацій Л. Венгера, Ю. Гільбуха, Т. Кондратенко) та бесіду з дітьми (зміст запитань для оцінювання визначено відповідно до показників компетентності дитини 5-6 років життя та 6-7 років життя) [7].

Третя серія констатувального дослідження спрямовувалась на вивчення праксеологічного компонента соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Параметрами сформованості праксеологічного компонента дитини старшого дошкільного віку із ДЦП визначено вміння, які складають основу виконавчого рівня освоєння соціально-побутової навички. Показниками сформованості праксеологічного компонента соціально-побутових навичок визначено систему вмінь: знаходить у предметному середовищі знайоме і незнайоме; виділяє схоже, відмінне; визначає безпечне і небезпечне; визначає місцезнаходження навчального закладу, магазину, аптеки, поліклініки, стадіону, пояснює, як до них дістатися; керується правилами дорожнього руху; займається предметно-практичною діяльністю, активно долучається до самообслуговування, праці в природі, господарсько-побутової тощо.

Для діагностики стану сформованості праксеологічного компонента соціально-побутових навичок ми використовували методики: «Індивідуальні трудові доручення» Г. Урунтаєвої, моделювання експериментальних

ситуацій Л. Калуської, ігрові та тестові завдання зі спеціальними дидактичними посібниками (авторська методика) [8].

Четверта серія констатувального дослідження спрямовувалась на вивчення соціокультурного компонента соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Параметрами сформованості соціокультурного компонента соціально-побутових навичок визначено здатність до соціально-середовищної, соціально-культурної та міжкультурної адаптації, які є важливою складовою розвитку соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП в мінливому постсучасному соціокультурному просторі.

Для діагностики стану сформованості соціокультурного компонента соціально-побутових навичок ми використовували модифіковану методику «Оціни вчинок» (А. Бомаріс) [5]. З метою діагностичного вивчення кожного компонента соціально-побутових навичок нами розроблені опитувальники для фахівців-реабілітологів і батьків.

Експериментальне дослідження проводилось упродовж різних видів діяльності: під час гри, спілкування (бесіди), предметно-практичної діяльності.

Обстеження дітей із ДЦП характеризувалося низкою особливостей його проведення. По-перше, необхідно було враховувати характер наявної у дитини клінічної симптоматики, особливо наявність рухових і мовленнєвих розладів, що впливало на вибір конкретних, адекватних для даної дитини методик дослідження. По-друге, принципове значення мав рівень інтелектуального розвитку, який також визначав підхід до обстеження. По-третє, необхідно було мати достатні дані про мікросоціальне оточення дитини, особливості системи виховання в сім'ї, проблеми пов'язані з розвитком. По-четверте, практично в будь-якому тесті, розрахованому на обстеження дітей, наявні процедурні вимоги, що пов'язані з віком дітей, які обстежуються (В. Козявкін, Л. Шестопалова, 1995) [4].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Глуханюк Н. С. Практикум по психодиагностике: учеб. пос. / Н. С. Глуханюк. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального ин-та ; Воронеж: Изд-тво НПО «МО ДЭК», 2003. – 192 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.
3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / Е. В. Белкіна, Н. М. Бібик, М. С. Вашуленко, Е. С. Вільчковський та ін. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. – 495 с.
4. Козявкін В. И. Детские церебральные параличи. Медико-психологические проблемы: монография / В. И. Козявкін, Л. Ф. Шестопалова, В. С. Подкорыгов. – Львов: Украинские технологии, 1999. – 143 с.
5. Лохвицька Л. Зарубіжні колеги про моральне виховання / Л. Лохвицька // Дошкільне виховання. – 2015. – № 5. – С.8–11.

6. Моргун В. Ф. Основи психологічної діагностики. Навчальний посібник для студентів вищих закладів / В. Ф. Моргун, І. Г. Тітов. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 464 с.

7. Рекомендації щодо застосування реабілітаційних методик у роботі центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів: метод. пос. / [ред. Г. Тазарачева]. – Миколаїв: ДК СРДІ, 2013. – 408 с.

8. Роменська Т. Г. Формування навичок самообслуговування в дітей дошкільного віку (роздягання й одягання) / Т. Г. Роменська. – Миколаїв, 2009. – 63 с.

9. Свирская Л. В. Методика ведения педагогических наблюдений / Л. В. Свирская. – СПб.: Образовательные проекты; М.: ЛИНКА – ПРЕСС, 2010. – 144 с.

Москалюк О. І., Герасімова І. В. (*Хмельницький, Україна*)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У тезах представлений аналіз діяльності соціального працівника та його місце у процесі реалізації соціальної політики країни.

Moskaliuk O., Herasimova I. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

ROLE OF A SOCIAL WORKER IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The article contains analysis of social worker's activities and social worker's role in the process of implementing state social policy.

Актуальність теми зумовлена низкою суперечностей: *по-перше*, між наявними законами, що регулюють здійснення соціальної політики та їх виконання на регіональних рівнях, *по-друге*, потребою у кваліфікованих фахівцях соціальної сфери та підходом до їх навчальної підготовки, *по-третє*, уявними та реальними ролями соціального працівника, що мають місце у сучасному суспільстві. Отже, раціональне сприйняття діяльності соціального працівника та урахування добросовісного та якісного виконання його професійних завдань відводять йому почесне місце у процесі надання соціальної допомоги та формування суспільства.

Питання про роль та місце соціального працівника в українському суспільстві вивчали вітчизняні дослідники В. Андрущенко, В. Бех, І. Бех, В. Бочарова, Л. Гусякова, М. Євтух, В. Киричук, М. Лукашевич, П. Павленок, М. Фірсов та ін. Науковці розкривають зміст організаційних проблем соціальної роботи та діяльності соціального працівника. Але накопичений науковий досвід з даної проблематики не повністю розкриває важливість ролі соціального працівника у сучасному українському суспільстві.

Соціальна робота в Україні перебуває на етапі становлення та є відносно новою діяльністю, яка орієнтується на розв'язання соціальних проблем, як окремої людини, так і проблем груп та спільнот. Так, у багатьох розвинутих країнах соціальна робота та діяльність соціального працівника є однією з найпоширеніших професій. В Україні соціальна робота затвердилася в середині 90-х років минулого століття. На даному етапі соціальна робота тісно пов'язана із соціальним захистом і соціальною педагогікою. Особливо у кризові періоди, коли погіршується життя мільйонів, потреба у соціальній роботі стрімко зростає. Сьогодні соціальна робота має свої особливості, які обумовлені умовами історичного розвитку та впливом сучасних світових змін. Зміни та оновлення соціальної сфери України створюють перепони у процесі реалізації соціальної допомоги. Напевне найголовнішою є розподіл обов'язків та узгодження діяльності законодавчої та виконавчої влади.

У процесі реалізації соціальної роботи здійсненню допомоги сприяє соціальний працівник. Він може та повинен працювати в установах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, установи, що відносяться до органів внутрішніх справ та юстиції і т.д. У більшості країнах та в Україні зокрема перед соціальними працівниками стоять одні і ті ж завдання. До основних відносять: організація необхідної допомоги, представлення інтересів клієнтів, що потребують допомоги, супровід людей протягом певного періоду, повноцінне інформування як клієнтів так і інстанцій про важливі фактори, що мають вплив на процес надання допомоги, підтримка та стимулювання клієнтів на розвиток та конструктивну діяльність із використанням наявних резервів. Підтримка клієнтів у кризових ситуаціях, допомога у їх оцінці власних можливостей, прийнятті рішень, самовираженні вимагає від фахівця соціальної сфери чіткого усвідомлення того, що кожна людина здатна і має право жити відповідно до власних переконань.

Соціальна робота та соціальний працівник виконують роль посередника між індивідом та соціальними інститутами, особливо у тому випадку, коли особа сама не може поновити чи здобути нові навички, задовольнити потреби. Соціальний працівник може сприяти усвідомленню та прийнятті проблеми та пошуку шляхів та засобів її вирішення [1]. Завдання соціальної роботи є надати можливість людям якомога повніше розкрити власний потенціал, вміло ним користуватися, збагачувати власне життя. Соціальних працівників ще називають «агентами» змін, так як, вони не тільки допомагають пристосовуватися до змін у суспільстві, а й самі є творцями цих змін. В нашій країні соціальні працівники відіграють значну роль у плануванні, реалізації, оцінці та науковому вивченні соціальних програм, розрахованих на підтримку різноманітних груп населення: від дітей із розумовою відсталістю, дітей-інвалідів, дітей, які потрапили в складні життєві обставини, підлітків із порушеннями поведінки – до ветеранів війн та безробітних.

Важливо зазначити, що спеціальність «соціальний працівник» належить до групи професій «людина – людина», вона вимагає від тих, хто її

обрав, певних особистих якостей, таких як доброзичливість, ввічливість, люб'язність, толерантність, дисциплінованість, вимогливість до себе, а також навичок спілкування та вміння налагодження контактів із людьми. Ця професія дозволяє самореалізуватися тим, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших, хто прагне допомогти людині жити гідно, не зважаючи на фізичні, функціональні обмеження, кризу. Разом з тим соціальна робота відрізняється від інших професій типу «людина – людина», таких як: лікар, педагог, психолог, юрист – багатоплановістю і високим психологічним, моральним та фізичним навантаженням.

Соціальний працівник має справу з людьми, які мають певні психологічні, соціальні та практичні проблеми і зазвичай перебувають у важкому становищі. Як правило, людям потрібно не тільки надання поради або матеріальної допомоги, а й співчуття. Робота соціального працівника – важка й відповідальна, адже немає готових рецептів та схем, як поводитися в тій чи тій ситуації, як спілкуватися з конкретним клієнтом.

Таким чином, соціальна робота в Україні перебуває на етапі становлення та тісно пов'язана із соціальним захистом і соціальною педагогікою. Соціальна робота та соціальний працівник, найчастіше, виконують роль посередника між індивідом та соціальними інститутами. В нашій країні соціальні працівники відіграють значну роль у плануванні, реалізації, оцінці та науковому вивченні соціальних програм, розрахованих на підтримку різноманітних груп населення. Робота соціального працівника – важка й відповідальна та часто недооцінена.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бердзенишвили Н. А. Роль соціальної роботи та соціального працівника у трансформаційному пострадянському суспільстві // Збірник матеріалів конференції / [Під ред. В. В. Парцванія]. – Вип. 3. – СПб: Санкт-Петербургское философское общество, 2005. – С. 122–127.

Нікулова А. В. (Запоріжжя, Україна)

ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Тези присвячені аналізу форм соціальної роботи з дітьми девіантної поведінки. Автор розглядає види девіантної поведінки та шляхи її профілактики.

Nikulova A. (Zaporizhzhya, Ukraine)

FORMS OF SOCIAL WORK WITH CHILDREN OF DEVIANT BEHAVIOUR

The article is devoted to the analysis of forms of social work with children of deviant behavior. The author considers the types of deviant behavior and ways of its prevention.

Rapid changes in political, economical, educational spheres of Ukrainian society produce conditions which, in turn, lead to increases in deviant behavior not only among adults but among children too. To understand deviant behavior it is necessary in our opinion to take into account the concept of social norms and social control which is understood as the limit, the measure in the behavior or activities of people.

Internalization of group norms achieves social control when people learn and accept the norms of their group. This process is a result of the overall socialization process that motivates members to conform to group expectations. People generally learn mechanisms of social control, such as customs, traditions, beliefs, attitudes, and values. They accept the norms as their own and take those standards for granted in choosing their behavior [5].

The purpose of our article is to analyze different types of deviant behavior among children.

Scientists consider deviant behavior as, on the one hand, an act, a person's actions that do not conform to officially established or actually established norms or standards in a given society. And on the other hand as a social phenomenon expressed in mass forms of human activity that do not conform to the officially established or actually established in the given society norms or standards. Social control is the mechanism of social regulation, the totality of means and methods of social impact, as well as the social practice of their use [1].

According to the theoretical analysis deviations from social norms can be: 1) positive, aimed at overcoming obsolete norms or standards and associated with social creativity, 2) negative, dysfunctional, disorganizing the social system and leading it to destruction, leading to deviant behavior [2].

There are different types of social deviations:

1. Cultural and mental abnormalities. People often try to connect cultural deviations with mental disorders. People who usually fully comply with all the rules and norms accepted in society, and, conversely, people who are mentally completely normal sometimes have very serious deviant traits.

2. Primary and secondary deviations. The primary deviation is the deviant behavior of the individual, which generally corresponds to the cultural norms accepted in society. Secondary deviation is called a deviation from the norms existing in the group, which is socially defined as deviant.

3. Culturally approved deviations. Deviant behavior is always evaluated in terms of culture adopted in a given society. It is necessary to identify the necessary qualities and behaviors that can lead to socially acceptable deviations: 1) superintelligence; 2) personal qualities (personal traits and character traits that help achieve personal eminence); 3) lucky case. Great achievements are not only a pronounced talent and desire, but also their manifestation in a certain place and at a certain time [2].

We would like to point out the socio-pedagogical work with children of deviant behavior. It includes various directions. First of all, this is preventive work. The system of prevention of deviant behavior of students in an educational institution includes the following measures as priority measures:

– creation of complex groups of specialists that provide social protection for children (social educators, psychologists, doctors, etc.);

– creation of an educational environment that allows to harmonize the attitude of children and adolescents with their closest surroundings in the family, in the place of residence, work, study;

– creation of support groups from specialists of various profiles, teaching parents to solve problems related to children and adolescents;

– creation of public educational programs to increase awareness and attract attention to the problems of youth with deviant behavior (television programs, training programs, etc.);

– organization of children's free-time. As studies show, children and adolescents with a deviant orientation have a lot of free time, and nothing is filled. Therefore, the organization of leisure time for children and adolescents is an important area of educational and preventive work;

– information and education work [3].

Social workers have their professional activity in different spheres but to our mind one of the most important is their work in the system of education, in school. Children who study at school assimilate not only social norms of their family at home but values and norms that educational establishment as a school popularize. And social workers often have to deal with children of deviant behavior. When they face with such children, normal pedagogical approaches sometimes cease to function [4].

So, that is why socio pedagogical work should take into account individual characteristics of children of deviant behavior, to keep in touch with their teachers and parents and be focused, to our mind, on prevention of such behavior.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Павленок П. Д. Социальная работа с лицами и группами девиантного поведения / П. Д. Павленок, М. Я. Руднева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 292 с.

2. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка: навч. пос. для студентів вищих навчальних закладів / Н. В. Заверико. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2011. – 260с.

3. Социальная педагогика / [под ред. М. А. Галагузовой]. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 492 с.

4. Marshall B.Clinard Emeritus, University of Wisconsin, Robert F.Meier University of Nebraska at Omaha. Sociology of Deviant Behavior [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssnpstudents.com/wp/wp-content/.../Sociology-of-Deviant-Behavior>

Бондаренко Г. В. (*Умань, Україна*)

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Стаття звертає увагу на проблему соціальної адаптації людей похилого віку.

Bondarenko H. (Uman, Ukraine)
SOCIAL ADAPTATION OF ELDERLY PEOPLE
AS A PROBLEM OF OUR TIME

The article draws attention to the problem of social adaptation of the elderly people.

Проблема соціальної адаптації людей похилого віку є одним із важливих питань, яке постає перед суспільством та потребує негайного вирішення.

До проблеми старості, її характеристик вчені підходять з різних точок зору (біологічної, психологічної, функціональної, соціологічної та ін.) [2-5].

Бажання суспільства полегшити життя осіб, які вийшли на пенсію, обмежується законодавством, медичними послугами, будинками для людей похилого віку тощо. Однак, все це не сприяє соціальній адаптації (*активне пристосування індивіда до умов середовища і результату цього процесу* [1]) пенсіонерів. Не зважаючи на те, що соціальна адаптація має дві форми: активну (*індивід прагне вплинути на середовище, змінити його, тобто активно входить у процес соціалізації*) та пасивну (*не взаємодіє із середовищем, не прагне змінити його, пристосуватися до особистих норм, оцінок, засобів діяльності*) [1], адаптація людей похилого віку, як правило, проходить досить болісно, оскільки переважає пасивна форма.

Враховавши, що робота з людьми похилого віку базується на формуванні соціальної політики з урахуванням інтересів людей похилого віку, створення пенсійних та інших фондів, вивчення умов життя людей похилого віку, рівня та якості надання їм соціальної допомоги та ін., варто все ж таки зазначити, що більша частина пенсіонерів залишаються поза сферою уваги і діяльності системи соціального захисту. Саме такі люди і не можуть реалізувати свої потреби в необхідній їм соціальній допомозі. Мова ведеться про пристосування до нових умов життя, активне засвоєння соціальних норм та ін.

Для того, щоб переосмислити моральні нюанси старіння і стану, в якому перебувають люди похилого віку та зробити соціальну адаптацію більш гнучкою та плавною необхідно враховувати особливості цього віку. Соціальна адаптація літньої людини повинна бути спрямована на те, щоб пенсіонерів відчував себе повноцінним членами суспільства.

Науковці, соціальні працівники, психологи, звертають увагу на те, що плавність соціальної адаптації літніх людей до нових умов залежать від стану здоров'я, сімейного стану та від допомоги з боку соціальних служб.

Процес адаптації та її кінцевий результат багато в чому визначаються ступенем задоволеності літніх людей сімейними цінностями. Адже, саме сім'я, будучи соціальним інститутом, через свої функції та цінності сприяє подоланню різних міжпоколінних рубежів, що має особливе значення для людини похилого віку.

Сутність адаптаційного процесу полягає в переорієнтації цінностей літніми людьми, засвоєнні ними нових цінностей ринково демографічного суспільства і формування ставлення до цих цінностей.

При соціальній адаптації людей похилого віку важлива роль відводиться дозвіллу. Актуально, щоб суспільство створило можливості для того, щоб пенсіонери проводили свій вільний час повноцінно та активно, залучаючись до громадської діяльності.

Робота зі старими людьми у всіх країнах вважається однією з найважчих у всіх відносинах. Соціальним працівникам потрібно із самого початку пам'ятати, що кожна стара людина є особистість і як особистість має право на підтримку та допомогу.

Щоб соціальна адаптація людьми похилого віку до нових умов пройшла успішно, потрібно врахувати особливості та потреби кожної літньої людини. А це, в свою чергу, вимагає від фахівців відповідного рівня знань, умінь, навичок та людських якостей.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_адаптація.

2. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні / І. Д. Зверева. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

3. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект/ Алла Йосипівна Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

4. Коленіченко Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Коленіченко Т. І. – Київ, 2010. – 24 с.

5. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навч. пос. / В. М. Шахрай. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Пелісьє Ю. П. (*Одеса, Україна*)

СОЦІАЛЬНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

У тезах визначено соціальну толерантність як важливу складову особистості соціального працівника та наведено результати дослідження ступеню вираженості соціальної толерантності майбутніх соціальних працівників.

Pelissier J. (*Odessa, Ukraine*)

SOCIAL TOLERANCE AS AN INDICATOR OF PROFESSIONAL READINESS OF SOCIAL WORKERS TO WORK ON INTERNALLY DISPLACED PERSONS

In theses defined social tolerance as an important part of the individual social worker and the results of the study of social tolerance severity of future social workers.

Соціальна толерантність, як партнерська взаємодія соціального працівника з різними соціальними групами суспільства в цілому та з внутрішньо переміщеними особами зокрема, спрямована на врівноваження суспільних відносин, захист прав і інтересів ВПО. Соціальна толерантність виявляється в соціальній відповідальності фахівця із соціальної роботи за себе і групу однодумців (зокрема в етичній і правовій сферах); визнанні за іншими соціальними групами права на існування. Отже, соціальна толерантність – це моральна якість особистості майбутнього соціального працівника, що характеризує його терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної або культурної приналежності; інших поглядів, звичаїв, звичок; різних культур тощо [2].

Для визначення ступеню вираженості соціальної толерантності майбутніх соціальних працівників було проведено діагностування студентів спеціальності «Соціальна робота». В дослідженні приймали участь 25 студентів першого та другого курсів Одеського національного політехнічного університету. Дослідження проводилося за допомогою експрес-опитувальника «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Є. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова) [1], твердження якого відображають загальне ставлення студента до навколишнього світу та інших людей, його соціальні настанови в різних сферах взаємодії, де проявляються толерантність та інтолерантність. Методикою передбачені також твердження, що дозволяли виявити ставлення майбутніх соціальних працівників до певних соціальних груп (меншин, психічно хворих, бідних), комунікативні настанови (повага до думки опонентів, готовність до конструктивного вирішення конфліктів і продуктивної співпраці); етнічну толерантність-інтолерантність тощо. Отже, субшкали опитувальника спрямовані на діагностування таких аспектів толерантності, як етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості. Респондентам необхідно було оцінити 22 твердження таким чином: а) абсолютно не згоден – 6 балів, б) не згоден – 5 балів, в) скоріше не згоден – 4 бали, г) скоріше згоден – 3 бали, д) згоден – 2 бали, е) повністю згоден – 1 бал. Обробку результатів проводили шляхом підрахування отриманих балів. Оцінку рівнів толерантності здійснювали згідно з методикою: 22-16 – низький рівень; 61-99 – середній рівень; 100-132 – високий рівень. З метою якісного аналізу різних аспектів толерантності виявляли розподіл балів за окремими субшкалами та, в першу чергу, приділяли увагу соціальній толерантності як риси особистості.

Ступінь вираженості соціальної толерантності майбутніх соціальних працівників підраховували за всією групою респондентів шляхом визначення середнього значення.

Отже, середнє значення за субшкалою «соціальна толерантність» – 27 балів, що свідчить про середній ступінь вираженості зазначеного показника. Відповідно до отриманого результату, для майбутніх соціальних працівників характерним є поєднання як толерантних, так і інтолерантних рис; в одних

соціальних ситуаціях вони ведуть себе толерантно, в інших можуть проявляти інтолерантність.

Результати діагностування свідчать про те, що у майбутніх соціальних працівників необхідно розвивати повагу, прийняття і правильне розуміння різноманіття культур, форм самовираження і прояву людської індивідуальності та активне ставлення на основі визнання універсальних прав і свобод людини незалежно від її етнічної, національної або культурної приналежності.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сборник диагностических методик по исследованию развития толерантности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kopilkaurokov.ru/vneurochka/prochee/sbcbornik-diagnostichieskikh-mietodik-po-issliedovaniiu-razvitiia-tolierantnosti>

2. Типы толерантности: ценностно-смысловой поход к рассмотрению видов толерантности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://39frspb.caduk.ru/p36aa1.html>

Боделан М. В., Проскура М. О. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У тезах розглядається поняття «здоров'я» та схарактеризовані основні принципи охорони здоров'я в Україні.

Bodelan M., Proskury M. (Odessa, Ukraine)

SOCIAL WORK IN SYSTEM OF HEALTH CARE

In theses examined the concept of «health» and Author determined basic principles of health care in Ukraine.

Становлення соціальної роботи у сфері здоров'я зумовлено погіршенням здоров'я населення, необхідністю вирішення проблем медичного та соціального характеру на якісно новому рівні.

В «Основах законодавства України про охорону здоров'я» та інших актах законодавства про охорону здоров'я основні поняття мають таке значення:

1. *Здоров'я* – стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів.

2. *Охорона здоров'я* – система заходів, спрямованих на забезпечення збереження та розвитку фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя.

3. *Заклади охорони здоров'я* – підприємства, установи та організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом надання медико-санітарної допомоги, включаючи

широкий спектр профілактичних та лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних працівників.

4. *Медико-санітарна допомога* – комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам з гострими і хронічними захворюваннями та реабілітацію хворих та інвалідів [2].

Основними принципами охорони здоров'я в Україні є:

– визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства та держави, одним з головних чинників виживання і розвитку народу України;

– дотримання прав, свобод людини та громадянина в галузі охорони здоров'я і забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій;

– гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення;

– рівноправність громадян, демократизм та загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг в галузі охорони здоров'я;

– відповідність завданням, рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна, фінансова забезпеченість;

– орієнтація на сучасні стандарти здоров'я та медичну допомогу;

– поєднання вітчизняних традицій, досягнень із світовим досвідом в галузі охорони здоров'я;

– комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я;

– багатокладність економіки охорони здоров'я, багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва;

– децентралізація державного управління, розвиток самоврядування закладів та самостійності працівників охорони здоров'я на правовій, договірній основі [3].

Зміст інших понять та термінів визначається законодавством України, спеціальними словниками понять, термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я.

У науковій літературі висловлюються діаметрально протилежні правовим підходам думки щодо визначення понять «здоров'я» та «хвороба», переважно у контексті соціального благополуччя чи неблагополуччя людини. Соціальне благополуччя може бути передумовою нездоров'я. Незадоволеність, бажання до самовдосконалення, неприйняття зла, підтримка, відтворення добра є невід'ємними передумовами здорового тіла та духу. Нижчий рівень суб'єктивного відчуття благополуччя, як і верхній – об'єктивного достатку та можливостей – мають бути актуалізовані, зважаючи

на рівень збереження або підвищення здатності організму до самозбереження, відтворення. Благополуччя як результат низької вимогливості, самозаспокоєності, претензій до комфортного життя несумісні зі здоров'ям. З огляду на це, здоров'я визначається як:

- здатність організму протидіяти хворобі та іншим порушенням;
- здатність розширювати умови повноцінної життєдіяльності;
- здатність розширювати і підтримувати рівень життєвих цінностей;
- здатність розширювати пізнавальну сферу, інтелектуальні можливості, підвищувати морально-етичний рівень соціуму, протидіяти деструктивним змінам населення [1].

Саме тому, соціальна робота в системі охорони здоров'я – система заходів, спрямованих на забезпечення збереження та розвитку оптимальної працездатності й соціальної активності людей з інвалідністю; сприяння здоровому способу життя громадян.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Дискін А. А. Стан здоров'я і його самооцінка при продовженні професійної праці в літньому віці / А. А. Дискін, Т. М. Пилін // Соціологічні дослідження. – 2005. № 6. – С. 52–61.

2. Зимовець Н. В. Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків та молоді: потенціал громади: метод. матеріали до тренінгу / Н. В. Зимовець. – Київ: Науковий світ, 2004. – 156 с.

3. Проект Благодійного фонду «Здоров'я жінки та планування сім'ї» // Репродуктивне здоров'я та репродуктивні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reprohealth.info/uk/for/men_and_women/rhr/rp

Гордієнко І. О., Штинь А. А. (Одеса, Україна)

ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У тезах розглянуто актуальність проблеми експлуатації дитячої праці в сучасному українському суспільстві та напрями соціальної роботи, щодо попередження цього негативного явища.

Gordiyenko I., Shtyn A. (Odessa, Ukraine)

EXPLOITATION OF CHILD LABOR AS A SOCIAL PROBLEM

The theses are devoted to the problem of exploitation of child labor in modern Ukrainian society and the direction of social work to prevent this pathology.

Праця є засобом всебічного розвитку дитини і саме з цією метою використовується в сучасному педагогічному процесі. Прагнення до досягнення мети трудової діяльності стимулює накопичення систем знань, відбувається розвиток диференційованого сприйняття, уявлень, розумових операцій (аналізу, порівняння, узагальнення), мови. У трудовому процесі

набуває розвитку емоційна, вольова та комунікативна сфери особистості. Але слід виокремити випадки, коли праця як засіб розвитку перетворюється у руйнівний засіб зловживання можливостями дитини, тобто в експлуатацію дитячої праці.

Під експлуатацією дитячої праці розуміється оплачувана або неоплачувана робота і діяльність, яка в психічному, фізичному, соціальному або моральному відношенні пов'язані з небезпекою для дітей або заподіянням шкоди дітям [1].

У випадку експлуатації, дитина змушена поєднувати навчання в школі з важкою і тривалою працею, або в загалі позбавлена можливості ходити до школи. Монотонна, не мотивуюча розвиток діяльність має негативний вплив на майбутню креативність та гнучкість дитини. Фах чи вид діяльності, яким дитина-працівник навчиться «на робочому місці», дуже вузькі, зазвичай – це професії низької кваліфікації. Така діяльність, на відміну від освітнього процесу у школі, не дозволить дитині здобути потрібну гнучкість та потрібні навички, якими вона зможе скористатися у своєму дорослому житті. До негативних наслідків експлуатації дитячої праці відносяться порушення процесу соціалізації, розрив необхідних для розвитку соціальних зв'язків з однолітками. Серед найбільш руйнівних проявів експлуатації – жорстке ставлення, емоційне зловживання та сексуальне примушення. Діти, що займаються підневільною чи примусовою працею, абсолютно незахищені від своїх роботодавців. Значна частина дітей не отримує платні за свою роботу.

Історія експлуатації дитячої праці має глибоке коріння і широкий ареал поширення в світі, що свідчить про складність вирішення цієї соціальної проблеми. Є загальні причини експлуатації дитячої праці як соціальної проблеми (економічні, культурні, соціальні, освітньо-правові), але у кожній країні є певні відмінності їх прояву. Найбільшим споживачем найгірших форм дитячої праці, незалежно від місця проживання, є сільське господарство, торгівля, сфера послуг. Під час проведення обстеження, здійсненого центром «Соціальний моніторинг» в лютому-березні 2015 р. в Україні працювало 607,4 тис. дітей. За результатами наукових досліджень, основними причинами експлуатації дитячої праці є низький економічний та культурний рівні сім'ї дитини. Ставлення дорослих до дитячої праці неоднозначне. У дорослих в сім'ях, які зазнають наслідки сильної економічної кризи, у наявності почуття деякої приреченості і неминучості дитячої праці. Але частина батьків вважає, що участь в дитячу працю є корисним для виховання дітей і відволікає дітей від шкідливого і порожнього проведення часу. Рівень трудової активності сільських дітей перевищує аналогічні показники серед міських дітей. Але в цілому зі збільшенням кількості дітей у сім'ї активізується рівень залучення до праці. Однією з причин існування дитячої праці є збіг інтересів, як працюючих дітей та їх батьків, так і роботодавців. Діти та їхні сім'ї отримують деякі засоби, необхідні їм для існування, а роботодавець, крім дешевої робочої сили, ще й моральне задоволення від того, що він надає допомогу нужденним сім'ям і привчає дітей до працьовитості [2].

Експлуатація дитячої праці має поширені руйнівні довгострокові соціально-економічні, морально-етичні, культурні та демографічні наслідки. Діти, залучені до найгірших форм дитячої праці та які не отримали навіть базової освіти, швидше за все перетворюються в неграмотних, фізично та інтелектуально обмежених дорослих людей, у яких немає практично ніякої можливості вибратися з полону злиднів, в якій вони були народжені, і які не можуть сприяти розвитку суспільства в цілому.

Сьогодні в світі існує достатня кількість організацій, діяльність яких спрямована якщо не на викорінення дитячої праці, то хоча б на його обмеження і полегшення. На державному та міжнародному рівнях приймаються різні закони, конвенції та рекомендації, спрямовані на боротьбу з дитячою працею. Нажаль, в Україні відсутній дієвий механізм державного контролю стосовно дитячої праці в найгірших її формах, оскільки значна кількість дітей зайнята у неформальному секторі економіки. Актуальним для України є також завдання ліквідації дитячої проституції, примусової праці, порнографії, торгівлі дітьми.

Пов'язаною з вищевказаними є проблема низького рівня інформованості населення що до самого визначення феномену «експлуатація дитячої праці», його форм та масштабу поширення в Україні, що ускладнює запобігання цього явища. В ході соціологічного опитування, здійсненого нами у березні 2017р. в м. Одеса (в дослідженні прийняли участь 200 жителів Київського району міста), було виявлено, що 48% опитуваних вважають, що експлуатації дитячої праці в Україні не існує; 45% не знайомі з людьми, для яких ця проблема актуальна; 27% вважають, що дитина повинна сама заробляти себе кишенькові гроші, а чверть опитуваних згодні з цим на 50%; 24% впевнені, що дитина може не ходити до школи та має працювати, якщо це необхідно для підтримки добробуту сім'ї та ще 6% сумніваються у остаточному вирішенні цього запитання. Тому, головним завданням протидії експлуатації дітей є здійснення заходів, цього злочину. Дана обставина пов'язана, насамперед, з тим, що значно складніше виявляти дитину, постраждалу від будь-якої форми експлуатації, застосовувати до неї реабілітуючі заходи, спрямовані на відшкодування моральної або фізичної шкоди, завданої злочином, повертати її у суспільство повноцінним його членом, аніж попередити залучення її до експлуатації.

Соціальна профілактика, яка спрямована на попередження експлуатації дітей, повинна здійснюватися через такі основні форми:

- соціальна реклама, яка розкриває сутність, форми, наслідки експлуатації дитячої праці, шляхи виходу з кризової ситуації (вирішенню цього завдання сприяють ЗМІ, розповсюдження буклетів, брошур, листівок, іншої друкованої продукції);
- соціологічні дослідження, результати яких є основою для застосування тих чи інших заходів профілактики;
- правове просвітництво населення України (ознайомлення з чинним законодавством щодо попередження експлуатації дитячої праці, покарання за цю діяльність);

– просвітництво батьків та молоді щодо прав дітей;
 – індивідуальна соціальна допомога сім'ям у вирішенні соціально-економічних проблем [1].

Залучення дітей до роботи, яка руйнує їх почуття власної гідності, згубно впливає на їхнє здоров'я, моральність і позбавляє їх можливості отримати освіту, серйозно підриває економічну життєздатність суспільства і довгострокові перспективи його розвитку. Терпимість суспільства до найгірших форм дитячої праці та неоднозначне ставлення до існуючих форм зловживання трудовою діяльністю дитини не дозволяє здійснювати заходи щодо остаточного викорінювання цього негативного соціального явища. Тому одним з першочергових завдань соціальної роботи стає поширення інформованості соціуму про актуальність проблеми експлуатації дитячої праці в Україні та необхідність її вирішення.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Концепція запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/364-2003-%D1%80>

2. Коломієць О. О. Дитяча праця в Україні: детермінанти, характеристики, мінімізація соціальних ризиків / О. О. Коломієць // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2016. – № 13. – С. 169–174.

Чаплик М. М. (*Маріуполь, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ЗАСУДЖЕНИХ

У тезах розглядається авторський підхід щодо розподілу засуджених, які утримуються у вітчизняних установах виконання покарань, за різними типами та особливості соціальної роботи з ними.

Chaplyk M. (*Mariupol, Ukraine*)

FEATURES OF SOCIAL WORK WITH DIFFERENT TYPES CONVICTED

In theses considered the author's approach to the allocation of prisoners held in prisons for different types and characteristics of social work with them.

У вітчизняних установах виконання покарань утримуються засуджені, які відрізняються між собою за кримінологічними, демографічними, психологічними, соціальними та іншими ознаками. Їх об'єднує спільне перебування у місцях несвободи, однак вони мають різні життєві перспективи, у тому числі й з точки зору подальшої ресоціалізації. Тому спробуємо розглянути особливості кожного з типів засуджених та соціальної роботи з ними.

До першого типу засуджених віднесемо людей, які випадково потрапили в місця позбавлення волі в силу різних життєвих обставин. З цього приводу є відома народна приказка: «Від суми та від тюрми не зарікайся». Наприклад, у випадку злочину, вчиненого з необережності, у стані афекту, у разі, коли за певних причин одна людина взяла на себе провину за злочин іншої людини, у випадку судової помилки, трагічного збігу обставин, чийогось злого умислу або у будь-якому іншому випадку, коли людина потрапляє за ґрати. Для установ виконання покарань вона є випадковою людиною та чужою для самого тюремного соціуму. В даному випадку мова йде про те, як мінімізувати для такої людини шкоду від перебування у в'язниці.

Тим більше, що особистість, яка належить до даного типу засуджених, сама бажає скоріше повернутися у соціум. Тому завдання держави та суспільства полягає в усуненні негативних наслідків позбавлення волі та сприянні скорішому поверненню індивіда до суспільства. Такий тип засуджених переважно зберігає корисні соціальні зв'язки на волі, має високу мотивацію щодо повернення до законослухняного способу життя. Засуджені даного типу намагаються уникати кримінального зараження в установах виконання покарань, їм байдужа кримінальна субкультура та перспективи кримінальної кар'єри.

Другий тип – це особи, які свідомо вчинили злочини, однак шкодують, що так зробили та переживають з цього приводу щире каяття. Відразу зауважимо, що ззовні важко визначити розкаялась людина у вчиненні злочину чи ні. Адже мова йде про духовні та морально-психологічні зміни у внутрішніх переконаннях особистості.

У вітчизняних установах виконання покарань діє прогресивна модель, за якої засуджений може очікувати на зменшення терміну ув'язнення (крім засуджених, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі), за умов поведінки, спрямованої на їхню подальшу ресоціалізацію. Тобто мова може йти не стільки про внутрішнє каяття, скільки про прийняття правил гри. При цьому поведінка людини нагадує пружину, яка стискається в умовах засудження, однак може розпрямитися на волі. У даному випадку можна говорити про ресоціалізацію у її зовнішньо-формальному вигляді або соціальну мімікрію [1]. При цьому серед даної категорії засуджених може знаходитися й певна кількість осіб, які дійсно шкодують за вчинений злочин та щиро намагаються змінити власний спосіб життя.

Третій тип осіб – це ті, хто в силу різних причин не бажає змінювати звичний для себе спосіб життя. Безперечно, з точки зору ресоціалізації та превенції це складна категорія засуджених так, як допомогти людині змінитися, якщо вона сама цього не бажає – справа малоперспективна. Однак, це не означає, що не варто намагатися допомогти такій людині змінитися. У таких випадках стигматизація в очах суспільства може бути частково виправданою. Адже суспільство таким чином навішує на дану особистість ярлик соціально небезпечної, щоб інші члени соціуму знали, що

від неї очікувати. Це можуть бути люди, які свідомо обрали кримінальний спосіб життя та не бажають його змінювати.

Також варто відзначити ще один тип засуджених, а саме осіб, які не хочуть змінювати звичний для себе спосіб життя не через кримінальні життєві установки, а через те, що окрім як установам виконання покарань вони нікому у цьому світі не потрібні. У них нікого немає, або всі від них відмовилися, у них нічого немає – в першу чергу, нерухомості або іншого майна, в них можуть бути проблеми із здоров'ям – включно із такими соціально-небезпечними хворобами як туберкульоз, ВІЛ-СНІД, гепатит, що також не сприяє їхній ресоціалізації у суспільстві. По суті, у них невеликий вибір – або в'язниця, або життя на вулиці. Їх ще можна назвати «вічними зеками». Такий тип засуджених є специфічним продуктом сучасного українського суспільства, яке тривалий час знаходиться у перехідному стані.

І перед державою (в першу чергу, перед соціальними службами), і перед суспільством, у тому числі, благодійними, релігійними, громадськими організаціями, постає завдання як облаштувати та забезпечити таких осіб, як надати їм можливість знайти своє місце у суспільстві, щоб вони більше не потрапляли до в'язниці та не представляли небезпеки для соціуму.

Отже, кожен тип засуджених потребує окремого підходу до нього з боку держави та суспільства, який полягає у відповідній допомозі або певних діях. Крім того, розуміння чого чекати від засудженого після виходу на волю, дає можливість виробити щодо нього певну стратегію подальшої ефективної ресоціалізації та соціальної безпеки суспільства.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Лобанова А.С. Феномен соціальної мімікрії / А. С. Лобанова. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 300 с.

Боделан М. В. (*Одеса, Україна*)

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЛИЧНОГО СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

В тезисах рассмотрены особенности социально-педагогической деятельности и определены основные социально-педагогические методы уличной социальной работы.

Bodelan M. (*Odessa, Ukraine*)

FEATURES OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF A STREET SOCIAL WORKER

In the theses the features of social and pedagogical activity are considered and the basic social and pedagogical methods of street social work are determined.

Уличный социальный работник – специалист, который осуществляет социальную, психологическую, социально-педагогическую, правовую поддержку и помощь на улице незащищенным слоям населения.

Главной сферой деятельности специалиста уличной социальной работы является социум – сфера ближайшего окружения личности, сфера человеческих отношений. При этом приоритетной является сфера отношений в семье и её ближайшем окружении. Поэтому, деятельность уличного социального работника предполагает работу с детьми, их семьями, семейно-соседским окружением. Таким образом, круг проблем, которые приходится решать данному специалисту, чрезвычайно разнообразен и может представлять собой особый вид практической деятельности – социально-педагогический.

Социально-педагогическая деятельность в уличной социальной работе имеет конкретную стратегическую цель – создание гуманной, социально-безопасной среды проживания человека, способствующей его воспитанию, развитию, социальной защите и адаптации к новым условиям жизни.

Определяют два аспекта социально-педагогической деятельности:

- оказание помощи отдельному человеку или группе лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, путем поддержки, консультирования, реабилитации, патронажа и использования других видов социальных услуг;
- актуализация потенциала самопомощи лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации.

Уличную социальную работу мы рассматриваем как профессиональную деятельность, направленную на содействие отдельным лицам или социальным группам в преодолении личностных, социальных проблем, поэтому процесс организации социально-педагогической деятельности с клиентами, попавшими в трудную жизненную ситуацию, предполагает определенный выбор стратегии действий уличного социального работника:

- уличный социальный работник выбирает стратегии, нацеленные на изменения трудной жизненной ситуации клиента, с помощью собственных действий, которые предполагают оказание социально-педагогической помощи, в процессе которой клиент принимает пассивное участие;

- уличный социальный работник добивается изменения в жизненной ситуации клиента путем прямого управления, то есть посредством действий, целью которых является побуждение клиента изменить свои базовые действия;

- уличный социальный работник путем косвенного управления выбирает действия, направленные на внутреннее изменение системы клиента, что впоследствии может привести к изменениям в его поведении. Цель действий – побудить клиента добровольно принять ответственность за свое поведение.

Планируя, реализуя направления профессиональной социально-педагогической деятельности, оценивая ее результаты, уличный социальный работник должен иметь весьма четкое представление о многообразии

факторов, влияющих на социальное, физическое и психическое благополучие клиента, поэтому в практике могут использоваться все вышеперечисленные стратегии.

С помощью социально-педагогических методов уличный социальный работник оказывает целенаправленное воздействие на сознание, поведение, чувства клиента, а также на окружающую его среду. Такие методы работы направлены на личность, ее самосовершенствование, самовоспитание, самоорганизацию, самоутверждение. Их можно разделить на две категории:

– методы, которые оценивают, стимулируют деятельность клиента уличной социальной работы – поощрение и порицание;

– методы, которые побуждают, формируют определенную деятельность, сознание клиента уличной социальной работы – убеждение и побуждение.

Метод поощрения – формирование положительных эмоций, которые вселяют уверенность и повышают ответственность клиента уличной социальной работы. Виды поощрения весьма разнообразны: одобрение, похвала, благодарность или просто рукопожатие. Метод порицания предупреждает нежелательные поступки клиента, вызывает у него чувство вины перед собой и другими людьми.

Существуют некоторые правила успешности применения этих методов, которые необходимо знать уличному социальному работнику. Поощрение и порицание должны быть мобильны и индивидуальны; направлены не на личность клиента, а на его поступок; применяются авторитетным для клиента специалистом; требуют уважительного отношения к клиенту.

Метод убеждения обеспечивает развитие у клиента уличной социальной работы общечеловеческих морально-этических качеств. Убеждение – разъяснение и доказательство правильности или необходимости определенного поведения. В процессе убеждения уличный социальный работник воздействует на сознание, чувства и волю клиента, через его внутреннюю сферу; учитывает психологические особенности, уровень воспитанности, интересы и личный опыт клиента. Поэтому умение говорить правильно, глубоко по содержанию – неотъемлемая часть профессиональной деятельности уличного социального работника.

Метод побуждения – стимулирование клиента уличной социальной работы к необходимому социальному действию, которое определяется рамками поведения личности в соответствии с её интересами и потребностями. Использование такого метода способствует усвоению общественно значимых ценностей, взглядов, представлений, способов поведения и общения, развитию социально значимых качеств личности. Побуждения в межличностных отношениях уличного социального работника с клиентом выражается в форме рекомендации, инструктажа, совета по улучшению организации жизнедеятельности.

Социально-педагогические методы включают различные социально-педагогические мероприятия: индивидуальные и групповые беседы, групповые собрания, диспуты, дискуссии, различные поощрения за

проявление позитивной социальной активности. Они могут практиковаться уличным социальным работником в работе с семьями, детьми, подростками, молодежью.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Абрамовских Н. В. Специфика профессиональной деятельности социального педагога / Н. В. Абрамовских // Омский научный вестник. – 2009. – Вып. 6. – Серия: педагогика. – С. 126–129.

2. Абрамовских Н. В. Сущность и особенности социально-педагогической деятельности / Н. В. Абрамовских // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – Вып. 102. – Серия: педагогика. – С. 9–15.

3. Басов Н. Ф. Основы социальной работы: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, О. Н. Бессонова ; [Под ред. Н. Ф. Басова]. – М.: Изд. центр «Академия», 2005. – 288 с.

4. Фирсов М. В. Психология социальной работы: содержание и методы психосоциальной практики: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / М. В. Фирсов, Б. Ю. Шапиро. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 192 с.

СОЦИАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Макаров В. Е. (Москва, Российская Федерация)
**ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН – ВАЖНЕЙШИЙ
ОРИЕНТИР ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
ГОСУДАРСТВА**

В тезисах обосновывается, что в современных условиях важнейшим условием формирования государственной социальной политики является обеспечение социальных прав граждан с учетом международного и отечественного законодательства.

Makarov V. (Moscow, Russian Federation)
**ENSURING SOCIAL RIGHTS OF CITIZENS IS THE MOST
IMPORTANT GUIDELINE FOR THE FORMATION
OF SOCIAL POLICY**

In the thesis it is proved that in modern conditions the most important condition for the formation of state social policy is to ensure the social rights of citizens in accordance with international and national legislation.

Права человека представляют собой ценность, принадлежащую всему международному сообществу. Их уважение, защита являются обязанностью каждого государства.

Социальные права представляют собой совокупность норм права, определяющих условия жизнедеятельности людей, признанные международным сообществом в качестве оптимальных с позиций развития личности, социальных групп и общества в целом.

В их современной систематизированной форме эти неотчуждаемые права каждого человека были выражены впервые в 1776 году в американской «Декларации независимости» и в 1789 году во французской «Декларации прав человека и гражданина». В этих классических формулировках они приобрели всеобщее признание и разделяются в качестве концептуальной системы правовой мысли мировым сообществом.

Как основание гражданских свобод, неотчуждаемым правам человека и гражданина присущи три неизменных характеристики, в частности, они:

– не зависят от типа государственного устройства и обладают в известном смысле «экстерриториальным» свойством распространения в большинстве стран мирового сообщества;

– наделяют граждан полномочиями главного субъекта правоотношений в управлении страной, то есть, обеспечивая для них возможность активного

участия в жизни общества и государства, превращая тем самым (в идеале) всякое управление в самоуправление;

– расширяют сферу своего действия, дополняя к традиционным видам новые: например, в последнее столетие существенно расширился массив «основных социальных прав», что требует от государственной власти серьезных усилий по их реализации в практической жизни.

Сформировавшиеся представления об естественных социальных правах человека, основанные на идеях равенства, свободы, справедливости и солидарности, способствуют распространению всеобщего убеждения в самоценности человеческой личности и в наличии неотчуждаемых, присущих каждому человеку естественных прав.

Отметим, что, в части 1 статьи 25 Всеобщей декларации прав человека говорится: «Каждый человек имеет право на такой жизненный уровень, включая пищу, одежду, жилище, медицинский уход и необходимое социальное обслуживание, который необходим для поддержания здоровья и благополучия его самого и его семьи, и права на обеспечение на случай безработицы, болезни, инвалидности, вдовства, наступления старости или иного случая утраты средств к существованию по не зависящим от него обстоятельствам».

К важнейшим социальным правам относятся:

- право на труд, свободный выбор места работы, на защиту от безработицы, на справедливое вознаграждение и равную оплату за равный труд;
- право на свободу передвижения и выбор места жительства в пределах государства;
- право на жизненный уровень, необходимый для поддержания здоровья и благосостояния человека и его семьи, на отдых и досуг, на образование, на социальную и медицинскую помощь.

Таким образом, категория «современное социальное государство» может рассматриваться с позиции права, как институциональная характеристика, определяющая конституционно-правовой статус государства и реальные его признаки, раскрывающиеся в практическом обеспечении социальных прав человека и гражданина с помощью законодательно закрепленных и соблюдаемых государством базовых гарантий жизнедеятельности населения.

Другими словами государство является социальным при соблюдении ряда условий:

- если в нем законодательно определены и закреплены социальные права человека на уровне не ниже международно-признанных норм и стандартов;
- если в стране обеспечены приемлемые уровни социальной поддержки, помощи и защиты всех слоев населения;
- если государственная социальная политика направлена на динамичное повышение качества жизни всего населения, на принятие мер по выравниванию возможностей населения в основных сферах жизнедеятельности.

Особенность социальной политики промышленно развитых странах заключается в том, что она направлена не просто на защиту человека от социальных рисков (утраты дохода в связи с болезнью, инвалидностью и старостью), но и на недопущение резкого материального и социального неравенства, на обеспечение достаточно высокого уровня социальной поддержки и помощи нуждающимся слоям населения, на предоставление гражданам доступа к качественным здравоохранению и образованию.

В последние годы объем выполняемых государством социальных функций заметно расширился за счет предоставления государством таких социальных услуг населению, как обеспечение занятости, социальный патронаж, формирование жизненной среды для инвалидов, реализация программ реабилитации отдельных социальных групп, государственные программы поддержки и создания необходимых жизненных условий для отдельных категорий населения и регионов.

С этой целью государство активно использует бюджетное финансирование социальных программ, принимает всесторонние меры по развитию институтов обязательного, добровольного социального и личного страхования, становится центральным субъектом по исполнению социальных функций в обществе.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Пересмотренная Европейская социальная хартия. Страсбург, 3 мая 1996. // Социальное государство. Краткий словарь-справочник. – М., 2002. – С. 301-359.
2. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М., 1999. – С. 92-117.
3. Ортега и Гассет Х. Избранные труды // [Под ред. А. М. Руткевича ; пер. с исп.]. – М., 2000. – С. 164-233.
4. Рогов С. М. Функции современного государства: вызовы для России / С. М. Рогов // Свободная мысль – XXI. – № 7. – 2005. – С. 56.
5. Kuusi P. Social Policy for the Sixties. A plan for Finland. Helsinki, 1964, p.29, 31, 65.
6. Webster's Desk Dictionary of English Language. NY., 1990. P. 1020.
7. Фомина В. Н. Государство всеобщего благоденствия / В. Н. Фомина // Энциклопедический социологический словарь. – М., 1995. – С. 142.
8. Социальное государство: краткий словарь-справочник. – М., 2002. – С. 191.
9. Основы социальной политики: Учебник / [Под ред. В.И.Жукова]. – М.: Изд-во РГСУ, 2012. – 440 с.

Лісовець О. В. (Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-РЕФОРМАТОРСЬКІ ПОГЛЯДИ А. СПЕНСЕР

У тезах висвітлено життєвий і професійний шлях та проаналізовано соціально-реформаторські погляди американського теоретика та практика соціальної роботи А. Спенсер.

Lisovets O. (Kyiv, Ukraine)

A. SPENCER SOCIAL AND REFORMIST VIEWS

The article covers the life and professional way and analyzed social and reformist views A. Spencer, american theorist and practice of social work.

Ім'я американського педагога, борця за права жінок Анни Гарлін Спенсер (1851-1931) є недостатньо широко відомим як в наукових колах, так і в практичній сфері соціальної роботи в Україні. Натомість, ця людина була не лише одним із активних діячів американського і міжнародного феміністичного руху, але і стояла біля витоків професійної соціальної роботи, була апологетом реформ у сфері соціального забезпечення. Тому слід проаналізувати її життєвий і професійний шлях, наукові праці крізь призму впливу на становлення теорії та практики соціальної роботи.

Про багатогранність постаті А. Спенсер свідчить той факт, що вже з ранніх років вона випробовувала свої сили у різних сферах: закінчивши школу і коледж в м. Провіденс (шт. Род-Айленд) у 1869 р., працювала вчителькою, журналісткою, вела активну громадську і релігійну діяльність [4]. У 1878 році вона вийшла заміж за проповідника Вільяма Генрі Спенсера і після інвалідності чоловіка у 1891 продовжила його справу, ставши першою жінкою-проповідником у штаті Род-Айленд. Вже тоді вона в своїх промовах піднімає гострі соціальні проблеми, закликаючи до їх вирішення. Як свідчать біографи, врешті-решт, саме соціально спрямована діяльність стала пріоритетним напрямом її життя, починаючи зі створення у Провіденсі Товариства з організації благодійності та зусиль Анни за законодавче врегулювання дитячої праці [1].

Після переїзду сім'ї до Нью-Йорку (1902), А. Спенсер служила заступником директора і лектором в Школі філантропії, заступником директора Товариства етичної культури, директором Інституту муніципального і соціального забезпечення в Мілуокі; викладала в багатьох навчальних закладах (університет Вісконсіна; Літня школа етики в Мадісоні, Теологічна школа в Мідвіллі; Чиказький університет; Учительський колегіум Колумбійського університету). Накопичений досвід та сформовані погляди А. Спенсер знайшли відображення у її працях. З 1908 р. вона публікується (більше 70 статей) у провідних наукових і популярних журналах, піднімаючи гострі соціальні проблеми: релігія, шлюб і сім'я, філантропія і соціальне забезпечення, права жінок. Саме феміністичні ідеї були рушійною силою

громадської і соціальної активності А. Спенсер, яка звертала увагу і на питання жіночої освіти, і на жіночу працю, і на виборчі права жінок, і на захист літніх жінок та ін. Її найвідоміша книга «Внесок жінки в соціальну культуру» (Woman's Share in Social Culture, 1913) піднімає проблему невизнання здібностей жінок до науки і наявності перешкод для отримання жінками вищої освіти, їх професійної самореалізації. Автор передає міф про перевагу однієї статі над іншою: класичне уявлення про чоловічу перевагу, що панує в суспільстві («...чоловік, який дивиться на жінку як на неповноцінну людську істоту»), проте сама А. Спенсер просто замінює плюси на мінуси – в її роботі звучить думка і про жіночу перевагу: «...Незважаючи на недостатній рівень освіти, жінки в XVIII і на початку XIX століття проявили себе в літературі, їх боротьба за професійне навчання і працевлаштування ... є свідченням як героїчного характеру, так і цілеспрямованості, які не виявляються у чоловіків в боротьбі за свої права і краще життя ... » [3].

У своїй праці «Сім'я і її учасники» (The Family and Its Members, 1923) А. Спенсер обґрунтовує думку, що сім'я, незважаючи на сучасні тенденції і новації, має залишатися традиційною і є найвищою соціальною цінністю. Характерно, що автор також приводить доводи проти ідеї, що жінки повинні бути економічно незалежними, щоб бути повністю вільними, визнавши чоловіка як основного постачальника для сім'ї. Але роль жінки в сім'ї має суттєво змінитися і базуватися на ідеях гендерної рівності. Суспільство має турбуватися про збереження сімейних цінностей та контролювати стабільність цього інституту. І одним із механізмів цього контролю та захисту має стати «соціальна робота», яка не обмежуватиметься лише «сукупністю філантропічних та освітніх заходів, здійснюваних приватними та волонтерськими установами і організаціями», але й матиме державний контроль та законодавче забезпечення [2].

Водночас, одним із дестабілізуючих факторів для сім'ї А. Спенсер вважала поширення проституції, а тому частину своїх зусиль вона спрямовує на боротьбу з цим явищем, вбачаючи основною його причиною соціально-економічне становище жінок. За її ініціативи були розроблені спеціальні програми для повій, які включали і здобуття освіти, і залучення до суспільно-корисної праці. А. Спенсер була активним учасником американського громадського руху соціальної гігієни, який був спрямований на контроль венеричних захворювань, регулювання проституції, поширення сексуальної освіти на основі використання методів наукових досліджень і сучасних методів масової інформації. Вона очолювала відділ сімейних відносин в Американській асоціації соціальної гігієни, сприяючи введенню у шкільні навчальні програми курсу сімейного виховання.

Все це дає підстави вважати А. Спенсер однією із фундаторів теорії та практики соціальної роботи як в США, так і в світовому масштабі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. James, Edward T., ed. Notable American Women, 1607–1950. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University, 1971.

2. Spencer, AnnaGarlin. The family and its members. JB Lippincott, 1923.
  3. Spencer, AnnaGarlin. Woman's Sharein Social Culture. M. Kennerley, 1913.
  4. The Vintage book of historical feminism / ed. byM.Schneir, London, 1996.
-

Черних О. О. (*Старобільськ, Україна*)

ПРАВА ЛЮДИНИ І ВЕБ-САЙТ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У тезах представлені результати дослідження веб-сайтів навчальних закладів щодо дотримання прав людини онлайн та запропоновано перелік перевірючих питань для соціального педагога та адміністрацій навчальних закладів.

Chernykh O. (*Starobilsk, Ukraine*)

HUMAN RIGHTS AND WEB SITE OF THE EDUCATIONAL INSTITUTE

The article is described the result of the research of web sites of educational institutions regarding to human rights online and proposed of checklist of questions for social pedagogue and administration of educational institutions.

У 2017 році вже можна говорити про те, що міжнародні організації визнають, що принципи і доктрини в області прав людини застосовуються як в режимі оффлайн, так і в режимі онлайн. Враховуючи це, в рамках інформаційного компоненту розробленої нами технології соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті ми пропонуємо створення інформаційного простору навчального закладу на засадах поваги прав людини онлайн і приділяємо увагу таким елементам інформаційного простору як веб-сайт навчального закладу та офіційна сторінка навчального закладу у соціальних мережах. Враховуючи, що в Україні відсутнє єдине Типове положення про сайт загальноосвітнього навчального закладу, адміністрації шкіл самостійно визначають зміст та наповнення сайтів, базуючись на Положенні про сайт навчального закладу, затвердженому директором. Також одним з орієнтирів для адміністрацій навчальних закладів є Положення про Всеукраїнський конкурс на кращий веб-сайт навчального закладу, який щороку проводиться Інтернет Асоціацією України у співпраці з Міністерством освіти і науки України. У зазначених документах нами не було знайдено інформацію про політику адміністрацій навчальних закладів щодо дотримання прав дитини онлайн, а саме на веб-сайтах.

Відповідно до розробленої нами технології, сайт навчального закладу має відповідати ідеї поваги прав людини онлайн. Крім аналізу та внесення змін на сайти навчальних-закладів – учасників експерименту, ми ініціювали обговорення питання дотримання прав людини онлайн на сайтах закладів

освіти під час 7 Форуму з Управління Інтернетом(Київ, Україна). На прикладі сайтів деяких навчальних закладів, ми зауважили на порушеннях права на приватність як дітей, так і членів родини під час опублікування класних журналів на сайтах для загального доступу, що становить пряму загрозу для дітей та членів їх родин і може бути використана будь-ким для завдання шкоди. Розміщення онлайн значної кількості фотографій дітей без отримання на то згоди як самих дітей, так і їх батьків/опікунів в свою чергу надає можливість для ідентифікації дитини, використання фотографій та інформації зі зловмисними намірами: як для цькування і залякування дитини онлайн та оффлайн, так і для викрадення або здійснення інших злочинів по відношенню до дитини. Відповідно до національного та міжнародного законодавства, нами був запропонований перевірючий список питань «3+3»для соціальних педагогів та адміністрацій шкіл, який надає можливість проаналізувати веб-сайти навчальних закладів та офіційні сторінки навчальних закладів у соціальних мережах з позиції поваги прав людини онлайн. Питання, вірною на які має бути відповідь «ні»:

1. Чи доступні електронні журнали класів та їх зміст будь-якому відвідувачу шкільного сайту? [1, с. 31; 3, ст. 14].

2. Як Ви гадаєте, чи можуть деякі розміщені фотографії/відео з учнями на шкільному сайті/офіційній сторінці навчального закладу у соціальних мережах нанести шкоду їм зараз або у подальшому житті (у т.ч. ті, які візуально непривабливо зображують дитину або можуть бути розтлумачені неоднозначно)? [4, ч. 5 ст. 10].

3. Чи присутні на шкільному сайті/офіційній сторінці школи у соціальних мережах будь-які матеріали, які можна тлумачити як залучення дитини до явно сексуальної поведінки? [2].

Питання, вірною на які має бути відповідь «так»:

1. При розміщенні різноманітних робіт учнів для загального доступу на шкільному сайті/ сторінці навчального закладу у соціальних мережах чи має адміністрація школи письмову згоду на це учня (від 14 років) чи його батьків (до 14 років)? [4, ч. 5 ст. 10].

2. Чи є у адміністрації навчального закладу письмова згода учня та батьків для розміщення фотографій дітей або відео за їх участю на шкільному сайті/офіційній сторінці навчального закладу у соціальних мережах? [5, ст. 307, 308].

3. Чи є на шкільному сайті інформація для учнів, батьків, педагогів про те, куди чи до кого можна звернутися для редагування або видалення зі шкільного сайту/сторінки навчального закладу у соціальній мережі тієї чи іншої інформації про дитину? [2].

Отже, розробка та застосування цього перевірючого списку в роботі навчальних закладів надали можливість переглянути зміст сайтів навчальних закладів/сторінок у соціальних мережах, внести зміни відповідно до ідеї поваги прав людини онлайн та замислитися більш широко над інформаційною політикою навчального закладу щодо дотримання прав людини онлайн.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Альтернативний звіт про реалізацію Україною положень Конвенції про права дитини 2002. – 2008. – Київ, 2009.
  2. Посібник Ради Європи з прав людини для Інтернет-користувачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/EijKs7
  3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34.
  4. Про охорону дитинства: Закон України, 26 квітня 2001 року // Голос України. – 2001. – 6 червня, № 98.
  5. Цивільний кодекс України (від 16 січня 2003 р., № 435-IV) // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–44.
-

Фучеджі В. Д. (*Одеса, Україна*)

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ**

В представлених тезах розглядаються питання пов'язані із психологічними аспектами визначення дієздатності фізичної особи. Акцентується увага на специфіці обмеження дієздатності фізичної особи та визначенні психологічної сутності обмеження дієздатності.

Fuchedzhy V. (*Odessa, Ukraine*)

**PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RESTRICTIONS CAPACITY
OF PHYSICAL PERSON**

In the present theses related to the psychological aspects of the definition of legal capacity of an individual person was discussed. The attention is focused on the specific constraints of legal capacity of an individual person, as well as setting the psychological characteristics of limited capacity.

Цілком закономірним є той факт, що дієздатність – це юридична категорія, але є не природним правом людини, а наданим їй в силу закону. Значення категорії дієздатності полягає в тому, що дієздатність юридично забезпечує активну участь особи у цивільному обороті, реалізації її майнових та особистих немайнових прав. Цивільне законодавство розрізняє декілька різновидів дієздатності, залежно від віку особи та її психічного стану, оскільки при здійсненні цивільних прав та обов'язків особа повинна розуміти значення та можливі наслідки своїх дій [5]. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Дієздатність є невідчужуваною від особи, її обсяг встановлюється і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове обмеження дієздатності можливе лише за рішенням суду у випадках, встановлених законом. Саме тому, психологічна специфіка змісту дієздатності фізичної особи, а також підстав для її обмеження

викликає науковий інтерес, як з теоретичної точки зору, так і в практичній площині.

Вказана категорія має міждисциплінарне значення, тому з метою забезпечення достовірності дослідження її психологічного розуміння необхідно опрацювати як загальнотеоретичні, так і окремі галузеві спроби її визначення. Наприклад, О. С. Йоффе під дієздатністю розумів здатність реалізовувати права та обов'язки [2, с. 209]. А. А. Алексеев наводив схоже визначення, додаючи, що це – здатність самостійно, власними, усвідомленими діями реалізовувати права та обов'язки [1, с. 146]. Більш узагальнене визначення давав О. А. Красавчиков: дієздатність – це здатність реалізації суб'єктом його правоздатності своїми діями [3, с. 42]. З часом, розвиток законодавства обумовлював поступову зміну підходів до розуміння поняття дієздатності [4].

Психологічна складова дієздатності полягає у здатності особи усвідомлювати соціально-правовий характер, значення та наслідки своїх дій і вільно керувати ними – здійсненні вольової діяльності. Дієздатність зв'язується із якістю психомоторної діяльності й зокрема з психічним станом людини, що робить вкрай важливим знання її психологічних особливостей. Лише здатна усвідомлювати значення своїх дій людина може належним чином здійснювати свої права та виконувати взяті юридичні обов'язки. Здатність адекватно оцінювати певну ситуацію та можливий за нею юридичний факт, також залежить від простого життєвого досвіду, який здобувається з віком та станом психічного здоров'я. Отже дієздатність залежить від інтелектуальних здатностей людини: моделювати цю поведінку, передбачати її правові наслідки, адекватними засобами виявляти і оформляти волевиявлення.

За такої моделі у дієздатності просліджується декілька моментів: евристичний – здатність усвідомлювати значення своїх дій через наявність певних навиків, знань та досвіду; психологічний – здатність керувати своїми діями; юридичний – здатність набувати суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Таким чином, дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі невиконання.

Приймаючи до уваги вищезазначене, необхідно акцентувати увагу на тому, що дієздатність – це здатність громадянина своїми діями здобувати громадянські права і створювати для себе громадянські обов'язки. Обсяг поняття включає в себе всі правові відношення, в які може вступати фізична особа, що досягла психічної зрілості, здатна свідомо вести справи та усвідомлювати значення своїх дій. Дієздатність пов'язана, з одного боку, з віковою зрілістю, а з другого – з психічним станом особи, який забезпечує їй здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними. Таким чином доходимо трьох важливих висновків: а) дієздатність є здатністю самостійно вчинювати юридично-значимі вольові дії; б) вона обумовлюється станом волі суб'єкта

права та законодавством; в) дієздатність не є абсолютно-необхідною умовою для зміни у правовому статусі суб'єкта права.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2-х т. / С. С. Алексеев.– М.: Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 361 с.
2. Йоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Йоффе, М. Д. Шаргородский. – М.: Юрид. лит., 1961. – 378 с.
3. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М.: Гос. изд-во юрид. литературы, 1958. – 183 с.
4. Кузнецова Л. Г. Развитие института дееспособности граждан в новом гражданском законодательстве / Л. Г. Кузнецов // Правоведение. – № 4. – 1965. – 265 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2016 р.

Гурій Б. Б., Климанська Л. Д. (Львів, Україна)
УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТИ ПРО ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗИ

У тезах розглянуто результати соціологічного дослідження «Перспективи ЄС та України: візії українських студентів», що було проведено серед студентів українських вишів з метою вивчення розуміння та бачення ними майбутнього ЄС та місця України в ньому.

Huriy B., Klymanska L. (Lviv, Ukraine)
UKRAINIAN STUDENTS ABOUT THE PROSPECTS OF UKRAINE
IN THE EUROPEAN UNION

The article considered the results of the survey «Prospects for the EU and Ukraine: Ukrainian students vision», which was conducted among students of Ukrainian universities to examine their understanding and vision of the future of the EU and Ukraine's place in it.

Дослідження було реалізовано протягом грудня 2016–квітня 2017 року Національним університетом «Львівська політехніка» за підтримки підкомітету Верховної Ради України. В межах дослідження опитано 909 студентів з 4 університетів України: Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів), Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ), Східноукраїнський національний університет імені В. Даля (м. Луганськ).

Основні дослідницькі завдання:

- з'ясувати обізнаність студентів щодо ЄС;

- визначити, які переваги (в уявленнях студентів) отримує країна від членства в ЄС;
- дослідити думки студентів про можливі причини розпаду ЄС;
- з'ясувати напрями національної політики для України у міркуваннях студентів;
- дослідити, яким чином має відбуватись співпраця України та ЄС;
- визначити думку українських студентів щодо впливу вступу України в ЄС на розвиток україно-російських відносин;
- визначити, який вплив матиме вступ України до ЄС особисто для українських студентів.

Дослідження проводилось методом анкетування. Вибіркова сукупність становить 909 студентів вищих навчальних закладів України. У дослідженні застосовувалася багатошарова стратифікаційна квотна вибірка. Квотами в соціологічному дослідженні виступали соціально-демографічні та освітні характеристики: університет, напрям навчання, курс, стать, вік.

Опитані українські студенти вказують, що їхні знання про ЄС не є достатніми. Так зазначають 46,5%. Лише 33,2% вказують, що мають достатні знання про ЄС, 20,4% не змогли ствердно дати відповіді на це запитання.

У віковому розподілі, найбільшу обізнаність про ЄС союз мають студенти віком 19–21 року. Це є студенти 4 – 5 років навчання, які перебувають на останньому році бакалаврату, або ж на першому році магістратури. Можна сказати, що саме ці студенти є найбільш активними та цікавими до політичних, економічних і соціальних питань. Вони знаходяться в ситуації подальшого життєвого вибору, а отже є цікавими та відкритими до зовнішнього світу.

Бажання покращити рівень своєї обізнаності про ЄС мають 75,5% студентів, що вказує на потребу студентів отримувати інформацію про ЄС, а також і про всі процеси, які відбуваються в ньому.

В цілому загальна оцінка ЄС серед українських студентів презентується нейтральним і позитивним ставленням. Так, 51,2% студентів декларують нейтральне ставлення до ЄС, 44,3% вказують на позитивне ставлення, лише 3,5% опитаних негативно відносяться до ЄС.

Українські студенти вказують, що при вступі держави до ЄС країна отримує шанс здійснити *економічне зростання* (19,9% - отримає однозначно, а 44,8 – радше отримає); це сприятиме *політичній стабілізації* (17,9 - отримає однозначно, а 34,9 – радше отримає), *посиленню впливу України на міжнародній арені* (23,8 – отримає однозначно, а 37,8 – радше отримає); *зміцненню безпеки* (26,2 – отримає однозначно, а 38,4 – радше отримає); *посиленню міжетнічного діалогу* (28,4 - отримає однозначно, а 34,9 – радше отримає). Водночас до усвідомлених ризиків вступу держави в ЄС можна віднести розуміння студентами тієї обставини, що цей *вступ може не сприяти політичній стабільності* в країні (8,1% – однозначно не отримає, 26,5 – радше не отримає).

Вступ кожної нової країни до ЄС привносить свої особливості в це політичне утворення. Україна, вступаючи в ЄС, може привнести культурну різноманітність (58,4%), а також посилити ресурсний потенціал ЄС (74,8%).

Натомість, студенти зазначають, що вступ України у ЄС не сприятиме розвитку економіки та посиленню безпеки цього політичного утворення.

Логічно з урахуванням інформації щодо ЄС, переваг і ризиків вступу України в ЄС вирішити питання, чи варта Україні вступати в Європейський Союз. 47,2% опитаних українських студентів вважають, що Україна має вступити до Європейського Союзу. Водночас, 34,4% опитаних не змогли визначитись з відповіддю на вказане питання. Якщо врахувати тих, хто дав однозначну відповідь «ні», сумарно це становить 51,2 %, тобто більше половини опитаних.

Цікавим було запитання щодо особистої вигоди кожного від вступу України в ЄС. Важко оцінювати процеси на загально національному рівні, тому про переваги від вступу України до ЄС на рівні цілої держави студенти ще не можуть говорити впевнено і однозначно, а тому 50% опитаних не змогли дати відповіді на це запитання. Оцінити власні перспективи в разі, якщо Україна вступить до Європейського Союзу, виявилось легше. Тут лише 27,4 % вказали, що їм важко відповісти на це запитання, 39% опитаних вважають, що вони від цього виграють, а 29,5 % – що на них це ніяк не позначиться.

Серед тих опитаних респондентів, які мають позитивне ставлення до ЄС, домінує позиція, що від вступу України до ЄС, вони особисто виграють – 59.7%. Натомість, опитані, які мають негативну чи нейтральну оцінку ЄС, вважають, що від вступу України до ЄС, у їхньому житті не відбудеться кардинальних змін.

Отже, українські студенти сьогодні в більшості своїй висловлюють зацікавленість в тому, що відбувається в Європейському Союзі, вважаючи при тому, що інформації, яку вони мають явно недостатньо для того, щоб зробити усвідомлений вибір за чи проти вступу України до ЄС. Вони тверезо оцінюють переваги і ризики від вступу України в ЄС, критично ставляться до напрямків зовнішньої політики нашої держави і називають ті причини, які уповільнюють поступ України до Європейського Союзу. Водночас, студенти вважають, що вступ України в ЄС не може бути об'єднаною національною ідеєю. Різниця у відповідях представників різних регіонів України демонструвала скоріше різницю у відстані цих вищих навчальних закладів до західних кордонів держави: чим далі від кордонів, тим невизначенішим є поняття «європейського вибору», тим віддаленішою видається перспектива близького вступу України в Європейський Союз.

Нарийчук М. Ф. (*Гент, Бельгія*)

МЕТАФОРА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ ЦВЕТНОЙ РЕВОЛЮЦИИ В УКРАИНЕ

В статье представлен анализ метафор, используемых в политическом дискурсе западных политических лидеров и журналистов во время предвыборной кампании 2004 года в Украине.

Nariychuk M. (*Ghent, Belgium*)

METAPHOR IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE COLOR REVOLUTION IN UKRAINE

This paper analyzes metaphors used in political discourse of Western political leaders and journalists while commenting on the 2004 pre-electoral campaign in Ukraine.

The research material is presented by metaphorical expressions selected from four discursive fragments obtained by continuous sampling of the British and American media that covered the events of the pre-electoral campaign in Ukraine. The articles that appeared in the media at that time might have an enormous domestic and global significance. In retrospect, the statements within these articles could be considered as preparation towards the Orange Revolution in Ukraine. The analysis is grounded in Lakoff's and Johnson's conceptual metaphor theory, claiming that «the essence of metaphor is understanding and experiencing one thing in terms of another» [2, p. 4], and Fairclough's and Wodak's assumptions in critical discourse analysis, which assert that in order «to determine whether a particular (type of) discursive event does ideological work, it is not enough to analyze texts; one also needs to consider how texts are interpreted and received and what social effects they have» [1, p. 275].

The analysis shows that the dominant type of metaphors is conventional metaphors that are coherent with Lakoff and Johnson's UP-DOWN spatialization metaphors [2].

Ukraine offers the best chance to build on the Georgian success in popular democracy – as long as the West and the democratic opposition play their cards right.¹

In the present example, the concept 'country' is disclosed by reference to the conceptual realm of a 'human', while the concept 'democracy' is viewed as a 'product of human activity'. The verb 'to build' has a highly positive connotation and is associated with something stable. A 'democracy' is viewed as a shelter, which is necessary for every human being. Home construction is a process that is associated with upward movement – from foundation to roof. That is why the above metaphor can be attributed to the spatialization metaphor 'UP'. At the same time the reference to the 'Georgian success' sends the reader back to the Rose Revolution in Georgia in November 2003, and creates the image that is accepted by the recipient as positive.

While speaking about the opposition and its leader, Viktor Yushchenko, and the Western world itself, the Western media uses a cognitive model with the semantics UP. At the same time, metaphors that are used to refer to Kuchma's camp and his favorable candidate Viktor Yanukovich, and Russia, carry the

---

¹«A Chestnut Revolution». Review & Outlook, The Wall Street Journal. New York, 11 February, 2004 http://www.artukraine.com/old/buildukraine/chestnut_revol.htm

semantics DOWN.

*Viktor Yushchenko, the former prime minister and opposition leader, would probably win any direct, free election, if held today. With approval ratings in the single digits, Mr. Kuchma would almost definitely lose.*²

Here the sport metaphor ‘to win’ represents the movement forward and is coherent with the model ‘future will be better – future is UP’. The sport metaphor ‘to lose’ refers to the result with little or no prospect of recovery, and thus can be characterized as ‘DOWN’.

In some other examples a cognitive metaphor is also based on the anthropocentric principle in cognitive model ‘UP-DOWN’:

*It (the government) continues to abridge its citizens’ basic freedoms of speech, press, and assembly*³; *“Ukrainian reality is not changing”*²; *“Ukraine’s future as a democratic nation hangs in the balance”*²; *“The pre-election environment in Ukraine has been discouraging”*⁴; *“Ukraine remains at a crossroads”*³; *“Ukraine’s media is mostly muzzled.”*¹

These cognitive metaphors carry the semantics DOWN, as they carry information that is associated with the meaning of stagnation.

A significant number of examples is based on the comparison and contrasting actions of the government and the opposition. Metaphors that reveal the concept of “government” have a strong semantics DOWN. While the concept of “opposition”, “democracy” and “West” carry the connotation UP.

*The President of Ukraine, his administration, his assorted colleagues and the interests vested in Ukraine’s current stagnant and corrupt government apparatus, are rigging the entire election process and they are deaf (DOWN) to the cautious, diplomatic eloquence of American statements of concern. (UP)*⁵

²“A Chestnut Revolution”. Review & Outlook, The Wall Street Journal New York. New York, 11 February, 2004 http://www.artukraine.com/old/buildukraine/chestnut_revolut.htm

³“Ukraine’s future and United States Interests”. Written Testimony of IhorGawdiak, President, Ukrainian American Coordinating Council, Committee on International Relations, Subcommittee on Europe, U.S. House of Representatives, Wash, D.C., 12 May, 2004 <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/uafuture6.htm>

⁴“Resolution Encouraging Democratic Elections in Ukraine”. Statement on Introduction of House resolution by Helsinki Commission Chairman Rep. C.H. Smith, Washington D.C., 5 May, 2004. <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/rosolut.htm>

⁵“Ukraine’s future and United States Interests”. Written Testimony of IhorGawdiak, President, Ukrainian American Coordinating Council, Committee on International Relations, Subcommittee on Europe, U.S. House of Representatives, Wash, D.C., 12 May, 2004 <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/uafuture6.htm>

⁶“Ukraine’s future and United States Interests”. Written Testimony of IhorGawdiak, President, Ukrainian American Coordinating Council, Committee on International Relations, Subcommittee on Europe, U.S. House of Representatives, Wash, D.C., 12 May, 2004 <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/uafuture6.htm>

⁷“Resolution Encouraging Democratic Elections in Ukraine”. Statement on Introduction of House resolution by Helsinki Commission Chairman Rep. C.H. Smith, Washington D.C., 5 May, 2004. <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/rosolut.htm>

⁸“Probable – better than single, but worse than actual”. BBC Monitoring Service, UK, 11 May, 2004 <http://www.artukraine.com/old/buildukraine/u-turn.htm>

...despite the **manipulations** of official Ukraine (DOWN), opposition reformers won the largest contingent in the Ukrainian parliament. (UP)¹

The reality set in that the citizens of Ukraine want what we Americans know all people want – **freedom and opportunities** (UP) – opportunities the vested interests currently in control of Ukraine are **determined not to provide**. (DOWN)

The U.S. Government's **hopes** for “free, fair, and transparent pre-election process in Ukraine” (UP) were ruthlessly **destroyed** along with the choice of Mukacheve's voters (DOWN)¹

The ‘argument is war’ metaphor, which is, according to Lakoff and Johnson, a dominant way of talking and thinking, can be integrated into the discourse of the chosen corpora stating that ‘politics is war’:

*The more likely scenario is that the Kuchma camp will try to intimidate opponents; fairness will only come when the United States ... takes aggressive action to assert its stated policy of wanting the election to be open and free; the government of Ukraine continues to use its administrative resources selectively to target individuals, media outlets, labor and trade unions and other entities associated with the opposition”; ...Ukrainian authorities... are using their tax and other powers to harass journalists, suppress fact-based news, and even physically eliminate opponents”.*⁶

Following Lakoff and Johnson [2], the concept ‘war’ in the above examples is presented by words that are aggressive, and have thus a negative impact.

The last group of examples represents the metaphor ‘life is a gambling game’ [2, p.52]: *We – The United States – have too much at stake to tolerate the current marginalized policies toward Ukraine¹; the stakes in the upcoming elections are high⁷; Kuchma had to stop his games⁸”; “Kuchma ... playing Iraq games with Washington³.*

Media’s ability to influence public consciousness is so intense that some researchers believe that manipulative influence is one of the most important functions of the media. By using the mechanism of associative thinking, a metaphor helps to save a significant intellectual effort. It creates a concise and vivid image, with which the audience has certain associations, and then this image is widely used in texts, causing each time a desired reaction.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Fairclough, N. and R. Wodak, (1997). Critical Discourse Analysis. In T.A. van Dijk (ed.), Discourse as Social Interaction Vol.2, 258-84. London: Sage.
2. Lakoff, G. and M. Johnson, (2003). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
3. Van Dijk, T., (1997). What is Political Discourse? □Key-note address Congress Political Linguistics. Antwerp, 7-9 -December 1995. In Jan Blommaert & Chris Bulcaen (Eds.), Political linguistics.(pp. 11-52). Amsterdam: Benjamins

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Чекаленко В. Т. (*Умань, Україна*)

ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ДО АНАЛІЗУ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ

У тезах обґрунтовано професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до організації дозвіллевої діяльності студентської молоді.

Chekalenko V. (*Uman, Ukraine*)

LEISURE ACTIVITY STUDENTS: THE ANALYSIS OF CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS

The article is based the problem of future social workers' professional training to organize leisure activities of students.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до організації дозвіллевої діяльності студентської молоді є особливо актуальною. В останні роки відбувається модернізація змісту вищої освіти в контексті європейських вимог, які орієнтують її на пошуки нових підходів до підготовки фахівців соціальної сфери. Особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань та практичної підготовки соціального працівника.

Значущість проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до організації дозвіллевої діяльності студентської молоді, має концептуальне та нормативне підґрунтя, що охоплює законодавчу та нормативно-правову базу, а саме: Конституцію України (1996 рік), Закони України («Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 рік), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 рік), «Про соціальну роботу з сім'ями, з дітьми та молоддю» (2001 рік), «Про соціальні послуги» (2003 рік) та ін.). Однак, незважаючи на існування відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, організація дозвіллевої діяльності студентської молоді є недостатньо ефективною.

Проблемою дозвілля та вільного часу займалися Г. Анашкіна, В. Бочарова, В. Бочелюк, В. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, І. Єрошенкова, Т. Кісельова, В. Лавриненко, Р. Стеббинс, Ю. Стрельцова, В. Піча, Б. Трушин, В. Байкова, Ю. Красильнікова, Б. Мосальова, В. Новаторова, Г. Орлова, П. Фомичова та ін. [2; 3; 4; 5; 8; 10].

Варто зауважити що методологічні і теоретичні аспекти соціології вільного часу, активно розробляли В. Артемов, А. Гордон, Г.Зборовський, Е. Клопов, І. Малінова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Патрушев, Г. Пруденський,

Б. Трушин, С. Харченко та ін. Їх дослідження визначали фактори, які впливають на раціональне використання вільного часу; взаємозв'язок вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем використання можливостей бібліотек у його підвищенні тощо. Не менш важливими є й наукові дослідження зарубіжних вчених, а саме Г. Чейнена, А. Швейцара, Г. Д. Торо, Р. Декарта та ін. [9, с. 15].

Интерес до проблем дозвіллевої діяльності студентської молоді є постійним і стійким у вітчизняній філософії, соціології, психології, педагогіці. Соціально-філософські проблеми молоді, як важливої соціальної групи суспільства, знайшли своє відображення в дослідженнях С. Іконнікової, І. Ільїнського, І. Копа, В. Лисовського та інших вчених [2].

У праці Д. Белла («Теорія постіндустріального суспільства») і численних публікаціях французького соціолога Ж. Р. Дюмазедьє розглядається дозвілля в сучасному суспільстві. Д. Белл у праці «Прихід постіндустріального суспільства» для характеристики різних епох використовує осьові принципи аналізу життя. На його погляд, для кожного етапу розвитку суспільства є свій осьовий принцип. Осьовим принципом сучасної культури є прагнення людини до самореалізації. Для економіки постіндустріального суспільства характерний перехід від виробництва товарів до виробництва послуг. І тепер більш важливим для людини стає не праця, а дозвілля [1].

У свою чергу, на основі емпіричних досліджень та їх теоретичного аналізу Ж.Р. Дюмазедьє дійшов висновку, що дозвілля, або вільний час, в житті сучасного жителя розвинених країн несуттєво поступається робочому часу і має тенденцію до зростання, а по цінності, відданню переваги, привабливості – воно перевершило працю (багато людей віддають перевагу меншому заробітку, але мати більше вільного часу) [5, с. 347].

Ж. Дюмазедьє розглядає дозвілля як «сукупність занять, яким особистість може віддаватися за доброї волі, щоб відпочивати, розважатися, розвивати свою інформованість або освіту, будучи вільною від виконання професійних, сімейних і цивільних обов'язків [5, с. 29]. На думку вченого, «дозвілля чітко розмежується з такими видами діяльності, як релігійні, громадські, сімейні та інші обов'язки» [5, с. 247], серед функцій, виконуваних дозвіллям, поряд з розвагою та відпочинком, він говорить і про функції розвитку особистості. Цей момент говорить про те, що дозвілля не ототожнюється дослідником з марним проведенням часу.

Ж. Дюмазедьє зазначає, що «вивільнений» від професійної праці час, який раніше сприймався лише як додатковий до нього і необхідний для відтворення робочої сили, «поступово став набувати все більш самостійного значення, стаючи вирішальним чинником для створення нових колективних цінностей» [5, с. 344].

Ця точка зору підтверджується і позицією М. Каплана, який, визначаючи сутність дозвілля, говорить і про «залучення до цінностей культури» в його просторі. Він виокремив різні моделі дозвілля (гуманістичну, терапевтичну, кількісну, інституційну, епістеміологічну, соціологічну). На думку вченого, дозвілля не можна ототожнювати з вільним часом або зводити до переліку

різних видів діяльності, спрямованих на відновлення сил людини, а необхідно розуміти як центральний елемент культури, який має глибокі зв'язки з іншими сферами життя (працею, сім'єю) [7, с. 22].

Отже поняття дозвілля і вільного часу не можна розглядати як тотожні, оскільки в структурі вільного часу немає місця тим видам діяльності, які людина виконує не для «відпочинку та пом'якшення напруги», а з причини обов'язків: домашня праця, виховання дітей та інше. Тобто дозвілля виступає складовою вільного часу».

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Образец социального прогнозирования / Д. Белл. – М.: Академия, 2004. – 578 с.
2. Бочарова В. Т. Педагогика социальной работы / В. Т. Бочарова – М.: Просвещение, 1994. – 239 с.
3. Бочелюк В. Й. Дозвілєзнавство : навч. Пос. / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
4. Воловик А. Педагогіка дозвілля : підручник / А. Воловик, В. Воловик. – Харків : ХДАК, 1999. – 332 с.
5. Дюмазедьє Ж. Р. Труд и досуг (в «Трактате по социологии труда») / Ж. Р. Дюмазедьє, 1962.
6. Ерошенков И. Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условия / И. Н. Ерошенков – М.: НГИК, 1994. – 69 с.
7. Kaplan M. Leisure: theory and policy [Электронный ресурс] / M. Kaplan. – N. Y., 1975. – 464 p. – Режим доступа: <http://cart.payments.ebay.co.uk/sc/add?ssPageName=CART:ATC&item=iid:131004953275,qty>
8. Киселева Т. Т. Социальный педагог в культурно-досуговой сфере / Т. Т. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М.: Просвещение, 1991. – 236 с.
9. Ковальчук Т. І. Особливості проведення дозвілля студентської молоді та роль бібліотек в їх організації / Т. І. Ковальчук // Вісник книжкової палати. – № 4. – 2012. – С. 14–18.
10. Трушин Б. Творческий потенциал свободного времени / Б. Трушин. – М.: Профиздат, 1990. – 153 с.

Султанова Н. В. (Миколаїв, Україна)

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

(друга половина ХХ століття)

У тезах представлені результати історико-педагогічного дослідження проблеми соціального виховання учнів шкіл-інтернатів в Україні у другій половині ХХ століття. На основі аналізу архівних документів та літературних джерел висвітлено правові засади становлення і функціонування, а також ключові завдання соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти.

Sultanova N. (*Mykolaiv, Ukraine*)

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF SOCIAL EDUCATIONAL OF CHILDREN IN BOARDING SCHOOLS IN UKRAINE OF THE SECOND PART OF THE 20-TH CENTURY

The article presents the results of historical and pedagogical research of the problem of education of pupils of boarding schools in Ukraine of the second part of the 20-th century. Based on the analysis of archival documents and literary sources ighlights the legal principles of formation and functioning, as well as the role and importance of in boarding schools and educational establishments of new type.

Оптимізація та вдосконалення діяльності інтернатних закладів освіти в Україні відбувається у напрямі пошуку доцільних форм утримання дітей, розробки та практичного обґрунтування нових варіантів змісту дидактики, пошуку та застосування ефективних набутоків соціального виховання дітей. Проте, багатогранність і складність завдань, що стоять сьогодні перед суспільством вимагають від органів освіти нестандартних підходів до розв'язання означених проблем. За таких умов актуальним є звернення до ретроспективного аналізу системи соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти в Україні періоду їхнього стійкого розвитку, розширення та функціонування.

Як відомо, складовою частиною та необхідною передумовою соціалізації дітей, інтеграції їх у соціальне середовище з метою повноцінного функціонування у ньому є соціальне виховання, що означає «систему соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнонародських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки» [1, С. 25]. Саме тому інтернатні заклади освіти протягом ретроспективних етапів свого функціонування дбали не тільки про навчання, а й про соціальне виховання підростаючого покоління – накопичення соціального досвіду, сприяння його впровадженню у виховний процес задля соціального розвитку вихованців та формуванню з них повноцінних громадян України.

Істотний вплив на систему виховання учнів інтернатних освітніх установ в Україні справили державно-політичні та соціально-економічні трансформації другої половини ХХ століття. У цей період виникають специфічні проблеми, зумовлені зміною системи цінностей, соціальних пріоритетів та життєвих орієнтирів, і діти, які у наслідок сирітства, соціальної вразливості, занедбаності та інших проблем були поставлені в ситуацію соціальної адаптації до принципово нових умов життя. Так, у кінці 50-х–початку 60-х рр. в умовах бурхливого зростання промислового та сільськогосподарського виробництва відбувається відновлення роботи загальноосвітніх шкіл. Все більша кількість жінок включалася в продуктивну

працю, громадську діяльність, у зв'язку із цим особливого значення стали набувати питання виховання дітей. З метою посилення суспільного характеру виховання й передачі державі частини функцій сім'ї ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР ухвалили Постанову від 15 вересня 1956 р. «Про організацію шкіл-інтернатів» [2]. У цей рік у республіці відкриваються перші 50 загальноосвітніх шкіл-інтернатів, до яких приймалися діти інвалідів війни і праці, матерів-одиначок, діти-сироти, а також діти, які не мали належних умов для проживання у своїх сім'ях.

26 травня 1959 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР затверджують заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959–1965 рр.: розширення мережі закладів цього типу, збільшення кількості дітей у них до 2,5 млн. осіб з перспективою виховання дітей усіх бажаних. Ці заклади «за короткий термін свого існування дістали широке визнання трудящих нашої країни і показали на практиці, що вони є найбільш вдалою формою виховання і навчання дітей» [4].

Так, основними завданнями шкіл-інтернатів, з досвіду їхньої роботи на протягом 60-х рр. – 70-х рр. ХХ ст., були такі як [3]:

– Побудувати навчально-виховну роботу так, щоб унеможливити будь-яке порушення дисципліни та забезпечити добру поведінку у школі.

– Нормалізувати і повністю розгорнути трудові процеси з урахуванням вікових особливостей дітей.

– Розгорнути позакласну й гурткову роботу, охопивши всіх учнів школи-інтернату різними видами позакласної роботи для виявлення і розвитку творчих нахилів дітей.

– Встановити твердий режим і розпорядок роботи у школі-інтернаті, затвердити єдині вимоги до учнів, спрямовані на створення у школі твердого порядку та свідомої дисципліни, домогтися неухильного виконання його як усіма учнями, так і педагогічним колективом школи.

– Спрямувати роботу на виховання дитячих колективів, на виховання почуття відповідальності перед колективом за свою роботу, непримиренність до проявів ледарства, «нерадивого» ставлення до виконання суспільних обов'язків, виховувати ініціативу і творчий підхід до розв'язання всіх питань роботи школи.

Наслідком популяризації якісних показників виховання дітей у школах-інтернатах було збільшення до середини 60-х років ХХ століття їх кількості у 10 разів. Передбачалося, що школа-інтернат зможе повністю замінити сімейне виховання. Але на практиці з'ясувалося, що перехід до суспільного виховання у цих навчально-виховних закладах потребує як значних матеріальних ресурсів, так і тривалого часу.

У липні 1963 р. Міністерство освіти України вжило організаційних заходів щодо розвитку мережі шкіл-інтернатів усіх типів на період 1963 – 1970 рр., та передусім спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з психофізичними порушеннями.

Певні зміни у необхідності та розумінні соціального виховання спостерігаються у кінці 70-х – початку 80-х років ХХ століття. У цей період

простежуються тенденції до звуження сфери діяльності інтернатних закладів освіти. Їх соціально-виховна активність охоплювала переважно соціально незахищених та позбавлених батьківського піклування дітей. Проте, вони залишалися провідними установами реалізації ключової соціально-педагогічної функції формування у вихованців інтернатних установ стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 390 с.
2. Постанова Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 29 червня 1956 року «Про організацію шкіл-інтернатів в Українській РСР» // ДАМО. – Ф. Р 2817. – Оп. 2. – Спр. 9. – 3 арк.
3. Листування з Міністерством освіти УРСР про підсумки роботи шкіл-інтернатів, про умови життя і забезпечення дітей-сиріт (23 січні – 31 грудня 1970 р.) // ДАМО. – Ф. Р 2817. – Оп. 6. – Спр. 12. – 102 арк.
4. Про заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959 – 1965 рр. // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1959. – № 13. – С. 2–3.
5. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 14 лютого 1984 р. № 83 «Про загальноосвітні школи-інтернати, дитячі будинки та інші інтернатні заклади» [Електронний ресурс] // Главный правовой портал Украины. – Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP840083.html.

Романова Т. М. (*Абакан, Российская Федерация*)

**ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СФЕРЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ**

В тезисах рассмотрена проектная деятельность учреждения дополнительного образования, которая направлена на повышение престижа инженерных профессий, способствует созданию модели развития техносферы. Реализация проектов развивает компетенции детей в области мехатроники, робототехники, электроники, программирования, конструирования и в других областях технического творчества.

Romanova T. (*Abakan, Russian Federation*)

**PROJECT ACTIVITIES IN THE FIELD OF ADDITIONAL
EDUCATION FOR CHILDREN**

In the theses, the design activity of an additional education institution was considered. It is aimed at increasing the prestige of engineering professions, contributes to the creation of a model for the development of the technosphere. The implementation of projects develops the competence of children in the field of mechatronics, robotics, electronics, programming, design and in other areas of technical creativity.

Центр детского творчества города Абакана разработал и реализует проект «Модель развития техносферы деятельности учреждения дополнительного образования как основы формирования инженерно-технических, исследовательско-конструкторских компетентностей учащихся». Проект стал основой республиканской инновационной площадки. Развитие сферы дополнительного образования детей является составляющей национальной системы поиска и поддержки талантов, основой для профессионального самоопределения, ориентации и мотивации подростков и молодежи к участию в инновационной деятельности в сфере высоких технологий и промышленного производства.

Высокотехнологичность и наукоемкость современных производств и услуг предъявляет высокие требования к уровню подготовки молодых специалистов. Существует необходимость повышения престижа инженерных профессий, повышения качества кадрового потенциала специалистов инженерно-технического профиля. Реализация инновационных программ дополнительного образования исследовательской, инженерной, технической и конструкторской направленности, система научно-технического творчества детей является площадкой для развития и воспитания будущих инженеров. Начинать готовить таких специалистов нужно с младшего возраста, и проводить подготовку неразрывно до конца обучения в школе.

В связи с этим, реализация проекта обеспечивает создание условий для технического и технологического развития образовательного учреждения в соответствии с уровнем современного развития техники и запросами рынка труда, а также способствует повышению качества образования детей, формирует новые личностные качества и профессиональные знания.

Целью проекта является создание модели развития техносферы в рамках деятельности «Центра детского творчества» города Абакана. Реализация проекта возможна благодаря имеющемуся потенциалу: кадровым, программно-методическим, материально-техническим ресурсам и способности педагогов – участников проекта к саморазвитию и реализации инновационных идей.

В Центре детского творчества реализуются дополнительные общеобразовательные программы технической направленности: «Техническое конструирование», «Механическая игрушка» (обучение основам конструирования и изготовления технических устройств; формирование навыков ручной обработки различных материалов, навыков работы на станочном оборудовании); «Авиамоделирование», (развитие технического, конструкторского мышления, формирование знаний и практических навыков в области авиационного моделирования); «Автодело», «Картинг – спорт, техника, творчество» (знакомство с устройством, назначением и принципами действия механизмов, двигателей внутреннего сгорания, приборов и систем легкового и грузового автомобилей, технологией обслуживания и ремонта автомобилей); «Роботехника», «Эврика», «Радиоэлектроника» (проектирование устройств на микропроцессорах и микроконтроллерах); «Мой компьютер», «Юные

аниматоры» (знакомство с компьютерными программами, анимацией – основными технологиями создания мультфильмов). Эти программы развивают компетенции детей в области мехатроники, робототехники, электроники, программирования, конструирования и в других областях технического творчества (560 детей в возрасте от 7 до 18 лет).

В Центре также внедряются новые востребованные современным социумом программы: «IT-Квант» (развитие интеллектуального потенциала творческой личности, способной четко и быстро формулировать техническую задачу и выбирать из множества решений наиболее оптимальное и эффективное); «Цифровое искусство» (компьютерная графика); «Архитектурно-конструктивное проектирование» (учащиеся получают знания об особенностях проектирования жилых зданий; изучают принципы строительства; знакомятся с историей и различными стилями архитектуры, с тенденциями современного проектирования); «Обработка конструкционных материалов» (конструирование и моделирование из современных материалов); «Юные авиаторы» (развитие технического, конструкторского мышления, формирование знаний по эксплуатации самолетов – в рамках сетевого взаимодействия с ОАО «Аэропорт Абакан»). Задача педагогов состоит в том, чтобы создать условия для развития личности, способной к самореализации, экспериментированию, творчеству и поиску.

В конце 2016 года Центр детского творчества города Абакана стал участником движения JuniorSkills – это программа ранней профориентации, основ профессиональной подготовки и соревнований школьников в профессиональном мастерстве по различным компетенциям (международная инициатива Российской Федерации). Инициирована в 2014 году Фондом Олега Дерипаска «Вольное Дело» в партнерстве с Ассоциацией стратегических инициатив и WorldSkills Russia («Молодые профессионалы») при поддержке Министерства промышленности и торговли РФ, Министерства образования и науки РФ. JuniorSkills – ресурс для модернизации дополнительного образования детей. Центр получил статус Специализированного центра компетенции «Мобильная робототехника» (СЦК) JuniorSkills – ресурсный центр, обладающий современным оборудованием и технологиями, отвечающими требованиям JuniorSkills. Центр осуществляет обучение наставников и участников команд Республики Хакасия по компетенции «Мобильная робототехника» и подготовку команд к чемпионатам JuniorSkills.

JuniorSkills – это ресурс для выявления и поддержки талантливых детей и молодежи в области технического творчества. Проект направлен на развитие у обучающихся навыков практического решения задач в конкретных профессиональных ситуациях и работы с техническими устройствами; создание системы наращивания профессионализма педагогов по реализации программ технической и технологической направленности в организациях основного и дополнительного образования детей; создание новых возможностей для профориентации и освоения школьниками

современных и будущих профессиональных компетенций на основе инструментов движения JuniorSkills с опорой на передовой отечественный опыт.

Республика Хакасия в декабре 2016 г. выиграла конкурс на получение субсидии из федерального бюджета на создание детского технопарка. Технопарк – кванториум – это система (среда) ускоренного развития технических способностей детей с целью выращивания инженеров и ученых нового типа, новая эффективная модель системы дополнительного образования детей, новый российский формат дополнительного образования детей в сфере инженерных наук, основанный на проектной командной деятельности. Это также глобальная система выявления и сопровождения одарённых в инженерных науках детей. Технопарки предназначены для подготовки нового поколения учёных и ведущих инженеров страны с последующей работой в ближайшем будущем на предприятиях с высоким уровнем технологичности.

Таким образом, проектная деятельность центров дополнительного образования переживает новый этап развития, который характеризуется переходом от парадигмы разностороннего развития детей и взрослых, к подготовке профессионалов, востребованных на рынке труда с учетом перспектив научно-технического, экономического развития страны.

Мазур В. М. (Миколаїв, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У тезах обґрунтовані умови успішної соціалізації студента з особливими освітніми потребами.

Mazur V. (Mykolayiv, Ukraine)

THE SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The conditions of successful socialization of students with special educational needs are substantiated in the theses.

Головною метою навчання у XXI столітті є розвиток кожної особистості як повноцінного учасника розбудови демократичного суспільства, забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх без винятку людей, незважаючи на расові, соціальні, психофізичні відмінності.

На сучасному етапі у сфері вищої освіти важливе місце серед актуальних соціально-педагогічних проблем займає соціалізація студентів з особливими освітніми потребами.

Необхідною умовою успішної соціалізації студента з особливими потребами є освоєння ним нових для нього особливостей і технологій

процесів навчання у ВНЗ. Важливу роль відіграють підвищені соціальні ризики, котрі пов'язані із входженням молоді з особливими потребами в освітній простір ВНЗ, негативними впливами оточення, обмеженістю ресурсів для побудови конструктивного діалогу та соціальної взаємодії з іншими студентами. Це створює суперечність між наявністю соціальних та освітніх обмежень у молоді з особливими потребами та нерозумінням об'єктивного характеру цих обмежень з боку членів колективу. Унаслідок чого в студентів з особливими потребами розвивається неспроможність адаптуватись до складних життєвих обставин [3, с. 12].

Студенти з особливими освітніми потребами мають соціально-психологічні проблеми, котрі суттєво впливають на їх пізнавальну активність, соціалізацію та інтеграцію в освітнє середовище. Серед них: прогалини в знаннях, труднощі в сприйнятті навчального матеріалу в загальноприйнятому вигляді; знижена працездатність, підвищена стомлюваність; порушення концентрації уваги; підвищена вразливість до інфекційних захворювань; низька соціальна активність; низький рівень мотивації досягнення мети; почуття втрати майбутнього; низька самооцінка, підвищена тривожність, вразливість, емоційна нестійкість.

Соціалізація студентів з особливими потребами відбувається під впливом численної кількості зовнішніх та внутрішніх чинників та взаємозв'язків з середовищем через певні загальні та специфічні механізми набуття соціального досвіду, засвоєння соціальних цінностей, розвитку соціальних якостей, формування соціальної поведінки тощо. За таких обставин молодь з особливими потребами, потрапляючи до ВНЗ, потребує не тільки просторових умов і соціально-психологічного впливу, але й реабілітаційних та оздоровчих заходів. Найбільш ефективно вони реалізуються завдяки співпраці суб'єктів навчально-виховного процесу з соціальним оточенням у межах інклюзивного освітнього простору вищого навчального закладу. Відсутність такої взаємодії молоді з особливими потребами у комплексній підтримці негативно впливає на ефективність соціально-педагогічної роботи.

Важливим чинником соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю з особливими потребами є створення у межах інклюзивного освітнього простору системи соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю за умови соціальної взаємодії з центрами реабілітації, органами охорони здоров'я та соціальної інфраструктури з надання оздоровчих і реабілітаційних послуг у процесі навчання. Педагогічна підтримка за кордоном визначається як допомога у складних життєвих обставинах з метою надання особистості навиків самостійності у вирішенні проблем, пізнання себе, формування умінь адекватно сприймати оточуючий світ [2].

Завдання соціально-педагогічної підтримки полягає не стільки у створенні для особи з інвалідністю комфортного життєвого простору, скільки у навчанні молоді стратегіям подолання труднощів у певній проблемній ситуації, озброєнні можливими способами вирішення життєвих негараздів.

Організація соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю можлива при дотриманні низки вимог, серед яких: готовність педагогічного колективу до здійснення такої підтримки; конфіденційність та довірливі стосунки між викладачами та студентами; створення ситуації успіху та віра у можливості студента з боку оточення; надання оцінки не особистості, а її діям, знанням; допомога кожному студенту в пошуку його власного «Я», у становленні особистості; ознайомлення з видами діяльності особливо значимими для студента, надання можливості самореалізації через них; спрямування процесу викладання на прищеплення навичок самоосвіти тощо [1, с. 141].

Велике значення для успішного входження в студентський колектив має позитивна мотивація студента з обмеженими можливостями до навчання, його особистісні цілі здобуття освіти та професії. Доброзичливе і відповідальне ставлення з боку педагогів, а також психолога, соціального педагога, реабілітолога, медичних працівників, може значно полегшити та прискорити цей процес.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Богинская Ю. В. Социально-педагогическая поддержка студентов с ограниченными возможностями в высших учебных заведениях : теория и практика : монография / Ю. В. Богинская. – Ялта : РИО РВУЗ «КГУ», 2012. – 384 с.

2. Валстром К. Идеи и технологии педагогической поддержки в образовании США, Великобритании, Голландии / К. Валстром, П. Звал, К. Мак Лафлин, П. Понте, Д. Романо // Материалы Всероссийской конференции «Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании» / под ред. О. С. Газмана. – М., 1996. – С. 57–76.

3. Хорошайло О. С. Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями : автореф. ... дис. канд. пед. наук. 13.00.07. «Теорія та методика виховання» / О. С. Хорошайло. – Луганськ, 2008. – 20 с.].

Шахрай В. М. (*Київ, Україна*)

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНА І ВИХОВНА ПРОБЛЕМА

Розкривається значущість формування соціальної компетентності особистості в сучасних соціальних умовах та коротко характеризуються сутність і структура соціальної компетентності, соціальні і виховні детермінанти її формування у підлітків та старшокласників.

Shakhrai V. (*Kyiv, Ukraine*)

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF SCHOOLCHILDREN AS A SOCIAL AND EDUCATIONAL PROBLEM

The importance of the formation of the individual's social competence in modern social conditions has been revealed and the essence and structure of social competence, social and educational determinants of its formation in teenagers and high school students are briefly characterized.

Формування соціально компетентної особистості постало як одне з головних завдань успішного функціонування сучасного суспільства (для якого характерні ускладнення інституційних засад, соціально-групової і міжособистісної взаємодії, зростання техногенних, психогенних ризиків, посилення інформаційного впливу на людину) та важливий спосіб реалізації індивіда в соціальному бутті, становлення його суб'єктності. В освіті утверджується компетентнісний підхід, який акцентує на необхідності оволодіння учнями не тільки знаннями й навичками, але й здатністю застосовувати їх у різних сферах та ситуаціях власної життєдіяльності для досягнення в ній результативності й успішності.

Поняття «соціальна компетентність особистості» нами розглядається як цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність соціальних знань, умінь, цінностей, досвіду, що забезпечують гармонійну взаємодію людини і суспільства (насамперед шляхом засвоєння провідних соціальних ролей, ефективного вирішення соціально-проблемних ситуацій), самореалізацію та соціальну творчість, відображаючи якісний ступінь соціалізованості індивіда.

Спираючись на статусно-рольову теорію та зважаючи на «внутрішню» і «зовнішню» співвіднесеність індивіда із соціумом, у структурі соціальної компетентності особистості виокремлюємо три компоненти: статусно-рольовий, ціннісно-диспозиційний, комунікативний.

Статусно-рольовий компонент соціально компетентної особистості містить такі її стрижневі здатності: адекватне орієнтування в соціальному просторі (соціальних статусах) та інтерналізація суспільно значущих соціальних ролей; усвідомлення змісту обраних соціальних ролей та способів їх виконання; належний кількісний і якісний склад рольового набору; прийнятний ступінь рольової децентрації (творче виконання соціальних ролей); наявність умінь щодо запобігання рольовим і міжрольовим конфліктам та спроможність вирішення їх (у разі виникнення); «артистизм» виконання соціальної ролі тощо. Формування статусно-рольового компоненту соціальної компетентності потребує використання потенціалу референтної для особистості соціальної групи. Для дітей підліткового і старшого шкільного віку такою групою є насамперед шкільний колектив та коло ровесників.

Ціннісно-диспозиційний компонент соціальної компетентності особистості визначено як сукупність ознак: розвиненість в особистості соціально спрямованих потреб, диспозицій, цінностей, за узгодженості (балансу) колективістських та індивідуалістичних настанов; здатність людини до визначення життєвих цілей (соціальна безпека, соціальне благополуччя, соціальний успіх, соціальна творчість); надання пріоритету серед життєвих тактик активності, самостійності, просоціальності. Цей аспект соціальної компетентності варто розвивати у взаємозумовленості зі статусно-рольовим, оскільки сформована ціннісна система особистості є основою для адекватного вибору статусів та інтерналізації соціальних ролей.

Комунікативний компонент є показником здатності особистості реалізувати інтерналізовані соціальні ролі та інтеріоризовані соціальні

цінності шляхом взаємодії, насамперед, у малій групі. До *комунікативного компоненту соціальної компетентності особистості належать особистісні властивості*: соціальний інтелект (вияв соціально-перцептивних здібностей, соціальної уяви), мовна та мовленнєва культура (належний лексичний запас, майстерність у висловленні думки, переконуванні інших тощо), інтерактивні вміння для вирішення конкретних соціальних ситуацій (налаштованість на співробітництво з іншими, спроможність регулювати конфлікти тощо), навички самопрезентації і такі соціально-психологічні властивості, як асертивність, атракція, афіліація, емпатія тощо.

Формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи зумовлена насамперед такими соціальними чинниками: ускладненням соціальних відносин, що потребує від школярів знань, вмінь, навичок, набуття досвіду для належної життєдіяльності; зростанням соціальних ризиків, вимагаючи від учнів оволодіння конструктивними способами запобігання їм; необхідністю засвоєння соціальних ролей підлітками і старшокласниками як умови успішного розвитку соціуму й окремої особистості. Ми переконані, що в сучасних умовах українського суспільства надзвичайно важливою є інтерналізація учнями основної і старшої школи таких соціальних ролей, як роль громадянина, трудівника (учня), сім'янина, культурного споживача та творця у дозвіллевій сфері. Передусім виокремлюємо соціальну роль культурного споживача і творця у сфері дозвілля, що може певною мірою нівелювати негативний вплив на дітей та молодь споживацької ідеології, яка дедалі ширше захоплює суспільний простір.

Виховними детермінантами формування соціальної компетентності учнів основної і старшої школи на підставі аналізу науково-педагогічних підходів ми визначаємо: дотримання принципів сучасного виховання; опертя на потенціал загальноосвітньої школи як провідної соціально-виховної інституції; врахування вікових соціально-психологічних особливостей підлітків і старшокласників; наближення школярів до реалій життя, залучення їх до осмислення особистісно та соціально значущих проблем шляхом організації групової роботи на засадах діалогічності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Платонова О. Г. (Чернігів, Україна)

**ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У тезах зазначено про необхідність впровадження соціально-педагогічних технологій у підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери, як складової частини їх професійної готовності.

Platonova O. (Chernigiv, Ukraine)

**PERSONALITY READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS
TO THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL AND EDUCATIONAL
TECHNOLOGY**

In these theses it is referred to the need to introduce social and pedagogical technologies in training of future experts in social sphere, as a part of their professional readiness.

Процес формування і становлення особистості та значущість соціально-педагогічної діяльності в умовах розвитку нашої країни, ставлять якісно нові вимоги від науки удосконалення підготовки фахівців соціальної сфери, пошуку нових шляхів і педагогічних умов підвищення якості та професіоналізму майбутнього спеціаліста.

Проблема готовності особистості до діяльності широко висвітлюється у теорії та практиці як у психології (соціальній, інженерній, педагогічній, військовій, спортивній), так і в педагогіці. Так серед перших дослідників, які досліджували готовність до професійної діяльності як психологічний феномен були: (А. Д. Танюшкін, М. І. Дяченко і Л. А. Кандибович, М. Д. Левітов, В. О. Моляко, Л. С. Нерсисян, О. В. Проскура, В. Н. Пушкін, А. Ц. Пуні, О. Н. Чебикін, О. О. Ухтомський та ін.). Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення у працях, де висвітлені питання професійно-педагогічної підготовки майбутнього соціального педагога та соціального працівника (А. Й. Капська, Л. М. Завацька, Л. І. Міщик, І. І. Минович, В. Н. Сидоров та ін.).

Соціально-педагогічна діяльність є універсальним видом діяльності. Вона вимагає соціально узгодженого типу особистості фахівця соціальної сфери. Це особа, яка повинна легко встановлювати соціальні контакти, завжди готова до співпраці.

Соціально-педагогічна діяльність вимагає від спеціаліста спеціальних знань у різноманітних галузях та вмінь їх застосовувати на практиці. Невипадково у кваліфікаційній характеристиці працівника соціальної сфери належать досить широкий перелік посадових обов'язків.

З огляду на викладене стає очевидною актуальність проблеми формування технологічної готовності фахівця соціальної сфери до майбутньої професійної діяльності, до впровадження в ній сучасних особистісно орієнтованих навчальних та виховних технологій.

Готовність майбутнього фахівця до впровадження особистісно орієнтованих навчальних та виховних технологій у майбутній професійній діяльності визначається нами як складно-структуроване утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного формування технологічної грамотності студента, його сталого професійного зростання. Відповідно до розробленої концепції, готовність майбутнього фахівця

розглядається як єдність чотирьох складових компонентів: ціле-мотиваційного, змістовного, операційного та інтеграційного.

Усвідомлюючи свій рівень підготовленості до впровадження соціально-педагогічних технологій, майбутній фахівець соціальної сфери повинен прагнути до його підвищення. Він корегує процес власного особистісного розвитку шляхом розробки та втілення індивідуально прийнятної системи технологічних прийомів.

Якщо фахівець не корегує особистісний розвиток, не виявляє інтересу до своєї діяльності, якщо не отримує задоволення від результату власної праці, навряд чи можна розраховувати, що він буде активно заглиблюватись у всі складності своєї професії.

Професійний розвиток майбутнього працівника соціальної сфери має бути усвідомленим, цілеспрямованим, таким, що змінюється сам, з метою досягнення високих результатів під час соціально-педагогічних практик і в майбутній діяльності.

Слід зазначити, що формування особистості студентів, засвоєння ними соціально-педагогічних технологій не обмежується періодом професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Процес трансформації, розвитку і корекції особистості продовжується й після закінчення навчання і триває протягом усього періоду професійної діяльності. Тому можна стверджувати, що уміння студентів оцінити свій рівень особистісної готовності до впровадження соціально-педагогічних технологій дозволять йому підвищити свій професійний рівень.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога / Л. М. Завацька. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
3. Капська А. Й. Соціальна робота: нав. пос. /А. Й. Капська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 400 с.
4. Освітні технології: нав.-метод. пос. / О. М. Пехота, А.З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; [За ред. О. М. Пехоти]. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 255 с.

Гордіснко І. О., Кримова Н. О. (Одеса, Україна)

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ І ПСИХОЛОГІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ

У тезах розглянуто проблему усвідомлення ціннісних орієнтацій професійної діяльності соціальними педагогами та психологами середніх шкіл в умовах проведення соціально-психологічного тренінгу.

Gordiyenko I., Krymova N. (Odessa, Ukraine)
**THE ETHICAL ASPECTS OF SOCIAL PEDAGOGUES
AND PSYCHOLOGISTS DURING PROFESSIONAL PRACTICE AT
SCHOOL**

The theses are devoted to the problem of awareness of professional values orientations in terms of socio-psychological training.

В роботі соціальних педагогів та психологів середніх шкіл важливу роль має аналіз взаємодії «учень–вчитель», «учень–учень», «учень–батько», «вчитель–батько», «вчитель–вчитель» з урахуванням відмінностей ціннісних орієнтацій. В ситуації полікультурності сучасного соціального простору в Україні, актуальним стає питання усвідомлення різноманіття та динамічності ціннісних установок, суб'єктивної варіативності їх значущості.

Теоретико-методологічний аналіз робіт Н. О. Бердяєва, Д. О. Леонтьєва, Е. Шпрангера, Ш. Шварц і У. Білські, А. Маслоу, В. Франкла дозволив виділити наступні категорії цінностей: духовні (пошук сенсу життя, пошук істини); соціальні (суспільні ідеали); етичні; цінності збереження (безпека, конформність, традиції); цінності зміни (повнота відчуттів, саморегуляція); цінності самовизначення (благополуччя групи і людства в цілому); цінності буття (любов, добро, краса, справедливість, істина); цінності творчості; цінність професійної самореалізації.

В основі принципів професійної діяльності соціальних педагогів та психологів середніх шкіл лежать такі цінності:

– добро: принцип благодіяння, або принцип любові; принцип не насильства (збереження благополуччя людей, з якими індивід знаходиться в особистих контактах; прагнення побудувати відносини на основі співпраці; навмисне, безкорисливе і щире прагнення до здійснення блага);

– свобода: принцип автономії; принцип прийняття (право на власний унікальний шлях розвитку, в тому числі, «право на помилку», право на самовираження, прийняття буття іншого у всіх формах його проявів);

– відповідальність: принцип відповідальності («Відповідальність в істинному розумінні слова – чисто добровільний акт, це мій відгук на потреби, висловлені або невисловлені, іншої людської істоти. Бути відповідальним – означає бути здатним і готовим відгукнутися») (Е. Фромм));

– справедливість: принцип справедливості («Справедливість без мудрості значить багато, мудрість без справедливості не означає нічого») (Цицерон));

– гідність: принцип поваги прав і гідності (визнання безсумнівною цінності іншого, право на реалізацію своїх здібностей);

– компетентність: принцип компетентності (діапазон і широта знань і вміння, здатність використання знань в нестандартних ситуаціях; ефективна адаптація);

– такт: принцип порядності (повага особистості іншого; почуття міри. «Живи, зберігаючи спокій. Прийде весна, і квіти розпустануться самі» (китайське прислів'я)).

З огляду на актуальність даної проблеми, нами було проведено тренінг «Етичні проблеми в професійній діяльності («Скринька Пандори»)» для соціальних педагогів та психологів середніх шкіл. В ході соціально-психологічного тренінгу, учасниками, поряд з вище вказаними, були запропоновані додатково й такі принципи професійної діяльності, як: емпатія («Емпатія означає тимчасове проживання в життя іншої людини, обережне переміщення в ній без того, щоб робити будь-які оцінки» (К. Роджерс)) і принцип реальності («рух у ритмі сучасного світу»), що відображає вибірковість та динамічність ціннісних орієнтирів. Крім того, учасники тренінгу дійшли до висновку, що розуміння суб'єктивності розстановки ціннісних пріоритетів є важливим регулятором професійної діяльності соціального педагога та шкільного психолога.

Таблиця 1

Програма соціально-психологічного тренінгу для соціальних педагогів та психологів середніх шкіл

№	Назва блоку	Мета, зміст
1.	Мотиваційний	Створення атмосфери психологічного комфорту, відкритості, довіри між учасниками тренінгу; актуалізація особистої зацікавленості учасників тренінгу. Вправа: 1. «Знайомство» (презентація учасників). 2. Картки цінностей (виявлення індивідуального і групового смислового контенту цінностей).
2.	Проблемно-аналітичний	Розширення уявлень про цінності, їх динамічності, вибірковості, суб'єктивної актуальності. Вправа: Проблемна ситуація «Підйомний міст».
3.	Генеруючий	Розвиток уявлень про систему цінностей і взаємозв'язок елементів як ресурс професійної діяльності. Вправа: «Квадрат цінностей».
4.	Інтеграційний	Обговорення проблемних зон професійної діяльності соціальних педагогів та психологів середніх шкіл в аксіологічному аспекті. Вправа: «Скринька Пандори».

Розвиненість ціннісних орієнтацій – це ознака зрілості особистості, показник міри його соціальної спрямованості. Отже, усвідомлення власної системи цінностей надає сенс професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Елисеєва Ю. Н. Принципы и ценности этики в педагогической деятельности / Ю. Н. Елисеєва // Молодой ученый. – 2016. – №3. – С. 814–818.

2. Кузнецова Е. Г. Личностные ценности: понятия, подходы к классификации / Е. Г. Кузнецова // Вестник ОГУ. – 2010. – № 10, октябрь. – С. 20–24.

Дереш В. С. (Херсон, Україна)

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У тезах проаналізовано дисертаційні дослідження початку ХХІ століття, у яких піднята проблема соціалізації особистості.

Deresh V. (Kherson, Ukraine)

PROBLEM OF SOCIALIZATION PERSON IN THE DISSERTATION RESEARCH (THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)

In theses analyzed dissertation research XXI century. In these studies raised the problem of socialization.

У дисертаційних роботах початку ХХІ століття проблема соціалізації особистості займає чільне місце: аналізуються засоби та чинники соціалізації особистості (М. Алексеева-Вовк, Педагогічні умови соціалізації студентів засобами культури мовлення, 2007), педагогічне підґрунтя соціалізації студентства засобами масової комунікації (І. Курліщук, Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації, 2008), особливості гри як фактора соціалізації підлітків (Г. Казарова, Гра як чинник соціалізації підлітків в умовах трансформації суспільства, 2013) та ін. Відбувається конкретизація окремих напрямів соціалізаційного процесу: політична соціалізація (Ю. Загородній, Педагогічні умови політичної соціалізації студентської молоді в умовах великого промислового міста, 2004); громадянська соціалізація (Н. Самохіна, Громадянська соціалізація майбутніх учителів засобами мистецтвознавчого красзнавства, 2005); трудова соціалізація (Ю. Філіппов, Трудова соціалізація молоді в діяльності громадських організацій та рухів, 2009); економічна соціалізація (З. Антонова, Соціально-психологічні особливості економічної соціалізації підлітків, 2010) та ін.

До цієї групи досліджень можна віднести й роботи, в яких розкрито специфіку соціалізації особистості різного віку. До визначення особливостей соціалізації школярів початкової ланки освіти звертаються Ю. Богінська (Соціалізація особистості молодшого школяра в процесі ігрової діяльності, 2004), С. Курінна (Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності, 2004), О. Малахова (Педагогічні умови соціалізації молодших школярів у стосунках з однолітками, 2007). Питання, присвячені соціалізації учнівської молоді та студентства, вивчаються Л. Дябел (Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного

університету, 2008), Н. Лавриченко (Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи, 2006), П. Плотніковим (Соціально-педагогічні основи соціалізації молоді промислового регіону, 2004), Н. Сівак (Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах, 2012), С. Собковою (Психологічні особливості соціалізації студентів – представників національних меншин в умовах вищого навчального закладу, 2013) та ін.

Наприклад, у кандидатській дисертації О. Заболотної «Соціалізація учнівської молоді в загальноосвітніх і альтернативних закладах середньої освіти в США» (2005) вперше в Україні розкрито теоретичні засади і зміст, визначено форми та методи соціалізації учнів у США; проаналізовано та порівняно культурно-історичні особливості американського і українського стилів соціалізації; визначено основні чинники та конкретизовано їх вплив на соціалізацію учнів у американському суспільстві [1, С. 4].

Висвітленню особливостей соціалізації дошкільнят присвячено дисертаційне дослідження І. Рогальської «Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві» (2009), де вперше змістовим компонентом соціалізації дошкільників установлено образ соціального світу, а також конкретизовано особливості соціалізації дошкільника в освітньо-виховній установі [2, С. 11].

Дослідники звертаються і до висвітлення інших аспектів соціалізації особистості. Так, проблему статевої ролі соціалізації розглядала В. Романова (Особливості статевої ролі соціалізації підлітків, 2002); питання обдарованих учнів і їх соціалізація вивчалися Н. Завгородньою (Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу, 2006); специфіка соціалізації обдарованих студентів досліджувалася С. Фурдуй (Педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі, 2000); соціалізація дітей у медіасередовищі розглядалася О. Петрунко (Соціалізація дитини в агресивному медіа середовищі, 2010); взаємодію сім'ї і школи у соціалізації школярів досліджувала Т. Кравченко (Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи, 2010) та ін.

Більш глибокого опрацювання набули питання соціалізації особистості у молодіжних та громадських організаціях (Л. Варяниця, Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі, 2005; С. Діба, Педагогічні умови соціалізації учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід), 2005; О. Панагушина, Соціалізація підлітків у діяльності молодіжних організацій, 2008 та ін.), у позашкільній і позанавчальній діяльності (Л. Коняєва, Психологічні особливості соціалізації підлітків у позашкільній діяльності, 2008; Г. Овчаренко, Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності, 2005 та ін.).

Отже, аналіз дисертаційних досліджень початку XXI століття показав, що тематика наукових робіт зосереджується на висвітленні різних аспектів

соціалізації особистості, проте бракує досліджень які б розкривали особливості соціалізації дитини в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Заболотна О. А. Соціалізація учнівської молоді в загальноосвітніх та альтернативних закладах середньої освіти в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Оксана Адольфівна Заболотна. – К., 2005. – 20 с.
2. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. ... д-ра наук : 13.00.05 / Інна Петрівна Рогальська. – Луганськ, 2009. – 43 с.

Чепурна О. О. (*Харків, Україна*)

ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

У тезах обґрунтовано застосування діяльнісного підходу в навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу, як однієї з умов підвищення пізнавальної діяльності учнів в адаптивній системі навчання.

Cherpurna O. (*Kharkiv, Ukraine*)

THE APPLICATION OF THE ACTIVITY-BASED APPROACH TO THE EDUCATIONAL AND TEACHING PROCESS

The thesis substantiates the use of the activity-based approach to the educational and teaching process in general educational institutions as one of the conditions for increasing the cognitive activity of students in the adaptive learning system.

Гершунський Б. С., розглядаючи питання філософії освіти XXI століття, відзначає, що якість системи освіти охоплює гнучкість, динамічність, варіативність, адаптивність, цілісність. Зазначене характеризує освіту як систему в цілому, так і її компоненти, незалежно від їхнього рівня профілю [3, с. 38-48]. Підкреслені вченим якості освіти стосуються в основному структури як процесу, її якісної складової, виступають у ролі принципів її функціонування, що сприяють розвитку особистості, здатності учня самостійно адаптуватися, переборювати труднощі, що виникають у процесі засвоєння знань і вмінь.

Одним із компонентів на яких ґрунтується Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти є діяльнісний підхід, що спрямований на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [7, с. 2].

Розвиток діяльнісного підходу простежується в дослідженнях діяльності учня, вчителя та їх взаємодії (Ю. К. Бабанський, І. Д. Бех, В. М. Блінов, М. О. Данилов, В. І. Загвязінський, І. Я. Лернер, М. М. Скаткін, Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна). Аналіз результатів проведених досліджень засвідчує, що в педагогіці діяльнісний підхід знайшов вираження у формі принципу і методу аналізу структури навчальної діяльності учня і вчителя в процесі навчання. Так, Загвязінський В. І. вважає, що основною структурною одиницею навчання, яка найбільш повно характеризує пізнавальний акт, є такі етапи: виявлення суперечностей, аналіз умов, членування проблеми, висування гіпотези, актуалізація знань, вибір раціонального способу дій, здійснення дій, перевірка рішення, конкретизація результатів, встановлення отриманих висновків із відомими положеннями [4]. Блінов В. М. виділяє схему структурної організації певного періоду навчальної діяльності (у складі простої дії, складної дії, зрощування дій) і використовує компоненти: мета, засоби, результат [2]. «Клітинкою» навчання Лернер І. Я. вважає акт (дію) організованого наслідування нової для суб'єкта діяльності, а завершений акт наслідування – циклом навчання, однак структура «клітинки» при цьому не розкривається [5].

«Клітинки», цикли структури є найпростішими моделями діяльності учня (з урахуванням його діяльності з учителем), які для аналізу процесу навчання використовувалися вченими.

Згідно з вченням Гальперіна П. Я., єдиним шляхом пізнання вважається положення: від предметно-перетворювальної дії – до знання. Вчений наголошував, що предметно-перетворювальна дія має внутрішні потенції відкрити знання як свій результат, при цьому уточнюючи, що процес навчання має ґрунтуватися на предметно-перетворювальних діях саме пізнавальної спрямованості. За формулою «від предметно-перетворювальної дії – до знання» розуміється напрям «від мислення – до знання» [1, с. 9].

Діяльнісний підхід, – підкреслює Бех І. Д., – пропонує чіткі критерії розрізнення процесів навчання й розвитку. Ефективність навчання вимірюється кількістю та якістю знань (понять), а ефективність розвитку – тим, наскільки розвинені в учнів основні форми психічної діяльності, що дозволяють їм швидко й правильно орієнтуватися в явищах навколишньої дійсності [1, с. 10]. Учений вважає, що на засадах діяльнісного підходу можливе оволодіння учнем центральним умінням – «вмінням вчитися», що є показником його інтелектуального розвитку і саморозвитку [1, с. 12]. Центральне «вміння вчитися», – наголошує науковець, – у своїй довершеній формі як розумова здібність ґрунтується на системі процесуально-діяльнісних здібностей, якими має оволодіти учень у ході навчальної діяльності: самовизначення до діяльності (організаційний момент); актуальність знань, умінь і навичок, достатніх для засвоєння нового навчального матеріалу (побудови нового способу дій); постановка проблеми (мети); побудова плану оволодіння новим способом дій та відповідним навчальним знанням; первинне закріплення; самоперевірка за еталоном;

рефлексія діяльності на уроці (мисленнєве відтворення послідовності роботи) [1, с. 11].

Таким чином, аналіз наукової літератури дозволяє визначити основні принципи діяльнісного підходу під час організації навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі: розвиток в учнів логічного і творчого мислення, мотивів, що спонукають їх до самостійного пізнання; усвідомлення учнем дій, які служать, щоб оволодіти суттю і вийти на творчий рівень; навчання і виховання виступають як єдина система; внутрішня мотивація до навчання дитини, стимулювання бажання її навчатися; формування у дітей відчуття значимості роботи, яка ними виконується; самостійний пошук учнем нових знань із використанням для цього способів самовизначення; формування в учнів умінь самостійно виокремити проблеми та знайти шляхи їх раціонального вирішення; самостійна робота є одним із основних компонентів процесу навчання і здійснюється планомірно; відчуття учнями максимального комфорту.

Основна сутність діяльнісного підходу полягає в тому, щоб учні не отримували всі дані навчального матеріалу в «готовому вигляді», а самостійно «відкривали» нові відомості в навчально-виховному процесі.

Отже, діяльнісний підхід спрямований на те, щоб учень придбав навички та прагнення до самостійного розвитку, що забезпечує цілісну інтеграцію особистості в культурну і суспільне середовище. Його основний і базовий принцип полягає в тому, що в навчальному процесі дитина повинна виступати суб'єктом, а не об'єктом маніпуляцій учителя.

Підкреслимо, що діяльнісний підхід у навчанні надає знанням емоційне забарвлення, змушує дитину відчувати значимість виконуваної нею роботи. Все це призводить до того, що учні починають навчатися не з примусу, а тому, що їм це дійсно цікаво.

Реалізувати діяльнісний підхід можна через засвоєння учнями і постійне удосконалення змісту і суті універсальних, узагальнених способів дій, знання їх структури і функцій. Це є комплексом дій, які використовуються у вивченні різних предметів і складають таку фундаментальну компетенцію, як уміння самостійно навчатися і самовдосконалюватися. До цих дій відносяться логічні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення й систематизації, класифікації, індукції й дедукції, виділення головного та ін. Уміння використовувати ці логічні операції учнем загальноосвітнього навчального закладу сприяє удосконаленню його навчальних дій.

Пехота О. М. зазначає: «Треба вміти формувати «дерево цілей» свого життя, конкретизувати в ньому те, що є необхідним і водночас доступним в даний момент. Треба жити у згоді і співробітництві з оточуючими, але, в першу чергу, з самим собою» [6, с. 64]. За цих умов значну роль відіграє самоадаптація, адаптивність учня, особистісна й суб'єктна як властивість організму й психіки дитини, її особистості й суб'єктності, яка здатна формуватися й розвиватися впродовж усього життя.

На наш погляд, діяльнісний підхід має стати основою організації пізнавальної діяльності в адаптивній системі навчання, де головна увага приділяється продуктивній, різнобічній, творчій, самостійній, індивідуальній роботі учнів та формуванню і становленню особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бех І. Д. Методологічні засади всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України» / І. Д. Бех. – Рідна школа. – 2013. – № 10. – С. 9–12.
2. Блинов В. М. Эффективность обучения / В. М. Блинов. – М.: Педагогика, 1976. – 192 с.
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б.С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
4. Загвязинский В. И. Противоречия процесса обучения / В. И. Загвязинский. – Свердловск, 1971. – 183 с.
5. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М.: «Педагогика», 1981. – 186 с.
6. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: Навчальний посібник. – Вид. 2-е, перероблене і доповнене / О. М. Пэхота. – Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2009. – 272 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 07.08.2013 № 538).

Машковська О. О. *(Миколаїв, Україна)*

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА
КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ІЗ НЕПОВНИХ СІМЕЙ
В ОСВІТНІХ УСТАНОВАХ**

У тезах визначено зміст, форми і методи роботи соціального педагога з тривожними підлітками із неповних сімей в умовах загальноосвітньої школи.

Mashkovskaya O. *(Mykolayiv, Ukraine)*

**SOCIAL AND EDUCATIONAL PREVENTION AND CORRECTION
OF ANXIETY ADOLESCENTS FROM SINGLE-PARENT FAMILIES
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

In theses the content, forms and methods of social pedagogue with anxious teenagers from single-parent families in general schools.

Основним змістом роботи соціального педагога з тривожними дітьми із неповних сімей є: надання регулярної допомоги в його саморозвитку,

задоволенні потреб, а також створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості й формування навичок колективної діяльності; включення дітей у ціннісно-орієнтовану, творчу, трудову, соціально значущу діяльність; актуалізація засвоєних моральних норм і цінностей; соціально-педагогічна профілактика відхилень у поведінці; реабілітація несприятливого впливу соціального середовища, зокрема сімейного; компенсаційний вплив; навчання самовиховання, формування вміння ставити мету й досягати очікуваних результатів; формування ціннісних орієнтацій, адекватної самооцінки та вміння критично оцінювати себе і свою діяльність; сприяння розвитку саморегуляції; включення у соціально значущі види діяльності, створення ситуації успіху в обраному виді діяльності; сприяння розвитку саморегуляції; попередження невротичних розладів і відхилень у поведінці; забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату у взаємодії та діяльності; сприяння заповненню прогалін у знаннях [1].

У ході дослідження ми реалізували соціально-педагогічну корекційну програму, що включає систему психогімнастичних тренінгових вправ на розвиток можливостей підлітка із неповної сім'ї щодо подолання рівня тривожності. Програма складається з чотирьох структурних блоків, 10 тренінгових занять. Тривалість програми – 2 місяці. *Структура програми:* 1) діагностичний етап; 2) формування довіри, налагодження конструктивних взаємовідносин між всіма учасниками програми; 3) корекційне втручання, реалізація програми; 4) оцінка ефективності корекційного впливу.

Програма включає комплекс психолого-педагогічних технік прямого і опосередкованого впливу, що забезпечує розвиток емоційної стабільності та стресостійкості дітей та позитивно впливає на формування сприятливих стосунків в дитячому колективі. Тривалість кожного заняття може складати 60 хв. в залежності від стану дітей та складності запропонованих видів роботи.

Головний зміст групових занять складають ігри та психотехнічні вправи, спрямовані на розвиток емоційно-вольової сфери, зниження рівня тривожності та формування навичок соціальної поведінки підлітків. В ході роботи важливо створити позитивний мікроклімат в групі, забезпечити групову динаміку та взаємодію між дітьми та керівником групи.

При цьому слід пам'ятати, що розвивальний ефект має бути досягнутий не за рахунок збільшення психотехнічних прийомів, а за рахунок найбільш повного використання потенціальних можливостей кожної з комплексних вправ, відібраних для заняття. Так, скажімо, вправа, спрямована на корекцію жахів може одночасно сприяти формуванню навичок спілкування, згуртуванню групи, створювати умови для самопізнання, тощо [3].

Корекційна програма передбачає:

– *Перший етап – «налаштування на творчість»:* підготувати учасників до спонтанної художньої діяльності і внутрішньогрупової комунікації. При цьому можна використовувати ігри, рухові і танцювальні вправи, нескладні образотворчі прийоми. Наприклад, різні варіанти техніки

«карлючки», «закритих очей», «автографи», тощо. При виконанні цих вправ відбувається зниження контролю з боку свідомості і настає релаксація.

– *Другий етап* – *актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів*. На цьому етапі можна використовувати малюнок у сполученні з елементами музичної і танцювальної терапії.

– *Третій етап* – *індивідуальна образотворча діяльність*, що надає можливості для дослідження власних проблем і переживань.

– *Четвертий етап* – *активізація вербальної і невербальної комунікації*. Ступінь відкритості і відвертості самопрезентації залежить від рівня довіри до групи, до соціального педагога, від особистісних характеристик підлітка.

– *П'ятий етап* – *колективна робота в малих групах*. Переклад травмуючих переживань у комічну форму призводить до катарсису, звільнення від неприємних відчуттів і емоцій.

– *Шостий етап* – *рефлексивний аналіз*, у безпечній обстановці. Необхідна присутність елементів спонтанної «взаємотерапії» у вигляді доброзичливих висловлювань, позитивного програмування, підтримки.

Критерії ефективності програми – розвиток навичок саморегуляції емоційних станів, зокрема тривожності, підвищення самооцінки, розвиток комунікативних умінь та становлення позитивних відносин у дитячій групі.

Після впровадження корекційної соціально-педагогічної програми, за результатами повторної діагностики «Методики діагностики рівня шкільної тривожності Філліпса», «Шкали явної тривожності СМАС», опитувальника Ч. Д. Спілбергера у підлітків експериментальної групи виявлено: зниження рівня загальної та шкільної тривожності, фрустрації потреби в досягненні успіху, страху невідповідності очікуванням оточуючих, низького фізіологічного протистояння стресу, проблем і страхів у стосунках з вчителем, розвиток емоційної саморегуляції, тощо.

Ефективність корекційної роботи ми перевірили за допомогою математичної статистики, методи обробки даних – Т-критерій Вілкоксона та критерій знаків G. Отже, за отриманими результатами соціально-педагогічної роботи тривожність у досліджуваних підлітків із неповних сімей знизилась статистично достовірно.

Рекомендації соціальним педагогам, які працюють з тривожними дітьми з неповних сімей: з дітьми із розлучених сімей – допомога в адаптації до нового статусу та відчуття себе повноправним членом суспільства; допомога в пошуку конструктивних шляхів виходу з кризових ситуацій; налагодження зв'язків з розлученими батьками. *З дітьми із напівсір'їтських сімей* – допомога в пошуку конструктивних шляхів виходу з кризової ситуації; навчання жити без померлої близької людини. *З дітьми із позашлюбних та прийомних сімей* – корекція батьківсько-дитячих відносин. *З дітьми із дистанційних сімей* – адаптація до змушеної самостійності та корекція відношення до батьків [2].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Докторович М. О. Роль соціального педагога в роботі з підлітками з неповних сімей / М. О. Докторович // Наукові праці. – Вип. 42. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2005. – С. 44–49.

2. Напрями, зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи у загальноосвітньому закладі із дітьми з неповних сімей і їх батьками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://luk-school.at.ua/news/>

3. Луцик О. В. Програма з індивідуальної психокорекції по подоланню тривоги, замкнутості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bnrc-kam-pod.at.ua/Pedagogu/Lutsuk/na_sajtkorekcija_trivozhnosti_molodshikh_shkolj_ari.pdf

---

Фомін В. В. (*Харків, Україна*)

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СІРИТСЬКИХ БУДИНКІВ:
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

У тезах розглядаються питання організації діяльності сирітських будинків як закладів суспільної опіки, що протягом XIX – початку XX століття були призначені для дітей-сиріт, дітей з бідних родин або тих, чий батьки були позбавлені батьківських прав. На основі аналізу історико-педагогічної літератури виявлено загальну специфіку роботи тогочасних сирітських будинків та розкрито структуру функціонування таких закладів.

Fomin V. (*Kharkiv, Ukraine*)

**EDUCATIONAL ACTIVITY OF ORPHANAGES: HISTORICAL AND
PEDAGOGICAL ASPECTS**

The article deals with the problems of orphanages organization as institutions of public custody, which were founded during the nineteenth and early twentieth centuries for orphans, children from poor families or those whose parents were deprived of parental rights. On the basis of the analysis of historical and pedagogical literature, encyclopedic data, archival funds and reports general specifics of orphanages work has been revealed, the functioning structure of such institutions.

В умовах сьогодення все гостріше постає питання про необхідність соціального захисту дітей та молоді, тому перед державою і суспільством стоїть надзвичайно важливе завдання виступити гарантом соціально-педагогічної захищеності дітей, взяти на себе обов'язок для забезпечення їм необхідних умов для життя, навчання, професійної підготовки, розвитку природних задатків, що безпосередньо сприяють адаптації в соціальному середовищі. Незважаючи на існування відповідної законодавчої бази, не всі її

положення ефективно реалізуються на практиці, оскільки процес реформування суспільної системи опіки є досить складним, комплексним, тривалим і потребує додаткових досліджень. Для його вдосконалення важливим є опанування виховними цінностями минулого, їх вдумливе осмислення, об'єктивна оцінка та творче використання найбільш вагомих теоретичних та практичних здобутків вітчизняного педагогічного досвіду. Виходячи з цього, актуальним є висвітлення питань організації діяльності сирітських будинків як одних із загальних типів закладів суспільної опіки й піклування, розкриття сутності їх освітньо-виховної системи, що протягом ХІХ – початку ХХ століття були призначені для дітей-сиріт, дітей з бідних родин або тих, чий батьки були позбавлені батьківських прав.

Слід сказати, що вже в глибокому минулому зустрічалися вказівки на те, що держава запроваджувала різні заходи для дітей-сиріт полеглих воїнів. Християнство пропонувало опікуватися сиротами, згодом турбота про покинутих дітей, як і взагалі про бідних, перейшла головним чином до монастирів. Власне сирітські будинки, в яких сиротам вже надавалися освітньо-виховні послуги, починають виникати в ХVІ столітті, зокрема діяльності громадських, братських об'єднань. Спроба створити державну систему опіки й піклування для дітей-сиріт була зроблена за правління Петра І. Проте, більш-менш належне піклування про дітей-сиріт на державному рівні відбулося при правлінні Імператриці Катерині ІІ. Так, з установленням Приказів суспільної опіки (1775 р.) пропонувалося значно розширити мережу сирітських будинків для цієї категорії дітей з метою «виховання сиріт в тому віці, в якому вони ще не можуть займатися навчанням». Так, на 1857 рік у веденні Приказів знаходилось всього 21 сирітський будинок. Серед них в Україні популярністю користувались навчально-виховні дитячі будинки в Сімферополі та Одесі [1, арк. 10-14].

Аналіз Зводу законів Російської Імперії показав, що до прийняття «Положення про сирітські будинки» (31 січня 1836 року), вони функціонували дещо стихійно [2, с. 99]. Це підкреслено й у дореволюційному енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона [3]. Згідно цього положення, сирітські будинки набули конкретних функцій. Стало відомо, що приймалися до цих закладів сироти обох статей виключно у віці від 7 до 11 років. Обов'язковий медичний огляд визначав, чи буде дитина прийнята до сирітського будинку, чи ні. У прийомі могли відмовити, якщо дитина мала невиліковну хворобу або була фізично чи розумово відсталою. У таких випадках її відправляли до іншого, спеціалізованого закладу або лікарні. З іншого боку, дітей-сиріт, які мали, за свідченням лікаря, виліковні хвороби, безперешкодно допускали до прийому в сирітський будинок [2, с. 129].

Детальний аналіз «Положення про сирітські будинки» дав можливість розкрити весь процес організації діяльності та структуру функціонування таких закладів – від прийому дітей-сиріт, їх перебування у закладі та подальше навчання або працевлаштування. Контингент дітей складався з нащадків місцевих купців, міщан, цехових та всіх інших станів, які

залишилися після батьків у складному положенні, отже, вимагали піклування, а також дітей чиновників і канцелярських службовців, які, перебуваючи у бідності, не мали засобів для влаштування своїх дітей до інших навчально-виховних закладів. У сирітські будинки приймалися й пансіонери обох статей та всіх станів, але вже на платній основі (за проханням приватних осіб, товариств, до яких належали їхні батьки, або за рахунок родичів, благодійників та інших) та за умов наявності зручних й облаштованих для цього приміщень. Опіка над сиротами духовного сану визначалася іншими, особливими правилами, виданими по церковному відомству [2, с. 99].

Цікавим фактом, на нашу думку, є частина положення про порядок утримання та виховання дітей-сиріт. Передусім, вказувалось, що незважаючи на соціальний та матеріальний стан, походження, всі діти-сироти перебували у рівному положенні: мали однаковий одяг, постіль та їжу. Освітньо-виховний процес дітей відбувався або в стінах самого сирітського будинку, або у навчальних закладах, що знаходилися поруч. Програма навчання передбачала вивчення тих предметів, які були покладені для парафіяльних училищ, а саме: 1) Закону Божому, короткому катехізису та священній історії; 2) читання по церковним, цивільним книгам або з рукописів; 3) каліграфії; 4) початкової арифметики.

Одночасно у школі могли навчатися діти обох статей, але сиділи по різні боки класу – дівчатка праворуч, хлопчики ліворуч від учителя. Для тих дітей, які достроково закінчували навчальний курс парафіяльного училища, створювався тимчасовий клас для вивчення предметів із розряду нижчих ступенів або міських училищ. Обов'язковим для навчанням хлопчиків (у вільний час) вважався церковний спів по нотах, для дівчаток – рукоділля [2, с. 131].

Сироти-хлопчики з дітей купецького, міщанського та інших станів мали право розподілитися до місцевих гімназій пансіонерами, у фельдшерські школи, школи садівництва, шовківництва, виноробства та землеробства; до благодійників і купців, фабрикантів, заводчиків, художників, ремісників; до різних майстерень або до друкарні тощо. Проте, право бути пансіонером гімназії мали скористатися лише ті сироти, які відзначалися значними успіхами у науках та відрізнялися доброзвичайністю [2, с. 133-134].

Дівчатка-сироти з купецьких, міщанських, цехових та інших станів розподілялися до жіночих виховних закладів (інститути, училища) для навчання повивальному мистецтву; до благодійників, майстрів та майстринь. Ті дівчатка, які не увійшли до числа пансіонерок або вихованок у будь-які заклади, розподілялися до кравчинь, чоботарок або до інших майстрів чи майстринь для навчання рукоділлю [2, с. 135].

Отже, розглянута проблема доводить, що протягом XIX – початку XX століття на вітчизняному просторі склалась доволі потужна система допомоги нужденним. В цей період держава намагалась поліпшити справу опіки та піклування над дітьми-сиротами, тими, хто знаходився у складних

життєвих умовах, шляхом створення великої кількості закладів суспільної опіки (виховні дома, притулки, богадільні тощо), серед яких сирітському будинку належить значне місце.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. РГИА. – Ф.1287. – Оп. 16.– Д.870 О сиротском доме, учрежденном Женским благотворительным обществом в Одессе. 28 мая 1836 г. Л.– 10–14.

2. Свод законов Российской Империи. Издание в 16-ти томах. – Т. XIII [Электронный ресурс] / Официальный интернет-портал правовой информации. Законодательство России. Свод законов Российской Империи // Устав о общественном призрении. Книга первая. Общие учреждения установлений общественного призрения и уставы заведений, им подведомственных. – Издание 1892 года. – Режим доступа: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&empire=1&collection=0&volume=100017&pg=81>

3. Сиротские дома. Энциклопедический словарь / Под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского ; Изд. Ф. А. Брокгауз [Лейпциг], И. А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская ТипоЛитография И. А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/094/94095.shtml>

Рищак Н. І. (*Одеса, Україна*)

**ЕМПАТІЙНІСТЬ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПОКАЗНИКИ
КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого розвитку емпатійності та емоційного інтелекту як показників культури спілкування у дітей у полікультурному середовищі.

Ryshchak N. (*Odessa, Ukraine*)

**EMPATHY AND EMOTIONAL INTELLIGENCE AS COMPONENTS
OF CULTURE OF COMMUNICATION IN MULTICULTURAL
ENVIRONMENT**

The article highlights the necessity of the purposeful forming empathy and emotional intelligence as components of the culture of communication of children in a multicultural environment.

Уся система ставлення людини до інших людей реалізується у спілкуванні. Соціальна функція спілкування полягає в тому, що воно виступає засобом передавання суспільного досвіду. Спілкуючись, люди можуть обмінюватися думками, досвідом, інтересами, почуттями тощо. У спілкуванні людина формується і самовизначається, виявляє свої індивідуальні особливості. Результат спілкування – налагодження певних

стосунків з іншими людьми. Завдяки спілкуванню здійснюється інтеграція людей, виробляються норми поведінки, взаємодії [1].

На основі аналізу літературних джерел з досліджуваної проблеми та практики роботи сучасної школи, зазначимо, що виховання культури спілкування в полікультурному середовищі передбачає: формування у дітей ставлення до полікультурності як до загальної, об'єктивної, неминучої реальності; формування гуманного ставлення до представників різних культур, їхньої історії; формування системи ціннісних орієнтацій, етичних настанов на контакти із представниками інших культур; толерантного ставлення до інших поглядів і переконань, тактовності в оцінці традицій, звичаїв, ритуалів різних етносів, націй, національностей; формування вмінь і навичок подолання особистісно-психологічних бар'єрів у спілкуванні, попередження ситуацій, що викликають емоційну напруженість у відносинах представників різних культур, запобігання конфліктним ситуаціям; залучення до спільних моделей і норм поведінки.

При цьому, часто головну роль у комунікації відіграє розуміння емоцій, а саме здатність до емпатії та емоційний інтелект.

Існує багато визначень поняття «емпатія». Так, в українському педагогічному словнику під редакцією С. Гончаренко подано таке визначення: емпатія – пасивно-споглядальне розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи без активного втручання з метою надати дієву допомогу на відміну від симпатії, для якої характерне почуття приязні, прихильності, доброзичливості до когось. Процес емпатії є в основному інтелектуальним за своїм змістом» [2, с. 140]. А. Меграбян дає таке визначення поняттю «емпатія»: «Емпатія – це емоційний відгук людини на хвилювання інших людей, що виявляється в співчутті та співпереживанні».

Слово «емпатія» часто використовують невірно, розуміючи під ним тепле, виправдовуюче, підбадьоруюче ставлення до людини незалежно від її емоційного стану. Термін «емпатія» в буквальному значенні вказує на здатність емоційно сприймати внутрішній стан людини. Емпатійність є якістю особистості, яка проявляє емпатію у спілкуванні до інших людей у цілому, а також до представників інших культур.

Здатність людини розуміти та контролювати свої емоції й емоції оточуючих вчені позначають поняттям «емоційний інтелект». Люди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту здатні керувати своєю емоційною сферою, їхня поведінка більш гнучка, тому вони з більшою легкістю досягають поставлених цілей шляхом взаємодії з іншими людьми.

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога Г. Гарднера, який висуває думку про множинність форм прояву інтелекту. Він уважав, що у структурі емоційного інтелекту необхідно розглядати внутрішньоособистісний (спрямований на власні емоції) та міжособистісний (спрямований на емоції інших людей) компоненти. Перший характеризується такими складовими, як самосвідомість, рефлексія, самооцінка, самоконтроль, мотивація досягнень.

Другий компонент включає емпатійність, толерантність, комунікабельність, діалогічність.

У широкому розумінні емоційний інтелект трактують як здатність диференціювати позитивні і негативні почуття, а також знання про те, як змінити свій емоційний стан з негативного на позитивний [3].

Враховуючи вищесказане, вважаємо за необхідне розвивати рівень емпатійності як якості особистості та емоційного інтелекту у дітей, зокрема старшокласників, у полікультурному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Етика ділового спілкування: навч. пос. / Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук, Н. В. Чуприк, Л. П. Анохіна ; [за редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.

2. Український педагогічний словник / [за ред. С. Гончаренко]. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.

3. Челало С. Емоційний інтелект у контексті розвитку особистості / Світлана Челало [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kspu.kr.ua/en/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/sektiia-1/3519-emotsiynyu-intelekt-u-konteksti-rozvytku-osobystosti>

Петровська К. В. (*Бердянськ, Україна*)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З НЕФОРМАЛЬНИМИ МОЛОДІЖНИМИ ОБ'ЄДНАННЯМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У тезах розглянуто напрями соціально-педагогічної роботи з членами неформальних об'єднань за кордоном (на прикладі Німеччини), яка спрямована на стимулювання або підтримку соціально-спрямованої творчої діяльності неформальних молодіжних об'єднань.

Petrovskaya C. (*Berdyansk, Ukraine*)

SOCIAL PEDAGOGICAL WORK WITH INFORMAL YOUTH ASSOCIATIONS: FOREIGN EXPERIENCE

The article see social pedagogical work as signments are considered with the members of informal associations abroad (on the example of Germany), that issentto stimulation or support of the social directed creative activity of informal youth associations.

Членів неформальних молодіжних об'єднань дослідники (І. Башкатов, І. Зайченко, С. Косарецька, А. Толстих та ін.) характеризують невідрефлексованою вмотивованістю своєї діяльності, відсутністю чітко визначеної мети, проблемами встановлення контактів з оточенням. Очевидним є зв'язок із соціальними передумовами «негативного» характеру через те, що молодь цих об'єднань та її творча діяльність знаходиться поза увагою виховних

інститутів. І тому виникає необхідність посилення з метою превенції негативних впливів асоціальних угруповань, що знаходяться поруч з ними “на вулиці”.

На наш погляд, однією з причин низького рівня впливу на молодіжні неформальні об'єднання є недостатнє науково-методичне забезпечення діяльності спеціалістів-практиків, робота яких пов'язана з вихованням учнівської молоді (соціальні педагоги, психологи, класні керівники та ін.). Специфіка цієї роботи повинна характеризуватися не радикально корекційними заходами (роз'єднання, заборона, каральні дії тощо), а стимулюванням або підтримкою соціально-спрямованої творчої діяльності неформальних молодіжних об'єднань.

Беручи до уваги дослідження останніх років (А. Капська, С. Коношенко, Г. Лактіонова, Т. Окушко, В. Оржеховська, А. Толстих, Т. Єгорова та ін.), ми визначили основні напрями, якими представлена практика роботи з неформальними об'єднаннями молоді за кордоном (на прикладі Німеччини): позиція прийняття та надання альтернативи.

«Позиція прийняття» як напрям роботи з учнівською молоддю неформальних об'єднань широко представлений у західноєвропейській практиці, зокрема в Німеччині. Так, К. Молленхауер звернув увагу на те, що соціальним педагогам необхідно напрацювати нову, «орієнтовану на потреби молоді концепцію соціально-педагогічної роботи з учнівською молоддю, в основі якої повинен бути: по-перше, принцип інтеграції зусиль усіх зацікавлених суб'єктів соціалізаційних і виховних впливів, і, по-друге, факт визнання молодіжних об'єднань за повноцінний суб'єкт соціалізації молодого покоління» [3, с. 82]. Відповідно, в німецькій практиці соціально-педагогічної роботи оформилася концепція моделі «відкритої роботи з молоддю» на позиціях прийняття неформальних молодіжних об'єднань як соціальної реальії, груп, які виконують комунікативні функції.

Особливістю нового підходу до роботи з молоддю у Німеччині, на думку Л. Бйоніш, стала діяльність соціальних працівників та педагогів за місцем проживання й дозвілля учнівської молоді [1]. У контексті зазначеного напрямку широкого поширення набув рух за створення інфраструктури дозвілля. Основною стали нові будинки культури, оснащені всім необхідним для проведення як цікавих занять (наприклад, технічною й художньою творчістю), так і змістовного дозвілля. Унаслідок цього безпосередня робота з молодіжними об'єднаннями завдяки її різноманітності стала більш диференційованою й охопила як допомогу соціально-педагогічного характеру колективам об'єднань (входження в контакт із членами формування, розробка процедури завоювання їхньої довіри, виявлення мотивації участі молоді в цих об'єднаннях), так і соціальну допомогу при вирішенні індивідуальних проблем кожного члена молодіжного об'єднання.

Беручи до уваги праці дослідників цього напрямку (Л. Бйоніш, Г. Деттенборн, В. Крумм, К. Молленхауер, Д. Олвеус та ін.), ми визначили зміст та форми роботи з учнівською молоддю неформальних об'єднань згідно з «позицією прийняття»: діяльність соціальних педагогів у школі й дозвіллевих установах; діяльність «вуличних» соціальних працівників; ініціювання створення груп соціальної спрямованості, соціальних ініціатив, групи взаємодопомоги; включення цих груп у систему соціально-педагогічної діяльності установ,

мікросоціуму; спільна робота з організаторами молодіжного руху з метою переорієнтації асоціальних груп на просоціальні; координація роботи з навколишніми гуманітарними установами; виставки молодіжних субкультур; кінолекторій тощо.

Для реалізації цього змісту дослідники виділяють низку загальних і спеціальних методів та засобів (консультації;співпраця з батьками, персоналом;втручання, коли потрібна зміна законів і правил;спілкування з членами неформальних об'єднань;неформальні зустрічі, тренінги у спеціальних центрах, де молода людина-«неформал» отримує можливість обґрунтувати свою життєву позицію, відрефлексувати переживання;методи вуличної соціальної роботи;метод «Рівний-рівному» тощо) і визначають принципи:самоцінності особистості; гуманізму й толерантності;інтеграції зусиль усіх зацікавлених суб'єктів соціалізаційних і виховних впливів;акцептації (від нім. akzeptieren – приймати, визнавати); груповий (визнає важливість неформальних молодіжних об'єднань, усвідомлення ними своєї соціокультурної самостійності);соціально-просторовий (передбачає облік інституційних і соціальних умов);тимчасовий, що вимагає шанобливого ставлення до молодих людей; біографічний, згідно з яким потрібно враховувати різні біографічні умови кожної конкретної людини.

Необхідно відзначити, що робота соціальних педагогів з молодіжними об'єднаннями в Німеччині здійснюється в рамках реалізації державної молодіжної політики [4]. Зокрема молодіжні проблеми вважаються складовою досить широкої сфери соціальної та соціально-педагогічної роботи, чільне місце в якій посідає культивування й розвиток бажання і здібностей молоді брати активну участь у культурному, соціальному й політичному житті нації. Тому «позиція прийняття» стала одним з провідних напрямів роботи із неформальною молоддю в Німеччині.

Згідно з «позицією прийняття», з метою створення єдиного, цілісного, ефективного педагогічного процесу необхідно налагоджувати контакти з організаторами молодіжного руху. Колектив повинен стати для молоді ареною не лише ділового вияву, але й задоволення інтересів, бажань, пристрастей, дружби, любові. У цьому випадку відбувається збіг, органічне поєднання шкільного виховного колективу з неформальними об'єднаннями. Як уважає Л. Бйоніш, діалектичне виховання саме й полягає в тому, щоб не ізолювати й не протиставляти один одному виховний колектив і неформальні об'єднання, не загострювати суперечності між ними, а знаходити спільне, зближувати, об'єднувати, удосконалюючи, вживлюючи одне в одного, використовуючи все краще в них і поступово усуваючи наносне, підмінюючи й замінюючи його духовно цінним [1]. Це, на нашу думку, буде сприяти цілісності педагогічного процесу, перетворенню виховного колективу в його основну змістову форму і фактор виховання.

Наступним і одним із важливих напрямів роботи з неформальною молоддю є «надання альтернативи». Цей напрям роботи передбачає створення соціально-педагогічних умов для задоволення потреб (реалізації мотивів), що спонукають учнівську молодь до об'єднання у неформальні групи в соціально схвальній (соціально позитивній) формі; створення умов для саморозвитку

особистості в трьох автономних і водночас взаємопов'язаних сферах: освіті, організації соціального досвіду через участь особистості в діяльності позашкільних закладів, громадських організаціях, формальних групах, індивідуальній допомозі.

У рамках вирішення проблеми створення молодіжних громадських організацій як альтернативи неформальним об'єднанням у Німеччині, В. Хорнштайн сформулював принцип нової парадигми соціально-педагогічної роботи з неформальною учнівською молоддю. Так, автор наголошує на тому, що вона повинна не тільки забезпечувати основні структурні елементи соціалізації, а й відображати глибинні інтереси і потреби молоді, створювати можливості для їхньої реалізації [2, с. 136]. Поряд з тим, учений акцентував увагу і на наявність так званого «конфлікту поколінь», який потрібно обов'язково враховувати при розробці технологій роботи з членами неформальних молодіжних об'єднань. Насамперед В. Хорнштайн акцентує увагу на необхідності створення молодіжних громадських організацій, які б об'єднували молодь на основі соціально значущих цінностей, суспільної спрямованості та сприяли розвитку дитячого й молодіжного руху. Такі організації стосовно педагогічного процесу, на думку дослідника, можуть займати позицію паралельного, інколи перетинаючого, зазвичай мирного співіснування, що створює основу для злиття офіційних і неофіційних груп в єдиний потік цілісного виховного процесу [2]. Так, в освітньо-виховних установах можуть об'єднуватися групи шанувальників акторської майстерності, музики, танців, уболівальників футболу, колекціонерів тощо.

Унаслідок аналізу напрямів, якими в науковій літературі представлено зарубіжний досвід роботи з учнівською молоддю неформальних об'єднань, стає очевидною проблема вибору професійної позиції суб'єкта виховного впливу: вважає він головним завданням своєї діяльності переорієнтацію неформального молодіжного об'єднання на просоціальний шлях або, усвідомлюючи всю складність (або неможливість) входження до групи, націлений на персональну роботу з молодою людиною та допомогу їй у психологічно здоровому середовищі, зокрема, освітній установі, з метою її поступової адаптації в учнівському колективі. Останнє, на наш погляд, є найбільш обґрунтованим.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Bedingungen social pedagogischen Handles imJugendamt / Von Bohnisch. L. // Zeitschrift fur Pedagogic. – 18. Jg. – 1972. – Half 2. – S. 87–91.
2. Hornstein W. Jugend: Strukturwandel und Problemenlagen / W. Hornstein // HandbuchzurSozialarbeit und Sozialpadagogik / Hrg. Von HannsEyferth, Hans-Uwe Otto, Hans Thiersch. – Darmstadt :Luchterhand, 1984. – 516 s.
3. Mollenhauer K. EvangelischeJugendarbeit in Deutschland / K. Mollenhauer. – Munchen, 1989. – 162 s.
4. Егорова Т. В. Социально-педагогическая работа с молодежью неформальных молодежных объединений экстремистской направленности (на материале Германии) : монография / Т. В. Егорова. – Ковров : КГТА, 2007. – 164 с.

Балдинюк О. Д. (*Умань, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У тезах розкрито особливості соціалізації старшокласників через програми профорієнтації, правової культури, через пропаганду здорового способу життя, вироблення системи життєвих пріоритетів.

Baldyniuk O. (*Uman, Ukraine*)

PECULIARITIES OF SOCIALIZATION OF SENIORS AS PROBLEMS OF SOCIO-PEDAGOGICAL SCIENCE

In theses peculiarities of socialization of seniors through programs of vocational guidance, legal culture, through the promotion of healthy lifestyles, develop a system of priorities in life.

Радикальні зміни всіх сторін життя суспільства, що відбулися в останні роки в Україні, є причиною виникнення цілого ряду гострих проблем.

Розгляд змін, що відбулися в просторі соціалізації старшокласників, необхідно почати з виявлення ролі цієї сфери життєдіяльності особистості. Насамперед, варто уточнити зміст поняття соціалізації. Ми не ставимо за мету розглянути все різноманіття існуючих в науці підходів, які дають уявлення про соціалізацію. Проте відмітимо сформоване загальне поняття про соціалізацію як процес і результат. А. В. Мудрик [1] розглядає соціалізацію як результат соціального становлення людини, засвоєння особистістю установок, цінностей, способів мислення й інших особистісних і соціальних якостей, які будуть характеризувати її на наступній стадії розвитку, сформованість рис, що задаються статусом і необхідні даному суспільству.

Ведучи мову про особливості соціалізації старшокласника, потрібно постійно мати на увазі і так звану десоціалізацію, факторами якої є: антисоціальна родина, убогість родини, пияцтво, наркоманія, проституція, рання вагітність, залучення в злочинні й тоталітарні групи, згвалтування, фізичні травми й дефекти, втрата життєвої перспективи, незрозуміння навколишніх, самотність, цькування з боку однолітків, романтичні невдачі, суїцидальні нахили, розбіжності між ідеалами, установками, стереотипами й реальним життям [2].

Ці небезпеки підстерігають, насамперед, молоду людину у віці від 13 до 19 років. Саме в цей період відбуваються важливі фізіологічні і психологічні зміни. У цьому віці виникає потяг до протилежної статі, посилюється схильність до необдуманого ризику й невміння оцінити ступінь його небезпеки, підкреслене прагнення до незалежності й самостійності.

У старшокласника виникає паралельна система цінностей і поглядів на світ, які несуть різні агенти соціалізації – батьки, школа, однолітки. Вони по-

різному трактують соціальний світ, що утруднює соціалізацію підлітка. Ефективніше тут найчастіше спрацьовує не те, що дійсно потрібно, а те, що яскравіше. Однак, як відомо, емоційний фактор нестабільний і недовговічний. Звідси юнацькі коливання й помилки, часто серйозні. Гіпертрофована самостійність знаходить вираження в підкресленій різкості власних оцінок: для багатьох тінейджерів «добре» і «правильно» тільки те, що їм подобається. До цього додаються й невинуваті обмеження з боку батьків і школи, які часто дають не кращі результати.

Нами була проведена анкета «Молодіжний спосіб життя» в Уманській міській гімназії, де старшокласникам пропонувалося усвідомлення «Я» через осмислення свого місця в житті батьків, друзів, оточуючого соціуму.

Результати показали: усвідомлюючи себе часткою світу, 53% старшокласників відчують себе насамперед громадянами своєї країни, а 17% вважають себе незалежними («я сам по собі»). Одночасно спостерігається постійний пошук моральних орієнтирів, пов'язаних з переоцінкою сенсу життя. На перше місце наші випускники ставлять сімейні й дружні відносини, потім – гарний заробіток і матеріальне благополуччя, можливість бути самому собі хазяїном.

Самосвідомість випускників тісно пов'язана із соціальним самовизначенням, формуванням життєвих планів. Опитування, проведене в ході анкетування «Молодіжний спосіб життя», показало широкий спектр обраних професій – від журналіста, економіста, юриста до державного діяча й підприємця. Одиниці вибрали для себе професію лікаря, військового, ніхто не пов'язує своє подальше життя із професією вчителя, інженера, фермера. Тобто, для значної частини старшокласників характерна орієнтація на професії, яких не завжди потребує суспільство.

66% опитуваних націлені на продовження навчання у ВНЗ і розуміють, що можливість одержання гарної освіти залежить від власної ретельності й здібностей (79%) і тільки 12% – від допомоги сім'ї та наявності необхідних коштів, потрібних знайомств і зв'язків, а 17% сподіваються на удачу й везіння. 61% десятикласників прагнуть до життєвого успіху й мріють про гарну кар'єру, створення сім'ї, вважають, що в сім'ї повинно бути 1-2 дитини, вірять у своє щасливе особисте життя. Прагматичність сучасної молоді підтверджує факт, що до високого матеріального рівня прагне 28% опитаних, а до цікавої творчої роботи тільки 17%.

Аналіз анкет показав, що старшокласники в цілому орієнтовані на здоровий спосіб життя, вважають неприпустимими заняття проституцією, бродяжництвом, жебрацтвом і злодійством. Судячи з анкет, можна вважати соціалізацію наших випускників цілком успішною, але проблемою залишається профорієнтація випускників. Це й може стати одним із напрямків діяльності соціального педагога, як і надання допомоги в соціальному дорослішанні.

Соціалізація особистості не може здійснюватися стихійно, необхідно цілеспрямовано впливати на неї, створюючи для цього психолого-педагогічні умови – через зміст навчальних предметів і відповідні до нього технології й

методики. На жаль, багато шкіл при відсутності технології педагогічного управління соціалізацією здійснюють цю роботу часом на інтуїтивному рівні, що може призвести до негативних і необоротних наслідків.

До основних аспектів соціалізації старшокласників необхідно віднести:

– формування позитивного відношення до навчання й своєї подальшої освіти;

– свідоме формування життєвих планів і професійної орієнтації; вироблення системи життєвих пріоритетів і цінностей;

– накопичення позитивного досвіду співробітництва й взаємодії з людьми;

– формування громадянської позиції, усвідомленого відношення до суспільно-політичних процесів, що відбуваються у країні.

Велику роль в становленні особистості відіграє соціальний педагог. З'ясувавши задатки й здібності школяра, вивчивши сім'ю й оточуюче середовище, педагог створює умови для його розвитку. Головним у цьому повинні стати відносини взаєморозуміння з старшокласником, тільки тоді педагог зможе його спрямувати на шлях самоосвіти, залучити до справ, до творчості, мистецтва. Щоб досягти цього, педагог шукає відповідні підходи, форми і методи виховання.

Вдалими можуть бути стосунки педагога й вихованця, якщо перший буде пам'ятати про твердження відомих вчених, що головним у формуванні особистості є діяльність і спілкування. Тому завданнями школи й соціального педагога повинні бути залучення підлітків до різноманітних видів діяльності (підготовка й проведення разом з дітьми й дорослими виховних заходів, колективних творчих справ) з метою розширення виховного простору в соціумі, створення служби по профорієнтації, допомога в тимчасовому працевлаштуванні підлітків, особливо з категорії соціально незахищених (сироти, незаможні, багатодітні, «важкі» підлітки, інформування про роботу молодіжних організацій, клубів, спортивних секцій, соціальна реклама, пропаганда культурного дозвілля й здорового способу життя) [2].

Провідними напрямками в роботі педагога по соціалізації старшокласників повинні стати пропаганда здорового способу життя, профілактика девіантної поведінки, вживання наркотичних речовин, підготовка старшокласників до професійної адаптації.

Учні не завжди довіряють шкільному вчителю або соціальному педагогу, наприклад, у питаннях профілактики СНІДу, тому необхідно частіше запрошувати фахівців, використовувати активні форми роботи із залученням самих старшокласників.

Соціальний педагог повинен формувати в школярів уміння самостійно приймати рішення, робити усвідомлений вибір, нести відповідальність за свої вчинки, виділяти головне й другорядне у вирішенні проблеми, аргументувати свою позицію, знаходити компромісні рішення у конфліктній ситуації, тобто допомогти школяреві зрозуміти особливості своєї особистості.

Отже, соціалізація – тривалий, постійний і суперечливий процес входження індивіда в соціальний світ, освоєння різних соціальних ролей,

накопичення життєвого досвіду. Соціальний педагог, з огляду на аспекти соціалізації, через програми профорієнтації, статевої освіти й виховання, правової культури, через пропаганду здорового способу життя, залучення молодих людей до волонтерського руху й діяльності молодіжних громадських організацій сприятиме активній соціалізації старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик ; [Под ред. В. А. Сластенина]. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
2. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога / П. А. Шептенко, Р. А. Воронина. – М.: АСАДЕМА, 2002.

Куликовський С. С. (*Запоріжжя, Україна*)

**ТИМЧАСОВИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПРОСТІР
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКА**

У тезах обґрунтовано ефективність тимчасового колективу як оптимальних умов для динамічної та різнопланової соціалізації підлітка.

Kulicovskiy S. (*Zaporizhzhia, Ukraine*)

**TEMPORARY TEAM AS EFFECTIVE SPACE SOCIALIZATION
OF ADOLESCENTS**

In article proven effective temporary staff as optimum conditions for dynamic and diverse socialization of adolescents.

Основною одиницею життєдіяльності дитячого оздоровчого закладу є загін. В його умовах виникає унікальна педагогічна одиниця – тимчасовий колектив, який постає головним джерелом адаптації, соціалізації та розвитку дитини під час табірної зміни. Дитячий колектив, за умови доцільного педагогічного керівництва процесом створення групи, виступає осередком та могутнім інструментом формування особистості. Саме в колективі дитина отримує можливість самовиявлення, самоствердження, самореалізації, засвоює соціально значущі моделі людського співжиття. Тимчасові дитячі колективи, що мають місце в умовах дитячих оздоровчих закладів, є специфічним соціальним і педагогічним феноменом, що суттєво відрізняється від шкільних та класних колективів.

Соціально – педагогічна діяльність у таборі виконується на трьох рівнях: індивідуальному, колективному (колектив загону), та загально табірному (вплив відбувається на всіх дітей). На загально табірному рівні переважно реалізується інформаційно – просвітницька функція, колективна – дає змогу зосередитися на певній проблемі, надати вичерпну допомогу, вчасно відреагувати на процеси, що відбуваються в загоні. На індивідуальному рівні відбувається корекція або спеціалізована робота, яка

допомагає вирішити проблеми окремої дитини. У випадку використання системи ігрових технологій нас цікавить саме колективний рівень, тому що, тимчасовий колектив є провідником ідей та цінностей, формує діяльність дитини, її відношення до неї. Формування тимчасового колективу є водночас прикладною точкою використання ігрових технологій, та однією з умов їх успішності. Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що питанням вивчення тимчасових дитячих колективів займалися такі науковці: О. Зубанова, В. Іжицький, А. Капська, Б. Кобзар, А. Кузнецов, Б. Купріянов, Л. Макаренко, І. Сіялова, Г. Чернишова та ін. Дослідженню педагогічних можливостей виховного середовища дитячого табору присвячені роботи Ю. Буракова, Л. Байбородової, А. Волохова, Є. Рабинського, І. Фрішмана та інших [1, 2, 3, 4].

Тимчасовий колектив створює комплексний вплив на установки та поведінку дитини. Правильно та ефективно організований тимчасовий колектив залишає помітний слід на особистості дитини, інтегрує свої цінності в її структуру. В такому колективі складаються міжособистісні стосунки – суб'єктивно пережиті відносини між його членами. Вони об'єктивно виявляються у характері й засобах взаємодії членів колективу, міжособистісних взаємодіях та розподілі ролей у ньому. Також, можливе «перенесення особистісних придбань» із тимчасового колективу у постійний. При чому такі результати можуть суттєво відрізнятись. Це залежить від кількості часу проведеного у дитячому тимчасовому колективі, успішності діяльності в ньому, активності та місцю в ієрархії постійного колективу, часовому проміжку між перебуванням в цих колективах.

Дитячий тимчасовий колектив при вмілому керуванні педагогів має особливі педагогічні та соціалізаційні можливості. До них можна віднести:

- спілкування та перебування в системі демократичних та гуманних відносин;
- самовизначення і самореалізація в запропонованих напрямках у взаємодії із однолітками і дорослими;
- набуття нового комунікативного досвіду, формування комунікативних компетентностей, розширення кола контактів;
- отримання організаторського досвіду й досвіду самоорганізації;
- розширення кругозору, сфери пізнавальних інтересів;
- власного оздоровлення і зниження психологічного навантаження [1].

Соціалізація в умовах тимчасового колективу набуває динамічного розвитку. Вихід дитини із зони комфорту, засвоєння нових правил та моделей поведінки, перетин великої кількості традицій та устоїв сімейного виховання від різних його суб'єктів, інтегровані в систему дитячого колективу, формують цілу низку соціалізаційних впливів. Водночас дитина може засвоювати значну кількість нових моделей поведінки під час різних видів діяльності, в мікрогрупах, при публічній діяльності. Соціалізація, керована педагогами, може бути акцентована в таких видах: громадянська, гендерна, етнічна, тощо. Це все залежить від профілю та тематики зміни, цілей та задач, які ставить перед собою педагогічний колектив табору.

Соціалізація в тимчасовому колективі, в першу чергу, відбувається за допомогою механізму наслідування – копіювання чи повторення поведінки, намагання відповідати якостям іншої особистості. Його подовжує механізм зіставлення, ототожнення, при цьому дитина вибирає собі «еталона» серед однолітків чи педагогів табору. У молодшому віці діти рівняються на вожатих, в підлітковому та юнацькому – на неформальних лідерів загону. Також спостерігається захоплення – підвищене прагнення до взаємодії з тією чи іншою людиною, орієнтація на вчинки іншої особи. За сприятливого протікання попередніх процесів успішно реалізується процес інтеграції. Цей процес проявляється у вигляді досягнення високої психологічної сумісності людей, виникнення загального, єдиного почуття «ми». Узагальнений показник інтеграції дитячого колективу – згуртованість, єдність всіх членів загону. Процес інтеграції детермінується, спільною діяльністю усіх членів загону такою як: формування дитячого самоврядування, використання ігрової діяльності спрямованої на згуртування, досягнення спільної мети в колективно значущих справах, створення традицій та «фішок» загону, включення у взаємодію із іншими загонами, базуючись на принципах здорової конкуренції, воєнних, міжособистісному спілкуванні та взаємодії

Підводячи підсумки, можна зазначити, що тимчасовий колектив є особливим, за своїми характеристиками, педагогічним простором. Різноманіття особистісних установок, моделей поведінки, стилів сімейного виховання та інтереорізованих цінностей, реалізуються у діяльності підлітків, передаються іншим суб'єктам тимчасового колективу, що обумовлює велику кількість впливів на особистість, пошук нових авторитетів, нового місця у мікросоціумі. Тимчасовий колектив, при правильній соціально – педагогічному впливі, є оптимальним середовищем для формування нових моделей поведінки, цінностей, відношень до світу.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бартків О. С. Діяльність соціального педагога в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку: навч.-метод. посіб. / О. С. Бартків, В. Г. Грановський, Є. А. Дурманенко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 291 с.
2. Соціально-педагогічна діяльність дитячого оздоровчого табору / Ю. Таран // Народна освіта. – 2004. – № 3. – С. 89–94.
3. Шереш Г. Л. Літній дитячий відпочинок / Г. Л. Шереш. – 3-е изд. – Мозир: Сприяння, 2008. – 232 с.
4. Целищева М. В. Психологічний дозвілля в дитячому колективі / М. В. Целищева. – Мн.: Изд. центр БДУ, 2003. – 64 с.

Неплій О. С. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто актуальні проблеми розвитку особистості випускників інтернатних закладів, пов'язані з формуванням їх життєвої компетентності.

Nepliy O. (Odessa, Ukraine)

FEATURES OF FORMATION VITAL COMPETENCE FOR GRADUATES OF ORPHANAGES

In the article the actual problems of individual graduates of institutions associated with the formation of vital competence.

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування особистості, здатної повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні і духовні цінності. Як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [4, с. 16].

Серед актуальних проблем розвитку особистості особливо відчутними і гострими є питання, пов'язані із формуванням життєвої компетентності випускників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Ураховуючи виключно важливе значення успішного вирішення зазначених питань широка громадськість: вчені, педагоги, психологи намагаються дослідити це явище, виділити його суттєві ознаки та закономірності розвитку, з'ясувати чинники та умови, що впливають на формування життєвої компетентності особистості [6].

Поряді з позитивними напрацюваннями і здобутками вчених проблема формування життєвої компетентності випускників шкіл-інтернатів ще залишається недостатньо вивченою. Це зумовлює необхідність подальшого її теоретичного осмислення та прийняття педагогічних рішень, які б сприяли ефективному розв'язанню даної проблеми.

Поняття «компетентність особистості» є предметом уваги вчених у різних галузях сучасної науки. Так, соціальні параметри зазначеної проблеми прагнуть осмислити філософи, соціологи, культурологи, економісти, правознавці.

З погляду питання компетентності особистості слід розглядати як важливу умову її соціалізації, збереження та примноження матеріальних та духовних надбань суспільства. При цьому підкреслюється, що компетентність дозволяє людині правильно оцінювати складні соціально-культурні, економічні, виробничі ситуації, приймати вірні рішення і діяти згідно з обставинами соціального, культурного, економічного життя суспільства.

В дослідженнях І. П. Тараненко «життєва компетентність» інтерпретується як «складне соціальне, психологічне та педагогічне явище» [5, с. 41]; угорський педагог Г. Халаш вважає, що поняття «компетентність» свідчить про оволодіння людиною сумою знань у процесі навчання та здатність особистості до їх застосування на практиці; ірландський вчений

Дж. Куллексон трактує компетентність як здібності особистості, помножені на знання, які можна набути шляхом освіти та практики. Згідно із твердженням французького педагога Ж. Перре, існує «компетентність широкого спектру», основою якої є уміння адекватно діяти в нових ситуаціях через взаємозв'язок знань, умінь, навичок та ситуативну діяльність особистості [5, с. 123-124].

Українські вчені (Л. Сохань, Т. Єрмаков, В. Циба, Л. Лепіхова та ін.), досліджуючи соціально-психологічні та педагогічні параметри зазначеної проблеми, вказують на необхідність її системного вирішення шляхом формування свідомості випускників шкіл-інтернатів, оволодіння конкретними вміннями і навичками, розвитку відповідних здібностей тощо.

Так, дослідник В. Циба вважає, що зміст життєвої компетентності людини повинен поєднувати усвідомлення свого призначення, долі, життєвих цінностей та практичну їх реалізацію в умовах практики [5].

Посилена увага до питань формування життєвої компетентності вихованців і випускників шкіл-інтернатів викликана тим, що саме завдяки цьому особистість, що формується, починає спиратися на складний механізм самореалізації та успішного виконання найважливіших функцій життєдіяльності, забезпечення фізичних, психічних та духовних потреб.

Життєва компетентність вихованців шкіл-інтернатів належить до складних психолого-педагогічних явищ. Це засвідчують результати досліджень, присвячених пошуку шляхів вирішення проблеми, пов'язаних із використанням нових педагогічних технологій, альтернативних засобів розширення їх життєвого досвіду, діяльністю сім'ї та відповідних соціальних закладів.

Життєва компетентність є важливим показником формування випускника школи-інтернату як суб'єкта, який, як зазначає Л. С. Виготський, «не є просто менше розвиненим, але інакше розвиненим» [2, с. 115]. Адже у своєму житті він намагається сприймати, аналізувати, оцінювати наявні події життя, певним чином діяти.

Сприймання інформації, реальна оцінка життєвих ситуацій, урахування своїх можливостей, прийняття адекватних рішень організації діяльності є тими етапами шляху, який проходить вихованець кожного разу, коли виникає певна життєва проблема.

У випускників шкіл-інтернатів формування життєвої компетентності відбувається на складній психологічній основі. Адже негативне сприйняття себе та навколишньої дійсності спричиняє появу складних проблем, які найчастіше знаходяться в психологічній площині, а саме розвитку негативних відчуттів, комплексу неповноцінності, відсутності бажання життєвої самореалізації тощо. У таких дітей виникають перш за все відчуття власної негативної відмінності, життєвої неспроможності виконувати певні дії, ізольованості, самотності, недоступності навколишнього реально існуючого світу, постійної залежності від інших людей, зокрема від сімейного, суспільного оточення, предметно-просторового середовища [1].

Протидіяти зазначеному процесу стає можливим лише завдяки формуванню у них життєвої компетентності, розвитку відчуття власної

гідності, необхідності людям і суспільству, стимулювання бажання жити, брати активну участь у самореалізації та життєтворчості. Ці відчуття, думки, погляди, прагнення та дії у випускників шкіл-інтернатів не виникають самі по собі. Необхідною умовою їх появи повинна стати, перш за все, внутрішня мотивація, бажання активно жити і діяти. Саме тому життєва компетентність випускників шкіл-інтернатів не може мати спрощений зміст та характер, а навпаки – охоплює досвід, який би всебічно впливав на зняття психологічного дискомфорту, стимулював інтерес до активних форм життєдіяльності [3, с. 82].

Як показав досвід, успішному вирішенню завдань формування життєвої компетентності випускників шкіл-інтернатів сприяє: глибоке вивчення індивідуальних особливостей дитини, занурення дитини у кваліфіковано сформований інформаційний простір, створення умов для набуття та закріплення необхідного соціального досвіду; активне збільшення сенсорного досвіду, зменшення всього, що призводить до згортання пізнавальної активності, зниження потреби у спілкуванні, обмеження позитивних відчуттів; і організація ігрової діяльності дитини-інваліда у спеціально сформованому реабілітаційному середовищі; постійне збільшення освоєного життєвого простору, виведення дитини за межі суто сімейного оточення [7].

Зазначимо, що життєва компетентність як сукупність певного досвіду особистості не може бути сталою. Це динамічне трансформативне явище, яке розвивається, видозмінюється, ускладнюється. Усі складові життєвої компетентності вихованців шкіл-інтернатів перебувають у постійному русі, якісно та кількісно змінюються, свідчать про їх удосконалення, збагачення, прогрес або ж руйнування, деградацію та регрес.

Отже, їх життєва компетентність змінюється, набуваючи позитивних або негативних рис. Її формування залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, а реалізація потенційних можливостей може відбуватися у певному часі і просторі.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бобылева И. А. Социальная адаптация выпускников интернатных учреждений : уч. пос. / И. А. Бобылева. – М.: Национальный фонд защиты детей от жестокого обращения, 2007. – 176 с.
2. Выготский Л. С. Психологические основы формирования личности в педагогическом процессе : собр. соч. в 6 т. / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 369 с.
3. Доній В. М. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод.зб. / [Редкол. В. М. Доній, І. Г. Єрмаков та ін.]. – Київ: Контекст, 2000. – 336 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: «Шкільний світ», 2001. – 16 с.
5. Несен Г. М. Життєва компетентність особистості: уаук.-метод. пос. / [За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен]. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.

6. Сергієва О. Проблеми прав дітей в Україні / О. Сергієва / Проблема сирітства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://postup.lg.ua/nova-publikaciya>

7. Степаненко М. Д. Концептуальні засади життєвої компетентності особистості / М. Д. Степаненко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – Харків: ООО «Апекс+», 2005. – Вип. 2 (23). – С. 56.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

Корнешчук В. В. (*Одеса, Україна*)

СТАНДАРТИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА КОРДОНОМ

В тезах представлений аналіз стандартів професійної підготовки соціальних працівників за кордоном, який дозволяє оптимізувати систему підготовки фахівців із соціальної роботи в Україні.

Korneshchuk V. (*Odessa, Ukraine*)

STANDARDS OF SOCIAL WORKERS' TRAINING ABROAD

Thesis is introduced the analysis of standards social workers' training abroad which allows to optimize the system of preparation social work specialists in Ukraine.

Підвищення ролі і статусу соціальної роботи в Україні, зумовлене вітчизняними економічними та політичними реаліями, збільшення кількості клієнтів соціальної роботи в країні та їх категорій, – актуалізують проблему вдосконалення професійної підготовки фахівців із соціальної роботи в українських вишах. Вирішення зазначеної проблеми передбачає аналіз досвіду професійної підготовки працівників соціальних служб за кордоном, зокрема в аспекті стандартів такої підготовки.

Так, в Канаді підготовка соціальних працівників забезпечується Стандартами акредитації і Положенням освітньої політики, розробленими Канадською асоціацією шкіл соціальної роботи (КАШСР); Етичним кодексом соціального працівника, розробленим Канадською асоціацією соціальних працівників (КАСП), а також навчальними планами, які створюються професійними школами на основі освітніх стандартів КАШСР і Етичного кодексу КАСП. Слід зауважити, що освітні стандарти в галузі соціальної роботи, розроблені КАШСР, дозволяють професійним школам Австралії створювати навчальні плани з урахуванням регіональних особливостей, потреб спільнот і соціальних структур, наукових інтересів професорсько-викладацького складу і студентів [1].

Підготовка фахівців соціальної галузі в школах соціальної роботи, які існують при кожному університеті США, ґрунтується на Стандартах професії соціального працівника, Етичному кодексі професії, схваленому Національною Асоціацією соціальних працівників [2].

Програма підготовки працівників соціальних служб у Великій Британії будеться відповідно до вимог Центральної ради з питань навчання і підготовки у соціальній роботі (CCETSW). Зміст підготовки передбачає такі блоки: спілкування і наймання, сприяння та підтримка; допомога клієнту; аналіз і планування; втручання у життя клієнта і надання йому необхідних соціальних послуг; робота в організації; розвиток професійної компетентності [5]. Щодо підготовки працівників соціальних служб для середніх загальноосвітніх навчальних закладів у Великій Британії, то її зміст визначається Академічними стандартами у сфері соціальної роботи для обґрунтування рівня їхньої теоретичної підготовки; Національними професійними стандартами у сфері соціальної роботи, які встановлюють необхідний рівень практичної підготовки соціальних працівників; Вимогами до підготовки у сфері соціальної роботи, що визначають обов'язки навчальних закладів під час організації освітнього процесу; Кодексом професійної поведінки й етичними нормами для соціальних працівників та їхніх роботодавців, які визначають їхні права й обов'язки в роботі з користувачами послуг [3].

Основними нормативними документами, що регулюють діяльність вищих навчальних закладів з підготовки соціальних працівників в Австралії є: «Закон про вищу освіту», «Національні протоколи», «Система австралійських кваліфікацій», «Довідник з реалізації системи австралійських кваліфікацій», «Акт про політику і процедуру створення Шкіл та їх членство в Асоціації Соціальних Працівників Австралії». Значну роль у реалізації соціальної роботи і соціальної освіти в Австралії відіграє Асоціація Соціальних Працівників, яка затверджує Стандарти професійної підготовки соціальних працівників та здійснює контроль за їх дотриманням шляхом акредитації освітньо-професійних програм; видає і поновлює ліцензії на право професійної діяльності дипломованим соціальним працівникам; розробляє нормативні документи у сфері регулювання практики соціальної роботи і соціальної освіти; організовує післядипломну освіту соціальних працівників; забезпечує співпрацю вищих навчальних закладів із соціальними установами. Крім того, Асоціація Соціальних Працівників Австралії діагностує рівень професійної кваліфікації соціальних працівників і, залежно від досвіду їх професійної діяльності, присвоює різні типи кваліфікацій: «Кваліфікацію фахівця-випускника» (випускникам вищих навчальних закладів без досвіду соціальної роботи); «Кваліфікацію класу 2» (дипломованим соціальним працівникам з певним досвідом роботи); «Кваліфікацію класу 3» (досвідченим фахівцям, що мають диплом соціального працівника та володіють глибокими знаннями, вміннями і навичками з певної сфери професійної діяльності); «Кваліфікацію менеджера» (соціальним працівникам, що мають досвід роботи на керівних посадах) [6].

Національні професійні стандарти й вимоги до фахівців соціальної роботи у Швеції базуються на Кодексі етики та Стандартах кваліфікації практичної соціальної роботи [4].

Знання стандартів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників за кордоном дозволить розробити і затвердити загальнодержавні стандарти із соціальної роботи для всіх ланок професійної освіти в Україні, оновити навчальні плани і програми відповідно до вимог світових стандартів та оптимізувати тим самим систему підготовки фахівців із соціальної роботи різних рівнів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Видишко Н. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у коледжах Канади: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Видишко. – Вінниця, 2010. – 21 с.

2. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Віннікова. – Луганськ, 2003. – 21 с.

3. Загайко О. В. Підготовка працівників соціальних служб для середніх загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Загайко. – Харків, 2008. – 20 с.

4. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. Є. Кулікова. – Луганськ, 2009. – 21 с.

5. Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Теорія і методика професійної освіти» / О. П. Пічкарь. – Тернопіль, 2002. – 21 с.

6. Слосанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» // Г. І. Слосанська. – Тернопіль, 2011. – 21 с.

Рабійчук С. О. (*Хмельницький, Україна*)

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У тезах обґрунтовано напрями формування здорового способу життя у майбутніх соціальних працівників.

Rabiychuk S. (*Khmelnitsky, Ukraine*)

LINES FORMING HEALTHY LIFESTYLE IN THE FUTURE SOCIAL WORKERS

In these areas reasonably healthy lifestyle for future social workers.

Проблема охорони здоров'я – комплексна, і зводити всі аспекти її тільки до навчального закладу було б неправильно. Але в той же час аналіз структури захворюваності студентської молоді показує, що зростає кількість хвороб дихальних шляхів, патологій органів травлення, порушення постави, захворювань очей, нервово-психічних розладів. Зазначимо, що за даними Міністерства охорони здоров'я України в останні десять років зареєстровано підвищення рівня захворюваності й поширення серед підлітків та молодих людей хвороб крові та кровотворних органів, недоброякісних новоутворень, хвороб сечостатевої та кістково-м'язової систем та кровообігу; почастишали ускладнення вагітності, пологів і післяпологового періоду, наявні вроджені вади розвитку. Залишається високим рівень захворювань, що передаються статевим шляхом.

Подібні стани здоров'я не тільки результат тривалого несприятливого впливу соціально-економічних і екологічних чинників, а й низки таких педагогічних чинників шкільного віку, як: стресова тактика авторитарної педагогіки; інтенсифікація навчального процесу; ранній початок дошкільного систематичного навчання; невідповідність програм і технологій навчання функціональним і віковим особливостям, недотримання елементарних фізіолого-гігієнічних вимог до організації навчального процесу; недостатня кваліфікація педагогів у питаннях розвитку та охорони здоров'я; масова безграмотність батьків у питаннях збереження здоров'я; істотні недоліки в системі фізичного виховання і в роботі медичних служб.

Дані темпи руйнації здоров'я викликають ряд питань, які потребують негайного вирішення. Актуальною проблемою сучасної педагогічної науки є пошук нових підходів до організації навчально-виховного процесу, спрямованих на гуманізацію освіти, що забезпечить створення оптимальних умов для духовного зростання особистості, повноцінної реалізації психофізичних можливостей, збереження та зміцнення здоров'я сучасної студентської молоді, а саме майбутніх соціальних працівників.

У зв'язку з цим одним з пріоритетних завдань системи освіти має стати створення умов для збереження і зміцнення здоров'я, формування у них ставлення до здоров'я як до головної людської цінності.

Основними напрямками охорони і зміцнення здоров'я є: формування цінності здоров'я і здорового способу життя у діяльності освітньої установи; нормалізація навчального навантаження; розробка та впровадження інноваційних програм, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я молоді, їх повноцінний розвиток; створення адаптивності освітнього середовища для студентської молоді, що мають обмежені фізичні можливості, проблеми зі здоров'ям і проблеми у розвитку; створення системи та механізмів спільної діяльності університетів та сім'ї з формування культури здорового способу життя майбутніх соціальних працівників, їх батьків, педагогів.

Отже, на сьогодні важливим і перспективним є завдання збереження, зміцнення здоров'я майбутніх соціальних працівників, як за допомогою організації і здійснення особистісно орієнтованого педагогічного процесу з урахуванням основних валеологічних принципів, так і виховання

відповідального ставлення до власного здоров'я як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Розуміння проблеми здорового способу життя в Україні полягає у подальшому розвитку національних традицій та їх взаємозумовленості з гуманістичним й демократичним досягненнями світового співтовариства

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Венедиктов Д. Д. Глобальные проблемы здравоохранения и пути их решения / Д. Д. Венедиктов, А. М. Чернух, Ю. П. Лисицын // *Вопр. философии.* – 1979. – № 7. – С. 102–113.
2. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский. – М. : Сов. Россия, 1989. – С. 166–188.
3. Дильман В. М. Четыре модели медицины / В. М. Дильман. – Л. : Медицина, 1987. – С. 288.
4. Иванова А. Є. Валеологічні основи фізкультурно-оздоровчої роботи серед студентів у вищих технічних закладах освіти / А. Є. Иванова. – Луцьк, 1999. – С. 9–11.

Роман С. В. (*Старобільськ, Україна*)

**ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ УЧИТЕЛЯ ХІМІЇ В КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ШКОЛЯРІВ**

У тезах представлено структуру професійного портрету вчителя хімії, який складається з науково-теоретичної, практичної, психофізіологічної, психологічної готовності до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів.

Roman S. (*Starobelsk, Ukraine*)

**PROFESSIONAL PORTRAIT OF THE TEACHER OF CHEMISTRY
IN THE CONTEXT OF FORMING OF ECOLOGICAL AND
HUMANISTIC VALUES FOR PUPILS**

The article deals with the structure of a professional portrait of the teacher of chemistry consisting of scientific-theoretical, practical, psycho-physiological, psychological readiness for forming of ecological and humanistic values at pupils.

Характеризуючи в професійному контексті особистість учителя хімії, від якості роботи якого залежить «людиновимірність» навчально-виховного процесу, спиратимемося, по-перше, на функціональний склад педагогічної діяльності (В. Гінецинський, В. Гриньова, Н. Кузьміна, С. Мусатов, В. Сластьонін, А. Щербаков) і підтримуємо запропонований В. Семиченко продуктивний підхід, оснований на виділенні трьох ієрархічних рівнів функцій такої діяльності: 1) *функції термінальні*, або *функції-цілі* (навчальна, виховна, розвиваюча, соціалізуюча, життєзабезпечення); 2) *інструментальні*

(або *тактичні*) функції, або *функцій-засоби* (інформуюча, ілюструюча, смислоутворююча, організаційна, діагностична, диференціувальна, стимулююча, прогностична, культуровідтворення, психотерапевтична, рекреаційна); 3) *функції-прийоми* (вимірювання й оцінювання, методична, керівна, системоутворення, ієрархізація і структурування, коригуюча, констатуюча, формотворча) [1]. Наведений перелік близький нам за змістом і достатньою мірою висвітлює функції вчителя хімії. А компонентами його педагогічної гуманістично зорієнтованої діяльності, що торкаються безпосередньо особистісних і професійних якостей самого вчителя, мають бути *аксіологічний, етичний, гностичний, управлінський, змістовий, комунікативний, перцептивний, організаційний, творчо-конструктивний, проєктивний* тощо, у чому ми згодні з Л. Хоружою [2].

По-друге, функції педагогічної діяльності тісно пов'язані із загальними вимогами до вчителя, які в режимі професійного розвитку й саморозвитку є такими: наявність цілісного гуманістичного світогляду, гуманістичних знань про природу людини, глибинну екологію особистості; психологічна грамотність і культура; здатність і потреба в рефлексії власних якостей, учинків особистості та навчально-пізнавальної діяльності школярів (зокрема на основі морального й екоетичного підходів), у особистісному професійному саморозвитку; високий творчий потенціал; уміння розв'язати життєві та професійні суперечності гуманістичним шляхом, не порушуючи індивідуальної логіки дій учня; здатність складати та здійснювати індивідуальні особистісно-професійні програми [3, с. 45]. Виходячи з проблематики нашого дослідження й урахування те, що ми формуємо вимоги до вчителя хімії, який займається формуванням еколого-гуманістичних цінностей у школярів, уважаємо за необхідне додати до наведеного вище переліку такі: хіміко-екологічна компетентність; знання основ педагогічної аксіології, педагогічної методології системного підходу (педагогічні системи), філософії освіти; соціальна активність та активна екологічна позиція.

По-третє, більш детальний змістовний розгляд вимог до вчителя хімії повинен відбуватися в термінах «професійна придатність» і «професійна готовність», що мають особливі смислові відтінки й застосовуються в різних контекстах. Так, *професійна придатність* – це сукупність психічних, психофізіологічних і фізичних особливостей людини, необхідних для досягнення успіху в обраній професії, а *професійна готовність* до педагогічної діяльності окрім профпридатності включає в себе науково-теоретичну і практичну підготовку педагога. Тож охарактеризуємо компоненти професійної готовності вчителя хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів.

Науково-теоретична готовність – професійні знання свого предмету (знання класичних дисциплін хімічного циклу, а також біохімії, екотехнології, хімічної екології, екологічної хімії та подібних їм за тематикою), екології, педагогіки, філософії, педагогічної аксіології, психології, фізіології людини, знання методологічних проблем хімії та їх

світоглядного значення, історії хімії не як суми фактів, а як драматичної еволюції проблем та їх рішень.

Практична готовність – уміння вчителя хімії здійснювати формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів. Такими вміннями ми визначили: *хімічні* (методичні, технологічні та технічні щодо забезпечення аксіологізації й екологізації хімічної освіти); *екологічні* (система вмінь пізнання природи й уміння елементарної культури природокористування); *педагогічні* (конструктивні, комунікативні, організаторські, дидактичні, перцептивні, сугестивні, дослідницькі, науково-пізнавальні, прикладні, уміння в галузі педагогічної техніки й психотехніки); *психологічні* (уміння організувати школярів на рефлексію навчальної діяльності, розуміння сенсу життя, свого місця у світі, своєї унікальності й цінності).

Психофізіологічна готовність – професійно важливі індивідуальні якості вчителя хімії, які визначають ефективність аксіологічно цілеспрямованої педагогічної діяльності й здатність здійснювати формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів. Структуру цього компонента готовності, на нашу думку, повинні становити: *гуманістична спрямованість особистості* (інтереси, цінності, ідеали, любов до дітей); *психолого-педагогічні якості* (почуття національної гідності; чесність, совісність, справедливість, об'єктивність; витримка, стриманість, терпеливість, тактовність; організаторські здібності, уміння працювати з учнівським колективом; усебічний розвиток; принциповість і вимогливість; оптимізм, любов до життя; чуйність, гуманне ставлення до людей та природи; творчий склад мислення); *якості «екологічної особистості»* – цілісний біосферний світогляд, прийняття екологічного імперативу; здатність до ефективних взаємодій у вирішенні екоетичних проблем (комунікативність); здатність бачити екологічні проблеми (спостережливість); здатність знаходити нестандартні рішення при розгляді екохімічних проблем (гнучкість та оригінальність мислення); здатність передбачати віддалені наслідки природоперетворювальних дій (прогностичність); усвідомлена відповідальність за діяльність у природі.

Ми переконані, що саме така психофізіологічна готовність забезпечить високу педагогічну культуру вчителя – професійну культуру, що охоплює його моральні якості, педагогічний такт, педагогічне спілкування, педагогічну майстерність, культуру зовнішнього вигляду й мовну культуру. Основними структурними компонентами педагогічної культури є педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення вчителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму [3, с. 39].

Психологічна готовність – передбачає сформованість у вчителя хімії спрямованості на екохімічно безпечну діяльність, на здійснення гуманістично зорієнтованої навчально-виховної роботи зі школярами, на формування їхніх еколого-гуманістичних цінностей, а також наявність емоційно-оцінних ставлень до педагогічної й екохімічно безпечної діяльності. Ці ставлення пов'язані з такими професійно важливими якостями

вчителя, як соціальна активність й активна екологічна позиція та є детермінованими соціальною орієнтацією його педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Семиченко В. А. Визначення функцій педагогічної діяльності в контексті гуманізації навчання / В. А. Семиченко // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С. 21–32.

2. Хоружа Л. Гуманізація як системоутворюючий компонент реформування освіти і виховання / Людмила Хоружа // Освіта і управління. – 2000 (2001). – Т. 4, № 3–4. – С. 47–54.

3. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 224 с.

Грона Н. В. (*Прилуки, Україна*)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ
ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У статті автор доводить думку, що під час педагогічної практики проводиться досить детальна робота, спрямована на засвоєння методики формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку.

Grona N. (*Pryluky, Ukraine*)

**PREPARATION OF FUTURE TEACHER TO THE FORMATION OF
PRIMARY SCHOOL PUPILS TEXT SKILLS COMPETENCE**

The author proves that during teaching practice is holding a fairly detailed work, which aimed at mastering of forming the technique of primary school pupils text skills.

Модернізація педагогічної освіти в сучасних умовах передбачає суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього вчителя, формування його готовності на професійному рівні здійснювати управління навчально-виховним процесом, застосовувати на практиці сучасні педагогічні технології, реалізовувати творчий підхід в усіх сферах своєї діяльності, використання комунікативного підходу до вивчення мовного матеріалу, де базовим компонентом комунікації є текст. Текстова компетентність передбачає володіння компетенціями, які визначають готовність до текстової діяльності, під якою розуміємо систему дій на основі знань, умінь і навичок, які дають можливість створювати, сприймати, інтерпретувати тексти [1; 2].

Головна мета педагогічної практики – формування в студентів системи необхідних педагогічних умінь й навичок, фахових здібностей для формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку, особистісно-індивідуального стилю поведінки та діяльності, необхідних для

майбутньої професії в оптимально наближених до роботи за фахом умовах, визначити власні професійні інтереси, переконатися у своїй психологічній готовності до організації текстологічної діяльності молодших школярів, поглибити психолого-педагогічні, лінгвометодичні знання про текстологічну діяльність учнів молодшого шкільного віку, збагатити або скоректувати особистісні педагогічні погляди, позиції, текстологічні знання, сформовані під час вивчення фахових дисциплін.

Види практики: пасивна практика, пробні уроки, індивідуальні завдання студентів, переддипломна практика. Програма проходження кожного виду практики передбачає три етапи: підготовчий (ознайомлення з програмою практики і вимогами до оформлення її результатів, обговорення організаційних питань); робочий (ознайомлення з умовами проходження практики, виконання програми практики); підсумковий (підготовка звіту про проходження практики, підбиття підсумків, підсумкова конференція).

Зміст пасивної педагогічної практики включає: організаційну роботу, навчально-методичну роботу, виховну роботу, пошуково-дослідну роботу. Практика проведення пробних уроків має на меті поглибити й закріпити теоретичні знання, одержані студентами під час вивчення методики роботи над текстами різних типів, учити застосовувати їх у навчально-виховній роботі з учнями.

Індивідуальні завдання студентів повинні мати пошуково-дослідний характер. Їхній зміст устанавлюється з урахуванням теми курсової роботи та тематики досліджень, які студенти здійснювали протягом навчання у ВНЗ. У результаті цього студенти мають змогу використати свої наукові розробки під час написання курсової роботи і водночас значно поглибити знання з досліджуваної проблематики. Орієнтовна тематика пошуково-дослідних робіт, спрямованих на засвоєння методики формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку, така:

- Особистісно зорієнтований підхід: науково-практичні засади до вивчення розділу «Тест».
- Проблема створення офіційно-ділових текстів учнями молодшого шкільного віку.
- ІКТ як ефективний засіб формування комунікативних умінь учнів молодшого шкільного віку.
- Аналіз процесу мовленнєвого розвитку молодших школярів у сучасній практиці початкового навчання.
- Методична система створення текстів-міркувань молодшими школярами на основі функціонально-комунікативного підходу.
- Формування в молодших школярів умінь вдосконалювати текст.
- Формування стилістичних умінь учнів 3 класу в процесі роботи над текстами різних типів.

Отже, теоретична і практична підготовка майбутніх учителів до формування текстотворчих умінь молодших школярів повинна здійснюватися поетапно в процесі введення в систему навчання професійно

спрямованих дисциплін, педагогічної практики, пошуково-дослідної роботи тощо.

Про серйозну фахову підготовку студентів щодо оволодіння технологією підготовки до формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку свідчить і той факт, що під час проведення пробних уроків та безперервної педагогічної практики відбувається досить детальна робота, спрямована на засвоєння методики організації текстотворчої діяльності молодших школярів. Спостерігається висока активність студентів-практикантів у підготовці до уроків під час проходження педагогічної практики. Під час проведення уроків у школі студенти здійснюють особистісно зорієнтоване навчання і виховання молодших школярів, розвивають їхні комунікативні здібності і соціальну культуру, формують текстотворчі вміння.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Болотнова Н. С. Текстовая деятельность на уроках русской словесности: методики лингвистического анализа художественного текста : методич. пособие / Н. С. Болотнова. – Томск, 2002. – 64 с.
2. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
3. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посібник / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.

Провенко А. С. (Одеса, Україна)

РОЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

В тезах показана роль виробничої практики в системі формування компетенцій майбутніх соціальних працівників. Значущість виробничої практики для формування кваліфікованого фахівця з соціальної роботи розкривається крізь характеристику виробничої практики у європейських країнах та США, а також через аналіз даних соціологічного дослідження у системі оцінки результатів проходження виробничої практики для майбутнього працевлаштування і перспективи планування кар'єри соціального працівника.

Provenko A. (Odessa, Ukraine)

THE ROLE OF PRODUCTIVE PRACTICE IN THE SYSTEM OF FORMING OF COMPETENCES OF FUTURE SOCIAL WORKERS

The theses show the role of industrial practice in the system of forming the competencies of future social workers. The significance of the production practice is revealed in the materials of the abstracts through the characterization of the experience of training social workers in the countries of Europe and the USA, as well as through the analysis of the assessment of the results of passing the industrial practice by the students of the specialty «Social Work» for future employment and career planning.

Розвиток сучасного суспільства, зміна суспільних умов в сучасній Україні, зниження рівня життя та зuboжіння більшої частини суспільства зумовлює необхідність високоякісної підготовки соціальних працівників, які матимуть необхідні знання та навички для надання соціальної допомоги та соціальних послуг різним категоріям населення, які потребують допомоги.

У більшості країн зміст професійної компетентності соціального працівника включає як рівні базової і спеціальної освіти, так і уміння акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, формування професійних умінь і навичок. При цьому, практичному навчанню приділяється особлива увага, спрямована на формування компетентності студента.

Порівняльний аналіз виробничої практики студентів – соціальних працівників у навчальних закладах США, Великобританії, Франції та Німеччині показав, що на відміну від вітчизняної специфіки професійної підготовки соціальних працівників у цих країнах не готують фахівців широкого профілю.

У США помітно зросла роль польової практики, яку студенти проходять в соціальних агентствах, місцевих та державних юридичних закладах, програмах надання послуг, лікарнях, центрах допомоги тощо. В США під час практики студенти працюють безпосередньо з клієнтами, точно знають усі види робіт, які зазначені у відповідних документах, отримують заробітну плату в соціальних центрах за виконану роботу [1].

У Великобританії виробнича практика здійснюється у відповідності до майбутньої роботи соціального працівника: 1) з дітьми і підлітками; 2) з правопорушниками й ув'язненими; 3) з хворими (у системі охорони здоров'я); 4) з інвалідами; 5) з людьми похилого віку; 6) з громадою; 7) у системі соціального захисту [5].

Виробнича практика соціальних працівників у Франції розвивається у трьох основних напрямках – соціальне асистування (*l'assistance sociale*), спеціалізоване виховання (*l'education specialisee*), анімація (*l'animation*) [5].

В Німеччині особливе місце займає «Рік професійного визнання» – вид практики, упродовж якої студенти працюють під керівництвом досвідченого практика за неповну оплату. Професійна практика відіграє роль перевірки знань і вмінь студентів, а також завершального вибору спеціалізації. Як правило, після закінчення практики професійного визнання випускник залишається працювати на цьому ж місці, за умови наявності вакансії та бажання випускника [5].

До основних професійних вмінь та навичок, необхідних майбутньому соціальному працівникові можливо віднести: навички спілкування, ведення професійних записів; самоуправління, оцінки та планування; здатність поєднувати теорію та практику; представляти інтереси клієнта; цілеспрямовано і з розумінням слухати інших; збирати інформацію, щоб підготувати соціальну історію, оцінку, звіт; формувати і підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги; спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку,

використовуючи знання з теорії особистості та діагностичні методи; спрямовувати зусилля клієнтів на вирішення їх проблем та завоювати їх довіру; творчо вирішувати проблеми клієнта; визначати момент призупинення терапевтичної допомоги клієнту; проводити дослідження та інтерпретувати їх результати; бути посередником і вести переговори між конфліктуючими сторонами [2].

До основних знань, необхідних соціальному працівникові для ефективної майбутньої професійної діяльності, відносять: знання про розвиток людини та її поведінку; психологію надання та отримання допомоги; способи комунікації людей, вербальної і невербальної поведінки; групові процеси і взаємовплив групи та індивіда; значення соціокультурних факторів та їх вплив на індивіда, групу, громаду: духовні цінності, закони; психологію міжособистісних та міжгрупових відносин; громаду, процеси, що відбуваються у ній, способи розвитку та зміни, її соціальні служби і ресурси; соціальні служби: структуру, організацію, методи роботи; себе як особистість і ті відносини, які можуть впливати на професійну діяльність [3].

Значну роль у професійній підготовці соціальних працівників відіграє виробнича практика студентів, які мають бути спроможними задовольняти потреби незахищених верств населення.

Виробнича практика – один із напрямків професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціальної роботи. Вона дає можливість реального занурення в робоче поле професії; знайомство з роботою організації, зі структурою, з нормативно-правовою базою, можливість застосувати отримані знання у ВНЗ на практиці, і набути професійних навичок, визначитись стосовно майбутнього працевлаштування та отримати рекомендації для подальшого працевлаштування [4].

При формування особистості соціального працівника та його компетенцій, важливу роль відіграють практичні вміння та навички, для оволодіння якими необхідно протягом певного часу спостерігати, як це роблять інші, і намагатися наслідувати їх. Тільки в умовах безпосередньої роботи з клієнтами під керівництвом наставників студенти отримують можливість розвивати і вдосконалювати свої здібності. Виробнича практика безпосередньо в соціальних службах різноманітна за своїми освітніми функціями. Без неї важко уявити собі систему професійного навчання, під час якого студенти ефективно готуються до роботи з клієнтами.

Навчання на робочому місці дає можливість опанувати конкретними навичками, відчутти себе фахівцями, і по-справжньому усвідомити цінності соціальної роботи..

Важливим аспектом формування компетенцій майбутніх соціальних працівників є оцінка самими студентами ролі виробничої практики у професійній підготовці соціальних працівників. Дослідження було проведено серед студентів 3-4 курсів денної форми навчання, спеціальності «Соціальна робота» Одеського національного політехнічного університету.

За результатами дослідження для 49% студентів виробнича практика надає осмислення того ким і де б хотіли працювати в майбутньому; для 41%

опитаних виробнича практика дозволила отримати нові знання і навички. 29% студентів з впевненістю застосували отримані знання ВНЗ під час виробничої практики; 43% студентів вважають, що знання отримані у ВНЗ їм під час виробничої практики знадобилися частково.

За оцінками студентів найбільше їм знадобилися комутативні вміння - 26%, студентів виділили їх як основні вміння, що застосовувались частіше під час проходження виробничої практики, на другому місці студенти розмістили вміння проведення тренінгів – 22%; наступними вміннями, що мають попит на підприємстві та в соціальних установах є уміння працювати з документами – 17%; також в нагоді прийшлися вміння систематизувати і здійснювати аналіз даних, а також уміння працювати з програмами Windows важливими виявилися для 11% опитаних; найменша кількість опитаних визначили навички проведення досліджень – 7%; як такі, що знадобилися під час проходження виробничої практики, а також для проведення аналізу статистичних даних – 6%. 89% відмітили зв'язок виробничої практики з перспективами працевлаштування за фахом та майбутньою кар'єрою соціального працівника.

Виробнича практика покликана підготувати майбутніх фахівців до реальної практичної роботи, забезпечити належно рівень їх професійної підготовки, і повне розуміння своєї майбутньої професії.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Віннікова Л. В. Багаторівнева система підготовки соціальних працівників у ВНЗ США та шляхи удосконалення системи соціальної освіти в Україні / Л. В. Віннікова // Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2012. – С. 42–48.
2. Гроховская О. И. Социальная работа (ознакомительная, учебная, производственная и исследовательская практики). Методические указания по прохождению практик для студентов направления 040400.62 (521100) «Социальная работа» / [сост. О. И. Гроховская, Л. И. Дейкина, А. О. Ворошилова]. – СПб.: Изд-во СПбГУСЭ, 2011. – 31 с.
3. Золотарёва Т. Ф. Практика в системе подготовки специалистов социальной работы в вузе : учеб.-метод. пособие / Т. Ф. Золотарёва. – М.: Дашков и К°, 2004. – 128 с.
4. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспект: Монографія / О.Г.Карпенко / [за заг. ред. С. Я. Марченко]. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.
5. Кремнева, Т. Подготовка социальных работников за рубежом / Т. Кремнева // Социальная работа. – 2005. – № 1. – С. 46–49.

Салису Инува (*Борно штат, Нигерия*)

ОБРАЗОВАНИЕ В НИГЕРИИ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Статья посвящена наиболее важным этапам организации системы образования в Нигерии до и после провозглашения независимости. Также автором представлена хронология преобразований, позволивших обновить систему образования для всех граждан Нигерии.

Salisu Inuwa (*Borno State, Nigeria*)

EDUCATION IN NIGERIA IN THE PAST AND AT THE PRESENT TIME

The essay is dedicated to memorable of educational system organization in Nigeria prior to and after independence. Elucidates the vital transformation to revamp the educational system of all Nigerian citizens.

The subject matter that we presume is dedicated to education in Nigeria prior to and after independence. When talking or discussing education in Nigeria, we must look into the pre-colonial days since we were colonized by the Europeans. During those days our forefathers and ancestors received the indigenous education which was offered to them in the pre-literate era within their community by the community folks who had special skills and abilities in various human endeavors. In most of the community boys were brought up to do the kind of occupation their parents engaged. In some circumstances boys were sent to other masters as apprentices to learn various vocations which include knitting, pottery, crafting, weaving and life etiquette. It was the kind of education that most of our parents learned from their elders of the communities and taught the people of their generation and even in this our contemporary world some of our elders that didn't go to school who are living in the rural areas rely on this old method of education since not all of them can afford to send their children to schools in the cities where people live a ritzy life. Most of the communities are inaccessible due to poor roads and social amenities like electricity, health care centers, pipe borne water and many means of livelihood as a result well-educated folks from the cities who got the best education at home and abroad will not accept to be sent there by the government to teach such people no matter the huge amount of salary will be paid. Even in the cities not everybody goes to school due to financial problems. Through this examination, we can learn that non-formal or indigenous form of education is being used in Nigeria and some part of Africa as means of acquiring education for living up to now. All the above-mentioned reasons stimulated sense of their rationality. Girls were often expected to stay back at home to domestic and chores such as cooking, cleaning, sweeping and laundry. Albeit the indigenous education or non-formal education offered by community was comprehensive such that it provided training character, physical, intellectual social and vocational development and however it has limitation.

The arrival of Islam in the 14th century started changing things, when Islam was brought into Hausa land by a trader and a scholar from a state called Kano where most of the people from that region are Muslims. Folks from that particular region started learning Arabic language using wooden slates and a charcoal concocted ink which is formed. The traditional and community leaders imposed on every parent to send their kids to school where people were taught under trees by the Islamic administration and later people contributed collectively to build thatched classes for the sake of religion and unborn generation as legacy to them to show that their forefathers contributed to their lives. They sacrificed their wealth in form of gold and animals to employ Islamic administrators to teach so that everybody will be well-lettered. Islamic education has been established and also penetrated the western part of Nigeria before the arrival of the jihadist but the jihadist strengthened the religion where it was weak and encouraged parents to send their wards to the school to wipe out illiteracy in that region and they succeeded.

The arrival of the British missionaries to colonize Nigeria and some part of Africa led to the birth of western education. However, the British colonized Nigeria through their Christian missionaries. They came and captured a popular city in Nigeria called Lagos, their forces dominated that place in the 1851 and became a British protectorate 1901. The colonization lasted up to 1960. The western education didn't get full recognition in the 20th century that was when the three British became interested became firmly entrenched in Nigeria these three the formal colonial master, the British commerce and Christian mission.

Christian mission started educating young children especially boys, in the British way of life, since many parents won't release their daughters to go school. The first school was built to teach people in Nigeria was established in 1843 by the Methodist church and that was the Nursery of Infant Church, the so called was said to be in Badagry. The name was later altered to ST. Thomas' Anglican Nursery and Primary School. The school is said to be the oldest school in Nigeria. During that time few people attended the school and were the southerners, easterners and westerners because the Muslims from the northern region had the philosophy that the missionaries came to Christianize their folks. Parent refrained their wards to enroll in that school. The Western education started spreading fast across Nigeria, the power of western education changed everything in Nigeria for a betterment and created a lot of advantages and opportunity for the masses. As time went people started teaching people despite the fact that were not fluent due to the influence of our native language. There were many problems associated with mission schools which include lacked qualification for the teacher, focused solely on religion, non-usage of uniform to identify pupils and inadequate of writing materials to the pupils.

The government of Nigeria after independence made English its official language as a result everybody goes to school to learn even the northern part of the country. Its involvement made the education to be stronger by creating ministry of education which is vested with responsibility of inspecting and coordinating schooling activities to see that every region in the country is given the right to

study and best material needed for learning. In the year 1969 a conference was convened which reviewed the education system and its goals and identified new scheme which determine the future and direction of education in Nigeria. The conference was first set up to change colonial system of education and to promote national consciousness and self-reliance through education process. Educational as a social service and orientation of manpower was given top priority by the government. The government through workshop and seminar did all her best to educate the teachers to adopt new method of teaching that will understandable to Nigerians and to use new teaching technique.

The government adopted a new policy in 1977 and changed the way of funding of the educational section by the deviating from the old method giving funds to local traders to finance the educational sector in their communities which a good plus to the government because used to give out money without making sure that school materials were to meet the need of the communities educational sectors. Such centralization was a departure from the colonial education policy of financing of education based on cost sharing between the proprietary bodies, local community and parents/guardians. The policy introduced the 6-3-3-4 educational system modelled after the American system of 6 years of primary education, 3 years of junior secondary school, 3 years of senior secondary school, and 4 years of university education. Although primary education was free, it was not compulsory and the policy sought to make universal free primary education (UPE) compulsory for all children as soon as it is practicable.

In 1979, a new Constitution (Federal Republic of Nigeria, 1979) ushered in Nigeria's second attempt at democratic governance, the legal basis of education was provided and education was placed on the concurrent legislative list. The Constitution shared the responsibility for education amongst the three tiers of government: Federal, State and Local Governments; while it gave the Federal Government more powers than the states in the areas of post primary, professional, technological and placed university education under its control. In addition, it vested the Federal Government with the control of primary, post primary and non-formal education within the States. Primary education was to be a joint venture between the states and local governments, with the local governments responsible for teachers' salaries. The UPE policy which eliminated school fees in 1976 aimed to have a comparatively limited impact on primary school enrolments in the educationally developed states, while having large effects in the educationally less developed states. However, while primary school enrolment levels increased in both groups of states, schooling increased faster in the less developed states but this trend was not commensurate with the population figures. In the north of the country, the Qur'anic school system with its attendant problems of itinerant pupils continued to thrive and run parallel with the national educational system because even though the UPE made primary education free and universal, no attempt was made to make it compulsory for all children (Imam, 2003). The reason behind was that federal government in a revised policy closed responsibility it undertook in the 1977 policy to finance primary education by transferring it to the states and local governments. Nwagwu (2011) reported a crisis of educational funding brought

about by the oil glut in the world market in the early 1980s which led to a sudden decline in Nigeria's revenue from petroleum products that had accounted for approximately 80% of its income from exports. The result was unpaid teacher salaries, degradation of education facilities at all levels and strikes in universities and schools resulting in declining literacy rates in the country (Odukoya, 2009). Thus with reduced funding for primary education, and school fees reintroduction in the 1980s, primary enrolments fell or stagnated in some states (Osili, 2005). Also, instead of the automatic promotion policy of the UPE, a combined method of evaluation of pupils or students' performance and certification through continuous assessments and examinations was introduced. However, this did not stop the emphasis on certification instead of skills acquisition. There was also, recognition of the importance of language as a means of preserving the culture of the people and national unity. Consequently, the 1981 revised policy prescribed that each child be encouraged to learn one of the three major languages in the country; Hausa Ibo and Yoruba, other than the mother tongue (Federal Republic of Nigeria).

Regarding all the situation of education in the past and at the present time, the government of Nigeria has created many colleges, polytechnics and universities. Therefore, education in Nigeria had a lot unforgettable times and they are vital for revamping of educational system in this country.

Волкова Н. І. (Одеса, Україна)

**РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СТАНОВЛЕННІ
КОМПЕТЕНТІСНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ**

У тезах обґрунтовано необхідність впровадження інтерактивних технологій навчання як складової компетентісної професійної спрямованості.

Volkova N. (Odessa, Ukraine)

**THE ROLE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN ESTABLISHING
COMPETENCY MODEL OF EDUCATION**

In theses necessity of introduction of interactive learning technologies as part of professional competence orientation.

Інтеграція України в світове соціально-економічне співтовариство вимагає перебудови існуючих економічних відносин та розробки нових стратегій розвитку економіки. Підготовка високоосвічених кадрів, від знань і умінь яких значною мірою залежить економічний розвиток нашої країни та підвищення її статусу в європейському просторі, так і власна конкурентоспроможність на ринку праці, в тому числі й міжнародному, ставить нові вимоги до якості фахової освіти.

Стає закономірним процес пов'язаний із необхідністю зміни освітньої моделі, яка сформувалась в умовах індустріальної культури і вступила у

протиріччя з культурними реаліями постіндустріального суспільства. Фахівець сьогодні – це не тільки спеціаліст, який отримав відповідну професійну підготовку, але й людина, що здатна до розвитку інтелектуальних здібностей, інновацій, комунікабельності, мобільності творчого вирішення поставлених проблем, швидкого орієнтування в нових сучасних ситуаціях. Зростає необхідність впровадження в навчальний процес новітніх технологій, спрямованих на формування творчих людей глобального інформаційного суспільства XXI століття, здатних до саморозвитку та навчання упродовж життя.

Така постановка питання відповідає процесу зміни парадигми системи освіти, саме активізації компетентнісної моделі освіти замість моделі, заснованої на отриманні тільки професійних знань. Розвитку цього процесу сприяють саме інтерактивні технології, які активізують діяльність студентів, розвиваючи їх творче мислення, вміння спілкуватися розмірковувати і приймати рішення.

Поняття «інтерація» (від англ. interaction – взаємодія) виникло вперше у соціології й соціальній психології. Для теорії символічного інтераціоналізму (засновник – американський філософ Дж.Мід) характерним є розгляд розвитку й життєдіяльності особистості, творення людиною свого «я» у ситуаціях спілкування та взаємодії з іншими людьми. Інтерактивна методика широко використовується також при дослідженні проблем застосування сучасних інформаційних технологій, дистанційної форми освіти, в практичній діяльності, наприклад, в інтерактивному маркетингу та ін. Поняття «інтерактивність», «інтерактивне навчання», «інтерактивні методи й методики навчання, «інтерактивні технології» все більше з'являються в наукових фахових витаннях [1, с. 78-82].

Інтерактивні технології навчання сприяють:

- інтенсифікації процесу здобуття знань і творчого застосування їх при вирішенні практичних завдань;
- формуванню не ординарного мислення та гнучкого засвоєння знань;
- розвитку діалогічної пізнавальної діяльності, соціально-моральних комунікативних відносин і самопізнанню;
- підготовці до інтерактивних видів діяльності, які мають місце в практиці суспільного господарювання.

Інтерактивні технології навчання дають можливість перетворення знання не в самоціль, а в інструмент для їх передачі, готують людину до життя у глобальному світі [2, с.351-354].

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Volkova N. I. Using interactive technologies in the study of economic subjects / N. I.Volkova // Непереривна професійна освіта: теорія і практика: 36.наук.праць. – К.: ТОВ Едельвейс, 2015 – Вип.4. – С.78–82.
2. Друкер Питер Ф. Енциклопедія менеджмента / Питер Ф.Друкер. – М.: Изд. дом «Вільямс», 2004. – 432 с.

Корх М. В. (Одеса, Україна)

**МОДЕЛЮВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СУДНОВИХ КОНСТРУКЦІЙ
ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ**

У статті наведено метод виконання суднобудівного креслення з використанням засобів комп'ютерної графіки.

Korkh M. (Odessa, Ukraine)

**MODELING THE ELEMENTS OF SHIP STRUCTURES USING
METHODS OF COMPUTER GRAPHICS**

The article deals with the method of shipbuilding drawing with computer graphics facilities.

Одним з показників високого професійного підготування морського інженера є вміння швидко і правильно орієнтуватися в технічній документації, основну частину якої складають графічні матеріали. Сучасний інженер повинний у досконалість володіти графічною мовою, знати особливості суднобудівного креслення і нормативні документи галузі. Одним із шляхів якісного підвищення рівня підготовки та здійснення судноремонтних робіт є використання систем автоматизованого проектування (САПР). Використання САПР дозволяє не тільки прискорити підготування документації і зменшити вартість її опрацювання, але також звільнити інженера від рутинних операцій, вирішувати за допомогою ЕОМ принципово нові задачі, зв'язані з пошуком оптимальних рішень.

У процесі експлуатації елементи суднових конструкцій піддаються постійним змінам під впливом навігаційних чинників. Для підтримки технічного стану судна на рівні вимог по забезпеченню безпеки мореплавання необхідно проведення судноремонтних робіт. Ремонт корпусу полягає в заміні ушкоджених або змінивши у процесі експлуатації свої параметри частин новими конструкціями у вигляді секцій або блоків, виготовлених на «нульовому етапі» ремонту судна.

Загальний технологічний процес ремонту секційно-блоковим способом характеризується значним числом підготовчих і робочих етапів таких як: визначення числа і розмірів секцій і блоків; встановлення меж вирізки замісних ділянок при видаленні заміняємих конструкцій видалення замісних частин; монтаж на місце нових секцій і блоків і з'єднання їх з корпусом; контроль якості зварювання й іспит на водонепроникність. У цих умовах якість проведених робіт прямо зв'язана з рівнем професійного підготування інженерно-технічного складу.

Метою тез є ознайомлення з основними визначеннями і спеціальною термінологією; вивчення особливостей зображення форми корпусу судна, вимог нормативних і регламентуючих документів галузі (ГОСТів, ДСТУ,

нормалей), основних прийомів моделювання елементів суднових конструкцій в середовищі графічного редактору AutoCad.

Для виконання креслення графічного образу засобами комп'ютерної графіки необхідно мати програми, охоплюючі весь процес проектування – ввід інформації, створення зображення на екрані, збереження результатів роботи з одержанням твердих копій документа. Програми складаються на підставі математичних моделей геометричного образу. При розробці математичної моделі необхідно виконати наступні дії:

1. Провести аналіз форми геометричного образу з метою виділення базових елементів. Для базових елементів відносяться графічні примітиви, поверхні, тіла.

2. Скласти математичні моделі базових елементів.

3. Вивчити структуру геометричного образу, що складається із базових елементів.

5. Доповнити математичну модель параметрами зв'язку, за допомогою яких представляється система взаємозв'язаних елементів геометричного образу.

6. Об'єднати однойменні параметри елементів в групи.

У суднобудуванні використовується велика кількість спеціальних термінів. Офіційна термінологія, дозволена до застосування в галузі визначена ГОСТ 1062-68 «Корабли и суда надводные. Термины, условные обозначения и определения главных размерений». Регламентовані ГОСТом визначення та терміни повністю відповідають міжнародним нормам, що знайшли відбиток у Правилах класифікаційних товариств, у Правилах обмірювання судів. ГОСТом визначенні головні площини корпусу судна, осі та їх орієнтація і пов'язані з ними параметри. До останніх відносяться:

Основна площина (ОП) – горизонтальна площина, що проходить через нижню точку теоретичної поверхні корпусу без виступаючих частин.

Діаметральна площина (ДП) – вертикальна подовжня площина симетрії теоретичної поверхні корпусу судна.

Площина мідель-шпангоута – вертикальна поперечна площина, що проходить посередині довжини судна, на базі якої будується теоретичне креслення.

Шпангоут (Шп) – теоретична лінія на теоретичному кресленні, а на конструктивних кресленнях – практичний шпангоут.

Конструктивна ватерлінія (КВЛ) – ватерлінія, що відповідає розрахунковій повній водотоннажності судів.

Ватерлінія (ВЛ)- лінія перетинання теоретичної поверхні корпусу горизонтальною площиною.

Кормовий перпендикуляр (КП) – лінія перетинання діаметральної площини з вертикальною поперечною площиною, що проходить через точку перетинання осі баллера з площиною конструктивної ватерлінії; КП на теоретичному кресленні збігається з 20-м теоретичним шпангоутом.

Носовий перпендикуляр (НП) – лінія перетинання діаметральної площини з вертикальною поперечною площиною, що проходить через крайню носову точку конструктивної ватерлінії.

Головні розмірності показують *геометричні розміри судна, які* обов'язково вказуються на наступних кресленнях: теоретичному; загального розташування; мідель-шпангоута; конструктивному.

Для опису судна використовують такі розміри як:

Довжина найбільша – відстань, обмірювання в горизонтальній площині між крайніми точками носового і кормового країв корпусу без виступаючих частин.

Довжина по конструктивній ватерлінії – відстань, обмірювана в площині конструктивної ватерлінії між носовим і кормовим перпендикулярами.

Довжина по будь-якій ватерлінії вимірюється, як довжина по конструктивній ватерлінії.

Розміри по ширині судна вимірюються паралельно основній і перпендикулярно діаметральної площини.

Ширина найбільша – відстань, обмірювана між крайніми точками корпусу без обліку виступаючих частин.

Ширина на мідель-шпангоуті – відстань, обмірювана на мідель-шпангоуті між теоретичними поверхнями бортів на рівні конструктивної або розрахункової ватерлінії.

Ширина по КВЛ – найбільша відстань, обмірювана між теоретичними поверхнями бортів на рівні конструктивної ватерлінії.

Розміри по висоті – вимірюються перпендикулярно до ОП.

Висота борта – вертикальна відстань, обмірювана на мідель-шпангоуті від горизонтальної площини, що проходить через точку перетинання кільової лінії з площиною мідель-шпангоута, до бортової лінії верхньої палуби.

Осадка – вертикальна відстань, обмірювана в площині мідель-шпангоута від ОП конструктивної або розрахункової ватерлінії.

Осадка носом, осадка кормою вимірюються на носовому і кормовому перпендикулярах до будь-якої ватерлінії.

Середня осадка вимірюється від основної площини до ватерлінії в середині довжини судна.

Надводний борт – відстань, обмірювана по вертикалі у борта на середині довжини судна від верхньої крайки палубної лінії до верхньої крайки відповідної вантажної марки.

У випадках застосування міжнародних Конвенцій – про охорону людського життя на морі, про вантажну марку, обмірюванні, класифікації будівництву судів – керуються визначеннями і розмірами, встановленими в Конвенціях або Правилах.

Корпус судна симетричний щодо його діаметральної площини. Обмежувальні поверхні і площини перерізів корпусу, а також об'єми майже неможливо описати математичними функціями. Тому для зображення форми корпусу розсікають його системою площин.

Корпус. Контури теоретичних шпангоутів утворюються, при розсіканні корпусу судна вертикальною площиною під прямим кутом до основної площини. Теоретичні шпангоути поділяють довжину судна між перпендикулярами на парну кількість рівних частин. Щоб відбити складну форму країв судна, уводять половинні шпангоути. У переходу у кормовий край проводять ще додаткові шпангоути, що від кормового перпендикуляра в корму позначаються контури крайки палуби: вид із носа, палуби надбудов у краях судна і фальшборта.

Бік. Це креслення зображує зовнішні контури судна в розрізі по ДП, тому що січна площина проводиться вертикально в подовжньому напрямку корпусу. Крім того, креслення містить перерізи, що лежать на однакових відстанях друг від друга і рівнобіжні ДП, – так звані батокси.

Полуширота. Обводи по ватерлінії дають перерізи, які при нормальному положенні судна на плаву проводяться на рівних відстанях друг від друга паралельно рівню води. Таким чином, вони являють собою обмежувальні лінії корпусу судна в горизонтальних площинах. Ватерлінії поділяють конструктивну осадку на рівне число однакових частин; іноді застосовують більш зручний поділ у метрах, а потім викреслюють конструктивну ватерлінію.

З доведеного вище матеріалу видно, що теоретичні лінії суднового корпусу являють собою замкнуті криві лінії, які можуть задаватися на кресленні за допомогою множини точок або відрізків. В той час, лінія є найпростішим об'єктом векторної графіки. У основі векторної графіки лежать математичні уявлення про властивості геометричних фігур. Тому в основі векторної графіки лежать насамперед математичне уявлення лінії і складових її точок.

Теоретичне креслення – є основою всіх суднобудівних креслень, а також теоретичних розрахунків судна. Згідно теоретичного креслення, зовнішнє обмеження об'єму корпусу судна є гладкою поверхнею, що обмежена внутрішньою крайкою зовнішньої обшивки.

У інженерній графіці поверхні можна розглядати як кінематичні, тобто утворені безупинним переміщенням у просторі якісь лінії або поверхні.

Ці лінії і поверхні називають утворюючими кінематичної поверхні. Утворююча кінематичній поверхні переміщається у просторі по визначеному закону. Закон переміщення в просторі утворюючої зручно задавати нерухомими кривими, що називають направляючими лініями кінематичної поверхні.

Завдання поверхні на кресленні проєкціями її визначника забезпечує оборотність креслення, його метричну визначеність, але не дає наочності зображення. В AutoCadi побудова наочних трьохмірних моделей поверхонь здійснюється за допомогою команди 3DMESH (3-МЕРЕЖА). За цією командою формується поверхні у виді мережі з регулярною топологією на основі двох параметричного масиву вершин.

Одержані внаслідок виконання цієї операції зображення є максимально наближене до дійсних суднових обводів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Начертательная геометрия : учебник для вузов / А. В. Бубенков, М. Я. Громов. – М.: Высшая школа, 1973. – 157 с.
  2. Книга о судах : уч. пос. / Р. Допатко, А. Перепечко. – Л.: Судостроение, 1981. – 83 с.
  3. Судостроительное черчение : учебник для вузов / А. В. Гажиев, М. В. Кашкалда. – Л.: Судостроение, 1981. – 218 с.
  4. Специальная информатика : уч. пос. / С. В. Симинович, Г. А. Евсеев, А. Г. Алексеев. – М.: АСТ пресс, 1998. – 156 с.
-

Литвиненко С. А., Ямницький В. М. (Рівне, Україна)

**ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВНЗ: КВАЛІМЕТРИЧНИЙ ПІДХІД**

У тезах висвітлено особливості застосування кваліметричного підходу в оцінюванні якості професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Lytvinenko S., Yamnitsky V. (Rivne, Ukraine)

**EVALUATING THE QUALITY OF TRAINING OF FUTURE
PROFESSIONALS IN UNIVERSITIES: QUALIMETRIC APPROACH**

In theses the features of application of qualimetric approach are reflected in the evaluation of quality of professional preparation of future specialists in universities.

Якість освіти – соціальна категорія, що визначає стан і результативність освітніх процесів у суспільстві, їх відповідність потребам та очікуванням суспільства в розвитку й формуванні громадянських, моральних, професійних якостей особистості. Якість освіти визначається сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи (зміст освіти, форми й методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад і забезпечують розвиток компетенції тих, хто навчається).

Якість підготовки постає як відповідність рівня одержаних результатів (характеристики знань – повнота, узагальненість, глибина тощо; фахових умінь – дієвість, повнота, послідовність операцій тощо; професійно-особистісних якостей) до визначених цілей підготовки майбутніх фахівців. Водночас, не слід забувати, що освітні результати повинні враховувати й те, ціною яких зусиль ці результати досягнуті. Йдеться про досягнення найвищого, можливого при мінімально необхідних затратах сил, енергії, часу, іншими словами, йдеться про оптимальні результати.

Одержання інформації про процес підготовки та її результати відбувається в ході педагогічного контролю, що виступає як система науково обгрунтованої перевірки освітніх результатів студентів. Аналіз літератури (В. Бондар, Ю. Бабанський, В. Беспалько, О. Савченко, М. Скаткін,

Н. Тализіна та ін.) засвідчує, що сутність педагогічного контролю полягає у своєчасній перевірці, оцінюванні процесу засвоєння знань, аналізі результатів, з'ясуванні тенденцій, прогнозуванні динаміки освітнього процесу, прийнятті необхідних та своєчасних рішень. У зв'язку з цим доцільною для ВНЗ є розробка й використання способів контролю, пов'язаних з мінімальними витратами часу. Загальновідомо, що поточне, міжсесійне оцінювання є однією із найважливіших складових діяльності викладачів вищої школи. Однак застосування лише однієї системи обліку й контролю в період сесій, характерне для непродуктивної (формальної) вимогливості, оскільки в сучасних умовах продуктивна вимогливість виступає як засіб стимулювання ефективності ходу освітнього процесу та його результатів.

Задля кількісного оцінювання психолого-педагогічних і дидактичних об'єктів у сучасних умовах використовується кваліметричний підхід, теоретичні засади якого обґрунтовано в роботах В. Аванесова, С. Архангельського, І. Подласого, С. Подмазіна, В. Приходько, В. Черепанова, В. Циби та ін. Системне уявлення про параметри підготовки майбутніх фахівців як об'єкта оцінювання досягається завдяки кваліметричному підходу, зорієнтованому на кількісний опис якості в педагогічному дослідженні, логіка якого передбачає деталізацію когнітивного, діяльнісного й особистісного компонентів фахової підготовки. Кваліметрія є галуззю наукового знання, що вивчає методологію та проблематику розробки комплексного, а в певних випадках і системного, кількісного оцінювання якості будь-яких об'єктів (предметів, явищ, процесів). Незаперечну цінність має комплексне включення до кваліметричного підходу методів математичної статистики, теорії вимірювань і теорії моделювання, які взаємодоповнюються та взаємозбагачуються. Це забезпечує необхідну надійність і цілісність дослідження, а відповідно і його ефективність.

Отже, в сучасних умовах кваліметрія склалася як наукова галузь, що вивчає методологію і проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів, предметів або процесів. Кваліметричний підхід у дослідженні освітніх процесів задовольняє низку вимог, зокрема: встановлення критеріїв оцінювання методів проведення вимірювань згідно визначених психолого-педагогічних цілей; можливість вибору методів дослідження й перетворення їх у конкретні дослідницькі методики, адекватні дослідницьким завданням; попередня оцінка достовірності й надійності вимірювання; поєднання методів дослідження, спрямованих на одержання всебічних відомостей про об'єкт і стеження за динамікою об'єкта; добір методів дослідження, що дозволяють аналізувати логіку досліджуваного процесу, його результати, а також здійснювати прогноз; необхідність вимірювання в кількісних або умовних показниках.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Абдуллина О.А. Мониторинг качества профессиональной подготовки / О. А. Абдуллина // Высшее образование в России. – 2008. – № 3. – С. 28–34.

2. Белкин А. С. Профессиографический мониторинг подготовки специалиста в системе высшего педагогического образования / А. С. Белкин, С. Н. Силина // Проблемы высшей школы. – Вып. 4. – Шадринск, 2009. – С. 43–58.

3. Зайцева Л. А. Оценивание качества педагогической подготовки студентов в вузе средствами мониторинга : дисс... канд. пед. наук. / Л. А. Зайцева. – Тула, 1999. – 178 с.

4. Левківський К. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу / К. Левківський, Ю. Сухарніков // Вища школа. – 2004. – № 5–6. – С. 86–107.

Кугай Н. В. (Київ, Україна)

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНИХ УМІНЬ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ**

У тезах виокремлено загальнометодологічні вміння майбутнього вчителя математики. Запропоновано шляхи формування вказаних умінь під час навчання дисциплін математичного спрямування.

Kuhai N. (Kyiv, Ukraine)

**FORMATION OF GENERAL METHODOLOGICAL SKILLS
OF FUTURE TEACHER OF MATHEMATICS**

In the thesis the general methodological skills of the future teacher of mathematics have been defined. The ways of formation of the mentioned skills when studying mathematical oriented subjects have been proposed.

Теоретичною основою методологічних умінь є методологічні знання, а останні мають рівні і наповнені відповідним змістом [1], тому можна виокремити такі групи методологічних умінь: загальнометодологічні; математико-методологічні; організаційно-методологічні; комунікативно-методологічні.

Зупинимось на зміст *загальнометодологічних умінь*. Теоретичною основою цих умінь є, в основному, методологічні знання філософського та загальнонаукового рівнів. Уміння цієї групи пов'язані з оволодінням універсальними методами пізнання і перетворення дійсності. Приклади таких умінь: виокремлювати в об'єкті предмет вивчення; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; бачити окреме в загальному; з'ясувати структуру математичної теорії; встановлювати міжпредметні зв'язки тощо.

Формування методологічних знань і вмінь майбутнього вчителя математики передбачає поетапність цього процесу: пропедевтичний, навчально-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний.

Уміння встановлювати *причинно-наслідкові зв'язки* формується у процесі розгляду таких аспектів: 1) встановлення необхідних і/або достатніх

умов належності того чи іншого математичного об'єкта до певного класу об'єктів; 2) вивчення функціональної відповідності (функції); 3) вивчення теорем (розв'язування задач на доведення); 4) виведення наслідків із теорем. Крім того, варто разом із студентами (а пізніше вони встановлюватимуть це самостійно) встановлювати такий факт: причинно-наслідкові зв'язки прості чи складні?

Під час формування вміння *бачити окреме в загальному* необхідно враховувати два аспекти:

- Теорема формується в *загальному* вигляді. У цьому випадку вміння бачити окреме в загальному проявляється у вмінні підводити математичний об'єкт під поняття та встановлювати виконання сформульованих умов для конкретного математичного об'єкта. Наприклад, щоб з'ясувати інтегровність *конкретної (окремої)* функції на вказаному відрізку, достатньо показати, що ця функція неперервна на цьому відрізку.

- Розглядуване вміння тісно пов'язано з умінням застосовувати метод узагальнення, але у його якби «зворотному» напрямі. На першому курсі (1-ий семестр) студенти вивчають функцію однієї змінної: означення функції, границя і неперервність функції в точці, диференціальне числення. Пізніше відбувається вивчення функції n змінних. Важливо наголосити, що для $n = 1$ з *загальної* теорії можемо отримати *окрему* теорію функції однієї змінної. Під час вивчення лінійної алгебри маємо аналогічну картину: студенти вивчають визначники 2-го та 3-го порядків, а потім n -го порядку, системи двох та трьох лінійних рівнянь, а тоді системи n рівнянь. І тут доцільно підкреслити, що із *загальної* теорії можна отримати *окрему*. Крім того, важливо кожного разу, де це має місце, акцентувати увагу на категоріях «загальне – окреме».

Уміння встановлювати міжпредметні зв'язки доцільно розглядати з таких позицій:

- зв'язки на рівні понять, фактів з дисциплінами математичного циклу (які знання і вміння необхідні для вивчення даної дисципліни та які знання і вміння з цієї дисципліни будуть використані для вивчення наступних дисциплін математичного циклу);

- зв'язки на рівні методів пізнання (спільні методи);

- зв'язки з іншими галузями науки, техніки, виробництва (застосування).

Наші дослідження показали, що на пропедевтичному етапі формування методологічних знань і вмінь про ці зв'язки має повідомляти викладач (детально про це у нашій роботі [1]). Якщо ознайомлення з методом відбувається вперше, то викладач обов'язково має наголосити, під час вивчення ще яких дисциплін (або тем) цей метод буде застосований.

На навчально-діяльнісному етапі варто на лекційних (чи практичних) заняттях з'ясувати ці питання разом із студентами за допомогою, наприклад, методу контрольних питань: До якої навчальної дисципліни відносяться використані факти? До якого саме розділу? (Наприклад, для розв'язання задачі про дотичну до плоскої кривої потрібні знання про рівняння кривої з кутовим коефіцієнтом (аналітична геометрія, пряма на

площині) тощо). Під час вивчення якої навчальної дисципліни ви ознайомилися з цим методом?

На оцінювально-рефлексивному етапі формуються вміння встановлювати зв'язки з іншими галузями науки, техніки, виробництва. Цей етап передбачає висловлення суджень студентів про роль і значення математики в житті суспільства. Як показали наші дослідження, на цьому етапі значну роль відіграє НДРС: написання рефератів (переважно 1-ий курс), навчально-дослідних проектів, курсових робіт. У нашій роботі [1] наведено основні зв'язки навчальних дисциплін математичного спрямування з іншими галузями науки, техніки, виробництва.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кугай Н. В. Методологічні знання майбутнього вчителя математики: монографія / Н. В. Кугай. – Харків: ФОП Панов А. М., 2017. – 336 с.

Войтовська А. І. (Умань, Україна)
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У тезах обґрунтовано важливість реалізації принципів гендерної рівності для соціального розвитку. Висвітлено перспективний досвід гендерної освіти соціальних працівників у США для України.

Voitovska A. (Uman, Ukraine)
GENDER-SENSITIVE TRAINING SPECIALISTS
OF SOCIAL SPHERE

In theses The importance of the implementation of gender equality for social development. Deals promising experience of gender education of social workers in the USA to Ukraine.

Впровадження гендерної освіти у вищій школі стає незворотним процесом, оскільки у суспільній свідомості й освітній політиці закладається розуміння міцного зв'язку із сучасними соціальними перетвореннями [1, с. 306]. Важливе значення у справі реалізації принципів гендерної рівності належить соціальній роботі, оскільки фундаментальними для цієї професії є принципи прав людини та соціальної справедливості. Від того, чи розпізнають соціальні працівники нерівність, у тому числі гендерну, на індивідуальному та інституціональному рівнях залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості та соціального розвитку.

Сьогодні у вітчизняній системі підготовки фахівців соціальної роботи зокрема, існує низка проблем, пов'язаних із відсутністю чіткої державної програми розвитку гендерного компонента в освіті, освітніх програм з гендерних досліджень, методичного забезпечення тощо. Особливо вагомим у

цьому аспекті є досвід гендерної освіти соціальних працівників, нагороджений у США.

Гендер є важливою категорією соціальної роботи, що зумовлено наступними чинниками: на рівні індивідуальної взаємодії соціальні працівники відносяться до своїх клієнтів як до чоловіків або жінок і відповідним чином сприймаються своїми клієнтами; при наданні соціальної допомоги і підтримки на інституційному рівні необхідно зважати на такі аспекти гендеру, як соціально детерміновані ролі, ідентичності, сфери діяльності жінок і чоловіків, можливості в отриманні освіти, роботи тощо; на рівні суспільства соціальна робота протистоїть не лише специфічним життєвим проблемам і ситуаціям, але й перешкодам та дискримінаціям гендерних груп (жінки у певних життєвих ситуаціях, мігранти без освіти, чоловіки-мусульмани, яких вважають потенційно жорстокими та ін.).

Американські дослідники розглядають гендерну освіту як частину ідеології освіти, спрямовану на формування гендерної рівності та подолання негативних гендерних стереотипів. Однією з найбільш продуктивних галузей наукового пошуку американських дослідників, результати якого наполегливо вимагають свого впровадження у вітчизняну практику підготовки соціальних працівників, стали гендерні дослідження. Вони збагатили соціальну роботу у наступних сферах: соціальна робота і соціальні проблеми (насилля у ситуаціях, зумовлених безробіттям, наркозалежністю, безпритульністю та ін.); сфери та цільові групи соціальної роботи (гендерні аспекти роботи з дітьми і молоддю, гендерно-обумовлене насилля у сім'ї тощо); соціальна робота як професія (гендерний дисбаланс у практичній діяльності та менеджменті професії, фемінізм і соціальна робота); кваліфікаційний процес (гендерна політика навчальних закладів, зміст, форми і методи гендерної підготовки фахівців тощо).

На сьогоднішній день у США гендерна освіта є важливим компонентом навчальних планів підготовки фахівців соціальної роботи.

Аналіз навчальних програм курсів із гендерної проблематики у Школі соціальної роботи університету Меріленд [2] свідчить, що їх метою є ознайомлення студентства із соціальними процесами побудови гендеру та інституалізації гендерної рівності у взаємозв'язку з культурою, соціальним походженням, віком, інвалідністю, сексуальною орієнтацією, а також формування розуміння важливості гендерних стосунків у сфері соціальної роботи. У результаті опанування курсів студенти/студентки повинні вміти розвивати, застосовувати та оцінювати стратегії для осмислення гендерних проблем та демократизації гендерних стосунків, осмислювати професійні дії та відносити з позицій культури та гендеру, а також ініціювати та підтримувати формування відповідних вмінь у своїх клієнтів.

Зміст гендерної освіти фахівців із соціальної роботи у США забезпечує формування культурної сензитивності та інформованості про права людини як важливих професійних атрибутів цієї професії, навчання студентів/студенток толерантності, способів реалізації та захисту прав

людини, розвиток професійних навичок розпізнавання дискримінації, встановлення недискримінаційних відносин з людьми.

Реалізація гендерного підходу можлива не лише через зміст підготовки та методи навчання, але й через відмову від авторитарного стилю викладання та статево-рольового підходу. Центральним принципом гендерного викладання є ідея «суб'єкт-об'єктної взаємності», яка полягає у налагодженні взаємодії між викладачами/викладачками та студентами/студентками, спілкування на основі толерантності і поваги, що є основою гуманізації процесу освіти загалом.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гендерний розвиток у суспільстві : конспекти лекцій / [відп. ред. К. М. Левківський ; наук. ред.-упоряд. С. П. Юдіна]. – 2-ге вид. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 352 с.

2. The University of Maryland. Syllabi on the Web for Women – and Gender-Related Courses [Electronic resource]. – Access: http://www.umbc.edu/cwit/syl_socy.html.

Мосейчук А. Р. (Одеса, Україна)

МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФЕЛЬДШЕРІВ

У тезах обґрунтовано використання педагогічних технологій, інтерактивних методів, форм, засобів формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів.

Moseychuk A. (Odessa, Ukraine)

MECHANISMS FOR IMPLEMENTING PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF FUTURE FELDSHER'S RESEARCH COMPETENCE

The article is based use of pedagogical technologies, interactive methods, forms, means of forming research competence future feldsher's.

Під педагогічною умовою розуміємо зовнішню обставину, що істотно впливає на перебіг педагогічного процесу, в тій чи іншій мірі свідомо сконструйованого педагогом, що передбачає досягнення певного результату.

Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів у процесі вивчення навчальних біологічних дисциплін полягали в таких положеннях: забезпечення дослідницької спрямованості змісту навчальних біологічних дисциплін; занурення майбутніх фельдшерів в активну позанавчальну проектно-дослідницьку діяльність; усвідомлення майбутніми фельдшерами на рівні переконань взаємозумовленості дослідницької компетентності та успішної професійної діяльності.

Реалізація педагогічних умов можлива при підборі інструментарію, до якого входить низка засобів, методів і форм навчального процесу.

В межах запропонованого дослідження «Формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів» класифікація методів навчання І. Лернера і М. Скаткіна є найбільш доцільною. Відповідно до концепції змісту освіти методи навчання вчені поділяються на інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемного викладу, евристичні, дослідницькі. Автори вважають, що кожному елементу змісту освіти відповідають свої методи навчання. Вони визначають їх як систему послідовних дій педагога, які організують і обумовлюють пізнавальну і практичну діяльність навчаємих щодо засвоєння всіх елементів змісту освіти для досягнення цілей навчання:

У контексті запропонованого дослідження компетентнісний підхід передбачає використання інтерактивних методів навчання, що представляють собою високо результативні форми взаємодії суб'єктів освітнього процесу з метою формування дослідницької компетентності. Інтерактивність (inter – взаємний, act – діяти) – взаємодія, знаходження в режимі діалогу. Інтерактивні методи навчання досить детально розроблені в дослідженнях з технології організації освітнього процесу в сфері професійної освіти (М. Кларін, А. Вербицький, Ю. Тюнников). Освітній процес, на думку дослідників, повинен включати в себе як навчальну, так і елементи майбутньої професійної діяльності. У ньому знання повинні засвоюватися не у вигляді знакових систем, а в технологічному процесі проектування і розробки. В цьому процесі вітається: критичний підхід до отримання готового знання; набуття студентами умінь самостійно виробляти адекватне рішення в різних проблемних ситуаціях. Модেলювання діяльності, її зміст та умови здійснення вбудовується у контекст майбутньої професії. При цьому знання виступають не тільки засобом опанування професії, а й засобом розвитку особистості.

Особливе місце в створенні педагогічних умов формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів відводилося педагогічним ситуаціям, як інтерактивному методу навчання. На думку О. Крюкової, педагогічні ситуації являють собою певний просторово-часовий континуум людського буття, що запускає механізм особистісного розвитку. До них відносяться ситуації: ціннісно-сміслового вибору, спрямовані на усвідомлення студентами особистісного сенсу обраного напрямку професійної освіти; орієнтовні, спрямовані на забезпечення прийняття студентами діалогічної форми взаємодії; аналітичні, спрямовані на усвідомлення студентами протиріч між вимогами до фахівців і реальними здібностями, які в них є; критичного аналізу інформації, що забезпечують стимулювання здатності висунути і обґрунтувати свій підхід до вирішення конкретних професійних проблем; оцінки, спрямовані на самопізнання, саморегуляцію студентів через взаємодію в навчальній групі, на актуалізацію розвитку професійно-особистісних якостей; ситуації самопрезентації, що забезпечують вироблення і прояв індивідуального стилю професійної діяльності;

експертизи, що розвивають уміння студентів вставати на позицію іншого, розуміти логіку іншого; групової науково-експериментальної діяльності, спрямовані на створення спільних проектів професійної діяльності; корекційно-моделюючі, що сприяють осмисленню труднощів і протиріч в оволодінні особистісно необхідним комплексом професійних компетенцій. Застосування ситуацій сприяє включенню всіх виділених педагогічних умов, усвідомлення студентами самих себе, оцінці власних здібностей, можливостей в оволодінні професією, розвитку природних задатків і творчого потенціалу кожного студента, реалізації їх нахилів та здібностей в різноманітних сферах професійної діяльності та спілкуванні.

Відтак, у запропонованому дослідженні групи методів склали: методи, що формують науковий світогляд майбутніх фельдшерів і здійснюють обмін інформацією (бесіда, диспут, есе); методи, що організують дослідницьку діяльність майбутніх фельдшерів і стимулюють її мотиви (дослід, інструктаж, дослідницькі завдання, ділова гра, проектний метод, кейс-метод); методи, що надають допомогу майбутнім фельдшерам здійснювати рефлексію їх дослідницької діяльності (індивідуальна бесіда, есе, тестування).

Для ефективного формування дослідницької компетентності майбутніх фельдшерів були відібрані форми організації навчання, а саме: інтерактивні лекції і семінари (лекція-парадокс, семінар-круглий стіл, семінар-тренінг), лабораторно-дослідні заняття, олімпіади, конференції, майстер-клас, самостійну роботу, практику, роботу у науковому гуртку, індивідуальні консультації.

Ткаченко А. В. (*Миколаїв, Україна*)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ**

У тезах визначено сутність і зміст процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців медичного спрямування. Запропоновані напрями удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців медичного спрямування у процесі вивчення біології.

Tkachenko A. (*Mykolayiv, Ukraine*)

**CONCEPTUAL FOUNDATIONS TRAINING FUTURE SPECIALISTS OF
MEDICAL DIRECTION IN THE STUDY OF BIOLOGY**

In the theses of the essence and content of the formation of professional competence of future specialists medical areas. Directions of professional training of future specialists of medical direction in the study of biology.

Входження України в європейське освітнє середовище зумовило активні реформування у сфері вищої освіти, зокрема в контексті підготовки майбутніх спеціалістів медичного спрямування до професійної діяльності.

Документи загальнодержавного значення (Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта», Національна доктрина розвитку освіти України та ін.) підкреслюють необхідність активізації цілеспрямованої діяльності зі створення необхідних умов для реформування змісту професійної освіти на основі компетентнісного підходу.

Результат залежить від педагогічної технології, однак зрозуміло, що вибір пріоритетної педагогічної технології залежить від галузі освіти. Особливо це стосується медичної освіти, оскільки їй притаманна специфіка викладання, що полягає у поєднанні теоретичної та практичної складових навчального процесу [1].

Проте, в освітній ситуації має місце діалектичне протиріччя між педагогічною потребою у розв'язанні проблеми формування професійної підготовки та відсутністю цілеспрямованого навчання висококваліфікованих медичних працівників до цієї роботи ще на вузівському етапі.

Саме тому стає актуальним оновлення змісту фахової підготовки майбутніх фахівців медичного профілю шляхом впровадження в систему вищої освіти нових програм, факультативів, курсів, інтерактивних форм та методів навчання.

В тезах ми маємо на меті теоретично обґрунтувати концептуальні засади професійної підготовки та оволодіння фаховими компетенціями майбутніми фахівцями медичного спрямування у процесі вивчення біології на базі Миколаївського інституту медсестринства.

У Національній Доктрині розвитку освіти України в XXI столітті підкреслюється, що головною метою Української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості; формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадського суспільства [2].

У Законі України «Про вищу освіту» (ст. 1) *професійна підготовка* – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [4].

Зокрема, Є. Рапацевич *«професійну підготовку»* трактує як процес опанування знаннями, уміннями та навичками, що дозволяють виконувати роботу в певній галузі [5].

В період навчання у вищій школі закладаються основи професіоналізму, формується світогляд, особистісні вміння та навички, значущі якості студента – майбутнього медичного працівника.

Актуальними є проблеми переходу від традиційної моделі вищої медичної освіти, в якій переважали інформаційно-накопичувальні принципи до особово-орієнтованої моделі, що формує у майбутнього лікаря здібність до вирішення нестандартних професійних завдань, до творчого мислення, що дозволяють реалізувати гуманістичний принцип: *лікувати хворого, а не хворобу* [6].

Специфіка підготовки майбутніх фахівців медичного профілю у Миколаївському базовому медичному коледжі заключається у відмові від традиційної системи освіти і переході до нової моделі інтегрованої професійної підготовки шляхом впровадження:

а) системного, теоретико-практичного підходу до застосування форм, методів, засобів і технологій навчання;

б) достатнього рівня сформованості компетентностей і професійно важливих якостей випускників;

в) високої професійної спрямованості змісту гуманітарних і соціально-економічних дисциплін;

г) розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості студента.

Проте залишається невирішеними проблеми професійної підготовки, формування компетентностей та професійно важливих і особистісних якостей майбутніх фахівців медичного спрямування.

Професійна компетентність лікаря – це система професійно значимих якостей, знань, умінь і навиків, які об'єднані гуманно-ціннісним відношенням до хворих і колег по роботі, постійною спрямованістю на особисте і професійне вдосконалення. Особистість майбутнього лікаря, його етичні і професійні якості формуються у процесі навчання. Тому зміст і організація освітнього процесу, націленого на формування особистості майбутнього лікаря, його цивільної відповідальності, правової культури і правової самосвідомості, духовності, ініціативності, самостійності, толерантності, здібності до успішної соціалізації у суспільстві, професійної зрілості, є одним із завдань медичної освіти [3].

Біологічна підготовка студентів медичного інституту дає можливість більш глибоко вивчати курси медичної і біологічної фізики, біоорганіки і біоорганічної хімії технології лікарських форм, рентгенології і інших медико-біологічних дисциплін.

Аналіз практики свідчить про те, що викладачі біології мають труднощі, пов'язані з оновленням змісту, з використанням нових технологій навчання, з професійним спрямуванням навчання. Існують проблеми пошуку підручника з біології для медичних коледжів та інститутів, який містив би практичні задачі та завдання з професійним спрямуванням, забезпечував засвоєння необхідних медику комплексних знань.

Наше дослідження складалось із вивчення змістовного наповнення, методичного забезпечення, структури навчальних планів спеціальності «Сестринська справа» Миколаївського базового медичного коледжу, та організації самостійної, дослідницької діяльності студентів.

На основі аналізу нормативно-навчальної документації, встановлено, що програма підготовки передбачає формування ключових компетенцій, відповідно до нової моделі фахівця медичного спрямування.

На основі аналізу робочої програми «Біологія» проаналізовано зміст навчальної дисципліни, що формують готовність медичного працівника до професійної діяльності.

Профілізація знаходить своє відображення при плануванні всіх форм роботи, передбачених робочою навчальною програмою: лекцій, семінарських, практичних, лабораторних занять, у тематиці позааудиторної роботи.

Після засвоєння курсу «Біологія» майбутній фахівець медичного спрямування повинен оволодіти наступними фаховими компетенціями:

- саморозвиток соціально-ціннісних характеристик, продуктивна реалізація свого творчого потенціалу;
- формування основ професійної майстерності, предметності професійного мислення, чіткої мотиваційної потреби в здобутті ціннісного контексту професії;
- організація виконання управлінських рішень, розвиток здібності самостійного економічного мислення;
- максимальне використання знань і умінь професійної сфери, уміле використання спеціальних технологій.

Сучасна освітня парадигма потребує вдосконалення курсу біології, що вивчається майбутніми медичними фахівцями, не лише в плані знань (наукових фактів, теорій, концепцій), а й у аспекті інтелектуальних вмінь та навичок, які складають основу інтелектуального розвитку особистості. Зміст навчального матеріалу має інтегрувати фундаментальні (біологічні закони, поняття, теорії) і професійні знання (прояв цих закономірностей у живій природі, методи їх дослідження та використання у діагностиці, методи впливу на живі організми і використання з лікувальною метою). На нашу думку, важливо акцентувати увагу на формуванні узагальнених способів мислення та діяльності з орієнтацією на майбутній фах.

Таким чином, ми розглядаємо професійну підготовку фахівців медичного спрямування як педагогічну систему, що являє собою єдність цілей, змісту, форм, методів і засобів професійного навчання, професійного становлення й формування компетентностей та якостей на всіх етапах навчання.

Подальшу нашу роботу ми вбачаємо у створенні поглибленої робочої програму з біології на основі об'єднання методів, які застосовують загальноосвітня та вища школа, використовуючи наступництво їх досвіду та знань до фахової спрямованості навчального процесу у інституті, та розуміння міжпредметних зв'язків як актуального засобу компетентнісного підходу до навчання майбутніх фахівців медичного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дівнич Т. Я. Новітні технології навчання у підготовці майбутніх лікарів-стоматологів / Т. Я. Дівнич // Вісник проблем біології і медицини. – 2014. – Вип. 4(2). – С. 39–42.
2. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – К. : 2001. – Шкільний світ. – 23 с.
3. Хоменко К. П. Формування професійної компетентності майбутніх лікарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43436/3/Khomenko_Formirovanie_profesiinoi_kompetentno sti.pdf](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43436/3/Khomenko_Formirovanie_profesiinoi_kompetentnosti.pdf)
4. Закон «Про вищу освіту». Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №1. – С. 9 – 51.
5. Психолого-педагогический словарь / [Сост. Е. С. Рапацевич]. – Минск: «Соврем. слово», 2006. – 928 с.

Шевченко Н. Ф., Шевченко О. А. (Запоріжжя, Україна)
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ПРОБЛЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Готовність до самоосвітньої діяльності розглядається як головна умова професійної компетентності майбутнього фахівця; розглянуто компоненти готовності особистості до самоосвітньої діяльності та умови її формування.

Shevchenko N., Shevchenko O. (Zaporizhzhia, Ukraine)
FORMATION OF A FUTURE SPECIALIST'S READINESS TO SELF-
EDUCATION AS THE PROBLEM OF HIGHER EDUCATION

Readiness to self-educational activity has been regarded as a main condition of future specialist's professional competence; there have been examined components of a personality readiness to self-education and conditions of its formation.

Бурхливі соціально-економічні та культурно-ціннісні перетворення у нашому суспільстві, пред'являють високі вимоги до якості праці фахівців, їх професіоналізму, компетентності. Відповідати такому високому рівню зможе лише фахівець, який вміє систематично й безперервно поповнювати, оновлювати та практично застосовувати свої знання. Рішення цього завдання неможливе без організації самоосвітньої діяльності, яка передбачає постійне самостійне оновлення знань.

Різні підходи у визначенні поняття «самоосвіта» дають можливість розглядати його як процес розвитку інтелектуальних якостей і здібностей, як вид пізнавальної діяльності, а також як засіб саморозвитку [1-4].

Самоосвітня діяльність є важливою умовою активного формування особистості майбутнього фахівця. Наявність навичок самоосвіти, допомагає сформувати досвід наукової організації навчальної праці, що в свою чергу впливає на підготовку висококваліфікованих кадрів.

Успішність здійснення самоосвітньої діяльності визначається готовністю до самоосвіти, яка розглядається як складна особистісна властивість, що має певну структуру, є елементом професійної культури та чинником, котрий впливає на ефективність та вміння організувати самоосвітню роботу [2].

Готовність до самоосвітньої діяльності розглядається як головна умова професійної компетентності майбутнього фахівця, котра включає систему умов, до яких належать особистісні якості, інтелектуальні здібності і знання про особливості як інституціоналізованого, так і самостійного навчання [2].

Виділено компоненти готовності особистості до самоосвітньої діяльності. Згідно з авторкою, когнітивний компонент включає уявлення і поняття про сутність, методи і форми самоосвіти. Мотиваційно-ціннісний компонент, включає систему установок, потреб, мотивів самоосвіти.

Діяльнісний компонент відображає оволодіння прийомами і операціями самоосвітньої діяльності, способами пошуку, відбору та обробки інформації. Рефлексивний компонент передбачає самоаналіз ситуації професійного розвитку, самооцінку особистісно-професійних якостей і компетенцій, саморегуляцію процесу їх вдосконалення [3].

Формування готовності до самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців стає науковою проблемою. Виникають протиріччя між зростаючим запитом суспільства у фахівцях з високим професіоналізмом та реальними можливостями підготовки фахівців. Для досягнення високого рівня підготовки майбутніх фахівців, необхідно вирішити низку проблем: забезпечення високої якості навчання, розвиток творчості у студентів, спонукання до безперервного поповнення знань.

Виокремлено умови формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності: виховання самостійних особистостей, які відчують потребу у професійному та особистісному самовдосконаленні; формування ціннісних орієнтацій, професійної самосвідомості, Я-концепції, морально-вольових якостей; організація, заохочення та моніторинг самовиховної діяльності студентів; формування пізнавальних інтересів та потреб; використання засобів колективу, який сприяє зростанню позитивного ставлення до самовдосконалення [2].

Для успішного формування готовності до самоосвітньої діяльності необхідно постійно і цілеспрямовано орієнтувати студентів на самоосвіту, та навчити їх методам самоосвітньої діяльності, тобто формувати достатньо високий рівень самоосвітньої діяльності, надаючи при цьому необхідну педагогічну підтримку та допомогу.

Процес формування готовності майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності забезпечується наступними педагогічними умовами: створення евристичних ситуацій, що ініціюють пізнавальну самостійність студентів; організацію технологічної підтримки продуктивного навчання, який передбачає включення проблемних, продуктивних методів і методів самоконтролю при освоєнні способів самостійної пізнавальної діяльності; активізацію процесу включення інтерактивних і традиційних активних способів навчання; забезпечення можливостей самостійного побудови і реалізації індивідуальних освітніх маршрутів; забезпечення організаційно-педагогічних вимог переходу студента на індивідуальні освітні маршрути [1].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Михайлова Н. С. Технологии и техники самообразовательной деятельности : метод. рек. / Н. С. Михайлова. – Гродно : ГрГУ, 2012. – 51 с.
2. Пилипенко Є. О. Педагогічні умови формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності [Електронний ресурс] / Є. О. Пилипенко // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2011. – Вип. 27. – С. 138-144. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2011_27_21
3. Светлова В. А. Формирование готовности личности педагога к самообразованию как научная проблема [Електронний ресурс] /

В. А. Светлова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 4. – Режим доступа : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=9929>.

4. Тарасенко Е. В. Понятие самообразования учителя как объекта внешнего управления / Е. В. Тарасенко, О. П. Осипова // Вестник ЮУрГУ. – 2010. – № 23. – С. 28-31.

Радченя І. В. (Харків, Україна)

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ОДНА
З ПРОБЛЕМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

У тезах обґрунтовано формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів. Визначено важливість цього процесу та певні прогалини в підготовці фахівців цієї галузі.

Radchenya I. (Kharkiv, Ukraine)

**THE FORMATION OF LIFE-CREATING POTENTIAL
AS ONE OF THE PROBLEMS OF FUTURE
PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING**

The theses substantiates formation of life-creating potential of future primary school teachers. The importance of this process and some gaps in training the professionals of the given field of expertise are defined.

Сучасні процеси інтеграції та глобалізації світового простору актуалізували конкурентоздатність України. Саме тому увага вчених спрямована на освітню сферу в контексті динаміки сучасного суспільства. У наш час під дією цілого ряду революцій (телекомунікаційної, управлінської тощо) відбуваються суттєві зміни структури суспільства, що вимагає формування й реалізації різних особистісних потенціалів (життєвотворчий, креативний тощо), перед усім, в освітній сфері. Сучасні кризові процеси спонукали освітню галузь до якісних змін. Вища освіта має сприяти становленню України як демократичної держави.

У зв'язку з цим у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року обґрунтована необхідність кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості та конкурентоздатності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України до міжнародного освітнього простору. Розвиток національної освітньої системи в сучасних умовах з врахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого й спрямування зусиль та ресурсів на вирішення найбільш гострих проблем, що стримують розвиток, які не дають можливість забезпечити нову якість освіти, адекватну сучасній історичній епосі [2].

Ринок праці, що інтенсивно формується, висуває нові вимоги до змісту й процесу підготовки фахівців. Сьогодні потрібен «новий» спеціаліст, який має глибокі знання не тільки у галузі професійної діяльності, але й у сфері інноваційної педагогічної діяльності, до якої ми відносимо формування життєвотворчого потенціалу. Тому актуальною стає підготовка таких фахівців, що досконало володіють базовими знаннями в цій галузі й уміють їх відтворювати. Сьогодні доводиться, що формування життєвотворчого потенціалу є одним з найбільш складних і пріоритетних напрямів. Особливого значення питання життєвотворчих технологій набуває саме у початковій школі, коли в дітей формується уявлення про життя в різних його аспектах.

Педагогічна праця учителя початкової школи – складний процес, який супроводжується особистісними змінами, спрямованими на розвиток певних якостей, що сприяють успішній практичній діяльності. Не випадково В. Сухомлинський зазначав, що «вчительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса вчителя – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення...» [1, с. 7].

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування життєвотворчого потенціалу розглядається нами як цілісна, динамічна система, яка існує відповідно до мети, завдань і принципів підготовки фахівців. При цьому її ефективність визначається ступенем відповідності вимогам суспільства, структури і змісту освітньої підготовки сучасного вчителя, оптимальною реалізацією професіограми вчителя тощо. Важливим у підготовці майбутніх учителів є оволодіння інноваційними методами навчання, орієнтованими на імпровізацію, пошук, творчість, стимулювання евристичної діяльності, витіснення авторитарних способів пізнання, заснованих на запам'ятовуванні та репродукції. Освоєння цих методів забезпечує підготовку майбутнього вчителя до життєвотворчої діяльності, формує вміння діяти, імпровізувати, стати творчими особистостями, напрацювати творчий досвід.

Отже, формування життєвотворчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів – дуже складний процес, ефективність якого визначається готовністю реалізувати кращі інноваційні методи навчання й виховання молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988. – 304с.
2. Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] // Сайт Адміністрації Президента України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

Тесля Р. В. (*Черкаси, Україна*)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

У тезах окреслюються проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих як вагової складової системи неперервної освіти. Зокрема йдеться про важливість запровадження державних програм у галузі освіти дорослих в Україні з метою надання громадянам більших можливостей у саморозвитку та самовдосконаленні.

Teslya R. (*Cherkasy, Ukraine*)

ISSUES AND PROSPECTS OF ADULT EDUCATION IN UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

The thesis describe the issues and prospects of developing adult education as an important part of continuing professional development. They outline the importance of implementing state programs into adult educational in Ukraine which is aimed to provide the citizen with opportunities in continuing education to boost professional and personal competencies and enables them to understand and plan their own professional development.

Прискорення темпу старіння раніше набутих знань гостро поставило дві проблеми. Одна з них пов'язана з висуненням на передній план не стільки передачі підростаючому поколінню певної сталої суми знань, скільки виховання в ньому бажання й уміння вчитися, формування здатності до самостійного творчого критичного мислення. Друга проблема – необхідність постійного підвищення професійної компетентності фахівців, додаткової освіти та перепідготовки. Вона набула подвійної важливості: для компаній і для людей. Корпорації, прогнозуючи свій розвиток, стали бачити в підвищенні кваліфікації умову свого виживання.

У свою чергу, технічний прогрес і ринок праці поставили людину перед дилемою: «зуміти продати свою кваліфікацію, змінити професію або ж виявитися незатребуваною. Людина, яка ще вчора вважалася освіченою, сьогодні вже може виявитися неосвіченою і непристосованою до життя, а завтра буде абсолютно непридатною внаслідок безграмотності з погляду нової культури» [2, с. 97].

Якісні зміни в економіці й соціальному житті, інтеграційні процеси стали стимулом розвитку міжнародної співпраці в галузі освіти дорослих. Значний вклад у розвиток «освіти без кордонів» вніс найбільший центр співпраці між державами у сфері освіти дорослих – ЮНЕСКО. У цю організацію входить 188 країн. При ЮНЕСКО працює 600 урядових організацій. Обговорення і дискусії охопили широкий і складний комплекс проблем: освіта дорослих і демократія; покращення умов і якості освіти дорослих; гарантії всезагальності права на навчання грамотності чи

отримання базової освіти; розширення освітніх можливостей жінок; освіта дорослих і проблеми охорони навколишнього середовища; нові інформаційні технології та засоби масової інформації в освіті дорослих; права різноманітних соціальних груп у сфері освіти; посилення міжнародного співробітництва [1, с. 6].

Важливу роль у співробітництві країн у галузі освіти дорослих відіграє Рада Європи. У 90-і рр. XX ст., коли в Європі настала соціально-економічна криза, у центрі уваги Ради Європи стали питання освіти дорослих, пов'язані з мобілізацією зусиль на місцях, спрямованих на подолання безробіття й маргіналізації окремих груп населення. Аналіз соціальних і культурних змін, які виявляються в необхідності посилити конкурентоспроможність Європи, у зростаючій потребі учити людей жити в культурному, етнічному і лінгвістичному різноманітті, змусив Європейську раду, яка відбулася в березні 2000 р. у Ліссабоні, висунути як найвищий пріоритет принципи: «Навчання через усе життя» і розробити відповідні індикатори для оцінювання ступеня його реалізації європейськими країнами [4, с. 98].

Нинішня ситуація якісно змінила сутність професійної компетентності. Акцент змістився з предметних (технологічних) знань і вмінь, які працівник застосовував для розв'язання оперативних задач, у бік концептуальних, поліпрофесійних знань і вмінь, які дають змогу розв'язувати стратегічні завдання та успішно включатися в освоєння інновацій. Важливою професійною компетенцією стала екстремальна – здатність діяти в екстремальних, стресових ситуаціях. Професійна компетентність стала більш автономною відносно конкретних запитів ринку праці. Одночасно розширилося коло компетенцій, які обслуговують як професійне, так і позапрофесійне життя людини: комунікативна, соціальна, економічна та інші, пов'язані між собою. Особливого значення набула комунікативна компетентність як екстрорфункціональна [2].

Особливого значення в сучасному суперечливому соціальному просторі набуває глобальна інформатизація. «Тиражування інтелектуального продукту, передача відомостей про нього за допомогою друкованих видань, телеграфу, радіо, телебачення, лекцій і семінарів у межах системи загальної освіти, а тепер ще й мережі Internet – ось, що головним чином вирізняє сучасне суспільство як інформаційне» [3, с. 112]. Прямий наслідок подібних трансформацій – безмежне розширення «тут і зараз» пізнавальних можливостей людини, збагачення її ігрової діяльності, підвищення інформованості в обговорюваних питаннях. Одночасно схожість між роботою на комп'ютері і управлінням реальними об'єктами, між комунікацією в режимі on line і спілкуванням у реальному просторі вводить у повсякденне життя віртуалізацію, що заміщує реальність.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Болтівець С. Освіта для ціложиттєвої досконалості дорослих сучасної України / С. Болтівець // Імідж сучасного педагога. – 2010. – С. 3–8.

2. Булаев Н. И. Ведущие тенденции развития дополнительного образования взрослых : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Николай Иванович Булаев. – М., 1998. – 214 с.

3. Вульфсон Б. Л. Сравнительная педагогика. История и современные проблемы / Б. Л. Вульфсон. – М. : Издательство УРАО, 2003. – 232 с.

4. Тенилов Е. А. Внутрифирменная организация повышения квалификации специалистов на основе компетентностного подхода / Е. А.Тенилов // Человек и образование. – 2010. – № 2. – С. 98–101.

Вовкочин Л. Ю. (*Черкаси, Україна*)

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нині оновлюється парадигма виховання, виникають нові освітні тенденції, запроваджуються передові світові технології в процес навчання вищої школи. Ці чинники та поява нової системи соціальних цінностей і цілей освіти, діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурної самоосвіти, зумовили нове сучасне прочитання педагогічної культури як невід'ємної складової загальної культури і професійного іміджу викладача та є темою нашого дослідження.

Vovkochyn L. (*Cherkasy, Ukraine*)

PROFESSIONAL TEACHING BEHAVIORAL COMPETENCES IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

With changing in higher education in Ukraine, a lot of technical innovations were introduced into educational system. Along with such new directions in the development of national higher educational system as tendency to new system of social values and educational aims, and introduction of the recent achievements of the professional, who is able to continuous development, influencing teacher's professional image behavioral competencies and job specific skills, which is the theme of our research.

Поява нової системи соціальних цінностей і цілей освіти, діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурної самоосвіти, зумовили нове сучасне прочитання педагогічної культури як невід'ємної складової загальної культури і професійного іміджу викладача.

Проблемою педагогічної культури викладача вищого навчального закладу займалося багато українських науковців. Грунтовними є праці І. Беха, С. Вітвицької, Н.Кузьміної, Е. Клементьєва, С. Сисєвої, О. Уваркіної, В. Гриньової. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» як один із найважливіших напрямів реформування системи освіти визначає підготовку нового покоління педагогів, які б творчо та

інтелегентно налагоджували діалог-співпрацю зі студентами, колегами, громадськістю.

Практично реалізовувати ці завдання здатні лише ті педагоги, які мають високий рівень загальної та педагогічної культури.

У підготовці викладача вищої школи особливе місце посідає формування педагогічної культури, оскільки звання «педагог» набуває свого справжнього сенсу тоді, коли воно невіддільне від поняття «культура». Лише в культурному середовищі можуть сформуватися фахівці, здатні вільно та креативно мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує школа, суспільство загалом. Культура є підґрунтям формування особистості педагога.

Ерудиція, наукові знання, науковий світогляд, комунікативна культура, психолого-педагогічна та методична підготовленість, педагогічна майстерність, особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм), прагнення до самовдосконалення, розвинуте професійно-педагогічне мислення, володіння педагогічною технікою – це складові професійного іміджу викладача вищої школи.

Відомо, що високий рівень професійної культури характеризується розвинутою здатністю до розв'язання професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю [3, с. 69].

Як незалежна особистість культурна людина здатна до самовизначення у світі культури. З педагогічного погляду, це означає подальший розвиток самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей та ін.

Виокремлення педагогічної культури як одного з найважливіших складників культури суспільства зумовлене специфікою педагогічної діяльності викладача, спрямованої на формування особистості, здатної в майбутньому відтворювати і збагачувати культуру суспільства. У навчально-виховному процесі основним засобом передавання культури, духовних цінностей є неповторна індивідуальність педагога як носія культури і суб'єкта міжособистісних стосунків з унікальною особистістю студента, яка постійно змінюється і збагачується. Педагогічна культура є феноменом вияву викладачем власного «Я» у професійно-педагогічній діяльності через єдність його цілей, мотивів, знань, умінь, якостей, здібностей, стосунків, об'єднаних у певну систему педагогічних цінностей. Існуючи об'єктивно, відносно автономно, педагогічна культура як система цінностей функціонує через суб'єктивний духовний світ кожного викладача.

Педагогічна культура є особливим утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. Сформованість у викладача педагогічної культури передбачає: усвідомлення своєї неповторності,

унікальності в порівнянні себе з іншими індивідуальностями; чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку; самоствердження й усвідомлення рівня сформованості власної компетентності, яку забезпечує система знань і вмій, переконань, самореалізація у певних видах діяльності; цінність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей, у тому числі креативних; динамічність і неперервність саморозвитку, постійну роботу над собою з метою зростання рівня власної культури, зокрема педагогічної; усвідомлення власної значущості в особистому, професійному і соціальному аспектах з метою самоствердження в суспільстві. Індивідуальність викладача виявляється в його духовності, духовній культурі, гуманістичній спрямованості його професійно-педагогічної діяльності.

Педагогічна культура викладача діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін., оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їхнім складником і водночас містить їх [1, с. 59-60].

Культура професійної діяльності характеризує певний рівень виконання людиною своїх службово-кваліфікаційних обов'язків. Рівень сформованості цього феномена залежить від: спрямованості й стійкості соціально значущих мотивів діяльності (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; ступеня розвитку психічних процесів особистості (мислення, пам'ять, почуття, емоції, воля); повноти й глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого досвіду; соціальної активності особистості тощо [2]. Не будь-яку діяльність і не будь-який її результат можна характеризувати як певний рівень «культури». Високий рівень культури діяльності визначається тим, що вона не тільки сприяє появі суспільно корисних продуктів, а й розвиває, вдосконалює саму особистість як суб'єкта суспільних продуктивних сил. Головна мета культурного розвитку особистості – реалізація творчих можливостей людини, набуття професіоналізму [3, с. 69-70].

Можна сказати, що вдосконалення педагогічної культури є досить важливим аспектом у педагогічній діяльності педагога вищого навчального закладу. Цей процес є доволі складним, багатоступеневим, що інтегрує та охоплює становлення педагога як особистості, його духовні якості, що у невід'ємній єдності існують та впливають на результат педагогічної діяльності.

Отже, педагогічна культура викладача як особистісне утворення, інтегрована система педагогічних цінностей є невід'ємною складовою його професійного іміджу, в основі якого – духовні цінності, що є досить стійким підґрунтям, згідно з яким викладач співвідносить своє життя і професійно-педагогічну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / В. М. Гриньова // Вища освіта України. – 2006. – № 4. – С. 58–62.
  2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – К., 2000. – 417 с.
  3. Уваркіна О. Сутність і зміст професійної культури спеціаліста / О. Уваркіна // Вища освіта в Україні. – 2005. – № 4. – С. 68–70.
-

Шинкаренко В. М., Шинкаренко Л. В. (Одеса, Україна)
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

В тезах проведено аналіз чинників соціально-економічного розвитку регіону на результати зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Shynkarenko V., Shynkarenko L. (Odessa, Ukraine)
THE IMPACT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION ON THE RESULTS OF STANDARDIZED EXTERNAL TESTING

In the theses the analysis of factors of socio-economic development of the regions on the results of Standardized External Testing of pupils academic achievements of comprehensive schools.

Освіта стоїть в авангарді реформування державного устрою та соціально-політичного життя українського суспільства. На шляху якісного оновлення освіти зроблено декілька важливих кроків, найголовнішим з яких вважаємо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання знань (ЗНО) учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Саме ЗНО дозволяє перевірити відповідність знань випускників шкіл державним стандартам та обрати найкращих, здатних до навчання в університетах за державний кошт.

Метою доповіді є виявлення соціально-економічних чинників розвитку регіонів, що впливають на якість результатів ЗНО.

Методичні та технологічні аспекти проведення ЗНО розглянуто у роботах багатьох українських педагогів. Зокрема, Н. Ремез розглядає зовнішнє незалежне оцінювання як педагогічну систему, а саме, сукупність пов'язаних та взаємодіючих між собою частин, при якому виникає таке ціле, що має власні якості, відмінні від якостей його складових [1]. Авторами у роботі [2] також розглядалися деякі аспекти проблеми якості освіти.

У роботах А. Пашковської та Р. Кулинича ЗНО досліджується як соціальна система, а результати ЗНО розглядаються як відображення на якості навчання не тільки методики підготовки учнів, але й показників соціально-економічного розвитку регіону. До таких відносяться витрати

державного та міського бюджетів на середню освіту, кошти домогосподарств, спрямованих на навчання, рівня заробітної плати вчителів, наповнення шкіл учителями та викладацьким складом, тощо.

Незважаючи на досить велику кількість публікацій, система освіти є швидкозмінною, а тому потребує постійного всебічного вивчення. Наслідки хибних управлінських рішень в освітній галузі можуть бути відразу непомітними, проте з часом вони здатні зашкодити не тільки учбовому процесу, а взагалі розвитку українського суспільства. Середня освіта є важливою ланкою суспільно-економічної системи в розвинутих країнах. Саме в шкільному середовищі поряд із отриманням певного рівня предметних знань, формується соціальна особистість, здатна до активної участі в політичній, економічній, культурній та науковій життєдіяльності суспільства.

Аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання знань учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 2016 році, зроблений авторами на підґрунті [2], дозволяє зробити наступні припущення: якість складання ЗНО випускниками шкіл, що розташовані у містах, значно вища якості сільської молоді; кращі результати показані в регіонах з високим економічним розвитком; високий рівень знань показали середні навчальні заклади з великою кількістю учнів та вчителів.

Дослідження соціально-економічних чинників, що впливають на результати ЗНО, дозволили виділити з них істотно суттєві. До таких відносимо:

- 1) середні обсяги щомісячних витрат домогосподарств на освіту, грн.;
- 2) середньомісячна заробітна плата працівників середньої освіти, грн.;
- 3) кількість учителів у розрахунку на один загальноосвітній заклад, осіб.

Із застосуванням програмних статистичних засобів за допомогою електронних таблиць MS EXCEL обчислено значення коефіцієнтів кореляції між ознаками. Виявлено, що найбільш впливовими на результати зовнішнього незалежного оцінювання є витрати домогосподарств та зарплата вчителів.

За допомогою методів кореляційно-регресійного аналізу побудовано багатofакторні адекватні математичні моделі. Використовуючи побудовані моделі, можливо отримати наступні висновки щодо стимуляції підвищення рівня знань учнів в загальноосвітніх учбових закладах: збільшення щомісячних витрат домогосподарств на освіту на 10 грн. сприятиме зростанню сумарної частки учнів, які отримали 180,0 – 200,0 балів від загальної кількості учасників ЗНО, на 1,42%; збільшення середньомісячної заробітної плати вчителя на 100 грн. сприятиме зростанню сумарної частки учнів з високим рівнем знань на 1,03%; збільшення кількості вчителів у розрахунку на один загальноосвітній навчальний заклад на 1 особу сприятиме зростанню частки випускників з високим рівнем знань на 0,93%.

Проведені авторами розрахунки доводять, що середня освіта є підсистемою економічно-соціальної системи суспільства. Якість знань

випускників загальноосвітніх навчальних закладів є відображення соціально-економічного розвитку регіону. В умовах фінансової та економічної нестабільності для ефективної діяльності шкіл бюджетного фінансування не вистачає. Саме тому виникає потреба у позабюджетних надходженнях, можливість яких не суперечить чинному законодавству. Пошук оптимальних шляхів фінансування системи середньої освіти є перспективним напрямком наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ремез Н. Д. Застосування системного підходу в організації підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / Н. Д. Ремез // Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 травня 2016 р.). – С. 22–24.
2. Шинкаренко В. М. Інноваційні процеси у підготовці економістів / В. М. Шинкаренко, Л. В. Шинкаренко // Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 травня 2016 р.). – С. 181–184.
3. Офіційний сайт Українського центру оцінювання освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/>

Слободянюк О. Р. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тези розглядають основні психологічні передумови підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі, методи дослідження та проблеми, які має вирішувати педагог. Аналізуються різноманітні форми і засоби навчально-виховного процесу у вищій школі.

Slobodianiuk O. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF INCREASE OF EFFICIENCY OF EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER SCHOOL

Abstract consider the basic psychological conditions of increase of efficiency of educational process in higher school, methods of research and problems, which must be solved by the teacher.

Педагогічна психологія вищої школи розглядає процес навчання у комплексі інформаційно-навчальної, розвивальної і виховної його функцій. Аксіомою, що перевірена всією історією людства є твердження: людина-головна цінність, міра всього в житті суспільства. Ця аксіома безпосередньо стосується вищого навчального закладу.

Нерідко викладач вивчає і бачить студента – як він відвідує заняття, виконує завдання, слухає лекцію, відповідає – тільки з висоти кафедри, за якою стоїть. інше багатьох викладачів не цікавить. А «інше» – ядро

особистості студента, багатство чи бідність його прагнень, задумів, духовність чи бездуховність, моральність чи аморальність, гідність чи рабська покірливість і пристосованість, сила чи безкорисливість. В умовах особистісно орієнтованого навчання викладачам слід навчатися вбачати у студенті особистість, розуміти всю складність і багатогранність її світу, виявляти його спадкові й набуті здібності та перспективи, створювати максимально сприятливі умови для розвитку, розрізняти сутність вчинків і дій, почуттів, емоцій і мотивів. Тільки за таких умов викладач може ефективно керувати процесом навчання, розвитку й виховання студента як особистості, контролювати цей процес, вносити відповідні стимули і корективи [1].

Характерною рисою морального розвитку студентства є поглиблення у цьому віці свідомих мотивів поведінки, цілеспрямованості, рішучості, наполегливості самостійності, ініціативи, удосконалення вміння володіти собою тощо. Підвищується інтерес до моральних проблем (цілі, спосіб життя, обов'язок, вірність, кохання, дружба тощо).

Водночас у молодій людині 17-20 років ще недостатньо розвинута здатність до регуляції своєї поведінки. Через брак життєвого досвіду деякі студенти плутають ідеали з ілюзіями, романтику з екзотикою тощо. Різка зміна багаторічного звичного робочого стереотипу («динамічного стереотипу» за І. Павловим) іноді призводить до нервових вибухів і стресових ситуацій.

Сучасні студенти – це здебільшого молоді люди у віці 18-25 років (пізня юність або рання зрілість). Цьому вікові притаманний найвищий рівень таких показників, як м'язова сила, швидкість реакції, моторна спритність, швидкісна витривалість тощо. В студентському віці досягають максимуму розвитку не лише фізичні а й психологічні властивості та вищі психологічні функції: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мова, емоції, почуття. Цей період найсприятливіший для навчання і професійної підготовки, для формування індивідуального стилю діяльності. В пізнавальній діяльності переважає абстрактне мислення, формується узагальнена картина світу.

Найважливіша здатність, якої студент має набуті у вищому навчальному закладі, – це здатність навчатися, яка є важливою передумовою можливості післядипломної неперервної освіти. Головною особливістю студентського віку є усвідомлення своєї індивідуальності, неповторності в становленні самосвідомості і формування образу «Я» [3].

Водночас, за відомостями Всесвітньої організації охорони здоров'я, саме у студентів спостерігаються найгірші показники фізіологічних функцій у своїй віковій групі. Вони становлять найбільшу групу хворих на гіпертонію, тахікардію, діабет, з нервово-психічними порушеннями. Причинами цього, як показали дослідження, є те, що у процесі навчання студенти зазнають сильного психічного напруження, нерідко руйнівного для здоров'я. Такі навантаження особливо посилюються в період контролю і оцінювання. Саме тут викладачі припускаються однієї з найбільших

помилко: негативну оцінку результатів засвоєння навчальної програми переносять на оцінку особистості студента. Це виявляється через міміку, жести викладача, іноді й у словесній формі [2].

Для підвищення рівня навчальної діяльності студентів слід формувати у них загальні розумові дії і прийоми розумової діяльності, посилювати мотивацію навчання, а також використовувати традиційні та нові навчальні технології, сучасні інформаційні технології, що активізують та інтенсифікують навчально-пізнавальну діяльність. Індивідуалізація і диференціація навчально-виховної роботи сприятиме підвищенню рівня навчання і розвитку студентів лише за умови систематичної діагностичної роботи не лише на початковому етапі, а й протягом усього навчання. Цьому сприяє модульно-рейтингова система навчання і обліку успішності.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Глушкова Н. Психологія і педагогіка вищої школи / Н. Глушкова. – Дніпропетровськ: Економіка, 2006. – 41 с.
2. Педагогіка вищої школи: навч. пос. / [За ред. Е. Е. Карпової]. – Одеса, 2002. – 343 с.
3. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2007. – 238 с.

Гришак С. М. (Херсон, Україна)

БАР'ЄРИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

У тезах окреслено бар'єри легітимації гендерної проблематики в академічному дискурсі вищої школи пострадянських країн, обумовлені відмінним від західних гендерних досліджень характером інституалізації на онтологічному, політичному, гносеологічному та когнітивному рівнях.

Hryshak S. (Kherson, Ukraine)

BARRIERS TO LEGITIMIZATION OF THE GENDER CONCEPT IN THE POST-SOVIET COUNTRIES HIGHER SCHOOL ACADEMIC DISCOURSE

The paper deals with the barriers to legitimization of the gender concept in academic discourse of the post-Soviet countries higher school which had been caused by institutionalization of western gender studies in a different way on ontological, political, epistemological and cognitive levels.

Легітимація гендерної проблематики в академічному дискурсі пострадянських країн розпочалася в 90-х роках ХХ століття в процесі впровадження гендерних досліджень у науковий та освітній простір вищої школи. Перенесення на пострадянський ґрунт західних гендерних досліджень

відбувалося у відмінному від країн Заходу контексті. Відмінності мали *онтологічний, політичний, гносеологічний, когнітивний характер* (О. Вороніна, О. Здравомислова, І. Тартаковська, Г. Темкіна, С. Шакірова, Д. Шульц та ін.).

На *онтологічному рівні* відмінності полягали у визначенні різних підходів до проблеми жіночого/чоловічого та різного досвіду взаємовідносин жінок і чоловіків, обумовлених існуванням різних гендерних систем у країнах Заходу та пострадянського простору.

На *політичному рівні* поява і розвиток гендерних досліджень у пострадянських країнах на відміну від західних не були спричинені розвинутим жіночим рухом та не мали тієї політичної ідентифікації з фемінізмом, що мали гендерні дослідження в США та Європі.

Характерною рисою західних гендерних досліджень вважається феміністська *гносеологія*, яка не отримала розвитку в пострадянському суспільно-науковому дискурсі на відміну від статево-рольового підходу, який домінував в установках дослідників колишнього Союзу.

Відмінності в *когнітивних практиках* наукової спільноти виявляються в поширенні та реалізації різних видів дискурсів. В країнах Заходу гендерний дискурс став не тільки теоретичною практикою у вищій школі, він став частиною міжнародного політичного дискурсу західних демократій. Поряд із гендерним дискурсом у західному знанні про стать та статеві відмінності функціонують інші – традиційний та феміністський, які співіснують і конкурують один з одним за право домінувати в просторі наукових досліджень. У пострадянських країнах поширення отримує модернізований традиційний дискурс, який одночасно включає до себе і феміністську риторичну рівність статей, і традиційну риторичну жіночого призначення. Якщо в західних країнах дискурс рівності статей і дискурс жіночого призначення, які суперечать одне одному, перебувають у стані боротьби, то в пострадянських країнах відбулося їх злиття – дискурс рівності був поглинений традиційним дискурсом про жіноче призначення, змінивши його.

Не викликає здивувань, що процес інституалізації гендерних досліджень в системі вищої освіти з самого початку розвитку на теренах пострадянського простору стикався з шерегою труднощів. Можна виділити наступні бар'єри легітимації гендерної проблематики в академічному дискурсі вищої школи:

1) відсутність чіткого понятійного апарату нової галузі знань і не розробленість дефініцій у науковому й освітньому дискурсі вищої школи пострадянських суспільств, бо «перекладний фемінізм» вважається відірваним від власних теоретичних основ, сприяє концептуальним труднощам освоєння і створення понятійного апарату гендерних досліджень;

2) інтелектуальна традиція есенціалізму та біологічного детермінізму і відповідного їй модернізованого традиційного дискурсу, характерних для більшості спеціалістів в галузі суспільних наук, зокрема і серед педагогів, що виражається в прихильності останніх до статево-рольового підходу в освіті, який застосовується ««за замовчуванням», як само по собі зрозуміле, і який

не рефлексується ні вченими, ні практиками як сутнісна складова навчально-виховного процесу» [1, С. 232];

3) розповсюджена на теренах пострадянського простору думка про відсутність дискримінації за статевими ознаками в колишніх республіках Радянського Союзу через розв'язання «жіночого питання», а відтак, і подолання нерівності у політичній та соціально-економічній сферах життєдіяльності цих країн;

4) відсутність підготованих фахівців, незадовільний рівень розвитку гендерної свідомості викладацького складу, який долучився до вивчення та дослідження гендерних проблем у різних галузях суспільного знання та викладання гендерних курсів, бо особистісні погляди викладача на проблеми нерівності у гендерних стосунках, сексизм та дискримінацію, існування патріархатної системи в сучасних суспільствах тощо відіграють неабияку роль у викладанні гендерних курсів;

5) відсутність необхідної наукової рефлексії з приводу пізнавального статусу гендерних досліджень як нового напрямку в науці та гендерного підходу як методу наукового пізнання, що перешкоджає розробці з позиції наукових критеріїв тих галузей гендерного знання, на основі яких формуються нові навчальні дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Штылева Л. В. Становление гендерного подхода в высшем педагогическом образовании / Л. В. Штылева // Гендер как инструмент познания и преобразования общества : мат-лы междунар. конф. «Гендерные исследования: люди и темы, которые объединяют сообщество» (Москва, 4–5 апреля 2005 г.). – М. : РОО МЦГИ, 2006. – С. 226–234.

Ткаченко С. В. (Одеса, Україна)

ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В РОЗРІЗІ ПОГЛЯДІВ ПЕДАГОГІВ-ПРАКТИКІВ

В тезах представлені результати пілотного дослідження, спрямованого на виявлення доцільності формування в майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін етичної компетентності.

Tkachenko S. (Odessa, Ukraine)

ETHICAL COMPETENCE TEACHERS OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES IN THE CONTEXT VIEWS PRACTICING TEACHERS

In theses presented the results of a pilot study aimed at identifying the feasibility of the formation of the future teachers of social and human sciences ethical competence.

Дослідження доцільності формування етичної компетентності в майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін здійснювалося шляхом анкетування, в якому взяли участь 37 вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін м. Одеси (ЗОШ № 62 I-III ступенів, Ліцей «Приморський») та Одеської області (Тарутинський НВК «ЗОШ I-III ступенів–ліцей–д/з»), а також 34 викладачі суспільно-гуманітарних дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, залучених до професійної підготовки майбутніх учителів.

Проведене анкетування показало, що більшість респондентів (52 особи або 73,24%) вважають професію педагога соціально значущою і відчують потребу в професійній самореалізації себе як учителя (викладача) суспільно-гуманітарних дисциплін. 37 опитаних (52,11%) під час педагогічної діяльності стикалися з ситуаціями морального вибору, і вважають, що в таких ситуаціях педагог має чинити як підказує совість – (30 осіб або 42,25%). Більшість респондентів (69 особи або 97,18%) зазначили, що педагогічна етика є основою професійної поведінки вчителя, яка допомагає йому відшукати правильну лінію поведінки в кожній унікальній педагогічній ситуації. Дотримуються етичних професійних норм під час педагогічної діяльності більшість з опитуваних (40 осіб або 56,34%) і більшість (59 особи або 83,10%) впевнені, що поведінка педагога, його ціннісні орієнтації і моральні принципи мають значення для учнів і студентів. На думку більшість учителів і викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін (51 особи або 71,83%) поведінка педагога, його ціннісні орієнтації і моральні принципи впливають на виховання особистості учнів, студентів. Більшість з опитуваних (35 осіб 49,30%) вважають, що морально-психологічний клімат учнівського (студентського) колективу залежить від педагога, та більшість з них (49 особи 69,01%) – має впливати на формування моральних норм учнів (студентів), адже виховання є не менш важливим за навчання. Більшість респондентів (47 особи або 66,20%) дотримуються під час педагогічної діяльності принципів педагогічної моралі та більшість з них (32 особи або 45,07%) обізнані з основними категоріями етики і намагаються власним прикладом виховувати в учнів добро, справедливість, гідність, відповідальність. Залученим до анкетування вчителям і викладачам притаманні такі гуманістичні якості, як альтруїзм, любов до дітей, справедливість, совість, толерантність, емпатія. Більшість з них (35 особи або 49,30%) здатні приймати відповідальні рішення й завжди брати відповідальність за них; (57, осіб або 80,28%) володіти собою у будь-якій ситуації, управляти своїми емоціями та настроєм; (53 особи або 74,65%) вимогливі до себе і корегують свою діяльність для отримання кращих результатів; (51 особа або 71,83%) здатна безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації, передбачати появу конфліктної ситуації і попереджати її; (28 осіб або 39,44%) ввічливі у взаємовідносинах з іншими. Більшість респондентів (45 осіб або 63,38%) наголосили, що суспільно-

гуманітарні дисципліни мають потенціал щодо формування етичної поведінки учнів, студентів та більшість з них використовують можливості таких дисциплін для виховання в них моральних якостей. Більшість залучених до анкетування вчителів і викладачів (66 осіб або 92,96%) зазначили, що відчувають потребу у самовдосконаленні, професійному й особистісному зростанні і роблять для цього все можливе.

Отже, результати анкетування дозволили дійти висновку про доцільність формування етичної компетентності в майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін в процесі їхнього навчання у ВНЗ, використовуючи, з одного боку, потенціал самих суспільно-гуманітарних дисциплін, а з іншого – потенціал педагогів, що їх викладають.

Соляр Л. В. (Кременець, Україна)

**ЗАГАЛЬНОНАУКОВА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

У тезах розглянуто підходи загальнонаукової методології проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Solyar L. (Kremenets, Ukraine)

**GENERAL SCIENTIFIC METHODOLOGY OF THE PROBLEM OF
FORMING ETHNIC AND CULTURAL COMPETENCE FOR FUTURE
MUSIC ART TEACHERS**

The approaches of general scientific methodology of the problem of forming future music art teachers' ethnic and cultural competence have been revealed in the thesis.

Розвиток незалежної держави, зміна світоглядних орієнтирів, патріотичне виховання, національна культура на сучасному етапі висуюють перед нами завдання, які повинні враховувати нові можливості осягнення українських традицій, потік сучасних інформаційних ресурсів тощо. Педагогічна практика сьогодні спрямована на вироблення таких підходів, котрі б дозволили забезпечити формування етнокультурної компетентності завдяки набуттю майбутніми учителями глибинних знань про історію свого народу та їхню культуру.

Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає вивчення стратегії наукового пошуку у сенсі обґрунтування методологічних основ дослідження окресленої проблеми.

Зміст загальнонаукової методології розглядається нами, як теоретичні концепції, що використовуються в усіх або в більшості наукових дисциплін.

Це рівень, який детермінує специфіку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва з урахуванням етнокультурних чинників. У межах нашого дослідження – це характеристики етнокультурності, етнокультурні тенденції, що виконують прогностичні функції у напрямку етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Розглянемо підходи загальнонаукового рівня методології, а саме: системний, комплексний, діяльнісний.

Системний підхід набув значного поширення в сучасних наукових розробках Л. Бекірова, Н. Білоцерківської, В. Гриньової, В. Загоруйко, Р. Михайлової, Л. Москальової, Л. Паньків, І. Цебрій, Н. Шагаєвої [1] та орієнтує дослідників у методології пошуку причин позитивних та негативних тенденцій розвитку етнокультурної компетентності. Системний підхід дає змогу визначити стратегію наукового дослідження. У його межах розрізняють системно-структурний аналіз, системно-функціональний та системно-генетичний аналіз.

Застосування системного підходу до проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва дає можливість значно розширити рівень наукового пізнання, тому що на його основі стає можливим досягнути найширшого синтезу наукових знань, утворення цілісного системного уявлення про етнокультурну компетентність.

Комплексний підхід представлено у вітчизняній науці роботами Г. Абрашкевичуса, О. Берегової, В. Загоруйко, О. Соболевої [2]. Розвиток комплексного підходу в ХХ ст. пов'язувався з існуванням полідетермінованих, складноструктурованих об'єктів і сфер буття. У цьому підході виразилась тенденція наростання взаємодії різних областей знання і наук, необхідності міждисциплінарних досліджень. Розкриваючи специфіку комплексного підходу в психології, Б. Ломов висловив думку, що тенденція його розвитку пов'язана з визначенням вузлових фундаментальних проблем, що вимагають комплексного дослідження. Ряд авторів диференціюють функцію комплексного підходу [5].

Дослідження нашої наукової проблеми з використанням комплексного підходу дозволить не тільки проаналізувати найважливіші етнонаціональні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, не тільки систематизувати найвідоміші етнокультурні ідеї, але й заповнити істотну прогалину в сучасному українознавстві, спричинену відсутністю комплексних досліджень проблеми українських етнокультурних процесів.

Діяльнісний підхід. Для проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва важливого значення набуває застосування діялісного підходу, ефективність використання його наведена у працях педагогів О. Дубасенюк, А. Макаренка, Л. Москальової, О. Нестеренко, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Цебрій, та психологів Б. Ананьєва, І. Зимньої, П. Гальперіна, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Н. Талізної та ін. [3; 4]. У роботах учених практична і теоретична діяльність розглядається як система, всередині якої функціонує психіка, що являє собою в єдності зі свідомістю спонукальну, регулюючу, орієнтувальну та контролюючу частину діяльності.

Діяльнісний підхід у нашому дослідженні представляє пізнання педагогічних та мистецьких явищ, процесів і фактів, на розкритті етнокультурної компетентності. А також дозволяє змінити людський світ як світ діяльності в єдності аспектів його розвитку й здійснення; аналізувати діяльність в єдності її сутнісних сил та їх конкретно історичних проявів; збагатити діяльність у різноманітних формах етнокультури; залучити до соціального й гуманітарного знання культурно детерміновану реальність людини і оточуючого її світу.

Здійснений аналіз загальнонаукових принципів та підходів дослідження проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва дає підстави визначити ряд базових положень, на яких буде ґрунтуватися науковий пошук: цілісність досліджуваного феномена; розвиток етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, який здійснюється відповідно до нормативів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бекірова Л. С. Регулятивно-креативна функція традиції в етнокультурі (на матеріалі досвіду кримськотатарського народу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Л. С. Бекірова. – Сімферополь, 2004. – 21 с.
2. Загоруйко В. В. Етнокультурні аспекти українсько-польських відносин у міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. В. Загоруйко. – Донецьк – 2009. – 26 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 342 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976. – 410 с.
5. Інформаційний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/akmeologiya574.html>

Москалюк О. І. (*Хмельницький, Україна*)
**КУЛЬТУРОВІДПОВІДНІСТЬ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ
 СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

У тезах обґрунтовано необхідність застосування принципу культуровідповідності у підготовці фахівців соціальної сфери.

Moskaliuk O. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)
**CULTURAL CONFORMITY OF EDUCATION OF SOCIAL SPHERE
 PROFESSIONALS**

The article substantiates the need for applying the principle of cultural conformity within training of social sphere professionals.

Розвиток освіти як соціального інституту зумовлений багатьма чинниками та умовами функціонування суспільства, серед яких одним з найважливіших є її зв'язок з культурою. Саме тому у сучасних наукових дослідженнях освіта розглядається через призму культурної ідентифікації, а одним з основних її принципів можна вважати принцип культуровідповідності. «Навчай культуровідповідно!» – говорив А. Дістервег, що означало орієнтацію освіти на культурні цінності, формування особистості в контексті культури та досягнень людства.

Сам термін «культура» містить досить широке смислове навантаження і розглядається у контексті: певного історичного періоду у розвитку людства; характеристики конкретного суспільства або етносу; специфічної сфери діяльності індивіда, соціальної групи, суспільства; рівня освіченості та розвитку людини тощо [1].

Отже, культура, як явище соціального буття, характеризує найрізноманітніші його феномени, виокремлюючи матеріальну та духовну культуру. Водночас термін «культура» характеризує рівень освіченості окремої людини, її риси, такі як ерудованість, ввічливість, акуратність, витриманість та інші, а також якісний рівень оволодіння видами діяльності. Тому вживають словосполучення «культура праці», «культура мислення», «культура мовлення», які характеризують певні досягнення людини.

Не варто залишати поза увагою й те, що поняття особистісна культура не зводиться до суми знань, переконань, умінь, здібностей людини, хоча вони у своєму тісному взаємозв'язку є важливими характеристиками її культурного розвитку. Особистісна культура – це узагальнена ознака змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю та способу його життя. Її компоненти утворюють системно сформовані ціннісні якості, які реалізуються у діяльності та у яких результати суспільної культури виявляються як особисті досягнення.

Кожна людина живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою людину. У такій взаємодії з культурою людина виступає об'єктом її впливу, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості. Індивід може вважатися особистістю тоді, коли він залучений до культури відповідного історичного періоду, а його почуття та думки набули певної культурної форми.

Варто зазначити, що завдання освіти (загальної і професійної) полягають у залученні людини до культурних цінностей, а культура розвивається у результаті освітніх процесів і при зміні поколінь зберігається як система певних норм і зразків життя суспільства. Тому культура з одного боку, а освіта і виховання з іншого боку, не можуть бути відокремленими одне від одного.

Професійна та особистісна культура фахівців соціальної сфери є частиною загальної культури та відображає вимоги, які висувуються до їхньої підготовки: професійна готовність та професійна спрямованість, здатність до підвищення професійної кваліфікації, усвідомлення професійних інтересів та потреб, здатність використовувати знання, уміння та навички на

практиці, раціональна організація діяльності, уміння проектувати та передбачати її результати, здатність до самоосвіти та самовдосконалення, досягнення високого рівня компетентності, уміння адаптуватися у сучасних соціально-економічних умовах тощо.

Соціальний працівник (соціальний педагог) здатний бути носієм і творцем культури тільки тому, що він «занурений» у соціально-культурне середовище, у той культурний контекст, з якого засвоює свої уявлення, правила життя, способи дії, тому вплив культури на нього можна вважати інтегральним фактором його соціалізації, індивідуальним результатом опанування культурних цінностей суспільства, характеристикою освіченості та професійної компетентності.

Таким чином, культуровідповідність освіти фахівців соціальної сфери полягає в опануванні суб'єктами навчально-виховного процесу знань на рівні сучасних досягнень культури, розумінні її ролі у життєдіяльності суспільства та кожної людини, реалізації професійного впливу, який спрямований на залучення до загальнолюдських та національних цінностей, формуванні творчих здібностей, світоглядної позиції, здатності до саморозвитку та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Культурологія: теорія та історія культури: навч. пос. для студ. вищ. навч. закладів / І. І. Тюрменко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 368 с.

Сеньовська Н. Л. (*Тернопіль, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ПЕДАГОГІКА»

У тезах обґрунтовано можливість використання художніх кінострічок під час вивчення окремих тем курсу «Педагогіка». Зазначено, що застосування високоякісних художніх фільмів активізує творче мислення, сприяє формуванню навичок аналізу й самоаналізу майбутніх учителів.

Senovska N. (*Ternopil, Ukraine*)

FEATURES OF APPLICATION OF ART FILMS IN THE PROCESS OF TEACHING OF COURSE «PEDAGOGICS»

In theses reasonable possibility of using art films while studying certain topics course «Pedagogics». It is noted that the use of high-quality films activates creative thinking, promotes skills of analysis and introspection future teachers.

Коли у сучасній системі освіти використовують фільми й відеосюжети, послуговуються переважно спеціально відзнятими матеріалами (записами масових заходів, присвячених окремим питанням; відеороликами й відеозвітами, зробленими як конкретне творче завдання тощо). Рідше

застосовують документальні фільми чивідеолекції. Не оминула ця тенденція і викладання педагогічних дисциплін у вищій школі. Але не менш цікавим і доречним дидактичним матеріалом може стати не навчальне, не науково-популярне, а «банальне», «розважальне» кіно.

Художній фільм – це твір мистецтва, «кінокартина, що відтворює дійсність в художніх образах» [1, с. 169]. Перші фільми (роботи братів Люм'єр та їхніх сучасників) були своєрідним видовищем, атракціоном. Режисерувати сцени почав Жорж Мельєс (1861-1938). До 1920 року тривала «епоха німого кіно», коли фільми виходили на екрани без синхронно записаного звуку. Пізніше з'явилися нові засоби виразності: актори могли говорити, а настрій – передаватися через звуковий супровід. Сучасні художні фільми неможливо уявити без спецефектів, 3D та інших способів впливу на глядача.

З погляду теорії педагогіки художні фільми – це аудіовізуальні засоби навчання. Їх доречно використовувати під час застосування відеометоду для «формування нових знань, їх контролю, закріплення, узагальнення, систематизації» [3, с. 160]. У практиці вищої школи художні фільми частіше всього застосовуються при вивченні іноземної мови «як засіб збагачення лексичного запасу студентів та розвитку окремих навичок усного мовлення», а також «як з форма комунікації, що надає можливість вивчати іноземну мову через багатство соціокультурної інформації» [2, с. 67].

Проте, художні фільми можна застосовувати на лекційних, семінарських і лабораторних заняттях з педагогіки як один із найефективніших засобів навчання. Якщо обирати якісні стрічки, вони справляють доволі сильне естетичне враження, реалізується зв'язок із «позанавчальним» життям студентів, активізується життєвий досвід, адже матеріал торкається їхніх інтересів та захоплень, розширюється кругозір і здійснюється виховання майбутніх педагогів. Крім того, у багатьох фільмах майстерно зображені різні виховні й дидактичні проблеми, відтворені цікаві педагогічні ситуації. Таким способом «розбивається» певна монотонність, усталеність, формальність навчального процесу.

Обираючи для перегляду певний художній фільм, викладач повинен звернути увагу на кілька моментів:

- час випуску й пов'язані з ним технічні характеристики кінострічки та можливості її відтворення (чи зрозуміла мова титрів – для старих фільмів, чи є 3D окуляри та інша відповідна техніка – для сучасних);
- «історичне тло» кінокартини (наскільки студенти орієнтуються в реаліях життя, яке показане у художньому фільмі);
- «художня вартість» фільму;
- тематика (чи підходить для обговорення певної теми);
- жанр художнього фільму (важко уявити, наприклад, застосування в навчальних цілях жахів, трилерів і порно).

Художні фільми, що згадані нижче, вибрані авторкою з-поміж запропонованих на освітньому порталі «Педагогічна преса» (<http://pedpresa.ua>) – «Учитель повинен бути актором. ТОП-20 найкращих

фільмів про педагогів» (публікація від 10.06.2015), а також враховуючи власні естетичні смаки. Як засіб навчання вони були використані під час викладання курсу «Педагогіка» на факультеті філології та журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у 2015-2016 навчальному році.

1. «*Спілка мертвих поетів / Dead Poets Society*» (Пітер Вір, США, 1989). Обговорення цієї кінострічки допоможе студентам самим собі відповісти на запитання: Яка роль вчителя у суспільстві? Чи є педагогіка важливою наукою? Які течії та галузі педагогіки актуальні сьогодні? Які функції повинен виконувати сучасний учитель?

2. «*Посмішка Мони Лізи / MonaLisaSmile*» (Майк Ньюел, США, 2003). Цей фільм дасть можливість майбутнім педагогам задуматися про труднощі вибору конкретних методів виховання у певній ситуації, продемонструє важливість педагогічного такту і вміння діяти нестандартно, не піддаватися стереотипам, стимулюватиме творче мислення.

3. «*Зірочки на землі / Taare Zameen Par*» (Аамір Хан, Індія, 2007). Основна теза, яку майбутні педагоги мають засвоїти після обговорення кінострічки: немає «застарілих» і «неактуальних» методів навчання, є певна ситуація, вчитель і дитина; від цього потрібно «танцювати».

2. «*Доживемо до понеділка / Доживем до понедельника*» (Станіслав Ростоцький, СРСР, 1968). Чи можливий об'єктивний контроль у навчальному процесі? І чи потрібен? Які методи і форми контролю можна вважати оптимальними? Які підводні камені чекають майбутніх учителів у процесі фахової діяльності, зокрема, контрольньо-корекційного її аспекту? Ці запитання, навіяні художнім фільмом, можливо, допоможуть і викладачу поглянути по-іншому на власну діяльність.

5. «*Король говорить! / The King's Speech*» (Том Гупер, Велика Британія, США, Австралія, 2010). Після перегляду цієї кінострічки педагог може ініціювати обговорення запитань: Що потрібне сучасному українському вчителю: інноваційна діяльність чи «звичайне» фахове самовдосконалення? На які показники (крім успішності та вихованості учнів) орієнтуватися вчителю-початківцю, оцінюючи власну фахову діяльність? Як зробити так, щоб педагогічні інновації стали не самоціллю, а засобом?

Таким чином, використання кінострічок, що репрезентують цікаві аспекти життя школи та людських взаємин, під час вивчення окремих тем курсу «Педагогіка» є не просто можливим, а й доволі доречним, необхідним. Відеометод сприяє реалізації принципів доступності, емоційності та наочності у навчанні. Застосування художніх фільмів активізує творче мислення, формування навичок аналізу й самоаналізу майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 11: Х – Ї [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1980. – 700 с.

2. Трикашна Ю. І. Використання автентичних художніх фільмів у процесі формування соціокультурної компетенції у майбутніх філологів /

Ю. І. Трикашна // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – № 8. – С. 65–67.

3. Чайка В. М. Основи дидактики. Тексти лекцій і завдання для самоконтролю : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Чайка. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – 350 с.

Гарбузенко Л. В. (Кропивницький, Україна)
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У тезах обґрунтовано доцільність професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в ракурсі національної стратегії розвитку освіти.

Garbuzenko L. (Kropyvnytskyi, Ukraine)
PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ART TEACHERS

Theses substantiate expediency of future fine art teachers training from the perspective of the national education development strategy.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. з-поміж основних напрямів державної освітньої політики надає пріоритети реформуванню системи освіти на основі філософії «людиноцентризму», модернізації структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, підвищенню якості освіти на інноваційній основі.

Професійна освіта майбутніх учителів образотворчого мистецтва за своєю функцією є соціокультурною технологією формування знань, умінь, навичок, узагальнених способів розумових і практичних дій, що забезпечують успішність соціальної, трудової, художньо-прикладної діяльності.

Концептуальні засади індивідуалізованої мистецької освіти та мистецької фахової підготовки полягають у розкритті природи та умов реалізації особистісно-розвивальних функцій навчально-виховного процесу вищої школи, у визначенні цільових, змістових та процесуальних характеристик системи підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва [1, 2].

Нормативні характеристики, стандарти професійної підготовки і професійного становлення є відповідними тим методологічним засадам, які закладені в теорію і практику вищої освіти, зокрема, професійної художньо-педагогічної підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Виходячи з цього, фахівець, майбутній учитель образотворчого мистецтва, набувши практичну підготовку, повинен бути готовим кваліфіковано проводити методичну, творчу роботу, забезпечувати процес естетичного виховання і розвиток

художньо-творчих здібностей дітей, мати сформовані здібності і потреби творчо використовувати професійні знання та практичні вміння, високий рівень художньо-педагогічної діяльності і готовності виконувати завдання соціального замовлення держави.

Успішність соціальної, трудової, художньо-практичної діяльності забезпечується завдяки знанням, умінням, навичкам, узагальненим способам розумових і практичних дій, що формуються у процесі застосування відповідної технології навчання, яка за своєю суттю є соціокультурною, оскільки майбутні вчителі образотворчого мистецтва оволодівають не лише мистецтвознавчими знаннями та вміннями їх застосовувати, але й певним соціальним досвідом взаємодії із культурою та формують професійні якості, що забезпечують високий рівень організації педагогічної діяльності.

Професійна діяльність вчителя це – загальна здатність мобілізувати набуті знання й досвід для формулювання педагогічних задач на основі усвідомлення існуючих навчально-виховних проблем, а також готовність навчати цьому вихованців. Тільки відповідальна особистість, яка здатна до самоосвіти та саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, зможе змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Отич О. М. Розвиток творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва: монографія / О. М. Отич. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 248 с.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / Оксана Петрівна Рудницька. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

Литвиненко І. С. (Миколаїв, Україна)

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У тезах обґрунтовується значущість, необхідність підготовки практикуючих психологів для армії, які вміють ефективно працювати з психотравмованими військовослужбовцями. Висвітлені деякі практичні кроки в організації навчального процесу майбутніх психологів.

Lytvynenko I. (Mykolaiv, Ukraine)

PRACTICALLY-ORIENTED PREPARATION OF THE STUDENTS-PSYCHOLOGISTS FOR THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The theses substantiate the significance and necessity of the practical psychologists' preparation for the army, who are able to effectively work with mentally-injured soldiers. Some practical steps of the future psychologists' educational process are illuminated.

Вища професійна освіта знаходиться в центрі уваги держави, оскільки від нової генерації фахівців залежатиме подальша розбудова України, як сучасної держави, її імідж на світовій арені. Саме тому, стратегією сучасної вищої професійної освіти є підготовка конкурентоздатних фахівців на ринку праці, що можливо за умови підвищення її якості. Професійна підготовка повинна бути якісною як на рівні фундаментальної освіти, так і на рівні ключових компетенцій фахівця.

Звичайно, такі важливі завдання не можуть стояти осторонь підготовки практикуючих психологів, попит на яких щороку зростає. І сьогодні, галуззю, де особливо відчувається потреба у практичному застосуванні психологічних знань, є армія, яка виступає потужним замовником психологічних послуг. Зважаючи на події, які вирують на сході нашої держави, зросла значущість діяльності військових психологів, основними видами роботи яких є, як «психодіагностика, консультування, включене спостереження» [3, с. 26] так і робота з військовослужбовцями, які виконують свій обов'язок у зоні бойових дій (АТО), демобілізованими, які пережили не тільки «бойовий стрес», а яким треба долати наслідки вторинного бойового стресу [2], тими, хто лікується у шпиталях. Психологи у військових шпиталях виступають «правою рукою» лікарів, які «своїми методами сприяють процесу зцілення, відновлення ресурсів, набуття внутрішньої рівноваги, опанування болю, формуванню мотивації до видужання» [1, с. 74]. Цей контингент потребує психологічної допомоги у подоланні психотравмуючих факторів бойової обстановки і наслідків бойового стресу (психологічна підтримка, реабілітація).

Саме тому, Збройні Сили України очікують висококваліфікованих практикуючих психологів, здатних якісно виконувати свої професійні обов'язки. Зрозуміло, що це привертає увагу до вишів, оскільки вини «відображають сучасне суспільство більш, ніж усі інші заклади, оскільки університети – є завжди найкращими барометрами суспільства (М. І. Пірогов). Факультети психології вишів є «кузнем» психологічних кадрів для різних соціальних практик, в тому числі і для армії. Роки навчання на факультеті мають величезне значення для становлення особистості, як професіонала для конкретної сфери професійної діяльності.

Однак, сьогодні питання про відповідність професійним вимогам випускника факультету психології, який обрав місцем своєї майбутньої роботи Збройні Сили, залишається відкритим – одним із слабких місць є практична підготовка.

Такому випускнику необхідно володіти не тільки широкими, глибокими спеціальними теоретичними знаннями, а й бути готовим до реальної професійної діяльності в цій прикладній галуззі в якості компетентного практика, який вміє ефективно вибудовувати «інтимно-глибинний діалог» (І. Д. Бех) з досить складним контингентом – психотравмованими (один з найбільш складних, відповідальних напрямів психотерапії), у яких часто відбувається переоцінка цінностей, погляд на життя, людей, смисл життя і які, на жаль, майже не звертаються до

психолога. Практикуючий військовий психолог повинен під час спілкування з такими військовослужбовцями вміти «любов'ю доторкнутися до висохлої душі» (М. І. Пірогов), дивитися на кожного з них з позиції гуманістичної психології, згідно з якою особистість – найвища цінність з її унікальністю і неповторністю.

У тимчасовому положенні про органи по роботі з особовим складом Збройних Сил України (пункт 4.5), у типових обов'язках офіцера-психолога (пункт № 13), йдеться про надання психологічного консультування, допомоги особовому складу, членам їх сімей, що також є досить складним напрямом роботи психолога. Але для того, щоб ефективно працювати необхідно, щоб майбутній психолог чітко усвідомлював відповідність своєї індивідуальності особливостям обраної соціальної практики, що вона перенасичена стресогенними факторами, а значить вимагає від фахівця потужних резервів самовпорядкування, бути стресо-емоційно стійким, психологічно зрівноваженим, не мати власних психотравм, які він не відпрацював, мати навички виходу із складних життєвих ситуацій. Також необхідно, щоб фахівець усвідомлював (основою людського існування є свідомість), що життя, події, переживання, осмислення роблять людину багатшою, повнішою, ціннішою. Така робота над собою майбутнім фахівцем вкрай необхідна, оскільки його особистість – це його найголовніший інструмент впливу на людину з якою він працює.

З вищесказаного випливає необхідність організувати освітній процес професійної підготовки майбутніх психологів, адекватно запитам відповідної соціальної практики та студента, як суб'єкта навчальної та майбутньої професійної діяльності з акцентом на формуванні у його свідомості динамічного образу майбутньої специфіки, особливостей його робочого місця. Наявність такого образу стабілізує всю його діяльність (в основі лежить біологічна теорія емоцій П. К. Анохіна).

Несформованість образу роботи веде до того, що молодий спеціаліст багато важливих деталей, ситуацій, які виникатимуть в роботі, сприйматиме як загрозливі, раптові, що позначиться на якості його праці, психічно-емоційному стані, прояві фрустрації.

Здійснюючи професійну підготовку майбутніх психологів, які в ході диференційованого, індивідуального підходів, самовизначилися з майбутнім місцем роботи, які навчаються на військовій кафедрі (військово-облікова спеціальність «соціальний психолог», які можуть працювати і як військові психологи, і як заступники командира по роботі з особовим складом) Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, ми робили наголос на практико-орієнтованій підготовці, використовуючи органічне поєднання аудиторного та позааудиторного часу, оскільки останній є потужним додатковим ресурсом. Особлива увага приділялася вивченню таких дисциплін, як «Екстремальна психологія та психологія травмуючих ситуацій», додатково введено дисципліну «Теорія посттравматичного стресу». На практичних заняттях детально аналізуються ситуації, співставляються погляди вчених, практиків на конкретні події,

обговорюються роботи науковців, в яких висвітлюються практичні кроки психолога з військовослужбовцями, психотравмами [1].

В рамках роботи психологічної служби університету проводяться тренінги з надання первинної психологічної допомоги, з кризового, індивідуального консультування, травмотерапії. Активно проводяться індивідуальні консультування студентів-психологів викладачами кафедри психології, з метою відреагування, відпрацювання, кожним з них, своїх психотравм. Проводяться психотерапевтичні сесії. В рамках роботи психологічного гуртка «Психея», дискусійного клубу «На перехресті думок», волонтерського центру «Тепло покоління» (організатор, керівник І. С. Литвиненко) проводяться і обговорення матеріалів лекційних занять, проблемних тем, періодики, зарубіжних статей, в яких висвітлюється досвід роботи з психотравмами військовослужбовців тощо. Студенти вчать моделювати ситуації, розв'язувати їх, прогнозувати поведінку кожного учасника, доводити свою точку зору мовою аргументів.

В рамках волонтерської діяльності відбуваються зустрічі з воїнами АТО, організовуються заходи у військових шпиталях, засідання круглих столів з викладачами, які є кризовими психологами і які були в зоні бойових дій. Студенти-психологи також беруть активну участь в конференціях присвячених роботі з психотравмами, готують відповідні доповіді. В рамках конференції мають можливість безпосередньо поспілкуватися з десантниками, морськими піхотинцями, льотчиками, задати їм питання про особливості їхньої служби. Студенти проходять практику у відповідних закладах (військкоматах, шпиталях). Все це створює максимально комфортні умови, які дозволяють сформувати майбутнього професіонала як суб'єкта діяльності для конкретної соціальної практики – армії.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гребінь Л. О. Особливості практики надання психологічної допомоги пораненим військовослужбовцям / Л. О. Гребінь // Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травмуючих подій : методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко [та ін.] ; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : Логос, 2015. – 207 с.

2. Китаев-Смык Л. А. Стресс войны. Фронтвые наблюдения врача-психолога / Л. А. Китаев-Смык / Мин-во культуры РФ ; Рос. ин-т культурологии. – М., 2001. – 80 с.

3. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку : монографія / В. Г. Панок. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 486 с.

Руденко Ю. Ю. (*Кропивницький, Україна*)

МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У тезах розглянуто зміст і специфіку проектування в соціальній роботі, визначено особливості застосування соціального проектування під час навчання майбутніх соціальних працівників.

Rudenko J. (Kropyvnytskyi, Ukraine)

THE POSSIBILITY OF SOCIAL PROJECT WORK IN TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS

The article deals with the contents and peculiarity of project work in the social work. The peculiarities of usage of social project work in the training of future social workers have been defined.

Професія соціального працівника вимагає високої цінності людини, визнання багатоаспектності системи соціалізації особистості, покращення соціального функціонування підростаючого покоління, попередження негативних соціальних процесів з метою забезпечення та налагодження умов самопізнання, самовизначення, саморозвитку та самоствердження особистості. Тому актуальності набуває підготовка таких спеціалістів в умовах вищого навчального закладу.

На нашу думку важливим постає питання не лише теоретичної підготовки фахівців, але й вміння застосовувати набуті знання на практиці. Під час навчання одним із перспективних постає метод проектів, який сприяє узгодженості навчання студентів із життям, ставить їх у реальні ситуації, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю.

Проблема підготовки фахівців соціальної сфери розглянута у працях О. В. Безпалько, І. М. Богданової, І. Д. Зверсевої, А. Й. Капської, Л. І. Міщик та інших, суттєва ж частина досліджень спрямована і на розкриття значення проектної діяльності в навчальному процесі (Н. З. Дудник, І. Г. Єрмаков, І. Б. Савельчук, Л. Т. Тюптя, Д. О. Пузіков, М. М. Чепіль та ін.).

Метод проектів – це технологія організування навчання, за якої здобуваються знання, набуваються уміння і навички у процесі планування і виконання практичних завдань – проектів. Виконання проекту вимагає активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативного мислення та формування особистісних рис [3]. Проект варто розглядати як ключове поняття «проектування», яке містить цілі, елементи соціальної роботи (соціальні служби, технології), що створюються або оптимізуються для досягнення вказаних цілей; відповідні документи (плани, програми); матеріально-технічні, фінансові, трудові та часові ресурси; комплекс практичних дій та управлінських заходів, які спрямовані на досягнення бажаного результату [2].

Отже, соціальне проектування – це науково-теоретична і одночасно практична діяльність по створенню проектів розвитку соціальних систем, інститутів, об'єктів на основі соціального передбачення, прогнозування та планування їх соціальних якостей і властивостей [1].

Для підготовки майбутніх соціальних працівників варто ознайомити їх з методологічним підґрунтям та можливостями соціального проектування. Для цього необхідно провести бесіду про роль проектної діяльності у професійному становленні фахівця, ознайомити з основними поняттями,

розглянути етапи роботи, визначити напрями та алгоритм дій студентів для реалізації проекту. Також варто наголосити на вимогах до розробки та захисту проекту, які висуває викладач.

На нашу думку, практичне застосування соціального проектування важливе при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Основи волонтерського руху», «Методи роботи з групами ризику», «Самовиховання і саморегуляція особистості». Саме на таких дисциплінах студенти мають змогу повніше та ефективніше використовувати здобутки теорії соціальної роботи на практиці, шляхом проектування допомоги широкому колу клієнтів.

При використанні методу проектів, викладач пропонує студентам певні теми дослідження або студенти визначаються самостійно. Студенти приступають до самостійної пошуково-пізнавальної діяльності та на основі зібраних матеріалів створюють роботи на основі власних досліджень (презентації, буклети, публікації). На завершальному етапі майбутні соціальні працівники готуються до захисту своїх робіт.

Структура проекту містить такі складові:

1. Задум (проблему, яка потребує вирішення і може бути вирішена наявними ресурсами).
2. Мета та завдання проекту.
3. Засоби реалізації задуму (термін реалізації проекту, заходи та очікувані результати).
4. Ресурси, необхідні для реалізації проекту.
5. Результати, одержані внаслідок здійснення задуму.
6. Подальші перспективи.

Під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників нами були запропоновані такі напрями для розробки проектів: «Ми – за здоровий спосіб життя», «Волонтером бути модно!», «Захистимо себе від насильства», «Чужих дітей не буває», «Допоможи ближньому», «Чисте місто – нашим дітям», «Канікули», «Наркоманія серед молоді», «Комп'ютерно-віртуальна залежність» та інші.

Отже, проектування має значну роль для майбутнього фахівця із соціальної роботи, оскільки за допомогою його механізмів студент готується до ефективного виконання своєї роботи, ефективного менеджменту та самоменеджменту. І, звичайно, не варто забувати про професійну відповідальність майбутнього соціального працівника під час реалізації таких проектів, адже вони пов'язані з безпосереднім впливом на життя людей.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. пос. / О. В. Безпалько. – К., 2010. – 127 с.
2. Тюптя Л. Т. Проектування в соціальній роботі / Л. Т. Тюптя, Д. О. Пузіков [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua>
3. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. пос. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – К.: Академвидав, 2012. – С. 88.

Мхитарян О. Д. *(Миколаїв, Україна)*

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ УМІНЬ НАВЧАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ

У тезах визначено методичні особливості підготовки студентів до модельованого навчання під час вивчення драми учнями з низьким рівнем літературних знань і вмінь. Акцентовано на необхідності проектування різних видів педагогічної допомоги, що унаочнюють розумові дії таких школярів.

Mkhytaryan O. *(Mykolaiv, Ukraine)*

FORMATION SKILLS TRAINING AND REMEDIAL WORK OF STUDENTS IN THE ANALYSIS OF DRAMATIC WORK

In theses the methodical peculiarities prepare students for simulated training while studying drama students from low-literary knowledge and skills. The attention on the need to design different types of educational assistance that exemplifies thinking of such students.

В умовах кардинальних змін у вітчизняній освітній системі першочерговим завданням розвитку нової української школи визначається пошук навчального змісту та методик, спрямованих на формування в учнів ключових компетентностей для успішної життєвої самореалізації, важливою серед яких є загальнокультурна грамотність. Оскільки ефективне вивчення літератури як мистецтва слова передбачає використання розвивального потенціалу будь-яких форм художньої творчості, що реалізуються в слові, актуалізується проблема формування в студентів умінь навчально-корекційної роботи в ході аналізу драми як міжвидового мистецького явища.

Методичні аспекти означеної проблеми передусім висвітлено в дослідженнях про: а) формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової літератури (А. Вітченко); б) технологізоване навчання літератури (А. Ситченко); в) підвищення навчальних досягнень учнів із літератури (О. Мхитарян). Ученими акцентовано на необхідності врахування міжмистецької природи драми, визначено мету, зміст, основні етапи вивчення драматичних творів у школі та вказано на провідну роль спеціально організованого навчання в цілеспрямованому становленні особистості. Однак досі у предметній методиці проблема формування в студентів умінь навчально-корекційної роботи під час аналізу драматичного твору в контексті прогресивних освітніх тенденцій не знайшла достатньо системного й аргументованого викладу.

Сучасний стан проблеми відзначається дискусійністю як у визначенні методологічних засад аналізу словесно-художніх творів, так і в розумінні мети, завдань, спрямованості цього процесу, встановленні критеріїв і принципів аналітичної діяльності реципієнтів [1]. За літературознавчою

енциклопедією, драма – родовий різновид літератури, зумовлений потребами театрального мистецтва, що полягає в художньому моделюванні життєвих колізій за відсутності авторських характеристик дійових осіб [2, с. 297]. Під час занять з теорії та історії літератури студентам важливо усвідомити, що саме через ці особливості драми учням із низьким рівнем навченості, складно сприймати її зміст, оскільки потрібна напружена робота їх відтворювальної уяви. Звідси випливають й основні рекомендації методистів проводити переказ і рольове читання драматичних творів, особливо в основній школі, досягаючи максимально можливого перевтілення учнів [4, с. 13]. Натомість у старших класах, де інсценізація фрагментів дій і яв теж потрібна, на думку А. Ситченка, «унаочнення» зображеного й вираженого в драматичному творі може відбуватися й за рахунок іншого: у творі варто визначити ключові проблеми й для обговорення їх сформувані з числа учнів-критиків творчі групи, які собою виразно конкретизують те чи інше питання, підняте драматургом і прийняте до обговорення в класі [5, с. 176]. Характеристика дійових осіб підпорядковується тоді поясненню проблематики конкретної п'єси.

У ході методичної підготовки студенти матимуть змогу поглибити своє уявлення про специфіку аналізу драматичного твору учнями з низьким рівнем успішності. Оскільки методична модель формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навченості реалізується як педагогічна система певних структурних елементів організації процесу навчально-корекційної роботи (О. Мхитарян), що передбачає цілеспрямовану корекцію в учнів недоліків емоційно-пізнавальної сфери як основи успішного подолання ними читацьких труднощів та їхнього особистісного становлення [3], та зважаючи на складність драматичного роду, зумовлену відсутністю оповіді з властивими їй оцінками, описами, міркуваннями, звертаємо увагу студентів на важливість формування в учнів позитивної мотивації навчання, урахування суб'єктного досвіду, розвитку їх уяви та способів пізнавальної діяльності на основі забезпечення різноманітними основами розумових дій. Ідеться про цілеспрямований вплив на формування літературних знань і вмінь таких учнів шляхом проектування різних видів педагогічної допомоги, що унаочнюють розумові дії. Це означає застосування рекомендацій алгоритмічного типу під час таких видів роботи, як-от: читання за ролями, характеристика героїв за їхніми репліками і вчинками, складання схеми-проспекту діалогічних векторів із коментарями до кожного з них, підготовка різних видів візуалізації («оживлення» епізоду, створення фрагмента кіносценарію тощо), а також виконавча інтерпретація у формі інсценування певних яв п'єси, коли відбувається пряме вживання школяра у внутрішній світ дійової особи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії : монографія / А. О. Вітченко. – Луганськ : Шико, 2007. – 326 с.

2. Літературознавча енциклопедія : в 2-х томах. – Т. 1. / [Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007. – 608 с.

3. Мхитарян О. Підвищення навчальних досягнень учнів з української літератури : монографія / Ольга Мхитарян. – Миколаїв : Іліон, 2014. – 232 с.

4. Падалка Н. І. Вивчення драматичних творів: Пос. для вчителів / Н. І. Падалка, В. І. Цимбалюк. – К. : Радянська школа, 1984. – 201 с.

5. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія / А. Л. Ситченко. – Київ : Ленвіт, 2004. – 304 с.

Сурыкова М. В. (*Дніпро, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ ДІЙ ОСОБИСТОСТІ У ВІЦІ РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

У тезах представлено результати емпіричного дослідження особливостей розвитку інтерпретаційних дій особистості у віці ранньої дорослості.

Suryakova M. (*Dnipro, Ukraine*)

FEATURES OF INTERPRETATIONAL ACTIONS OF THE INDIVIDUAL IN THE AGE OF EARLY ADULTHOOD

In theses presented the results of empirical research of features of interpretational actions of the individual in the age of early adulthood.

До інтерпретаційної діяльності людина має вдаватися протягом всього життя, оскільки у реальному життєвому середовищі вона постійно стикається з новими для себе явищами, про які необхідно скласти достовірне уявлення, визначити ставлення до нього, сформулювати власну думку. Наявність потреби в усвідомленні нового призводить до активізації інтерпретаційну діяльність людини. Здатність людини до інтерпретаційної діяльності можна вважати загальнолюдською, а здібність до інтерпретації загальною здібністю, яка визначає успішність будь-якої розумової діяльності людини [1]. Однак інтерпретації людей відрізняються різною мірою адекватності та осмисленості, що визначається психологічними особливостями індивіда, рівнем його освіти, професією, віком тощо. Здійснюючи інтерпретаційну діяльність протягом життя, особистість здатна розвивати власні інтерпретаційні здібності та набувати уміння інтерпретувати [2].

Успішність інтерпретаційної діяльності визначається рівнем сформованості інтерпретаційних дій, через які вона здійснюється. Інтерпретаційні дії втілюються у процесі інтерпретації, а власно якість інтерпретації як результату інтерпретаційної діяльності визначається якістю її складових. Вивчення характеристик окремих інтерпретаційних дій у студентів віку ранньої дорослості стало предметом нашого емпіричного дослідження.

У дослідженні в якості об'єкта інтерпретації було обрано рисунковий матеріал як фрагмент звичайної життєвої реальності особистості. Рисунок з певним сюжетом допускає декілька інтерпретацій та передбачає визначення різних смислів. Виходячи з уявлення про складові інтерпретації, були визначені певні інтерпретаційні дії: розуміння матеріалу, визначення його смислу, ставлення до нього, визначення власної думки, розгляд матеріалу у різних контекстах, відбиття думок іншого, розуміння причин події та її наслідків. Базовими характеристиками інтерпретації виступили адекватність, відповідність розуміння матеріалу, що сприймається, та обґрунтованість, осмисленість власного ставлення до нього. Вивчення характеристик окремих складових інтерпретації у досліджуваній виборці виявив наступне.

За параметром розуміння змісту сюжетів рисунків у переважній більшості студентів виявлено цілком адекватне, реалістичне, відповідне до авторського задуму розуміння змісту рисунку. Припущення відносно позиції автора, а через це визначення смислу ситуації, зробила незначно більша кількість студентів. Декілька студентів не спромоглися відповісти на питання «навіщо автор намалював рисунок?». Очевидно, що здатність адекватно зрозуміти матеріал не завжди забезпечує особистості спроможність визначити його смисл, тобто відповісти на питання «навіщо це?». Виявлена також нечутливість студентів до «завдання на смисл»: замість формулювання смислу явища, яке спостерігається, була висловлена лише згода з автором.

Висловити власну думку щодо змісту рисунка спромоглася незначно більша частина студентів. При порівнянні показника розуміння змісту рисунку та показника висловлення власної думки виявилася тенденція: у студентів, які виявили розуміння ситуації, була висловлена й власна думка. Ймовірно, це вказує на зв'язок цих складових інтерпретації: людина, яка правильно розуміє матеріал, може сформулювати власну думку щодо нього. Але у третини групи студентів розуміння не стало умовою формування думки, або думка здійснювалася не на основі правильного розуміння матеріалу, або були відсутні обидва показника.

Показник здатності знаходити інші контексти ситуації виявився досить низьким, що свідчить про лише односторонній погляд досліджуваних на ситуацію, яка сприймається, неспроможність сприймати її інші аспекти, хоча саме уміння виявляти та поєднувати різні точки зору, визначати різні контексти забезпечує особистості більш глибоке збагнення будь-якого явища. Найнижчий показник виявлено за параметром відбиття думок персонажів рисунку. Питання «що саме думає головний герой сюжету?» викликало у студентів міркування про бажання, почуття, наміри, очікування, мораль з сюжету, але не власно про думки персонажа. Очевидно, що більшість студентів не спроможні виокремлювати саме думки у порівнянні з іншими психологічними феноменами, а також відбити думки іншої людини у відповідності до ситуації. Вважаємо, що відповідна інтерпретаційна дія – робити припущення про зміст думок іншого – у процесі інтерпретування відіграє суттєву роль. Розвиток відповідної інтерпретаційної дії має сприяти й розвитку загальної здібності до інтерпретації. За показником визначення

причин окресленої у рисунку ситуації та її наслідків більшість студентів висловили адекватне припущення. Визначення ситуації в деякому контексті є важливим показником розуміння її взаємозв'язків з попередніми та наступними подіями, що вказує на адекватність та усвідомленість інтерпретації.

В цілому у дослідженні було виявлено недостатній рівень сформованості інтерпретаційних дій у 37%, достатній рівень – у 40%, оптимальний рівень – у 23% студентів. Вважасмо, що показник недостатнього рівня інтерпретування, виявлений у третини осіб раннього дорослого віку, свідчить про необхідність цілеспрямованого розвитку інтерпретаційних дій, оскільки уміння інтерпретувати не може «автоматично» виникнути у психіці в якості вікового новоутворення.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сурякова М. В. Інтерпретація в психічній організації особистості / М.В. Сурякова // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2015. – Вип. 51. – С.229–238.

2. Ускова Д. Н. Развитие интерпретирующей способности личности / Д. Н. Ускова. – М.: Социум, 2006. – 304 с.

Голубенко Т. О. (Київ, Україна)

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У тезах обґрунтовано необхідність дослідження впливу неформальної освіти на професійну підготовку фахівців соціальної сфери в умовах вищої школи для забезпечення конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Golubenko T. (Kyiv, Ukraine)

THE IMPACT OF NON-FORMAL EDUCATION FOR TRAINING SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE OF HIGH SCHOOL

In theses studies the impact of the necessity of formal education to professional training in the social conditions of high school to compete in today's job market.

На сучасному етапі в процесі глобалізації та інформатизації освіта більше не може обмежуватися кількома роками чи навіть десятиліттями на початку життя людини, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення та навчання для досягнення життєвого успіху. Саме освіта дозволяє людині адаптуватися в високотехнологічному суспільстві та створює підґрунтя для розвитку конкурентоспроможності особистості та держави в цілому.

Неформальна освіта є однією з складових системи освіти і сприяє отриманню та збереженню молоддю навичок, умінь, здібностей та установок, що необхідні для життя в постійно змінюваних умовах. Неформальна освіта здобувається з ініціативи особистості і може бути організована різними інституціями. Важливу роль в організації неформальної освіти відіграють неурядові громадські організації, що працюють з молоддю [2].

Неформальна освіта – освіта, що не обов'язково має організований та систематичний характер, може здійснюватися поза межами організованих освітніх закладів. До сфери неформальної освіти належать індивідуальні заняття під керівництвом тренерів чи репетиторів, тренінги та короткотермінові курси, що переслідують практичні короткострокові цілі. Неформальна освіта не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень щодо учасників, нерідко не обмежується часовими рамками. Заклади чи організації, що займаються неформальною освітою, зазвичай, не присуджують кваліфікацій і не провадять формального оцінювання навчальних досягнень учасників. У цьому секторі найчастіше застосовують інноваційні підходи, апробують новаторські методики та технології навчання.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект безперервної освіти), друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-х років XX століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань. Тим самим зроблена спроба закріпити в суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів.

Для організації неформальної освіти в віртуальних спільнотах та соціальних мережах, як відображенні діяльності вже існуючої дитячої або молодіжної організації доцільно дотримуватись певних етапів роботи: спиратись на вже існуючу дитячу або молодіжну громадську організацію; створювати сайт (сторінку) організації як організаційний та технічний ресурс для комунікації та діяльності; організація проектів, що реалізуються в різних типах реальності: базовій, змішаній та віртуальній [1].

Таким чином, розширення застосування неформальної освіти може бути корисним: а) для суспільства в цілому (сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; вирішення проблеми дозвілля молоді та осіб похилого віку); б) для формальної освіти (можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг, задовольняючи вимоги учнів, робітників та роботодавців і доповнюючи освітні пропозиції; зростання мотивації учасників навчально-виховного процесу, їх особистісної зацікавленості); в) для учасників (можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок; виховання почуття причетності,

солідарності; оптимальне поєднання свободи і відповідальності; можливість самостійного вибору часу, місця, тривалості навчання).

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Воропаев М. В. Виртуальные и смешанные реальности и воспитание / М. В. Воропаев // Педагогика. – № 5. – 2011. – С. 45–51.
2. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / О. І. Огієнко. – К., 2009. – 44 с.
3. Recommendation 1437 (2000) Non-formal education [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16762&lang=en>.

Дроздова І. П. (Харків, Україна)

**ПРОЕКТНА МЕТОДИКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ВИД ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ**

У тезах зазначено ефективність проектної методики як ефективного виду інноваційної діяльності в навчанні студентів української мови як засобу здобуття освіти за обраним фахом.

Drozdova I. (Kharkiv, Ukraine)

**DESIGN TECHNIQUE AS AN EFFECTIVE FORM OF INNOVATIVE
ACTIVITIES IN TEACHING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE HIGH
SCHOOL STUDENTS**

The article is noted the effectiveness of design methods as an effective form of innovative activities in the training of students of the Ukrainian language as a means of education in the chosen specialty.

Вивчення української мови для студентів вищої школи сполучено із труднощами, які мають насамперед соціально-психологічний характер. З одної сторони, статус української мови як державної значно підвищує мотивацію до навчання мови. Крім того, в останні роки намітилася тенденція до більш раннього усвідомлення студентами важливості набутих знань для подальшого успішного професійного зростання. Утім, нерідко студенти, які починають вивчення української мови на 1 курсі, уже мають досвід професійної діяльності як за своєю майбутньою професією, так і з інших видів діяльності. Студенти старших курсів хочуть бачити прямий зв'язок набутих знань з української мови зі своїх майбутнім професійним й особистим життям. Унаслідок цього здається неможливим і неприпустимим спілкуватися зі студентами старших курсів, які здебільшого вже мають досвід професійної діяльності, тільки як з об'єктами навчальної діяльності. Оптимізації освітнього процесу в цьому випадку сприяє залучення студентів

до активної участі в організації навчальної діяльності за допомогою інноваційних технологій.

Найбільш ефективними в практичному застосуванні виявляються технології, що сприяють: а) поглибленню знань студентів про культурну традицію українського народу; б) розкриттю творчого потенціалу особистості студентів як майбутніх фахівців із різних галузей діяльності. Оскільки останнім часом зростає інтерес студентів вищої школи до навчання української мови як засобу здобуття освіти за обраним фахом, стає очевидним той факт, що досконале знання української мови підвищує рейтинг кандидата на вакантне місце, допомагає професійному зросту. Завдання викладача – підтримувати й розвивати інтерес студентів, підвищити їхню навчальну активність. Для цього необхідно використання методів, що дозволяють не тільки вдосконалювати базовий рівень володіння українською мовою, але й моделювати природні ситуації, що можуть виникати у майбутній професійній діяльності.

Метод проєктів, в основі якого лежить ідея, проєкт, давно широко застосовуваний у методиці мов, зокрема іноземних. За допомогою цього метода можна покращити й результати навчання української мови вищих різної спеціалізації. Він може застосовуватися в рамках програмного матеріалу практично з будь-якої теми. Студентам пропонується робота над проєктами при вивченні елементів української мови за професійним спрямуванням. Особливий інтерес у студентів викликають такі теми, як «Структура компанії» і «Робочі вакансії». Перед навчальною групою ставиться мета: у першому випадку – це створення власної компанії і її презентація; у другому – участь у конкурсі на вакантну посаду й зарахування на роботу. Детально розроблюється план роботи, тобто умови реалізації мети, що пропонується на обговорення групи. У роботі над проєктом беруть участь команди з 4-5 студентів, які формуються, виходячи з бажання працювати разом. При цьому завдання викладача – простежити за тим, щоб до складу групи ввійшли і сильні, і слабкі студенти з різним рівнем знань української мови.

При роботі над проєктом «Структура компанії» робочі групи працюють з наступних напрямків: вивчення ринка товарів і послуг із метою створення власної компанії; структура компанії і розподіл посадових обов'язків; корпоративна культура; реклама; презентація компанії. Проєкт «Робочі вакансії» передбачає роботу з газетними оголошеннями, складання і правильне оформлення резюме та супровідного листа. Особлива увага приділяється співбесіді при вступі на роботу, при цьому передбачається залучення традицій, правил і норм поведінки в українському суспільстві.

Захист проєктів відбувається групами. Це творче завдання, що набуває форму ділової гри. Зайве говорити, що весь захист ведеться українською мовою. У процесі підготовки на базі аутентичних тестів вводиться і тренується необхідна лексика, повторюється граматичний матеріал, без знання якого утруднено формування висловлювання. Окрім створення позитивного настрою до вивчення української мови, метод проєктів дозволяє

ефективно використовувати українську мову в природній ситуації майбутнього професійного спілкування на виробництві. Синтезом двох вищезказаних типів інноваційних технологій, що сприяють підвищенню мотивації до вивчення української мови, є театралізовані проекти. Розвиваючи навички й уміння говоріння українською мовою в тематичних ділових і рольових іграх, студенти орієнтуються на «вживання» в образ українськомовного персонажа, який діє відповідно до ситуацій і обставин, особливостями професійної культури з різних галузей науки, техніки, виробництва тощо. На цьому етапі необхідно як активне використання професійно орієнтованих відеоматеріалів, так і залучення науково-навчальних, власне наукових, навіть науково-популярних творів за майбутнім фахом студентів. Театралізований проект може бути на завершальному етапі навчання як міні-п'єса, присвячена якомусь національному святу, або національно значущій події України. У п'єсі концентруються набуті протягом навчання в загальноосвітній і вищій школі знання української мови й культури, моралі і звичаїв українського народу. Обов'язковою умовою успішності театралізованого проекту є пред'явлення результатів роботи студентам інших навчальних груп (курсів, спеціальностей), які також вивчають українську мову.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Полат Е. С. Метод проектов на уроке иностранного языка / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. – № 3. – 2000. – С. 3–9.
2. Брейгина М. Е. Проектная методика на уроках испанского языка / М. Е. Брейгина // Иностранные языки в школе. – № 2. – 2004. – С. 28–32.

Колодійчук Ю. В. (Одеса, Україна)

ДІЛОВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглянуто ділові ігри як засіб підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, а також їх модифікації: психосоціодрами, імітаційні, рольові ігри.

Kolodiychuk Y. (Odessa, Ukraine)

BUSINESS GAMES AS A MEANS OF TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS TO THE PROFESSION

The thesis examined the business game as a means of training future social workers to the profession and their modifications: psychodrama, simulation, role-playing games.

Одним із перспективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є застосування активних засобів навчання, зокрема, ігрових.

Так, ділові ігри дозволяють викладачам максимально наблизити навчальний процес до практичної діяльності, а студентам – приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати свої пропозиції, розвивати відчуття команди, отримувати результати за досить обмежений час. За допомогою ділових ігор студенти в спеціально створених умовах «проробляють» різноманітні життєві та виробничі ситуації, що дозволяє їм відстояти свою позицію, зімітувати механізм ухвалення рішення в реальних умовах, сформуванню світогляд тощо. Ділова гра не тільки сприяє закріпленню, поглибленню та систематизації знань студентів, але й впливає на формування відповідного ставлення до цих знань, розвитку самостійності, активності, творчого мислення.

Зазвичай проведення ділової гри передбачає кілька етапів: підготовчий (вибір теми гри з урахуванням її актуальності, визначення мети і завдань); організаційний (розподіл ролей між студентами відповідно до знань, можливостей, старанності і бажань кожного); практичний (пошук оптимальних рішень, презентація гри); підсумковий (оцінка результатів, колективне обговорення, врахування помилок тощо). Важливість групового аналізу помилок, допущених студентами при «програванні» проблемних ситуацій, знижує вірогідність їх повторення у реальній практичній діяльності [1].

Існують різні модифікації ділових ігор, які часто використовуються в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів і практичних психологів у ВНЗ. Такими модифікаціями зокрема виступають психосоціодрами, імітаційні та рольові ігри.

Зазначимо, що психосоціодрама – це соціально-психологічний вид ділової гри, що дозволяє студентам відпрацювати вміння встановлювати позитивний психологічний контакт з іншою людиною, оцінити і змінити її емоційний стан, вплинути на інтереси, діяльність, заохотити до співпраці тощо.

Щодо імітаційної гри, то вона є імітуванням студентами конкретної ситуації, діяльності соціальних працівників (обговорення плану дій щодо ведення випадку), діяльності працівників певної організації, навчально-виховного закладу тощо. Така імітація дозволяє розвивати у майбутніх соціальних працівників уяву та навички критичного мислення, сприяє застосуванню на практиці вмінь вирішувати професійні проблеми, розумінню мотивів поведінки інших учасників гри, самостійному прийняттю рішень, а також вдосконаленню вмінь групової взаємодії.

Рольова гра передбачає програвання ситуації з описом конкретних функцій, дій та обов'язків і дозволяє студентам вжитися в образ соціального працівника, мобілізувати досвід, знання, навички, навчитися орієнтуватися в різних обставинах, давати об'єктивну оцінку своїм діям. Такі ігри базуються на розігруванні умовних ролей і дають можливість засвоїти дії, необхідні в подальшій професійній діяльності. Вони сприяють відпрацюванню різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, формуванню необхідних професійних і особистісних якостей, закріпленню необхідних навичок та

вмінь. Завдяки рольовим іграм студенти не відчувають страху за наслідки можливих допущених помилок; «піднімають на поверхню» звичні стереотипи власних дій; замислюються над тим, наскільки вони виправдані.

Отже, використання ділових ігор в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників збагачує досвід практичної діяльності; сприяє цікавому і невимушеному засвоєнню навчальної інформації, її використанню в реальних ситуаціях взаємодії; формує новий погляд на вирішення трудових проблем.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Козак Л. В. Професійно орієнтовані форми навчання у підготовці фахівців туризму / Л. В. Козак // Збірник наукових праць «Педагогічний процес: теорія і практика» Київського університету ім. Бориса Грінченка. – 2009. – № 1. – С. 68–78.

Семенкова А. М., Полоновська О. Д. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ

В тезах висвітлюється проблема дефініції адаптації та аналізуються соціально-психологічні аспекти проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ.

Semenkova A., Polonovska O. (Odessa, Ukraine)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS TO CONDITIONS OF STUDYING AT THE UNIVERSITY

Thesis attempts to elucidate the issue such definition as «adaptation» and presents analysis social and psychological aspects adaptation problem of first-year students to studying at the university.

В процесі розвитку особистості майбутнього спеціаліста, особливо важливим є початковий етап навчання у ВНЗ. Складність цього етапу полягає в тому, що у студента відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальної орієнтації та соціально-психологічної організації особистості, при значній психоемоційній напрузі. Формуються нові певні типи та форми міжособистісних зв'язків та відносин. Активно відбувається процес соціально-психологічної адаптації та сприйняття індивідом нової соціальної ролі. Зазначимо, що чим ефективніше пройде період адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ, тим вищим буде рівень особистісного комфорту та успішності у подальшому навчанні. Саме тому проблема адаптаційного періоду у навчанні першокурсників є особливо актуальною і обумовлює гостру необхідність її подальшого дослідження.

Незважаючи на значну увагу соціологів, психологів, філософів, педагогів, фізіологів та біологів, що з різних наукових позицій досліджують

проблему адаптації людини до нових соціальних умов, все ж таки, багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, плюралізм наукових позицій щодо поняття «адаптація» призводить до відсутності єдності розуміння та формування дефініції поняття «соціально-психологічна адаптація», яка б враховувала всю складність та суперечність цього явища. Разом із тим, існує й невизначеність відносно ефективності методології та методів дослідження цього феномену.

Поняття «адаптація» виникло в біології задля позначення пристосування організмів до умов існування. Надалі, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат «пристосування», а інші як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою), або як «взаємодію» людини і середовища. Під соціально-психологічною адаптацією ми будемо розуміти певний різновид взаємодії особистості, або соціальної групи із соціальним середовищем, у ході якої узгоджуються вимоги та очікування його учасників. В цьому контексті, найважливішим компонентом адаптації є узгодження самооцінок, вимог та очікувань суб'єкта з його можливостями та з реальністю соціального середовища [3, с. 13]. На нашу думку, процес адаптації передбачає, перш за все, активність самого суб'єкта діяльності, яка вимагає осмислення своїх дій і вчинків, пошуку власних шляхів рішень відповідно конкретним умовам життєдіяльності, аналіз характерних особливостей і результатів взаємодії з новими людьми і обставинами. Адаптація як соціальне явище являє собою процес включення особистості в нове для неї соціальне середовище, зокрема в колектив, становлення її діячем, активною функціонуючою частиною, об'єктом і суб'єктом відносин цього середовища, перетворення нового середовища найближчого оточення в засіб життєдіяльності, сферу додатка сутнісних сил людини.

Складність процесу адаптації для першокурсників під час переходу від загальної до професійної освіти полягає не лише у зміні соціального оточення, але й у необхідності прийняття рішень, виникнення відчуття тривоги с приводу правильності самовизначення, яка для багатьох дорівнює правильності обрання сенсу життя. Разом із отримання статусу студенту, молоді люди зустрічають ряд труднощів: нова система навчання, взаємовідносини з однокурсниками та викладачами, проблеми у соціально-побутовій сфері, самостійне життя в міських умовах (для «приїжджих» студентів), недостатні знання структур та принципів роботи університету та можливостей для самореалізації у творчості, науці, спорті, суспільному житті, та інше [1]. Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, вадами виховання в родині і школі. Саме тому адаптація студентів-першокурсників повинна мати комплексний характер і включати такі аспекти [2]: адаптація до умов навчальної діяльності; адаптація до нового колективу однокурсників; адаптація до майбутньої професії, засвоєння професійних знань, умінь, навичок. Також зазначимо, що соціально-психологічна адаптація студентів-першокурсників повинна ґрунтуватись на системі рівноцінної, в аксіологічному плані, взаємодії

особистості та навчального середовища. Особливість ВНЗ, як середовища адаптації полягає в тому, що він є особливим соціально-психологічним середовищем, потрапляючи в яке першокурсник повинен сприйняти нові умови та реалії навчання. Успішність адаптації студентів залежить від системної взаємодії таких факторів, як особливість індивіда та особливість освітнього середовища.

Таким чином, лише за умов системного розуміння соціально-психологічної специфіки адаптації студентів до навчання у ВНЗ, а також ефективної взаємодії «індивід – освітнє середовище», можлива оптимізація системи адаптації студентів до навчання у ВНЗ та подальше дослідження даної проблеми.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Агаева А. Э. Особенности адаптации студентов I курса к обучению в вузе // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 1221–1225. – Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2016/86264.htm>
2. Ткачева Г. В. Научно-дидактические условия учебной адаптации студентов на начальном этапе обучения. Современное образование: преемственность и непрерывность образовательной системы «школа – вуз». – М.: Прогресс, 2003. – 240 с.
3. Философский энциклопедический словарь / [Гл. редакция: Л. Ильичев, П. Федосеев, С. Ковалёв, В. Панов]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Северинюк Т. О. (*Одеса, Україна*)

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТ-МЕТОДУ В ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розкривається досвід використання методу проектів у підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи.

Severinyuk T. (*Odessa, Ukraine*)

USE OF THE PROJECT METHOD IN THE PRACTICE OF TRAINING SPECIALISTS IN SOCIAL WORK

The article deals with the experience of using the method projects to prepare for future social work professionals.

В даний час конкурентоспроможність людини на ринку праці багато в чому залежить від його здатності опановувати нові технології, адаптуватися до інших умов праці. Тому провідна ідея сучасної освіти виражена в спробі пов'язати результуючу складову освіти з планованими результатами розвитку особистості. Головними рисами випускника вищого навчального закладу, за таких умов, виступають його компетентність та мобільність.

Одним з критеріїв формування необхідних властивостей є застосування в учбовому процесі інноваційних технологій, а зокрема технології проектного навчання.

Ідея включення проектної діяльності в освітній процес була запропонована американським педагогом і філософом Джоном Дьюї наприкінці дев'ятого століття. Відповідно до його теорії, справжнім є те, що спрямовано на розвиток людини і має практичний результат, тому освітній процес повинен проходити як трудова та ігрова діяльність і передбачати самонавчання і самовдосконалення [2, с. 212].

Останнім часом фахівцями в галузі педагогіки досить активно розробляється питання використання проект-методу як *технології навчання* в середній школі та вищій професійній освіті. Ролі методу проектів у навчальній діяльності присвятили свої дослідження О. Безпалько, Н. Голуб, В. Гринько, М. Дяченко, М. Каленик, Н. Кардашова, Н. Колонец, М. Нагач, В. Нечипоренко, Є. Полат, М. Федорець та ін.

Під технологією проектного навчання розуміється система дій педагога і студентів з розробки проекту, що проходить певні стадії роботи: розробка проектного завдання; розробка проекту; оформлення результатів; загальна презентація; рефлексія. На думку М.І. Чорної, алгоритм роботи над проектом визначається як п'ять «П»: Проблема – Планування – Пошук інформації – Продукт – Презентація [3, с. 12].

За М. В. Калеником мета проектне навчання полягає в створенні умов, за яких студенти: самостійно і охоче знаходять відсутні знання з різних джерел; вчать користуватися набутими знаннями для вирішення пізнавальних і практичних завдань; набувають комунікативні вміння, працюючи в різних групах; розвивають дослідницькі вміння (вміння виявлення проблем, збору інформації, спостереження, проведення експерименту, аналізу, побудови гіпотез, спілкування); розвивають системне мислення [1, с. 21].

Сьогодні сутність методу проектів полягає у використанні сукупності навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють розв'язати визначену проблему в результаті самостійної діяльності студентів та презентувати її. Використання проект-методу передбачає діяльність студентів у певній послідовності для досягнення поставленої мети, вирішення певних проблем, які є значущими для них і оформлені у вигляді кінцевого продукту.

В практиці підготовки фахівців із соціальної роботи кафедрою соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету активно використовується метод проекту як технологія навчання, спрямована на формування ключових та професійних компетентностей майбутніх фахівців із соціальної роботи. Це досягається через створення педагогічного простору, який націлений на активізацію творчих ініціатив студентів в галузі соціальної роботи. Його складовою є цикл дисциплін, що формують систему знань в галузі соціально-проектної діяльності, призводять до набуття студентами досвіду використання технології проектування в діяльності соціального працівника при здійсненні

соціальної роботи, а саме: «Технологія і методи соціальної роботи», «Соціальна робота з різними категоріями населення», «PR- технології в соціальній роботі», «Соціальне проектування», «Соціальне прогнозування, проектування та інновації в соціальній роботі».

Проектна технологія застосовується викладачами кафедри як при проведенні практичних та лабораторних занять, так і при виконанні студентами самостійній роботі при підготовці розрахунково-графічних робіт, курсових та дипломних проектів. З метою посилення практичної направленості дипломних проектів студентів на кафедрі було прийнято рішення, що обов'язковими елементами дипломної бакалаврської та магістерської роботи є: аналіз проблемної ситуації, SWOT-аналіз конкретної установи, проведення дослідження з використанням психологічних або соціологічних методів, розробка соціального проекту чи програми, спрямованих на поліпшення умов надання послуг конкретною організацією певній категорії клієнтів.

Тематика соціальних проектів розробляється з урахування специфіки регіону і соціального запиту, зорієнтована на конкурс соціальних проектів, що проводиться кожен рік Одеською міською держадміністрацією, а також враховує інтереси студентської молоді, їх потреби – поліпшення умов проживання у гуртожитку, якість викладання певних дисциплін, організації вільного часу, мотивація до учбової діяльності, адаптація до умов навчання та ін. Кращі проекти студентів презентуються на студентській конференції та в матеріалах міжнародної науково-практичної конференції «Актуальна проблеми теорії та практики соціальної роботи», що два рази на рік проводиться кафедрою.

Методичною основою проектного навчання виступають форми та методи проведення практичних та лабораторних занять: індивідуальна, парна та групова робота над проектом, мозковий штурм, ділові ігри, круглий стіл, методика роботи з випадком (case-study) та інші, що стимулюють творчі пошуки студентів.

Таким чином, застосування проект-методу передбачає оволодіння викладачем новою роллю – ініціатора творчих пошуків студентів. Розробка соціального проекту потребує визначення студентами проблемної ситуації, та, на основі інтеграції різноманітних знань, одержаних під час навчання, розробки продукту, що забезпечує вирішення конкретної проблеми певного клієнта чи групи клієнтів соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Каленик М. В. Використання методу проектів у циклах навчального процесу з фізики / М. В. Каленик // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2013. – Вип. 19. – С. 21–24.

2. Костоварова В. В. Метод проектов как инновационная технология преподавания профессионального иностранного языка в неязыковом вузе / В. В. Костоварова // Сервис в России и за рубежом. – 2014. – № 7 (54). – С. 211–217.

3. Чорна М. І. Метод проектів на уроках історії: навчальний посібник / М. І. Чорна. – Тернопіль-Харків: Вид-во «Ранок», 2011. – 160 с.

Постоян Т. Г., Карнаков М. Є. (Одеса, Україна)
ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ
ДО СУПЕРВІЗІЇ ЯК ПРОВІДНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ

У тезах обґрунтовано необхідність підвищення якості підготовки менеджерів соціальної служби в умовах вищого навчального закладу, з урахуванням сучасних вимог до виконання професійних функцій. Схарактеризовано супервізію як провідну функцію управління менеджерів соціальної служби.

Postoyan T., Karnakov M. (Odessa, Ukraine)
TRAINING OF MANAGERS OS SOCIAL SERVICE
SUPERVISION AS MAJOR MANAGEMENT

In the article the article the necessity of improving the quality of training of managers of social service sinhigher educational institutions, taking in to account modern requirements to the performance of professional functions. Described supervision as a leadership function of management managers in social services.

У сфері суспільно-політичних і економічних відносин сучасного суспільства соціальна робота як професійна діяльність набирає все більших обертів. Відповідно, до підготовки соціальних працівників в цілому і менеджерів соціальної служби, зокрема висувається підвищений рівень вимог.

Суголосні з позицією вчених (С. Зеєр, А. Ліферов, Ф. Ялалов), що основою інноваційного розвитку економіки постіндустріального суспільства стає особистість як кваліфікаційна характеристика. Визначальну роль відіграють вже не окремі соціально і професійно важливі якості фахівця, а інтегральна сукупність знань, умінь і компетенцій, якими володіє особистість. Динамічний ринок праці висуває підвищенні вимоги до особистісних якостей сучасного фахівця, серед яких найбільш важливими є здатність до прийняття рішень, готовність до самоврядування і самоосвіти, інноваційність, відповідальність, комунікабельність. Затребуваною стає професійна багато вимірність – готовність і здатність виконувати декілька професійних функцій. Формування перерахованих вище якостей в значній мірі визначається системою освіти.

Сьогодні вимагає володіння менеджером соціальної служби сучасними технологіями соціальної роботи та формами надання соціальних послуг, використовуючи практичний досвід вирішення соціальних питань у розвинених країнах світу: Великій Британії, Франції, Німеччині, Австрії, Швеції, Нідерландах, Бельгії, США, та ін, де людина і захист її інтересів є

основою побудови демократичного суспільства і держава при цьому виступає гарантом цього захисту, витрачаючи на це чималі ресурси. Поряд с цим, важливим є орієнтація соціальних працівників на забезпечення сприятливих умов соціалізації певних категорій громадян у суспільному просторі, профілактиці правопорушень, правової обізнаності громадян, формуванню та підтримці їх активної життєвої позиції, стимуляції саморозвитку і самоствердження, з метою реалізації існуючих і формування актуальних професійних компетенцій як потенціалу розвитку особистості та її інтеграції у економічний простір країни.

Вочевидь, що соціальна робота є багатоаспектною системою за своїм змістом, професійними ролями, функціями, напрямками та результатами, що визначає необхідність комплексного, системного підходу до управління. Менеджмент соціальної роботи – це гнучкий системний цикл управління ресурсами, цілями, змістом соціальної роботи за умов існуючого ресурсного дефіциту, постійних змін у соціальних відносинах, в якому супервізія виступає інструментом підвищення якості соціальної послуги, результативності дій соціального працівника, ефективності діяльності соціальної служби в цілому.

Супервізія – це відносно універсальний процесуальний засіб наукової організації праці соціального працівника – професіонала. У практиці менеджменту соціальної роботи, супервізія – це управлінський цикл в умовах соціальної служби «оцінка – результат – оцінка», що враховує закономірності й характер постійних змін. Як метод управління супервізія полягає у призначенні клієнту найбільш відповідного соціального працівника; обговоренні результатів первинного оцінювання, плану втручання в соціальну ситуацію; перегляду процесу роботи з клієнтом.

Супервізія в менеджменті соціальної роботи – це процес супроводу самого соціального працівника, його професійної компетентності та душевної рівноваги; керування змінами в роботі соціального працівника; підвищення рівня його кваліфікації.

У зв'язку з чим професійна підготовка сучасного менеджера соціальної служби не повинна носити відтворювальний характер, доцільним та принциповим є використання у навчальному процесі механізмів та способів активного пошуку вирішення загальних проблем сьогодення, які лежать в основі соціальних проблем конкретного клієнта.

Менеджер повинен в процесі навчання оволодіти навичками керування змінами, усунення та корегування негативних соціальних процесів та моніторингу подальшого стану. Це потребує відповідної науково – методичної та інформаційної бази навчального закладу та досвіду впровадження сучасних технологій, які потребують навчально – виховний процес на засадах, що враховують актуальні тенденції у вирішенні проблем соціальної роботи в умовах сучасного суспільства.

Виходячи з вищезазначеного вважаємо доцільним у навчальному змісті освітньо – професійних програм підготовки менеджерів соціальної служби передбачити:

– аналіз етапів сучасного соціального розвитку громадянського суспільства, їх особливостей та закономірностей для формування об'єктивної оцінки сучасної політики держави, формування реальних пропозицій щодо існуючих альтернатив у вирішенні соціальних проблем;

– розробку сучасних наукових концептуальних підходів, побудова моделей та технологій, що мають прогностичну функцію у розвитку певних соціальних процесів та явищ на конкретних прикладах у конкретному проміжку часу, а також побудова моніторингових досліджень як локального так і комплексного характеру, що сприятимуть ефективній роботі менеджера соціальної служби.

Онкович Г. В. (Миколаїв, Україна)
КНИГОСПАЛАХ (FLASHBOOK) - ДИДАКТИКА
ЯК МЕДІАОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ

«Книгоспалах» (flashbook) – це інноваційна форма популяризації книг. Поняття «флешбук» з'явилося в інтернеті порівняно недавно. Сьогодні бібліотечний персонал успішно використовує таку форму просування книги й пропонує власні підходи до різних «жанрів» цієї інформаційної діяльності. Приклади створення та використання «книгоспалахів» у викладанні свідчать про становлення нової медіаосвітньої технології – книгоспалах (flashbook)– дидактики як важливого аспекта Інтернет-дидактики і дидактики ЗМІ.

Onkovych H. (Mykolayiv, Ukraine)
KNYHOSPALAH (FLASHBOOK) DIDACTICS AS
MEDIA EDUCATION TECHNOLOGY

A «knyhospalah (flashbook)» is an innovative form of library work, which pursues active popularization of books in social networks. This «flash-mob book» appeared on the internet relatively recently, simultaneously in different social networks. Today, library staff have successfully used this form of book promotion and propose their own «genres» in this information activity. The same do their example of the creation and use of flash books in the teaching process testify to the emergence of the New Concept – flashbook didactic as an essential aspect of Internet didactics and mediadidactics.

A «knyhospalah (flashbook)» is an innovative form of library work, which pursues active popularization of books in social networks. This «flash-mob book» appeared on the internet relatively recently, simultaneously in different social networks. The initiators proposed to create a «FanPage» in the name of a certain book and invite their friends to it. The goal of this action was to promote books, book lovers associations, new online book clubs, and the creation of a blog catalog. Today, library staff have successfully used this form of book promotion and propose their own «genres» in this information activity.

Last year, before the day of Ukrainian Literacy and Language, on the 9th of November, the Dnipro Central City Library (Dnipro City, Ukraine) began to use

this form of book promotion .The author of these developments Tatiana Globa – Head of the Department of Informatics. Bibliographers presented a publication in the form of a flashbook, which they call the pinnacle of Ukrainian lexicography of the 19th – the first half of the 20th Century, the Flashbook «The dictionary of Boris Grinchenko’». This is a four volume «Dictionary of Ukrainian Language» by Boris Grinchenko which was published in 1907-1909. The Dictionary is the face of the Ukrainian Nation, a landmark event of prerevolutionary lexicography, the summary of work of several generations of the Ukrainian linguists. Ethnographic and folkloric records served as its source, the records of which record words designating details of living and everyday life, everyday crafts, traditions and cultural accomplishments of the Ukrainian people. This dictionary has over 68,000 registered words. Presented in it is the vocabulary of the literary (educated) language of the 19th century, as well as folklore and a number of Ukrainian dialects. It provides rich and often unique illustrative material. On the «page» of the flashbook, are all the materials from the exposition of the Grinchenko museum, all kinds of dictionaries are represented: translation, interpretive, orthographic phraseological, etymological, toponymic, dictionaries of synonyms, paronyms, antonyms, of Ukrainian names and last names which can be found in the library; illustrations of some of the interpretations of separate words, materials from the Memorial Museum of Grinchenko Village (Oleksiivka, Perevalsky District, Lugansk Region), the documentary movie «Boris Grinchenko. Catcher of words», and photo information about the events to celebrate the Day of Ukrainian Literacy and Language.

The Flashbook of the «Legends about the Cossacks» by ElinaZarzhytska has become yet another example. This «page» is regularly supplemented by new materials. Employees of the library hold information educational events in the social network of Facebook along with the author of books for children, ElinaZarzhytska. For the first book they’ve used two collections of fairy tales and legends by this female writer «Legends about Cossacks» and «The Story of how a cossack was a servant to the sea czar», written on the basis of the history of the Dnieper region and Dnipro city. On this «page» one can find excerpts from Legends which are accompanied by the illustrations, creative works of the young people, citations on the topics, Folk sayings and Proverbs, audio and video materials, that are somehow connected with the history of our cossack land, with the heroics of the cossack. The Flashbook is designed for history teachers who are interested in the history and literature of the native land and who exchange thoughts and Impressions from what they read and saw.

These and other examples of the creation and use of flashbooks in the teaching process testify to the emergence of the New Concept – flashbook didactics as essential aspect ofInternet didactics and media didactics. Also to be mentioned is that the examples cited do not limit the possibilities of Flashbook didactics only to the library sphere. Teachers can also create «pages» from their beloved books alongside with students, publishing houses, students engaged in the advancement of the Ukrainian books, other specialists or just lovers of literature.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Азаркіна О. В.** Одеський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Одеса, Україна), начальник відділу соціальної роботи – **135**
- Ангелова А. О.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат філософських наук, докторант кафедри культурології – **105**
- Бабина В. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент кафедри правоведення – **28**
- Балдинюк О. Д.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **217**
- Банзуси Бежи** Одеський національний політехнічний університет (Бразавіль, Конго), спеціальність «Технологія машинобудування», магістрантка – **77**
- Беляєва Х. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **109**
- Боделан М. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший преподаватель кафедри соціальної роботи и кадрового менеджмента – **157, 164**
- Бондаренко Г. В.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **153**
- Бубнов І. В.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та соціальних наук – **37**
- Бучацька С. М.** Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського (Вінниця, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов – **57**
- Вовкочин Л. Ю.** Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і психології – **267**

- Войтовська А. І.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **253**
- Волкова Н. І.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат економічних наук, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком – **243**
- Волошенко М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **68**
- Гансова Э. А.** Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» (Одесса, Украина), доктор философских наук, профессор кафедры философии, социологии и менеджмента социокультурной деятельности – **23**
- Гарбузенко Л. В.** Центральнoукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну – **285**
- Герасімова І. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **149**
- Глушкова Н. М.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук – **112**
- Голубенко Т. О.** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи – **296**
- Гордієнко І. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **159, 197**
- Гришак С. М.** Херсонський державний університет (Херсон, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту – **274**

- Грона Н. В.** Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж імені І. Я. Франка (Прилуки, Україна), кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії викладачів української мови й літератури – **234**
- Гурій Б. Б.** Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна), кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи – **177**
- Дереш В. С.** Херсонський державний університет (Херсон, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології – **200**
- Дроздова І. П.** Харківська державна академія дизайну і мистецтв (Харків, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства – **298**
- Закусило К. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **68**
- Калюжна Є. М.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології – **35**
- Карнаков М. Є.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Менеджмент», магістрант – **307**
- Климаська Л. Д.** Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна), доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи – **177**
- Ковальчук Т. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **103**
- Колодійчук Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **300**
- Колот С. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультета – **90**
- Корнецьук В. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **227**

- Корх М. В.** Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичної механіки – **245**
- Котломанітова Г.О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи – **141**
- Краснянська Н. Д.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук – **43**
- Кривдіна І. Б.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства – **116**
- Кримова Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **119, 197**
- Кугай Н. В.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри математики та теорії і методики навчання математики – **251**
- Куликовський С. С.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), викладач кафедри соціальної педагогіки – **220**
- Куліченко Т. С.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **129**
- Лазарева А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **124**
- Лєскова Л. Ф.** Чернігівський національний технологічний університет (Чернігів, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи – **73**
- Лисенко О. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **139**
- Литвиненко І. С.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **55, 286**

- Литвиненко С. А.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології і психотерапії – **249**
- Лісовець О. В.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри соціальної педагогіки – **171**
- Літвіненко А. О.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна педагогіка», студентка – **133**
- Ляхова В. П.** Николаевский областной институт последипломного педагогического образования (Николаев, Украина), старший преподаватель кафедры психолого-педагогического образования и медиадидактики – **31**
- Ляшенко Р. О.** Центральнотруаїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна), здобувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту – **53**
- Мазур В. М.** Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти – **191**
- Макаров В. Е.** Российский государственный социальный университет (Москва, Российская Федерация), доктор политических наук, профессор кафедры социальных технологий – **168**
- Марусяк К. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **119**
- Матвійчук Л. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **50**
- Матичак О. В.** Донецький державний університет управління (Маріуполь, Україна), викладач кафедри соціології управління – **70**
- Машковська О. О.** Миколаївський базовий медичний коледж (Миколаїв, Україна), секретар навчальної частини – **205**
- Мирян А. М.** Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» (Миколаїв, Україна), доцент кафедри фізичної реабілітації – **98**

- Михальчук К. В.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Екологія», магістрантка – **46**
- Моздокова Ю. С.** Российская государственная специализированная академия искусств (Москва, Российская Федерация), доктор педагогических наук, профессор, ведущий специалист отдела по работе с инвалидами – **122**
- Моїсєєва Т. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства – **62**
- Мосасєв Ю. В.** Класичний приватний університет (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи – **33**
- Мосейчук А. Р.** КЗ «Одеське обласне базове медичне училище» (Одеса, Україна), завідувач відділення «Лікувальна справа», викладач біології – **255**
- Москалюк О. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **50, 149, 280**
- Мосьпан Н. В.** Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу – **87**
- Мхитарян О. Д.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання мови та літератури – **292**
- Нарийчук М. Ф.** Гентский университет (Гент, Бельгия), кафедра языков и культур, докторант – **179**
- Неплій О. С.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **223**
- Нестайко І. М.** Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти – **85**
- Нікон Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **66**

- Нікулова А. В.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна педагогіка», студентка – **151**
- Онищук В. М.** Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Одеса, Україна), доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології – **66**
- Онкович Г. В.** Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти (Миколаїв, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психолого-педагогічної освіти та медіадидактики – **309**
- Парфанович А. Я.** Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна), аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи – **131**
- Пелісь Ю. П.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **155**
- Петровська К. В.** Бердянський державний педагогічний університет (Бердянськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти – **213**
- Перфільєва М. В.** Уманський педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **143**
- Платонова О. Г.** Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **195**
- Полоновська О. Д.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **302**
- Постоян Т. Г.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління освітніми закладами та державної служби – **307**
- Провенко А. С.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, магістрантка – **236**

- Прокопович Л. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат технічних наук, доцент кафедри культурології та історіографії – **25**
- Проскура М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **157**
- Рабійчук С. О.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **229**
- Радченя І. В.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), кафедра початкової, дошкільної та професійної освіти, аспірантка – **263**
- Роман С. В.** Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Старобільськ, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри лабораторної діагностики, хімії та біохімії – **231**
- Романова Т. М.** Муниципальное бюджетное образовательное учреждение дополнительного образования детей города Абакана «Центр детского творчества» (Абакан, Российская Федерация), заведующая отделом декоративно-прикладного и технического творчества, Почётный работник общего образования Российской Федерации – **188**
- Роменська Т. Г.** Державний комплекс соціальної реабілітації дітей-інвалідів (Миколаїв, Україна), завідувач кабінету соціальної реабілітації Навчально-методичної служби, аспірант Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України – **145**
- Руденко Ю. Ю.** Центральнотернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології – **289**
- Рищак Н. І.** ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кафедра педагогіки, аспірантка – **211**
- Савельчук І. Б.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи – **59**

- Салису Инува** Одесский национальный политехнический университет (Борно штат, Нигерия), специальность «Экология», магистрант – **240**
- Северинюк Т. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **304**
- Селезньова О. О.** Білоцерківський інститут економіки та управління (Біла Церква, Україна), кандидат біологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і психології – **127**
- Семенкова А. Н.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), старший преподаватель кафедры социальной работы и кадрового менеджмента – **65, 302**
- Сентякова К. И.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), специальность «Социальная работа», магистрантка – **95**
- Сеньовська Н. Л.** Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти – **282**
- Серга О. О.** Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського (Вінниця, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **57**
- Слободянюк О. Р.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук – **272**
- Соляр Л. В.** Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка (Кременець, Україна), асистент кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін – **278**
- Степанюк Л. С.** Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **114**
- Султанова Н. В.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти – **185**
- Сурякова М. В.** Національна металургійна академія України (Дніпро, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки – **294**
- Тесля Р. В.** КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» Черкаської обласної ради (Черкаси, Україна), методист – **265**

- Ткаченко А. В.** Миколаївський базовий медичний коледж (Миколаїв, Україна), заступник директора з навчальної роботи – **257**
- Ткаченко Є. С.** Київська міська клінічна лікарня № 7 (Київ, Україна), лікар ортопед-травматолог – **40**
- Ткаченко С. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **276**
- Тодорцева Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **80**
- Фомін В. В.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри теорії і методики професійної освіти – **208**
- Фурман А. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **48**
- Фучеджі В. Д.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), кандидат юридичних наук, доцент кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги – **175**
- Халілова-Чувасва Ю. О.** Одеська національна академія харчових технологій (Одеса, Україна), кандидат політології, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу – **37**
- Хозраткулова І. А.** Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-педагогічної освіти та медіадидактики – **100**
- Хотєнов І. М.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), спеціальність «Психологія», магістр – **55**
- Христич А. Л.** Международная организация труда (Неон, Швейцарія), спеціаліст по управленню ІКТ-проектами – **90**
- Чаплик М. М.** Донецький державний університет управління (Маріуполь, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології управління – **162**
- Чекаленко В. Т.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи, аспірантка – **183**

- Чепурна О. О.** Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (Харків, Україна), головний спеціаліст відділу дошкільної, загальної середньої, корекційної та позашкільної освіти управління освіти і науки – **202**
- Черепанова Н. А.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), старший преподаватель кафедры экономических систем и управления инновационным развитием – **83**
- Черних О. О.** Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Старобільськ, Україна), пошукувач кафедри соціальної педагогіки – **173**
- Шахрай В. М.** Інститут проблем виховання НАПН України (Київ, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу – **193**
- Шевченко Н. Ф.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності – **261**
- Шевченко О. А.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Освітні, педагогічні науки», магістрантка – **261**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки – **270**
- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування і корпоративної безпеки – **270**
- Штинь А. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **159**
- Ямницький В. М.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології і психотерапії – **249**

LIST OF AUTHORS

- Angelova A.** National Pedagogical Dragomanov University (Kiev, Ukraine), Ph.D, doctoral student of Culturology Department – **105**
- Azarkina O.** Odessa City Center of Social Service for family, children and youth (Odessa, Ukraine), the Head of the Social Work Department – **135**
- Babina V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Law – **28**
- Baldyniuk O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Social Education and Social Work Department – **217**
- Banzoussi Begie** Odessa National Polytechnic University (Brazzaville, Congo), speciality «Mechanical engineering technology», magister – **77**
- Bieliaieva K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **109**
- Bodelan M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **157, 164**
- Bondarenko H.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Social Education and Social Work Department – **153**
- Bubnov I.** Odessa State Environmental University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Ukrainian Studies and Social Sciences Department – **37**
- Buchatska S.** Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskyi (Vinnytsia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Foreign languages methodology training Department – **57**
- Chaplyk M.** Donetsk State University of Management (Mariupol, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Sociology of Management Department – **162**
- Chekalenko V.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Department of Social Education and Social Work, postgraduate student – **183**

- Chepurna O.** The Department of Science and Education of Kharkiv Regional State Administration (Kharkiv, Ukraine), Chief Specialist of pre-school, secondary, correctional and non-formal education of Education and Science Management – **202**
- Cherepanova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Economic Systems and Innovation Development Management – **83**
- Chernykh O.** State institution «Luhansk National University named after Taras Shevchenko» (Starobilsk, Ukraine), Department of Social Pedagogy, competitor – **173**
- Deresh V.** Kherson State University (Kherson, Ukraine) Ph.D, the Senior lecturer of the Social Work, Social Pedagogy and Sociology Department – **200**
- Drozdova I.** Kharkiv State Academy of Design and Arts (Kharkiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Ukrainian Studies – **298**
- Fomin V.** Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of Theory and Methodology of Professional Education Department – **208**
- Fuchedzhy V.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Psychiatry, Narcology, Psychology and Social Assistance Department – **175**
- Furman A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **48**
- Gansova E.** State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University K.D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Philosophy, Sociology management of social and cultural activity Department – **23**
- Garbuzenko L.** Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko (Kropyvnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Art and Design Department – **285**
- Glushkova N.** Odessa State University of Ecology (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Ukrainian Studies and Social Science Department – **112**

- Golubenko T.** National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the professor of the Department of Theory and Technology of Social Work – **296**
- Gordiyenko I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **159, 197**
- Grona N.** Pryluky Humanitarian Pedagogical College named after Ivan Franko (Pryluky, Ukraine), Ph.D, the Head of Cyclic Commission of teachers of the Ukrainian language and literature – **234**
- Herasimova I.** Khmelnytskyi National University (Khmelnyskyi, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **149**
- Hryshak S.** Kherson State University (Kherson, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of Pedagogy, Psychology and Educational Management Department – **274**
- Huriy B.** National University «Lvivska Polytechnica» (Lviv, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Sociology and Social Work Department – **177**
- Kaluzhnaya E.** Zaporozhye National University (Zaporozhye, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Practical Psychology Department – **35**
- Karnakov M.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy» (Odessa, Ukraine), speciality «Management», magister – **307**
- Khalilova-Chuvaeva Yu.** Odessa National Academy of Food Technologies (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Hotel and Restaurant Business Department – **37**
- Khotenov I.** Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi (Mykolaiv, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **55**
- Khozratkulova I.** Mykolayiv in-service teachers training institute (Mykolayiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Psychological and Pedagogical education and mediadidactis – **100**
- Khristich A.** International Labour Organization (Nyon, Switzerland), ICT Project Manager Specialist – **90**
- Klymanska L.** National University «Lvivska Polytechnica» (Lviv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Sociology and Social Work Department – **177**
- Kolodiychuk Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Lecturer of the Department of Social Work and Staff Management – **300**

- Kolot S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Dean of the Faculty of Humanities – **90**
- Korkh M.** Odessa National Maritime Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Theoretical mechanics Department – **245**
- Korneshchuk V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Social Work and Staff Management – **227**
- Kotlomanitova G.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education and Social Work Department – **141**
- Kovalchuk T.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **103**
- Krasnianska N.** Odessa State Environmental University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Ukrainian Studies and Social Sciences Department – **43**
- Krymova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **119, 197**
- Kryvdina I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Justice Department – **116**
- Kugai N.** National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov (Kiev, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of Department of Mathematics and the theory and methods of teaching mathematics – **251**
- Kulichenko T.** Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine), speciality «Social Work», student – **129**
- Kulicovskiy S.** Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine), Lecturer of the Social Pedagogy Department – **220**
- Lazareva A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **124**
- Leskova L.** Chernihiv National University of Technology (Chernihiv, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work – **73**

- Liakhova V.** Mykolayiv in-service teachers training institute (Mykolayiv, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of Psychological and Pedagogical education and mediadidactis – **31**
- Liashenko R.** Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko (Kropyvnytskyi, Ukraine), Department of Pedagogy and Education Management, postgraduate student – **53**
- Lisovets O.** National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov (Kiev, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of Social Pedagogics Department – **171**
- Litvinenko A.** Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine), speciality «Social Pedagogy», student – **133**
- Lysenko O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **139**
- Lytvinenko S.** Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Department of Practical Psychology and Psychotherapy – **249**
- Lytvynenko I.** Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **55, 286**
- Makarov V.** Russian state social University (Moscow, Russian Federation), Ed.D, Full Professor of the Social technologies Department – **168**
- Marusyak E.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **119**
- Mashkovskaya O.** Mykolayiv Basic Medical College (Mykolayiv, Ukraine), Secretary of Educational Department – **205**
- Matviichuk L.** Khmelnytskyi National University (Khmelnyskyi, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **50**
- Matychak O.** Donetsk State University of Management (Mariupol, Ukraine), the Lecturer of the Sociology Management Department – **70**
- Mazur V.** Mykolaiv V. Sukhomlynsky National University (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education Department – **191**
- Mkhytaryan O.** Mykolaiv V. Sukhomlynsky National University (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Methods of Teaching language and Literature Department – **292**

- Moiseeva T.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Justice Department – **62**
- Mosaev Y.** Classical Private University (Zaporizhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Sociology and Social Work Department – **33**
- Moseychuk A.** Odessa regional basic medical school (Odessa, Ukraine), the Head of the Medicine Department, the Biology teacher – **255**
- Moskaliuk O.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogics Department – **50, 149, 280**
- Mospan N.** Borys Grinchenka Kyiv University (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of English Philology and Translation Department – **87**
- Mozdokova J.** Russian state specialized Academy of arts (Moscow, Russian Federation), Ed.D, Full Professor, the leading specialist of Department on work with the disabled – **122**
- Mykhalchuk K.** Odessa State Environmental University (Odessa, Ukraine), speciality «Ecology», magister – **46**
- Myryan A.** Mykolayiv Inter-Regional Institute of Human Development of the Institute of Higher Education «Open International University of Human Development «Ukraine» (Mykolayiv, Ukraine), the Associate Professor of Physical Rehabilitation Department – **98**
- Nariychuk M.** Ghent University (Ghent, Belgium), Languages and Cultures Department, doctoral student – **179**
- Neplyi O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **223**
- Nestajko I.** Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk (Ternopil, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Education Management Department – **85**
- Nikon N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **66**
- Nikulova A.** Zaporizhzhya National University (Zaporizhzhya, Ukraine), speciality «Social Pedagogy», student – **151**
- Onishchuk V.** Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Full Professor, the Head of Sociology Department – **66**

- Onkovych H.** Mykolayiv in-service teachers training institute (Mykolayiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Psychological and Pedagogical education and mediadidactis – **309**
- Parfanovich A.** Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk (Ternopil, Ukraine), postgraduate student of the Social Pedagogy and Social Work Department – **131**
- Pelissier J.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **155**
- Perfilieva M.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Social Education and Social Work Department – **143**
- Petrovskaya C.** Berdyansk State Pedagogical University (Berdyansk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Department of Social Work and Inclusive Education – **213**
- Platonova O.** Chernihiv National Pedagogical University named after Taras Shevchenko (Chernihiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Social Work Department – **195**
- Polonovska O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **302**
- Postoyan T.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Educational Institutions Management and State Service Chair Department – **307**
- Prokopovich L.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Art History and Cultural Studies – **25**
- Proskury M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **157**
- Provenko A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **236**
- Rabiychuk S.** Khmelnytskyi National University (Khmelnyskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **229**
- Radchenya I.** Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), Elementary, Preschool and Professional Education Department, postgraduate student – **263**

- Roman S.** State institution «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Starobelsk, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, professor of department of laboratory diagnostics, chemistry and biochemistry – **231**
- Romanova T.** Children’s Creativity Center (Abakan, Russian Federation), the Head of the Department of Applied and Technical Creativity, Honorary worker of general education of Russian Federation – **188**
- Romenska T.** State Complex for Social Rehabilitation of Disabled Children (Mykolaiv, Ukraine), Head of the Social Rehabilitation Office of the Educational and Methodological Service, postgraduate student of Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine – **145**
- Rudenko J.** Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko (Kropyvnytskyi, Ukraine), the Senior lecturer of Social Work, Social Pedagogy and Psychology Department – **289**
- Ryshchak N.** State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine), Department of Pedagogy, postgraduate student – **211**
- Salisu Inuwa** Odessa National Polytechnic University (Borno State, Nigeria), speciality «Ecology», magister – **240**
- Savelchuk I.** National Pedagogica University named after M. P. Dragomanov (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theory and Technology of Social Work Department – **59**
- Seleznyova O.** Bila Tserkva Institute of Economics and Management (Bila Tserkva, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Psychology – **127**
- Semenkova A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **65, 302**
- Senovska N.** Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk (Ternopil, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Education Management Department – **282**
- Sentyakova K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **95**
- Serga O.** Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskyi (Vinnytsia, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **57**

- Severinyuk T.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **304**
- Shakhray V.** Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, the Head of the Laboratory of education in the family and in Boarding Schools – **193**
- Shevchenko N.** Zaporozhye National University (Zaporizhzhya, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Pedagogics and Psychology of Educational Activity – **261**
- Shevchenko O.** Zaporozhye National University (Zaporizhzhya, Ukraine), speciality «Educational, pedagogical sciences», magister – **261**
- Shtyn A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **159**
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Business Administration and Corporate Security – **270**
- Shynkarenko V.** Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of the Mathematical Methods Analysis of Economics – **270**
- Slobodianiuk O.** Odessa State Environmental University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Ukrainian Studies and Social Sciences Department – **272**
- Solyar L.** Kremenets Regional Humanitarian-Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko (Kremenets, Ukraine), the Assistant of the Department of playing the musical instruments and vocal-choir disciplines – **278**
- Stepanuk L.** Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky (Mykolaiv, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **114**
- Sultanova N.** Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Special Education Department – **185**
- Suryakova M.** National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Engineering Pedagogy Department – **294**
- Teslya R.** Cherkasy Regional Institute of In-Service Education and Training (Cherkasy, Ukraine), specialist – **265**

- Tkachenko A.** Mykolayiv Basic Medical College (Mykolayiv, Ukraine), the Deputy director for academic affairs – **257**
- Tkachenko E.** Kyiv City Clinical Hospital № 7 (Kyiv, Ukraine), doctor orthopedic-traumatic – **40**
- Tkachenko S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **276**
- Todortseva J.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **80**
- Voitovska A.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), lecturer of Social Pedagogy and Social Work Demartment – **253**
- Volkova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Economics and Management of innovative development Demartment – **243**
- Voloshenko M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **68**
- Vovkochyn L.** Cherkassy National University named after Bogdan Khmelnytsky (Cherkasy, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the General Pedagogy and Psychology Department – **267**
- Yamnytsky V.** Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Practical Psychology and Psychotherapy – **249**
- Zakusylo K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **68**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ДЕВ'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 17 травня 2017 р.**

Головний редактор В. В. Корнєщук

Підписано до друку 15.05.2017.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 19,7.
Наклад 120 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

